

Pravo i kultura

*Jadran Antolović
Tomislav Jelić*

Nakladnik
Hadrian d.o.o. Zagreb

Za nakladnika
Prof. dr. sc. Jadran Antolović

Urednik
Prof. dr. sc. Jadran Antolović

Autori
Prof. dr. sc. Jadran Antolović
Mr. sc. Tomislav Jelić

Recenzenti
Dr. sc. Zoran Pičuljan
Prof. dr. sc. Stjepan Čosić

Lektorirala
Nada Kresojević-Glas

Fotografija
Prof. dr. sc. Jadran Antolović

Na naslovniči: Vinodolski zakonik, 1288.g.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 852229.
ISBN 978-953-55288-7-6

© HADRIAN d.o.o. Zagreb, 2013.

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati, niti na bilo koji drugi način
reproducirati bez nakladnikova pismenog odobrenja.

S a d r ž a j:

1 LJUDSKA PRAVA I PRAVO NA KULTURU	9
1.1 Povijesni razvoj ljudskih prava	9
1.2 Važniji međunarodni ugovori o ljudskim pravima	10
1.2.1 Opća deklaracija o ljudskim pravima UN-a	10
1.2.2 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima	11
1.2.3 Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	12
1.2.4 Evropska konvencija o ljudskim pravima s Protokolima	13
1.2.5 Povelja temeljnih ljudskih prava EU	14
2 MEĐUNARODNA PRAVNA REGULATIVA U PODRUČJU KULTURE	17
2.1 Međunarodni ugovori o kulturi i kulturnim pravima	17
2.1.1 Evropska konvencija o kulturi	18
2.1.2 Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima	19
2.1.3 Konvencija o zaštiti i promociji različitosti kulturnih izraza	20
2.2 Međunarodni ugovori o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara	21
2.2.1 Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba sa Protokolima	22
2.2.2 Konvencija UN-a o pravu mora	27
2.2.3 Konvencija o međunarodnim izložbama s Protokolima	28
2.2.4 Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine	28
2.2.5 Konvencija o mjerama zabrane i sprječavanja nedozvoljenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara	29
2.2.6 Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine	31
2.2.7 Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine	34
2.2.8 Konvencija o zaštiti graditeljske baštine Europe	35
2.2.9 Evropska konvencija o zaštiti arheološke baštine (revidirana)	37
2.2.10 Konvencija o europskim krajobrazima	39
2.2.11 Okvirna konvencija o vrijednosti kulturne baštine za društvo	40
2.2.12 Evropska konvencija za zaštitu audiovizualne baštine	42
2.2.13 UNIDROIT-ova Konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima	43
2.3 Međunarodni ugovori o audiovizualnoj djelatnosti	44
2.3.1 Evropska konvencija o filmskoj koprodukciji	44
2.3.2 Evropska konvencija o prekograničnoj televiziji i Protokoli	45
2.3.3 Evropska konvencija o zaštiti audiovizualne baštine	46
3 PRAVNA STEČEVINA EUROPJSKE UNIJE I KULTURA	48
3.1 Kulturna prava u EU	49
3.2 Pravna stečevina i kultura	49
3.2.1 Kultura i slobodno kretanje ljudi, roba i usluga	52
3.2.2 Kultura i porezi	53
3.2.3 Intelektualno vlasništvo, autorsko pravo, copyright i srodnna prava	53
3.2.4 Audiovizualna politika	53
3.2.5 Kultura i propisi o zaštiti tržišnog natjecanja	54

3.2.6	Europski forum za zakonodavstvo kulturne baštine (European Heritage Legal Forum)	54
3.3	Pravna stečevina EU koja se neposredno odnosi na kulturu	56
3.3.1	Propisi EU o izvozu i iznošenju kulturnih dobara	56
3.3.2	Propisi EU o povratu kulturnih predmeta nezakonito odnesenih iz druge države	59
3.3.3	Audiovizualne medijske usluge	60
4	MEDUNARODNE DEKLARACIJE, REZOLUCIJE, PREPORUKE I DRUGI DOKUMENTI O KULTURI MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA	73
4.1	UNESCO	73
4.2	Vijeće Europe	74
4.3	ICOMOS	76
4.4	ICOM	77
5	ZAKONSKO UREĐENJE KULTURNIH DJELATNOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ	78
5.1	Osnivanje kulturnih institucija	78
5.1.1	Osnivanje samostalnih knjižnica i knjižnica u sastavu	78
5.1.2	Osnivanje muzeja i galerija kao ustanova, te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba	80
5.1.3	Osnivanje arhiva	81
5.1.4	Osnivanje ustanova za zaštitu i čuvanje kulturnih dobara	82
5.1.5	Osnivanje umjetničkih organizacija	82
5.1.6	Osnivanje kazališta	83
5.1.7	Osnivanje centara za kulturu i sličnih polivalentnih ustanova	83
5.1.8	Osnivanje udruga u kulturi	84
5.1.9	Osnivanje zaklada i fundacija	84
5.1.10	Osnivanje pravnih osoba za proizvodnju filmova i javno prikazivanje filmova	85
5.2	Zakonski okvir za upravljanje ustanovama u kulturi	86
5.2.1	Odgovornost za poslovanje javne ustanove	88
5.2.2	Suvremeni standardi upravljanja zahtijevaju promjene	89
5.3	Nadzor nad radom kulturnih institucija	95
5.3.1	Knjižnice	95
5.3.2	Muzeji	96
5.3.3	Arhivi	97
5.3.4	Ustanove za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara	97
5.3.5	Umjetničke organizacije	97
5.3.6	Kazališta	97
5.3.7	Centri za kulturu i druge polivalentne ustanove	98
5.3.8	Udruge	98
5.3.9	Zaklade i fundacije	98
5.3.10	Fizičke i pravne osobe registrirane za proizvodnju, promet i javno prikazivanje audiovizualnih djela	99
5.4	Prestanak rada kulturnih institucija	99
5.4.1	Zabranu obavljanja djelatnosti za koju je osnovana pravna osoba	99
5.4.2	Ukidanje pravne osobe	99
5.4.3	Brisanje upisa u sudski ili drugi registar	100

6 ZAŠTITA AUTORSKIH I DRUGIH SRODNIH PRAVA	101
6.1 Autorska prava	101
6.2 Srodna prava	102
6.3 Vremensko ograničenje autorskih i srodnih prava	103
6.4 Udruge za kolektivno ostvarivanje prava u Hrvatskoj	103
6.5 Creative Commons	106
7 ZAŠTITA I OČUVANJE KULTURNIH DOBARA	110
7.1 Povijesni razvoj pravnog sustava o zaštiti kulturnih dobara na području Hrvatske	112
7.1.1 Od statuta hrvatskih gradova do donošenja Lex Pacca (1254 - 1850)	112
7.1.2 Osnivanje konzervatorske službe u Hrvatskoj (1850 - 1918)	113
7.1.3 Zaštita spomenika kulture na području Hrvatske između dva svjetska rata (1918 - 1945)	113
7.1.4 Pravni sustav zaštite spomenika kulture u Jugoslaviji (1945 - 1990)	114
7.2 Pravni sustav zaštite kulturnih dobara Republike Hrvatske	115
7.2.1 Pravni sustav zaštite spomenika kulture samostalne i suverene Republike Hrvatske (1991-1999)	115
7.2.2 Osnovne značajke pravnog sustava o zaštiti spomenika kulture do 1999. godine	115
7.2.3 Razlozi zbog kojih je 1999. donesen Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara	118
7.2.4 Stanje hrvatske kulturne baštine u vrijeme donošenja novog Zakona	119
7.2.5 Osnovne značajke Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara	122
7.2.6 Izmjene i dopune Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara	125
7.2.7 Temeljna polazišta i načela zakona	126
7.2.8 Vrste kulturnih dobara	130
7.2.9 Uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom	134
7.2.10 Obveze i prava vlasnika kulturnog dobra	142
7.2.11 Koncesije i koncesijska odobrenja na kulturnim dobrima	153
7.2.12 Mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara	154
7.3 Obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara	169
7.3.1 Ministarstvo kulture	170
7.3.2 Ustanove za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara	174
7.3.3 Specijalizirane pravne i fizičke osobe	175
7.3.4 Hrvatsko vijeće za kulturna dobra	178
7.4 Muzejska i galerijska djelatnost	179
7.4.1 Muzejska građa	179
7.4.2 Muzejska dokumentacija	180
7.4.3 Unutarnje ustrojstvo i upravljanje muzejom i galerijom	181
7.4.4 Sredstva za rad muzeja	182
7.4.5 Stručno muzejsko osoblje	182
7.4.6 Sustav muzeja Republike Hrvatske i matična djelatnost	183
7.4.7 Hrvatsko muzejsko vijeće	183
7.4.8 Galerijска djelatnost	184
7.4.9 Nadzor nad radom	184
7.4.10 Inspeksijski nadzor	185
8 FINANCIRANJE KULTURNOG RAZVOJA	186
8.1 Financijsko poticanje kulturnog razvoja	186

8.1.1	Ustavno određenje	186
8.1.2	Financiranje javnih potreba u kulturi	186
8.1.3	Programi javnih potreba u kulturi	186
8.1.4	Potpore umjetnicima i drugim kulturnim stvarateljima	187
8.1.5	Uplata doprinosa za obvezna osiguranja	187
8.1.6	Financiranje umjetničkih projekata	188
8.1.7	Dodjela nagrada	188
8.1.8	Financiranje kulturnih manifestacija	188
8.1.9	Financiranje audiovizualne djelatnosti	189
8.1.10	Financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara	189
8.1.11	Poticanje poduzetništva u kulturi	199
8.1.12	Vlastiti prihodi institucija u kulturi	200
8.1.13	Finansijska potpora iz drugih sredstava, sredstva zaklada i fondova	200
8.2	Međunarodni fondovi	200
8.2.1	Fond za svjetsku baštinu	201
8.2.2	Fond za promicanje povrata kulturne baštine	201
8.2.3	Fond za zaštitu nematerijalne kulturne baštine	201
8.2.4	Fond za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba	201
8.2.5	Međunarodni fond za kulturnu raznolikost	201
8.2.6	EURIMAGES	202
8.2.7	Programi Europske unije (zajednice)	202
8.3	Porezne, carinske i druge olakšice	203
9	LITERATURA	208
10	O AUTORIMA	211

PREDGOVOR

Svaka ljudska aktivnost u suvremenim demokratskim državama odvija se unutar propisanog pravnog okvira. Niti područje kulture nije izuzetak od toga pravila. Međutim, područje kulture čine brojne djelatnosti i ljudske aktivnosti što zahtijeva vrlo složen pravni okvir koji mora biti na sustavan način povezan s nacionalnim pravnim sustavom. Sagledavajući pravni okvir područja kulture možemo uočiti njegove sljedeće sastavnice:

- propise o institucionalnoj kulturi, kao što su propisi o:
 - arhivskoj djelatnosti,
 - knjižničnoj djelatnosti,
 - muzejskoj i galerijskoj djelatnosti,
 - kazališnoj i glazbeno-scenskoj djelatnosti,
 - polivalentnim ustanovama kulture;
- propise o poticanju kulturnog razvoja, kao što su propisi o:
 - nagradama u kulturi,
 - financiranju kulturnog razvoja,
 - umjetnicima i umjetničkom stvaralaštvu,
 - kulturnim industrijama,
 - međunarodnoj kulturnoj suradnji;
- propise o zaštiti i očuvanju kulturne baštine.

Područje kulture, odnosno subjekti koji u tom području djeluju neposredno primjenjuju i brojne druge propise iz nacionalnog pravnog sustava, kao što su propisi o:

- finansijskom poslovanju,
- porezima, carinama i doprinosima,
- radu, zapošljavanju, te obvezama i pravima iz radnog odnosa,
- zaštiti na radu,
- zaštiti od požara,
- javnoj nabavi kad raspolažu javnim sredstvima,
- statističkim istraživanjima,
- osnovnom, srednjoškolskom i visokom obrazovanju,
- znanosti i znanstvenim istraživanjima,
- tijelima državne, regionalne uprave i lokalne samouprave,
- radu javnih službi,
- trgovackim društvima, obrtnicima i drugim gospodarskim subjektima,
- udrugama, zakladama i fundacijama,
- prekršajnoj i kaznenoj odgovornosti.

Pravni okvir kulture nije više u cijelosti autonomno pitanje države, jer je Republika Hrvatska potpisnica gotovo svih međunarodnih ugovora, zaključenih do 2013., koji uspostavljaju odgovarajuće standarde za pojedine sastavnice kulture ili za područje kao cjelinu. Potpisivanjem, te ratifikacijom tih međunarodnih ugovora Republika Hrvatska preuzela je brojne obveze koje u pravilu zahtijevaju i usklađenost pravnog okvira na nacionalnoj razini sa odredbama tih ugovora.

Dana 1. 07. 2013. Republika Hrvatska postala je punopravna članica Europske unije čime je preuzeila obvezu primjene pravne stečevine Europske unije na sva područja života, te tako i na područje kulture.

Stoga smo upoznavanje s pravnim okvirom kulture podijelili u dvije cjeline. Prvu cjelinu čine međunarodni pravni standardi, dok drugu cjelinu čini opis nacionalnog zakonodavstva u kulturi.

U tekstovima o međunarodnim pravnim standardima posebno su obrađena poglavlja o:

- ljudskim pravima s posebnim osvrtom na pravo na kulturu,
- međunarodnoj pravnoj regulativi u području kulture,
- pravnoj stečevini Europske unije kojom se uređuje područje kulture ili područja od neposrednog utjecaja na kulturu,
- međunarodnim deklaracijama, rezolucijama, preporukama i drugim dokumentima međunarodnih organizacija o kulturi.

U drugoj cjelini o nacionalnom pravnom sustavu kulture obrađena su poglavlja o:

- zakonskom uređenju kulturnih djelatnosti,
- zaštiti autorskih i drugih srodnih prava,
- zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, te
- financiranju kulturnog razvoja.

Uvažavajući složenost pravnog okvira kulture autori su pokušali naglasiti najvažnije njegove sastavnice kako bi ukupan tekst bio pregledan priručnik za osobe koje već djeluju u području kulture, kao i za one koji se sa ovim sustavom tek susreću.

1 LJUDSKA PRAVA I PRAVO NA KULTURU

1.1 Povijesni razvoj ljudskih prava

Pojam ljudskih prava kroz brojne tekstove i dokumente tijekom povijesti različito je tretiran i definiran. Stoga je danas teško govoriti o nekoj općoj prihvaćenoj definiciji ljudskih prava. Ovdje ćemo spomenuti jednu od najjednostavnijih definicija toga pojma koja konstatira kako su ljudska prava ona prava koja pripadaju pojedincu ili grupi pojedinaca kao posljedica činjenice da su oni ljudska bića. Univerzalnost ljudskih prava proizlazi iz činjenice da bi se ta prava jednako trebala odnositi na sve ljude bez obzira u kojim društвima žive na našoj planeti.

Danas često puta slušamo predstavnike raznih političkih opredjeljenja i država kako govore o ljudskim pravima, bilo da se za njih zalažu ili ih negiraju kroz političku praksu. Pri tome se često puta gubi iz vida kako se pitanje ljudskih prava razmatra i uređuje kroz povijest, gotovo od prvih početaka ljudske zajednice. Tako se već u ranim razdobljima ljudske civilizacije u okviru religija razvijaju prve teze o ljudskim pravima. Sve vodeće religije dijele jedan univerzalni interes u promociji i zaštiti integriteta, vrijednosti, te digniteta svih osoba. U drevnoj Mezopotamiji nailazimo na Hamurabijev zakonik koji je donesen nakon proširenja carevine, oko 1780. godine p.n.e. Starogrčka civilizacija sa svojim društvenim uređenjem i filozofskim školama oduvijek je smatrana „kolijevkom civilizacije“. U povijesnim tragovima nalazimo svjedočanstvo iz 1100. godine p. n. e. o naređenju Amfiktionije¹ Delfijske prema kojem se ne smije niti jedan savezni grad do temelja razoriti niti mu se smije oduzeti voda za vrijeme opsade.

Među važnijim povijesnim događajima za razvoj ljudskih prava, kako u svijetu tako i na području današnje Hrvatske, svakako valja naglasiti:

- 1215. godinu - donošenje engleske povelje pod nazivom Magna Carta koja je zahtijevala od kralja da se odrekne određenih prava i poštuje određenu zakonsku proceduru, kao i da prihvati da kraljeva volja može biti ograničena zakonom.
- 1225. godinu - donesen je Vinodolski zakonik kojim se u pismenom obliku utvrdilo prava i dužnosti kmetova i feudalnih gospodara s opširno razrađenim kaznenim pravom i, u okviru njega, sustavom globa za pojedine prijestupe. U člancima 18., 27. i 56. donesene su i zakonske odredbe o pravima žena, o njihovoj osobnoj i moralnoj zaštiti.
- 1679. godinu – donesen Habes Corpus Act kojim se po prvi puta stvaraju zapreke arbitarnom hapšenju.
- 1776. godinu - za vrijeme američke revolucije donesena je Virginijjska deklaracija prava u kojoj se spominje da svi ljudi imaju "pravo na život, slobodu i potragu za srećom."
- 1789. godinu - izbija francuska revolucija i donosi se Deklaracija o pravima čovjeka i građanina kada se po prvi put sustavno donosi popis prava koja se u njihovo vrijeme smatraju urođenima i neotuđivima.
- 1807. godinu - Britanija proglašava trgovinu robljem ilegalnom.
- 1864. godinu - predsjednik SAD-a Abraham Lincoln ukida ropstvo a iste godine se osniva u Ženevi Međunarodni odbor Crvenog križa.
- 1919. godinu - osnovani: Liga naroda i Stalni međunarodni sud pravde.

¹ vjerskopolitički savez starogrčkih država sa zajedničkim vjerskim svečanostima, a jedan od važnijih ciljeva takova saveza je ublažavanje neprijateljstava

- 1945. godinu - osnovani Ujedinjeni narodi.
- 1948. godinu - donesena Opća deklaracija o ljudskim pravima.

1.2 Važniji međunarodni ugovori o ljudskim pravima

Među važnijim međunarodnim dokumentima i ugovorima svakako se nalaze akti doneseni od strane Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe i Europske unije, koje ćemo u nastavku detaljnije razmotriti.

Međunarodni ugovori o ljudskim pravima

Ujedinjeni narodi

Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948)

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966)

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966)

Vijeća Europe

Europska konvencija o ljudskim pravima s Protokolima (1950, 1984)

Europska unija

Povelja temeljnih ljudskih prava EU (2000)

1.2.1 Opća deklaracija o ljudskim pravima UN-a

Važno je naglasiti kako je Opća deklaracija o ljudskim pravima donesena neposredno nakon do tada najvećeg rata u povijesti čovječanstva, Drugog svjetskog rata. Naime, upravo je svjetski rat donio niz najstrašnijih zločina, uključujući i genocid nad Židovima (holokaust), što je dovelo do inicijativa za donošenje jednog općeg dokumenta kojim bi se jamčila ljudska prava.

Opća deklaracija o ljudskim pravima je najraširenija u svijetu prihvaćena izjava o ljudskim pravima. Njezina glavna poruka je prirođena vrijednost svakog ljudskog bića. Opća deklaracija o ljudskim pravima je prvi sveobuhvatni dokument o ljudskim pravima koji je donesen od strane jedne opće međunarodne organizacije, Ujedinjenih naroda. Deklaraciju je proglašila Opća skupština UN dana 10. 12. 1948. godine. Iako je donesena kao rezolucija, koja nema nikakvu pravnu snagu, sa ciljem da osigura zajednički stupanj razumijevanja ljudskih prava i sloboda koja se spominju u Povelji Ujedinjenih naroda, tijekom sljedećih desetljeća postala je temeljni instrument koji obvezuje države članice Ujedinjenih naroda. Danas rijetki pravnici poriču da je deklaracija normativni instrument koji stvara, barem neke, pravne obveze za države članice UN.

Iako je ona nadahnuće za većinu međunarodnih zakona o ljudskim pravima, Opća deklaracija nije dokument koji zakonski obvezuje države. Međutim, kao opća izjava o načelima, ona ima moć u svijetu javnog mnijenja. Njezina su načela ozakonjena u obliku Međunarodnog ugovora o građanskim i političkim pravima i Međunarodnog ugovora o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Države koje su ratificirale te ugovore obvezale su se donijeti nacionalne zakone koji će štititi ljudska prava. Republika Hrvatska ratificirala je te ugovore 1992. godine.

Opća deklaracija iznosi popis osnovnih prava svakog čovjeka na svijetu. Od 1948. godine Opća deklaracija je međunarodni standard za ljudska prava. Na Svjetskoj konferenciji o ljudskim pravima

1993. godine, na kojoj je sudjelovala 171 država, predstavljajući tako 99% ukupnog svjetskog stanovništva, države su potvrdile svoju privrženost ljudskim pravima.

Članak 1. Opće deklaracije svečano proglašava: »*Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i savješću pa jedna prema drugima trebaju postupati u duhu bratstva.*«

S tim je u vezi članak 28. Opće deklaracije koji na neki način obvezuje države i međunarodnu zajednicu na priznavanje ljudskih prava i sloboda svakom građaninu u sljedećem tekstu: »*Svatko ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem se prava i slobode utvrđene ovom Deklaracijom mogu u punoj mjeri ostvariti.*«

1.2.2 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Već smo napomenuli kako je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ustvari kodifikacija Opće deklaracije o ljudskim pravima na razini međunarodnog ugovora koji je Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela 16. prosinca 1966., a Pakt je stupio na snagu 23. ožujka 1976.

Republika Hrvatska stranka je Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima od 6. listopada 1991. prema Odluci o objavlјivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji. Tu odluku donijela je Vlada Republike Hrvatske 30. rujna 1993. godine (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/1993.). Prema odredbi II. te Odluke, "Tekstovi mnogostranih međunarodnih ugovora iz točke I. ove Odluke, objavljeni u službenim glasilima država slijednica, važe i primjenjuju se kao službeni tekstovi do objave službenih tekstova tih međunarodnih ugovora na hrvatskom jeziku u Narodnim novinama - Međunarodni ugovori."

Međunarodni pakt utvrđuje sljedeća ljudska prava i slobode:

- pravo na život (članak 6.),
- zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (članak 7.),
- zabrana ropstva i prinudnog rada (članak 8.),
- pravo na slobodu i osobnu sigurnost (članak 9.),
- pravo osoba lišenih slobode na čovječno postupanje (članak 10.),
- zabrana lišavanja slobode radi neispunjena ugovorne obaveze (članak 11.),
- pravo na slobodno kretanje (članak 12.),
- pravo kretanja stranca (članak 3.),
- pravo na pravično suđenje (članak 14.),
- pravo ne bis in idem (članak 15.),
- pravo na pravnu osobnost (članak 16.),
- pravo na zaštitu privatnog života, stana, obitelji i prepiske (članak 17.),
- pravo na slobodu misli, savjesti i vjerskog opredjeljenja (članak 18.),
- sloboda izražavanja (članak 19.),
- zabrana promidžbe rata i pozivanja na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju (članak 20.),
- pravo na slobodu mirnog okupljanja (članak 21.),
- sloboda udruživanja (članak 22.),
- pravo na zaštitu obitelji (članak 23.),
- zaštita djeteta (članak 24.),
- pravo na učešće u javnim poslovima (članak 25.),

- zaštita protiv diskriminacije (članak 26.),
- zaštita pripadnika nacionalnih manjina (članak 27.).

1.2.3 Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Opća skupština Ujedinjenih naroda 1966. godine istovremeno sa donošenjem Međunarodnog pakt o građanskim i političkim pravima donosi i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima stupio je na snagu u siječnju 1976. godine.

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima sadrži veći broj ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava (detaljno preciziranih) u odnosu na Opću deklaraciju. U njemu se određuju postupci koji se moraju poduzeti radi ostvarenja tih prava. U odnosu na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima postoji razlika u mjerama (metodama) implementacije. Obvezu bezuvjetne implementacije države preuzimaju ratificiranjem Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, a nova formula postupnog postizanja punog ostvarenja prava prihvaćena je u Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Ratificiranjem Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima države preuzimaju obveze u zaštiti ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava do najviše granice svojih raspoloživih sredstava, jer je za njihovo ostvarenje potrebno osigurati financijska i tehnička sredstva (za razliku od zaštite i ostvarivanja većine građanskih i političkih prava za koja nisu potrebna gotovo nikakva sredstva). Također države stranke jamče da prava koja su u njemu proglašena budu izvršavana bez diskriminacije bilo koje vrste kao što su rasa, boja, spol, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovina, rod ili neki drugi status (neke druge okolnosti).

Međunarodni pakt utvrđuje sljedeća ljudska prava:

- pravo na rad (članak 6.),
- pravo na pravedne i povoljne uvjete rada (članak 7.),
- pravo na sindikalno organiziranje (članak 8.),
- pravo na socijalno osiguranje (članak 9.),
- pravo na zaštitu majke, djeteta i obitelji (članak 10.),
- pravo na odgovarajući životni standard (članak 11.),
- pravo na zdravlje (članak 12.),
- pravo na obrazovanje (članci 13. i 14.),
- pravo na sudjelovanje u kulturnom životu i uživanje blagodati znanstvenog napretka (članak 15.).

Članak 15. Pakta uređuje temeljna kulturna prava, te glasi:

„1. Države stranke ovoga Pakta priznaju svakome pravo na:

- a) sudjelovanje u kulturnom životu;
- b) uživanje pogodnosti znanstvenog napretka i njegove primjene;
- c) korist od zaštite moralnih i materijalnih interesa koji proizlaze iz bilo kojega znanstvenog, književnog ili umjetničkog djela kojega je osoba autor.

2. Mjere, koje države stranke ovoga Pakta poduzimaju kako bi postigle puno ostvarenje toga prava, moraju obuhvatiti one koje su prijeko potrebne za održanje, razvoj i širenje znanosti i kulture.

3. Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će poštivati slobodu koja je bitna za znanstveno istraživanje i stvaralačku djelatnost.

4. Države stranke ovoga Pakta priznaju prednosti koje se postižu poticanjem i unapređenjem međunarodnih susreta i suradnje u znanstvenim i kulturnim područjima.“

Važno je napomenuti kako **kulturna prava pripadaju drugoj generaciji ljudskih prava**², te čine sastavnicu prava na jednakost zajedno s gospodarskim i socijalnim pravima. Kulturna prava obuhvaćaju pravo na kulturni identitet, na sudjelovanje u kulturnom životu, pravo na odgoj i obrazovanje, pravo na materinski jezik, pravo na kulturnu baštinu, te druga prava vezana uz kulturu naroda, odnosno zajednice.

[1.2.4 Europska konvencija o ljudskim pravima s Protokolima](#)

Od svog osnutka do danas, Vijeće Europe je donijelo oko dvjesto konvencija i sporazuma. Njihov cilj je usklađivanje sudske prakse u državama članicama, a pravno su obvezujući za sve države koje su ih ratificirale. Prvi instrument ove vrste i ujedno najveće postignuće Vijeća Europe je Europska konvencija o ljudskim pravima, koja je potpisana 1950. godine u Rimu, a stupila na snagu 1953. godine. Ona predstavlja međunarodni ugovor od neprocjenjive važnosti, kojim se određuju temeljna neotuđiva prava i slobode svakog pojedinca.

Zaštita koju pruža Europska konvencija o ljudskim pravima kontinuirano se proširuje i dopunjuje novim generacijama ljudskih prava. Pri tome konvencija predviđa sljedeće mehanizme djelovanja:

- učinkoviti nadzor i zaštita temeljnih ljudskih prava,
- prepoznavanje novih prijetnji ljudskim pravima i dostojanstvu,
- razvoj javne svijesti o važnosti ljudskih prava,
- obrazovanje o ljudskim pravima i poticanje profesionalnog usavršavanja.

Posebnu učinkovitost u provedbi Europske konvencije o ljudskim pravima u državama članicama učinila je provedba Protokola 11. kojim je uspostavljen stalni Europski sud za ljudska prava u Strasbourg. Tako su osobe koje smatraju kako su im pogažena ljudska prava zajamčena Konvencijom, a iscrpile su sve pravne mogućnosti u zaštiti svojih prava na nacionalnoj razini, dobiti pravo izravnog obraćanja Sudu sa zahtjevom za zaštitu prava. Odluke Suda donesene u tako pokrenutim postupcima država članica Konvencije dužna je provoditi.

Član Izričite obveze države članice Konvencije

1	obveza poštivanja ljudskih prava
10	sloboda izražavanja
14	zabранa diskriminacije na osnovi jezika, vjeroispovijedi, nacionalnog ili društvenog podrijetla
P1 1	zaštita vlasništva - država može ograničiti vlasnička prava samo radi općeg interesa (zaštita kulturne baštine)
P1 2	pravo na obrazovanje - sukladno vjerskim i filozofskim uvjerenjima (kulturom)

² Članak 22. i 27. Opće deklaracije o ljudskim pravima

1.2.5 Povelja temeljnih ljudskih prava EU

Povelja temeljnih ljudskih prava Europske unije usvojena je sredinom listopada 2000. godine, a svečano proglašena na sastanku Europskog vijeća u Nici 8. prosinca 2000. godine. Gotovo pedeset godina trebalo je kako bi ona bila usvojena u okviru europskih integracija, a neki autori smatraju kako je trebala biti prvi fundament političkog ustava Europske unije.

Proglašenjem Povelje Europska unija, odnosno države članice po prvi puta imaju katalog klasičnih sloboda i prava, zatim prava koja jamče jednakost, kao i gospodarska i socijalna prava u jedinstvenom dokumentu.

Povelja je podijeljena u šest glava u kojima su temeljna ludska prava sistematizirana na sljedeći način:

1. ljudsko dostojanstvo,
2. slobode,
3. jednakost,
4. solidarnost,
5. prava državljanina,
6. pravičan postupak.

Ljudsko dostojanstvo proglašeno je najvećom nepovredivom vrijednošću svakog čovjeka koja mora biti štićena i poštivana, te sadrži:

- pravo na život,
- pravo na osobni integritet,
- zabranu mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, te
- zabranu ropstva i prisilnog rada.

Slobode obuhvaćaju prava čovjeka koja se odnose na njegovu slobodu i sigurnost, privatnost, brak i obitelj. U vremenu razvoja novih tehnologija i mogućnosti velikih zahvata u osobnost i privatnost građana vrlo je važno pravo na zaštitu osobnih podataka. Za područje kulturnih prava čovjeka od osobitog značenja su sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi, kao i sloboda izražavanja i informiranja, te sloboda umjetnosti i znanosti. Jedno od najvažnijih prava u istom području je pravo na obrazovanje koje ima veliki utjecaj na ostvarivanje prava na kulturu. Povelja u ovom dijelu navodi sljedeća prava i slobode:

- pravo na slobodu i sigurnost,
- poštivanje privatnog i obiteljskog života,
- zaštitu osobnih podataka,
- pravo na brak i osnivanje obitelji,
- slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi,
- slobodu izražavanja i informiranja,
- slobodu okupljanja i udruživanja,
- slobodu umjetnosti i znanosti,
- pravo na obrazovanje,

- slobodu izbora zanimanja i pravo na zaposlenje,
- slobodu poduzetništva,
- pravo vlasništva (i zaštita intelektualnog vlasništva),
- pravo azila, te
- zaštitu u slučaju protjerivanja, izgona ili izručenja.

Poglavlje Povelje o jednakosti jamči svim građanima ne samo jednakost pred zakonom i zabranu svake diskriminacije, već obvezuje Uniju i sve države Unije na poštivanje raznolikosti kultura, jezika i vjera. Jedno od područja u kojem zbog postizanja ravnopravnosti omogućava pozitivnu diskriminaciju jest pitanje spolne jednakosti. Tako u cilju osiguravanja jednakosti Povelja sadrži odredbe o:

- jednakosti pred zakonom,
- zabrani diskriminacije,
- kulturnoj, vjerskoj i jezičnoj raznolikosti,
- ravnopravnosti između muškaraca i žena,
- pravima djeteta,
- pravima starijih osoba,
- integraciji osoba sa smetnjama.

Solidarnost je naziv poglavlja Povelje kojim se uređuju gospodarska i socijalna prava. Popis prava u osnovi predstavlja rezultat kompromisa država članica u trenutku donošenja Povelje, a to su:

- pravo radnika na informiranje i savjetovanje unutar poduzeća,
- pravo na kolektivno pregovaranje,
- zaštita u slučaju neopravdanog otkaza,
- pravedni i primjereni uvjeti rada,
- zabrana rada djece i zaštita mlađeži,
- zaštita obiteljskog i profesionalnog života,
- socijalna sigurnost i pomoć,
- pravo na zdravstvenu zaštitu,
- pristup službama općeg gospodarskog interesa,
- zaštita okoliša,
- zaštita potrošača.

Prava državljanu EU čine posebno poglavlje Povelje kojim se propisuju temeljna prava građana Unije, a ona sadržavaju:

- pravo glasa i pravo kandidiranja,
- pravo na dobru upravu,
- pravo uvida u dokumente,
- pravo na pučkog pravobranitelja,
- pravo pritužbe,
- sloboda kretanja i boravka,
- diplomatska i konzularna zaštita.

U posljednjem poglavlju Povelje utvrđena su postupovna prava koja građanima jamče pravični postupak. Pravičan postupak zajamčen je:

- pravom na pošteno suđenje i djelotvoran pravni lik,

- pretpostavkom nevinosti i pravom na obranu,
- načelom zakonitosti i razmjernosti kaznenog djela i kazne,
- pravom da ne bude dva puta suđen ili kažnjen u kaznenom postupku za isto kazneno djelo.

2 MEĐUNARODNA PRAVNA REGULATIVA U PODRUČJU KULTURE

Međunarodnu pravnu regulativu koja se odnosi na područje kulture radi lakšeg razvrstavanja, a potom i analize podijelit ćemo na četiri sastavnice i to na međunarodne ugovore:

- o kulturi i kulturnim pravima,
- o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,
- o audiovizualnim djelatnostima,
- i druge propise koji čine pravnu stečevinu Europske unije u području kulture.

U cilju što jasnijeg prikaza obveza svake države članice, pa tako i Republike Hrvatske, koje proizlaze iz pojedine konvencije u nastavku ćemo dati prikaz osnovnog sadržaja svakog od međunarodnih ugovora s popisom obveza koje iz nje proizlaze za državu članicu.

2.1 Međunarodni ugovori o kulturi i kulturnim pravima

Međunarodnim ugovorima, kao i regionalnim pravnim instrumentima, uspostavljeno je niz ključnih prava koja se odnose na kulturu, a to su osobito:

- pravo na kulturu,
- pravo na osiguranje zaštite kulturne baštine i kulturni razvoj,
- pravo na zaštitu od štetnih kulturnih praksi,
- važnost međunarodne kulturne suradnje.

Pravo na kulturu

Pojam "kultura" nije jasno definiran u području o ljudskim pravima. U tom kontekstu kultura je definirana kao ukupni raspon aktivnosti i ideja skupine ljudi sa zajedničkim tradicijama koje prenose i čuvaju članovi te skupine ili kao umjetničke i društvene težnje, izražavanja, ukusi koji su kao takvi ocijenjeni od strane društva ili klase, kao i umjetnosti, običaji itd.

Pravo na kulturu uključuje:

- pravo na sudjelovanje u kulturnom životu,
- pravo uživati u blagodatima znanstvenog napretka,
- pravo pojedinca kao autora na korist od zaštite moralnih i materijalnih interesa koji proizlaze iz bilo kojeg znanstvenog, književnog ili umjetničkog proizvoda kojemu je autor.
- pravo na slobodu od uplitanja države u znanstveno ili kreativno stvaralaštvo.

Pravo na osiguranje zaštite kulturne baštine i kulturni razvoj

Države stranke međunarodnih ugovora o kulturi imaju obvezu poduzimati korake potrebne za očuvanje, razvoj i širenje znanosti i kulture kako bi se osiguralo potpuno ostvarenje ovoga prava.

Obveze su države poštivati i štititi kulturnu baštinu, a osobito svjetsku kulturnu baštinu sukladno međunarodnim ugovorima i preporukama UNESCO-a. Posebnim međunarodnim ugovorima svaka država preuzeila je obveze u pogledu odgovornosti za kulturnu baštinu za vrijeme rata i oružanih sukoba.

Pravo na zaštitu od štetne kulturne prakse

Većina odredbi koja se odnose na zaštitu ljudskih prava ne spominju štetnu kulturnu praksu, koja je sastavnica pojedinih kulturnih običaja i tradicije, pretežito naglašavajući umjesto toga vrijednosti različitih kultura. Tako Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta priznaje da su neke tradicionalne društvene i kulturne prakse u pravilu štetne za zdravlje djeteta i takvu praksu zabranjuje. Iako ne postoji iscrpan popis štetnih praksi, kao jedna od njih spominje se žensko genitalno sakaćenje, dječji brakovi i dr.

Važnost međunarodne kulturne suradnje

Važnost međunarodne kulturne suradnje naglašena je u većem broju međunarodnih ugovora. Posebno je pri tome istaknuta jednaka vrijednost i dostojanstvo svih kultura. Od svih država osobito se očekuje da uspostave kulturne studije u okviru obrazovnih programa, kroz učenje stranih jezika, civilizacija i kulturne baštine. Obrazovanje o kulturi se time pozicionira kao sredstvo jačanja mira i stabilnosti u borbi protiv etničkih i rasnih sporova.

Međunarodni ugovori o kulturi i kulturnim pravima

Konvencije Vijeća Europe

Europska konvencija o kulturi (1954)

Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima (1992)

Konvencije UNESCO-a

Konvencija o zaštiti i promociji različitosti kulturnih izraza (2005)

2.1.1 Europska konvencija o kulturi

Vijeće Europe u želji da ostvari veće jedinstvo između svojih članica, a radi čuvanja i promicanja idealja i načela koji su njihova zajednička baština, kao i postizanja većeg međusobnog razumijevanja između naroda Europe ovom Konvencijom željelo je omogućiti postizanje toga cilja, kao i usvajanje zajedničke politike koja teži očuvanju i poticanju razvitka europske kulture. Iako je većina odredbi ove Konvencije načelne naravi treba je smatrati vrlo značajnim međunarodnim instrumentom koji svaku državu članicu obvezuje na očuvanje vlastite kulture kao važne sastavnice u očuvanju europske kulture.

Možemo slobodno reći da je ova Konvencija iako usmjerena na izučavanje jezika, povijesti i civilizacije svih država članica te ukupne civilizacije, važan iskorak u prepoznavanju i očuvanju kulturnih različitosti među narodima.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

-
1	poduzeti odgovarajuće mjere za očuvanje i razvitak svojega doprinosa zajedničkoj kulturnoj baštini Europe
2	poticati svoje državljane na izučavanje jezika, povijesti i civilizacije drugih država članica, te pružiti olakšice tim strankama radi unaprjeđenja takvog izučavanja na svojem području
5	svaka će država članica predmete europske kulturne vrijednosti koji se nađu pod njezinim nadzorom smatrati integralnim dijelovima zajedničke kulturne baštine Europe, poduzet će potrebne mjere za njihovo očuvanje i olakšati pristup tim predmetima
-

2.1.2 Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima

Vijeće Europe smatrajući da je pravo uporabe regionalnog ili manjinskog jezika u privatnom i javnom životu neotuđivo ljudsko pravo, te smatrajući nužnim osigurati zaštitu povijesnim regionalnim i manjinskim jezicima Europe kojima prijeti opasnost od mogućeg nestajanja, odnosno izumiranja njihovih govornika donijelo je ovu Konvenciju. Zaštita i promicanje regionalnih i manjinskih jezika tako predstavlja važnu sastavnici i doprinos izgradnje Europe na načelima demokracije i njegovana kulturne različitosti, te kako ta vrsta podrške ne bi trebala ići na štetu službenih jezika i potrebe da se oni usvajaju.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

-
1	prihvaćanje definicije regionalnog odnosno manjinskog jezika
2	obvezuje se primjenjivati odredbe o očuvanju jezika na regionalne ili manjinske jezike koji se govore na njezinom teritoriju pri pristupanju ovom ugovoru
7	priznati postojanje regionalnog ili manjinskog jezika kao kulturnog bogatstva
7	poštivati integritet teritorijalnog područja na kojem se govori regionalni ili manjinski jezik
7	promicati očuvanje regionalnih ili manjinskih jezika
7	poticati upotrebu regionalnih i manjinskih jezika u javnom i privatnom životu
7	poduzimati odgovarajuće mjere u cilju održavanja nastave i izučavanja regionalnih i manjinskih jezika
7	davati pogodnosti osobama koje žive na teritoriju na kojem se govori regionalni ili manjinski jezik ukoliko ga žele naučiti
7	poticati izučavanja i istraživanja regionalnih i manjinskih jezika na sveučilištima ili drugim odgovarajućim institucijama
7	ukloniti sva ograničenja i neopravdane razlike u pogledu korištenja regionalnih ili manjinskih jezika
7	obvezuju se promicati razumijevanje između svih jezičnih grupa, te osobito promicati regionalne i manjinske jezike u nastavi i javnim medijima
7	na odgovarajući način omogućiti pohađanje predškolskog, osnovnog, dopunskog, stručnog i visokoškolskog obrazovanja na regionalnim i manjinskim jezicima
-

9	na odgovarajući način omogućiti korištenje regionalnog i manjinskog jezika u pravosudnim postupcima
10	na odgovarajući način omogućiti korištenje regionalnog i manjinskog jezika u postupcima i radu upravnih tijela
11	na odgovarajući način u javnim medijima trebaju zastupati programe na regionalnim i manjinskim jezicima
12	na odgovarajući način omogućiti kulturne aktivnosti i djelovanje ustanova u kulturi na regionalnim i manjinskim jezicima
13	obvezuju se ukloniti sve zabrane i prepreke u korištenju regionalnih i manjinskih jezika u gospodarskim aktivnostima
14	obvezuju se na prekograničnu suradnju

2.1.3 Konvencija o zaštiti i promociji različitosti kulturnih izraza

Pojam kulturne raznolikosti vjerojatno je danas jedan od najčešće spominjanih pojmove u raspravama o kulturi i kulturnim politikama. Ovaj pojam lansiran je kroz Deklaraciju Vijeća Europe o kulturnoj raznolikosti 2000., a samo godinu dana potom kroz UNESCO-vu Opću deklaraciju o kulturnoj raznolikosti, te ga spominje i članak 151. Ugovora o Europskoj uniji (ugovor iz Amsterdama). Iako je pojam kulturne raznolikosti vrlo često korišten nije jasno definiran, stoga je jednak tako često izazivao brojne rasprave. Potreba zaštite i promocije raznolikosti kulturnih izraza posebno je potencirana zadnjih petnaestak godina zbog naglog rasta trgovine kulturnim proizvodima i uslugama, na globaliziranom tržištu gdje postoji izrazita dominacija angloameričkih kulturnih proizvoda. U ovom smislu očekivanja su od Konvencije da kulturnu raznolikost promatra prvenstveno kao politički koncept koji predstavlja zahtjev za ravnomernom kulturnom razmjenom između različitih kultura i država uključujući i ravnomernu razmjenu kulturnih proizvoda i usluga.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

5 kada država članica provodi politike i poduzima mjere u cilju zaštite i promoviranja različitosti kulturnih izraza na svojoj teritoriji, njene politike i mjere moraju biti dosljedne s odredbama ove Konvencije

Te mjere mogu obuhvatiti sljedeće:

- a) regulacione mjere usmjerene na zaštitu i promoviranje različitosti kulturnih izraza,
- b) mjere kojima se, na odgovarajući način, osigurava mogućnost domaćim kulturnim djelatnostima, robama i uslugama, između svih onih koje su na raspolaganju na nacionalnoj teritoriji, a za stvaranje, produkciju, širenje, distribuciju i uživanje takvih domaćih kulturnih djelatnosti, roba i usluga, uključujući i odredbe koje se odnose na jezik koji se koristi kod takvih djelatnosti, roba i usluga,
- c) mjere koje za cilj imaju da domaćim nezavisnim kulturnim privrednim granama i djelatnostima u neformalnom sektoru pruže efikasan pristup sredstvima za produkciju, širenje i distribuciju kulturnih djelatnosti, roba i usluga,
- d) mjere koje za cilj imaju osiguravanje javne finansijske pomoći,
- e) mjere koje za cilj imaju poticanje neprofitnih organizacija kao i javnih i privatnih institucija i umjetnika, te drugih profesionalaca na polju kulture, ka razvijanju i promoviranju slobodne razmjene i protoka ideja, kulturnih izraza i kulturnih djelatnosti, roba i usluga, te stimuliranju kreativnog i poduzetničkog duha u svojim djelatnostima,
- f) mjere koje za cilj imaju ustanovljavanje i davanje podrške javnim institucijama, po

	potrebi,
g)	mjere koje za cilj imaju njegovanje i podrške umjetnicima i drugim koji se bave stvaranjem kulturnih izraza;
h)	,
i)	mjere koje za cilj imaju jačanje raznolikosti medija, između ostalih i putem javnih službi.
8	države članice mogu poduzeti sve odgovarajuće mjere u cilju zaštite i očuvanja kulturnih izraza na način dosljedan odredbama ove Konvencije
10	države članice će podsticati i promovirati shvaćanje zaštite i promoviranja različitosti kulturnih izraza, između ostalog, putem obrazovnih programa i programa jačanja svijesti javnosti
28	kad postane država članica Konvencije, svaka mora imenovati osobu za kontakt

2.2 Međunarodni ugovori o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Važno je istaknuti da su međunarodne konvencije u području zaštite kulturne baštine rezultat predanog rada međunarodnih organizacija, koje između ostalog skrbe i o zaštiti kulturne baštine. U ovom području radi se o konvencijama UN-a, UNESCO-a, Vijeća Europe i UNIDROIT-a.³ Također je kroz vrijeme doneseno niz preporuka i rezolucija koje obrađuju gotovo iste teme kao i konvencije, s time što one nisu pravno obvezujući akti. Međutim, unatoč toj činjenici preporuke i rezolucije predstavljaju odraz i smjernice u provedbi međunarodnih ugovora, te ih u tom smislu treba poštivati i primjenjivati.

Međunarodni ugovori o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Konvencije UN-a

Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba s Protokolom (Haška konvencija 1954)

Drugi protokol uz Hašku konvenciju (1999)

Konvencija UN-a o pravu mora (1982) - (članci 33. i 303.)

Konvencija o međunarodnim izložbama (1928, 1948, 1966, 1972, 1982, 1988)

Konvencije UNESCO-a

Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1972)

Konvencija o mjerama zabrane i sprječavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara (1970)

Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine (2001)

Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (2003)

Konvencije Vijeća Europe

Konvencija o zaštiti graditeljske baštine Europe (1985)

Europska konvencija o zaštiti arheološke baštine – revidirana (1992)

Konvencija o europskim krajobrazima (2000)

Okvirna konvencija o vrijednosti kulturne baštine za društvo (2005)

Europska konvencija o zaštiti audiovizualne baštine (2001)

Druge konvencije

³ Međunarodni institut za privatno pravo, Rim

UNIDROIT-ova konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima

Potrebno je istaknuti da se neke konvencije bave pitanjem općih mjera zaštite kulturne baštine, dok druge razrađuju specifične teme zaštite u slučaju oružanih sukoba, sprječavanja nezakonitog prometa kulturnim dobrima ili pak tretiraju određenu vrstu kulturne baštine (arhitektonsko blago, nematerijalnu kulturnu baštinu, podvodnu kulturnu baštinu itd.).

2.2.1 Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba sa Protokolima

Iako je kroz povijest čovjek ratujući nerijetko uništavao kulturnu baštinu stvorenu kroz generacije pokušaji da se donesu propisi koji će to osuditi kao neprihvatljivo ponašanje vrlo su teško nastajali. Poseban poticaj bili su svjetski ratovi. Nakon Prvog svjetskog rata pojavile su se inicijative za donošenje specijalne konvencije, te je u okviru tih inicijativa Nizozemsko arheološko društvo izradilo 1918. godine konkretni nacrt takvog dokumenta. U rujnu 1935. godine u Washingtonu je potpisana Pakt o zaštiti umjetničkih i znanstvenih ustanova i povijesnih spomenika, poznat kao Roerichov pakt i prvi međunarodni akt koji se bavio zaštitom kulturnih dobara u ratnim uvjetima. Od tada, a osobito nakon 1937. godine se intenziviraju aktivnosti na izradi nacrta takvoga dokumenta, sve dok 1950. godine na Općoj skupštini UNESCO-a talijanska vlada nije prezentirala gotov nacrt konvencije koji je poslužio kao osnova za sazivanje diplomatske konferencije u Haagu 1954. Upravo na toj konferenciji donesen je prvi tekst Konvencije koja je stupila na snagu tek 1956. godine.

U pogledu primjene ove Konvencije, između ostalog, vrijedi pravilo da se ona primjenjuje u slučaju objavljenog rata i svakog drugog oružanog sukoba koji izbije između dvije ili više visokih ugovornih stranaka, čak i ako ratno stanje nije priznato od jedne ili više njih. Ona se također primjenjuje u svim slučajevima okupacije dijela ili čitavog područja visoke ugovorne stranke, čak i u slučajevima kada ta okupacija ne nailazi ni na kakav oružani otpor. Za svrhu primjene njezinih odredbi, Konvencija definira kulturna dobra i to: pokretna ili nepokretna kulturna dobra, zgrade u kojima se nalaze kulturna dobra, te spomenička središta (središta koja sadrže znatnu količinu dobara prethodno navedenih).

Mjere zaštite kulturnih dobara

Konvencija:

- određuje da zaštita kulturnih dobara obuhvaća njihovo čuvanje (u vrijeme mira treba poduzimati primjerene mjere pripremanja za čuvanje kulturnih dobara od predvidivih posljedica rata) i poštovanje (obuhvaća zaštitu kulturnih dobara na svojem i tuđem državnom području, te zabranu i sprječavanje krađe, pljačke i otuđenja, te vandalskog čina, kao i rezervacije pokretnih kulturnih dobara; također ova obveza obuhvaća suzdržavanje od represalija prema kulturnim dobrima).
- propisuje da se od obvezu poštivanja kulturnih dobara može odstupiti jedino u slučaju kad vojna potreba imperativno nalaže takvo odstupanje.
- određuje da je u slučaju okupacije, visoka ugovorna stranka koja je okupirala tuđe područje dužna poduprijeti napore državnih vlasti okupiranog područja za čuvanje i očuvanje svojih kulturnih dobara, te zajedno s tom vlasti, ako je to moguće, poduzeti najnužnije mjere zaštite.
- predviđa označavanje kulturnih dobara kako bi se olakšala njihova identifikacija.

- određuje da visoke ugovorne stranke u okviru vojnih mjera trebaju u vrijeme mira u vojne propise i naputke unijeti takve odredbe koje osiguravaju pridržavanje ove Konvencije, te svoje oružane snage poučiti o zaštiti kulturnih dobara, kao i ustanoviti određene službe u svrhu provedbe mjera zaštite kulturnih dobara.

Odobravanje posebne zaštite kulturnih dobara

Prema Konvenciji, pod posebnu zaštitu se može staviti ograničeni broj skloništa namijenjenih sklanjanju pokretnih kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, spomenička središta i druga nepokretna kulturna dobra od vrlo velike važnosti, pod uvjetom:

- a) da se nalaze na dovoljnoj udaljenosti od velikoga industrijskog središta ili od ikojega važnoga vojnog cilja koji je izloženo mjesto, kao što su primjerice, aerodrom, radiopostaja, organizacija koja se bavi poslovima nacionalne obrane, razmjerno važna luka ili željeznička postaja ili glavni prometni pravac,
- b) da se ne upotrebljavaju u vojne svrhe.

Sklonište za pokretna kulturna dobra može se, također, bez obzira na lokaciju staviti pod posebnu zaštitu ako je sagrađeno tako da ga bombardiranja najvjerojatnije ne bi oštetila. Također je moguće dobiti odobrenje posebne zaštite za sklonište koje ne zadovoljava prethodno navedene uvjete, a nalazi se blizu nekog važnog vojnog cilja, ako se država ugovornica koja zahtjeva zaštitu obvezuje da taj cilj neće upotrijebiti. Ako se radi o luci, željezničkoj postaji ili aerodromu, ona se mora obvezati da će odatle skrenuti sav promet.

Posebna se zaštita odobrava kulturnim dobrima njihovim upisom u „Međunarodni registar kulturnih dobara pod posebnom zaštitom“ koji vodi glavni direktor UNESCO-a. Postupak upisa u ovaj Registar uređen je Pravilnikom o izvršavanju Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba. Zahtjev za upis podnosi se glavnom direktoru UNESCO-a (skloništa, spomenička središta i ostala nepokretna kulturna dobra).

Postupak stjecanja posebne zaštite za improvizirana skloništa također je uređen Pravilnikom o izvršavanju Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba. Zahtjev za stjecanje posebne zaštite upućuje se glavnom povjereniku za kulturna dobra, koji nakon provedenog propisanog postupka predlaže glavnom direktoru UNESCO-a upis skloništa u Registar kulturnih dobara pod posebnom zaštitom.

Imunitet kulturnih dobara pod posebnom zaštitom

Kulturna dobra pod posebnom zaštitom uživaju imunitet, što obuhvaća suzdržavanje od svakog neprijateljskog čina usmjerenog protiv tih dobara, te njihove uporabe u vojne svrhe. Imunitet može biti opozvan ako visoka ugovorna stranka u odnosu na koju je kulturno dobro pod zaštitom krši preuzete obveze, a što može zatražiti protivnička strana. Štoviše, dok kršenje traje, protivnička strana je oslobođena svoje obveze da osigura imunitet dotičnog kulturnog dobra. Opoziv imuniteta kulturnog dobra pod posebnom zaštitom moguć je samo u iznimnim slučajevima neizbjegljene vojne potrebe i samo tako dugo dok ta potreba traje. Takvu potrebu može utvrditi samo zapovjednik postrojbe koja je po veličini jednaka diviziji ili veća. U svim slučajevima, kad to okolnosti dopuštaju odluka o opozivu imuniteta dovoljno vremena unaprijed priopćuje se protivničkoj stranki, a o razlozima se obavještava glavni povjerenik za kulturna dobra.

Prijevoz kulturnih dobara

Transport isključivo namijenjen transportu kulturnih dobara može biti, na zahtjev zainteresirane strane, pod posebnom zaštitom, te je pod međunarodnim nadzorom. Prijevoz u hitnim slučajevima, kada se ne može tražiti posebna zaštita, može se provesti uz isticanje znaka raspoznavanja za kulturna dobra, uz priopćenje protivničkoj strani, kad god je to moguće. Kulturna dobra u transportu pod posebnom zaštitom, kulturna dobra u prijevozu u hitnom slučaju, te prijevozna sredstva isključivo namijenjena prijevozu kulturnih dobara uživaju imunitet od konfiskacije, uzapćenja i zapljene. Postupak stjecanja imuniteta uređen je Pravilnikom o izvršavanju Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba. Zahtjev za stjecanje imuniteta upućuje se glavnom povjereniku za kulturna dobra, koji provodi postupak odobravanja imuniteta, te imenuje jednog ili više inspektora za praćenje transporta.

Osoblje

Prema Konvenciji osoblje zaduženo za zaštitu kulturnih dobara mora se u interesu tih dobara poštovati, a ako padne u ruke protivničke strane, mora mu se omogućiti da nastavi izvršavati svoje dužnosti kad kulturna dobra za koje je odgovorno također padnu u protivničke ruke.

Upotreba znaka

Znak raspoznavanja kao skup od tri znaka kao sredstvo identifikacije može se upotrijebiti samo:

- a) za nepokretna kulturna dobra pod posebnom zaštitom
- b) za transporte kulturnih dobara
- c) za improvizirana skloništa

Pravilnik

Sastavni dio Konvencije je Pravilnik o izvršavanju Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, koji između ostalog propisuje:

- da glavni direktor UNESCO-a utvrđuje popis osoba sposobnih za obavljanje dužnosti glavnog povjerenika za kulturna dobra, a povjerenik se imenuje po posebnom postupku,
- organizaciju kontrole putem predstavnika za kulturna dobra kojeg imenuje visoka ugovorna stranka koja je u sukobu, te sile zaštitnice protivničkih strana,
- imenovanje delegata sila zaštitnica koji utvrđuju kršenja ove Konvencije,
- korištenje inspektora i stručnjaka na preporuku glavnog povjerenika za kulturna dobra,
- postupak upisa u Registar kulturnih dobara pod posebnom zaštitom, te stjecanje imuniteta za kulturna dobra u transportu.

Protokol u vezi sa zabranom izvoza kulturnih dobara s okupiranih teritorija

Protokolom se svaka visoka ugovorna strana obvezuje:

- sprječavati izvoz kulturnih dobara s područja koje je okupirala u vrijeme oružanog sukoba,
- sekvestrirati kulturna dobra koja su na njezino područje izravno i neizravno uvezena s bilo kojeg okupiranog područja,
- nakon prestanka neprijateljstava nadležnim vlastima prethodno okupiranog područja vratiti dobra koja se kod nje nalaze, odnosno platiti odštetu poštenom posjedniku kulturnog dobra,
- vratiti kulturna dobra koja su joj predana u ostavu.

Članak Izričite obveze država članica Konvencije

1	sukladno definiciji kulturnih dobara u Konvenciji osigurati provedbu odredaba kroz domaće zakonodavstvo
3	obvezuju se da će, poduzimajući mjere koje smatraju odgovarajućima, još u vrijeme mira pripremiti čuvanje kulturnih dobara smještenih na njihovu vlastitu području od predvidivih posljedica oružanog sukoba.
4	obvezuju se da će poštivati kulturna dobra smještena na njihovu vlastitu području, kao i na području ostalih visokih stranaka ugovornica, uzdržavajući se od upotrebe tih dobara, sredstava za njihovu zaštitu i njihove neposredne okoline u svrhe koje bi ta dobra mogle izložiti razaranju ili oštećenju od oružanog sukoba, te uzdržavajući se od bilo kojeg čina neprijateljstva prema tim dobrima
4	obvezuju se uz to da će zabraniti, spriječiti i, prema potrebi, zaustaviti svako djelo krađe, pljačke ili nezakonitog prisvajanja kulturnih dobara, izvršeno na bilo koji način, kao i svaki čin vandalizma prema tim dobrima.
4	uzdržavati se od svih mjera represalija prema kulturnim dobrima
6	kulturna dobra mogu biti označena znakom raspoznavanja kako bi se olakšala njihova identifikacija
7	obvezuju se da će još u vrijeme mira u vojne pravilnike i upute unijeti takve odredbe koje osiguravaju pridržavanje ove Konvencije
7	obvezuju da će još u vrijeme mira, u okviru svojih oružanih snaga, pripremiti ili ustanoviti službe ili stručno osoblje čija će zadaća biti da paze na poštivanje kulturnih dobara
25	obvezuju se da će u svojim odnosnim zemljama što je više moguće, u vrijeme mira i u vrijeme oružanog sukoba, vršiti difuziju teksta ove Konvencije i Pravilnika o njezinu izvršavanju.
25	naročito obvezuju da će njegovo proučavanje unijeti u vojne i, po mogućnosti, civilne obrazovne programe kako bi se s načelima Konvencije upoznalo cijelokupno stanovništvo, a osobito oružane snage i osoblje zaduženo za zaštitu kulturnih dobara

Drugi Protokol uz Konvenciju za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (Haag, 26. ožujka 1999.)

Drugi Protokol uz Konvenciju za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba dopunjava Konvenciju za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954. godine u pitanjima odnosa između stranaka, koji se tiču poboljšanja zaštite kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, a na način da su pojedine odredbe Konvencije dodatno uređene kako ne bi došlo do njihove primjene koja nije povoljna za kulturna dobra.

Tako su dodatno uređena sljedeća pitanja primjene Konvencije:

- privremene mjere koje se poduzimaju za vrijeme mira radi čuvanja kulturnih dobara od predvidivih posljedica oružanog sukoba (članak 3. Konvencije), kao što su: izrada popisa kulturnih dobara, planovi zaštite od požara ili urušavanja i dr.,
- precizirani su slučajevi kada se na temelju imperativne vojne potrebe može odstupiti od Konvencije radi usmjeravanja neprijateljskog čina prema kulturnom dobru (ako je kulturno dobro svojom funkcijom pretvoreno u vojni cilj i nema drugog stvarno mogućeg rješenja za postizanje slične vojne prednosti kakvu pruža usmjeravanje neprijateljskog čina prema tom cilju),
- precizirane su mjere opreza pri napadu, odnosno od posljedica neprijateljstva sa svrhom zaštite kulturnih dobara,
- zaštita kulturnih dobara na okupiranom području,
- uspostava pojačanog sustava zaštite posebno određenih kulturnih dobara, te imunitet kulturnih dobara pod pojačanom zaštitom,
- kaznena odgovornost za kršenje Konvencije ili Protokola,
- zaštita kulturnih dobara u oružanim sukobima koji nemaju međunarodni karakter,
- objavljivanje informacija radi poticanja zaštite i očuvanja kulturnih dobara, te međunarodne pomoći.

Ovim Protokolom osniva se Fond za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba koji može dodijeliti finansijsku ili drugu pomoć strankama ovog Protokola za potporu pripremnim ili drugim mjerama u vrijeme mira i trajanja oružanog sukoba.

Članak Izričite obveze država članica II. Protokola uz Konvenciju

5	pripremne mjere poduzete u vrijeme mira za očuvanje kulturne baštine od predvidivih posljedica nekog oružanog sukoba slijedom članka 3. Konvencije moraju prema potrebi obuhvatiti pripremu popisa, planiranje izvanrednih mjera zaštite od požara ili rušenja građevine, pripremu za premještanje pokretne kulturne baštine ili osiguranje primjerene zaštite takve baštine <i>in situ</i> , te imenovanje nadležnog tijela odgovornog za čuvanje kulturne baštine.
15	svaka država članica dužna je poduzeti potrebne mjere kako bi se prekršaji odredaba Konvencije i protokola utvrdili kao kaznena djela prema domaćem pravu i kako bi bili kažnjivi odgovarajućim kaznama.
17	država članica na čijem teritoriju se nalazi navodni počinitelj prekršaja izloženog u članku 15. podstavci 1 (a) do (c) dužna je bez iznimke i bez neopravdana odlaganja, ukoliko ne izruči takvu osobu, predati slučaj nadležnim tijelima u svrhu sudske gonidbe putem postupka u skladu s njezinim domaćim pravom.
19	države članice dužne su jedna drugoj pružiti najveću moguću pomoć u svezi s istragama, kaznenim postupkom ili postupkom izručenja pokrenutim s obzirom na prekršaje izložene u članku 15., uključujući pomoć u pribavljanju dokaza njima na raspolaganju potrebnih za postupak.

30	države članice će širiti ovaj Protokol najviše što mogu, kako u doba mira tako i u doba oružanih sukoba (uključujući sve potrebne mjere za širenje odredbi ovog Protokola među svojim vojnim snagama koje sudjeluju u operacijama Ujedinjenih naroda).
30	države članice su po potrebi dužne: uvrstiti smjernice i naputke o zaštiti kulturne baštine u svoje vojne propise; izraditi i provoditi, u suradnji s UNESCO-m i odgovarajućim vladinim tijelima i nevladinim udrugama, mirnodopske programe naobrazbe; priopćavati obavijesti o zakonima, administrativnim odredbama i mjerama.
38	države članice su dužne prevesti ovaj Protokol na svoje službene jezike i dostaviti takve službene prijevode Generalnom direktoru.
38	države članice su dužne podnijeti Odboru svake četiri godine izvješće o provedbi ovog Protokola.

2.2.2 Konvencija UN-a o pravu mora

Konvencija UN o pravu mora između ostalog uređuje i zaštitu arheoloških i povijesnih predmeta koji se nalaze u moru. Opća je odredba Konvencije prema kojoj su države obvezne štititi predmete arheološke i povijesne prirode nađene u moru te surađivati u cilju provedbe odredbi Konvencije. Radi nadziranja prometa takvih predmeta, primjenjujući članak 33. Konvencije, koji propisuje ovlasti države u vanjskom pojasu obalna država može:

- obavljati nadzor potreban da bi spriječila kršenje zakona i drugih propisa na svojem području ili svom teritorijalnom moru i kaznila kršenje tih zakona⁴,
- pretpostaviti da bi njihovo vađenje s morskog dna u spomenutom članku, bez njezinog odobrenja, prouzročilo kršenje na njezinom području ili u njezinom teritorijalnom moru zakona i drugih propisa navedenih u tome članku.

Nadalje, Konvencija propisuje da se svi predmeti arheološke i povijesne prirode nađeni u Zoni⁵ čuvaju ili se njima raspolaže radi dobrobiti čovječanstva kao cjeline, uzimajući posebno u obzir prvenstvo prava države ili zemlje porijekla ili države kulturnog porijekla ili države povijesnog i arheološkog porijekla.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

149	Svi predmeti arheološke i povijesne prirode nađeni u Zoni čuvaju se ili se njima raspolaže radi dobrobiti čovječanstva kao cjeline, uzimajući posebno u obzir prvenstvo prava države ili zemlje porijekla ili države kulturnog porijekla ili države povijesnog i arheološkog porijekla.
303	<ol style="list-style-type: none"> 1. Države su obvezne štititi predmete arheološke i povijesne prirode nađene u moru te surađivati u tu svrhu. 2. Radi nadziranja prometa takvim predmetima, primjenjujući članak 33. obalna država može pretpostaviti da bi njihovo vađenje s morskog dna u pojasu spomenutome u tom članku, bez njezinog odobrenja, prouzročilo kršenje na njezinom području ili u njezinom teritorijalnom moru zakona i drugih propisa navedenih u tome članku.

⁴ Članak 33. Konvencije UN o pravu mora. Vanjski pojas ne može se prostirati preko 24 morske milje od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora.

⁵ Članak 149. Konvencije UN o pravu mora. Zona znači dno mora i oceana i njihovo podzemlje izvan granica nacionalne jurisdikcije.

-
3. Ništa u ovome članku ne dira u prava onih vlasnika čiji se identitet može utvrditi, u pravila o spašavanju na moru ili u druga pravila pomorskog prava, ili u zakone i praksu kulturne razmjene.
 4. Ovaj članak ne dira u druge međunarodne sporazume i pravila međunarodnog prava o zaštiti predmeta arheološke i povijesne prirode.
-

[2.2.3 Konvencija o međunarodnim izložbama s Protokolima](#)

Uvažavajući kako tekst Konvencije uređuje uvjete i način organiziranja međunarodnih izložbi, kao što su opći uvjeti za organizaciju međunarodne izložbe, postupak prijave od strane države članice Konvencije prema Uredu za međunarodne izložbe, te obveze organizatora takve izložbe kao i država sudionica, možemo konstatirati da iz njezinog teksta nema izričitih obveza za državu članicu koje bi se odnosile na njezino zakonodavstvo u području kulture.

Jedino odredbe Konvencije koje govore o carinskim i drugim oslobođenjima i olakšicama koje se očekuju od države organizatora međunarodne izložbe mogu biti od utjecaja pri usvajanju carinskih i poreznih propisa.

[2.2.4 Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine](#)

Ova Konvencija uređuje općenito mjere nacionalne i međunarodne zaštite kulturne i prirodne baštine: osiguranje identifikacije, zaštite, konzervacije, prezentacije i prenošenja baštine sljedećim generacijama. Potiče donošenje nacionalnih politika te zastupa očuvanje baštine u funkciji života zajednice i integriranje zaštite u cijelovit program planiranja. Također se u Konvenciji ističe nužnost uspostavljanja službe za zaštitu, očuvanje i prezentaciju, te uspostavu znanstvenih studija, istraživanja kulturne i prirodne baštine. Konvencijom se uspostavlja Međuvladin odbor za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine u okviru UNESCO-a, te ustrojava World Heritage Fund.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

1	definicija kulturne baštine: spomenici, grupe građevina, spomeničke cjeline
2	definicija prirodne baštine
3	dužnost je svake države članice ove Konvencije prepoznati i utvrditi različita kulturna i prirodna dobra koja se nalaze na njezinom teritoriju
4	prepoznaje kao svoju obvezu osigurati: prepoznavanje, zaštitu, očuvanje, prezentaciju i prijenos na buduće generacije kulturne i prirodne baštine iz članka 1. i 2. ove Konvencije koja se nalazi na njezinoj teritoriji.
5	dužna je osigurati učinkovite i aktivne mjere u cilju zaštite, očuvanja i prezentacije kulturne i prirodne baštine na svom teritoriju
5	usvojiti opću politiku usmjerenu na kulturnu i prirodnu baštinu i njezinu funkciju u životu zajednice i integrirati zaštitu te baštine u sveobuhvatne planske programe
5	uspostaviti, sukladno svom teritorijalnom ustroju, osobito gdje takve službe ne postoje, jednu ili više službi za zaštitu, očuvanje i prezentaciju kulturne i prirodne baštine s odgovarajućim osobljem i odgovarajućim sredstvima kako bi mogla izvršavati svoj djelokrug

	razvijati znanstvene i tehničke studije i istraživanja, kao i da unapređuje upravljačke metode kojima će postići sposobnost suprotstavljanja opasnostima koje prijete kulturnoj ili prirodnoj baštini
5	uspostaviti odgovarajuće pravne, znanstvene, tehničke, upravne i finansijske mјere nužne za prepoznavanje, zaštitu, očuvanje, prezentaciju i obnovu ove baštine
5	poticati osnivanje ili razvoj nacionalnih ili regionalnih centara za obuku o zaštiti, očuvanju i prezentaciji kulturne i prirodne baštine, kao i poticati znanstveni rad u ovom polju
27	države članice Konvencije nastojati će svim odgovarajućim sredstvima, a posebice obrazovnim i informacijskim programima, ojačati uvažavanje i poštivanje kulturne i prirodne baštine
27	se obvezuju na informiranje najšire javnosti o opasnostima koje prijete baštini kao i o aktivnostima poduzetim u primjeni ove Konvencije
29	države članice Konvencije podnosit će izvještaje Općoj skupštini UNESCO-a u rokovima i načinu kako to ona odredi, u kojima će informirati o zakonodavnim i administrativnim mjerama koje su usvojili i drugim aktivnostima koje su proveli u primjeni ove Konvencije, zajedno s pojedinostima o stečenom iskustvu u ovom području
34	za države članice ove Konvencije koje imaju federalni ili ne-unitaran ustavni sustav: (a) u pogledu odredaba ove Konvencije, čija je primjena na razini federalne ili središnje zakonodavne vlasti, obveze federalne ili središnje vlasti bit će iste kao i obveze države koje nisu federalne države; (b) u pogledu odredaba ove Konvencije, čija je primjena na razini zakonodavstva federalnih država, zemalja, pokrajina i kantona, a koji sukladno ustavnom uređenju nisu obavezni preuzeti zakonodavne mјere, federalna vlada će obavijestiti nadležna tijela države, zemlje, pokrajine i kantone o navedenim odredbama, s preporukom za njihovo usvajanje.

2.2.5 Konvencija o mjerama zabrane i sprječavanja nedozvoljenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara

U cilju sprječavanja nedozvoljenog prometa Konvencija propisuje kao mјere zaštite kulturnih dobara vođenje evidencije kulturnih dobara, izvozne dozvole, kontrolu izvoza i uvoza kulturnih dobara, te određuje da je domaćim zakonodavstvom potrebno predvidjeti ove mјere zaštite, te povrat kulturnog dobra zakonitim vlasnicima u slučajevima nedozvoljenog prometa kulturnim dobrima.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

1	prihvati definiciju kulturnog dobra u domaćem zakonodavstvu
2	države članice se obvezuju suprotstaviti nezakonitom uvozu, izvozu i prijenosu vlasništva nad kulturnim dobrima
5	obvezuju se na svojim teritorijima uspostaviti jednu ili više službi za zaštitu kulturnih dobara, ukoliko već ne postoje, s kvalificiranim stručnjacima
5	sudjelovati u izradi propisa kojima se uređuju pitanja zaštite kulturnih dobara, a osobito sprječavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima
5	uspostaviti i stalno ažurirati, na temelju nacionalnog registra kulturnih dobara, listu značajnih kulturnih dobara, javnih i privatnih, čiji bi izvoz doveo do osjetnog osiromašenja

nacionalne kulturne baštine

5	unaprijediti razvoj ili poticati osnivanje znanstvenih i tehničkih institucija (muzeja, biblioteka, arhiva, laboratorija, radionica i dr.) nužnih za zaštitu, očuvanje i prezentaciju kulturnih dobara
5	organizirati nadzor nad arheološkim istraživanjima, osigurati zaštitu i očuvanje „in situ“ određenih kulturnih dobara i zaštitu područja (arheoloških zona) za buduća arheološka istraživanja
5	uspovestaviti, u korist svih zainteresiranih (kustosa, kolezionara, antikvara, i dr.) propise koji će biti uskladieni s etičkim načelima iz ove Konvencije; i osigurati njihovo provođenje i poštivanje
5	poduzimati obrazovne mjere u cilju poticanja i razvijanja poštivanja kulturnih dobara svih država, i promicati poznavanje odredbi ove Konvencije
5	osiguravati odgovarajuće informiranje javnosti u svim slučajevima nestanka bilo kojeg kulturnog dobra
6	vesti odgovarajuću dozvolu (certifikat) kojom država izvoznica odobrava izvoz određenog kulturnog dobra ili kulturnih dobara. Dozvola za izvoz trebala bi pratiti sva kulturna dobra koja su predmet izvoza sukladno propisima
6	zabraniti izvoz kulturnih dobara sa svog teritorija ukoliko nisu popraćena navedenom dozvolom o izvozu
6	na odgovarajući način obznaniti zabranu izvoza kulturnih dobara, a osobito osobe koje namjeravaju izvoziti ili uvoziti kulturna dobra
7	poduzimati potrebne mjere u cilju sprječavanja muzeja i sličnih ustanova na teritoriju države članice u stjecanju kulturnih dobara koja potječe iz druge države članice, a nezakonito su izvezena
7	zabraniti uvoz kulturnih dobara ukradenih iz muzeja ili vjerskih ili javnih svjetovnih spomenika ili sličnih ustanova u drugoj državi članici ove Konvencije
8	obvezuju se kažnjavati kaznenim ili prekršajnim mjerama svaku osobu koja krši zabrane iz članka 6b. i 7b. Konvencije
10	ograničiti kroz obrazovanje, informacije i pažnju, nezakonit izvoz kulturnih dobara nekoj državi članici Konvencije i na odgovarajući način sukladno uvjetima obveže antikvare, pod prijetnjom kaznenog ili prekršajnog kažnjavanja, na vođenje evidencija o podrijetlu svakog kulturnog dobra, s imenom i adresom dobavljača, opisom i cijenom svakog prodanog dobra, te na obvezu upozoravanja svakog kupca kulturnog dobra o mogućoj zabrani njegova izvoza
10	nastojati kroz obrazovanje stvoriti i razvijati u javnosti spoznaju o vrijednosti kulturnih dobara i o ugroženosti kulturnih dobara od krađe, tajnih iskopavanja i nezakonitog izvoza
13	sprječavati, svim odgovarajućim sredstvima, prijenos vlasništva kulturnih dobara kojima se promiče nezakoniti uvoz ili izvoz kulturnih dobara
13	osigurati suradnju nadležnih službi u cilju olakšavanja i ubrzavanja povrata nezakonito izvezenog kulturnog dobra njegovom stvarnom vlasniku
14	dužna je osigurati nacionalnoj službi za zaštitu kulturnih dobara odgovarajući proračun, a ukoliko je to potrebno i osnovati fond za tu svrhu
-

2.2.6 Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine

Ova Konvencija ima za cilj osigurati i ojačati zaštitu podvodne kulturne baštine u korist čovječanstva u koju svrhu države stranke trebaju poduzimati odgovarajuće mjere u skladu s ovom Konvencijom i međunarodnim pravom. Konvencija definira podvodnu kulturnu baštinu kao svaki trag ljudskog postojanja kulturnoga, povjesnoga ili arheološkog karaktera koji se nalazio djelomično ili potpuno pod vodom, povremeno ili stalno, barem stotinu godina, poput:

- lokacija, građevina, zgrada, predmeta i ljudskih ostataka zajedno s njihovim arheološkim i prirodnim okruženjem,
- plovila, zrakoplova, drugih prijevoznih sredstava ili njihovih dijelova, njihovog tereta ili drugog sadržaja zajedno s njihovim arheološkim i prirodnim okruženjem, i
- predmeta pretpovijesnog razdoblja.

Konvencija predviđa sljedeće mjere zaštite i očuvanja:

- Očuvanje podvodne kulturne baštine *in situ* smatra se prvom opcijom prije odobrenja ili pokretanja bilo kakvih aktivnosti usmjerenih prema ovoj baštini.
- Izvučenu podvodnu baštinu treba pohranjivati i obrađivati, te s njom postupati na način koji joj osigurava očuvanje na dulje razdoblje.
- Potiče se odgovoran, nemametljiv pristup u svrhu promatranja ili dokumentiranja *in situ* podvodne kulturne baštine kao bi se u javnosti stvorila osviještenost, briga i osigurala zaštita te baštine.
- Kao jedno od općih načela Konvencija predviđa i zabranu komercijalizacije iskorištavanja podvodne kulturne baštine.
- Svaka država stranka treba koristiti najprikladnija sredstva koja su joj na raspolaganju za sprječavanje ili ublažavanje svake negativne pojave koja može nastati kao posljedica aktivnosti u njenoj nadležnosti, a koja nehotice utječe na podvodnu kulturnu baštinu.

Podvodna kulturna baština u unutarnjim vodama, arhipelaškim vodama i teritorijalnom moru⁶

Države stranke Konvencije, u ostvarivanju svoje suverenosti, imaju isključivo pravo regulirati i odobravati aktivnosti usmjerene na podvodnu kulturnu baštinu u svojim unutarnjim vodama, arhipelaškim vodama i teritorijalnom moru. U odnosu na zaštitu državnih plovila i zrakoplova unutar arhipelaških voda i teritorijalnog mora, potrebno je obavijestiti državu stranku Konvencije čija je zastava na plovilu te, ukoliko je potrebno, i druge države za koje je vjerojatno da imaju vezu, osobito kulturnu, povjesnu ili arheološku, o otkriću takvoga državnoga plovila i zrakoplova čiji se identitet može utvrditi.

Podvodna kulturna baština u vanjskom pojasu⁷

⁶ Prema članku 3. Konvencije UN o pravu mora svaka država ima pravo ustanoviti širinu svoga teritorijalnog mora do granice koja ne prelazi 12 morskih milja, mjerena od polaznih crta koje su određene u skladu s Konvencijom

⁷ Prema članku 33. Konvencije UN o pravu mora, vanjski pojas ne može se prostirati 24 morske milje od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora.

Ne dovodeći u pitanje, a nastavno na članke 9. i 10. Konvencije te u skladu sa člankom 303. stavkom 2. Konvencije UN o pravu mora, države stranke mogu regulirati i odobriti aktivnosti usmjerene na podvodnu kulturnu baštinu unutar svoga vanjskog pojasa.

Podvodna kulturna baština u isključivom gospodarskom pojusu⁸ i epikontinentalnom pojusu⁹

Sve države stranke odgovorne su za zaštitu podvodne kulturne baštine u isključivom gospodarskom pojusu i epikontinentalnom pojusu u skladu s ovom Konvencijom.

Konvencijom se uvodi obveza izvještavanja od strane državljanina ili kapetana plovila o svom otkriću ili aktivnosti na njemu. O nalazu se izvještava glavni direktor UNESCO-a, a on ostale države stranke Konvencije. Svaka država može objaviti svoj interes državi u čijem se isključivom gospodarskom pojusu ili epikontinentalnom pojusu nalazi podvodna kulturna baština da ju se konzultira o osiguranju učinkovite zaštite te baštine. Ta se izjava mora temeljiti na vezi koja se može dokazati, posebno kulturnoj, povjesnoj ili arheološkoj vezi s podvodnom kulturnom baštinom na koju se odnosi. U tom slučaju država članica dužna ju je konzultirati o najboljoj zaštiti podvodne kulturne baštine i po mogućnosti koordinirati te aktivnosti kao država koordinator. Država koordinator provodi sve dogovorene mjere s državama konzultantima i izdaje potrebne ovlasti za dogovorene mjere. U odnosu na zaštitu baštine država članica ima pravo zabraniti ili dopustiti bilo kakvu aktivnost usmjerenu na tu baštinu kako bi spriječila uplitanje u svoja suverena prava ili nadležnost.

Podvodna kulturna baština u Zoni¹⁰

Države stranke odgovorne su za zaštitu podvodne kulturne baštine u Zoni što obuhvaća izvještavanje o otkrivenoj baštini ili poduzimanju aktivnosti usmjerene na baštinu koja se nalazi u Zoni (država traži izvješće od svojeg državljanina ili zapovjednika plovila). Nadalje, u pogledu nalaza ili aktivnosti izvještava se glavnog direktora UNESCO-a, koji obavještava druge države koje mogu iskazati svoj interes za sudjelovanje u konzultacijama o osiguranju učinkovite zaštite. Ne smiju se izdavati dozvole za aktivnosti usmjerene na podvodnu kulturnu baštinu u Zoni, budući da se one mogu provoditi samo kroz koordinaciju svih zainteresiranih država uz posredovanje države koordinatora (jedna se država imenuje koordinatorom radi primjene mjera i izdavanja potrebnih ovlasti za dogovorene mjere).

Poštivanje suverenog imuniteta ratnog brodovlja i zrakoplova

Ratno brodovlje i druga državna plovila ili vojni zrakoplovi sa suverenim imunitetom koji se koriste u nekomercijalne svrhe, tijekom redovnih operacija i koji nisu uključeni u aktivnosti usmjerene na podvodnu kulturnu baštinu, nisu obavezni izvjestiti o otkriću podvodne kulturne baštine, ali se trebaju pridržavati ove Konvencije u razumnoj mjeri.

Druge mjere zaštite

⁸ Prema članku 57. Konvencije UN o pravu mora, isključivi gospodarski pojasi ne smije se prostirati preko 200 morskih milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora.

⁹ Prema članku 76. Konvencije UN o pravu mora, epikontinentalni pojasi obalne države obuhvaća morsko dno i njegovo podzemlje izvan njezinog teritorijalnog mora preko čitavoga prirodnog produžetka njezinog kopnenog područja do vanjskog ruba kontinentalne orubine, ili do udaljenosti od 200 morskih milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora, tamo gdje vanjski rub kontinentalne orubine ne seže do te udaljenosti.

¹⁰ Zona znači dno mora i oceana i njihovo podzemlje izvan granica domaće jurisdikcije.

- Zabrana nekorištenja područja i sredstava države članice za nezakonite aktivnosti usmjerenе protiv podvodne kulturne baštine (trgovanje i posjedovanje nedopušteno izvađene ili izvezene baštine), te
- zapljena baštine izvađene suprotno ovoj Konvenciji.

Člana k	Izričite obveze države članice Konvencije
1	primijeniti definiciju podvodne kulturne baštine u nacionalnom zakonodavstvu
7	imaju isključivo pravo regulirati i odobravati aktivnosti usmjerenе na podvodnu kulturnu baštinu u svojim unutarnjim vodama, arhipelaškim vodama i teritorijalnom moru
14	države stranke poduzimaju mjere za sprječavanje ulaska u njihovo državno područje, trgovanje sa i posjedovanje podvodne kulturne baštine nedopušteno izvezene i/ili izvađene, kada je takvo izvlačenje u suprotnosti s ovom Konvencijom
15	države stranke poduzimaju mjere za sprječavanje korištenja njenoga državnog područja, uključujući njene pomorske luke kao i umjetne otoke, instalacije i građevine u njihovoj isključivoj nadležnosti ili kontroli, kako bi spriječile bilo kakvu aktivnost usmjerenu na podvodnu kulturnu baštinu koja nije u skladu s ovom Konvencijom
16	države stranke poduzimaju sve provedive mjere kako bi osigurale da njihovi državlјani i plovila pod njihovom zastavom ne pokrenu bilo kakvu aktivnost usmjerenu na podvodnu kulturnu baštinu na način koji nije u skladu s ovom Konvencijom.
17	svaka država stranka uvodi sankcije za povredu mjera koje je poduzela u primjeni ove Konvencije.
18	država stranka poduzima mjere u svrhu zapljene podvodne kulturne baštine na svom državnom području koja je izvađena na način suprotan odredbama ove Konvencije
18	država stranka bilježi, štiti i poduzima sve razumne mjere kako bi stabilizirala dotičnu podvodnu kulturnu baštinu, zaplijenjenu prema ovoj Konvenciji
20	država stranka poduzima sve provedive mjere kako bi ojačala osviještenost javnosti glede vrijednosti i značaja podvodne kulturne baštine kao i važnosti njene zaštite u skladu s ovom Konvencijom
22	države stranke formiraju nadležna tijela ili proširuju postojeća kada je to primjerno s ciljem osiguranja utvrđivanja, održavanja i ažuriranja inventara podvodne kulturne baštine, učinkovite zaštite, očuvanja, izlaganja i postupanja s podvodnom kulturnom baštinom, kao i istraživanja i obrazovanja
DP 6	aktivnosti usmjerenе na podvodnu kulturnu baštinu regulirane su striktnim propisima kako bi se osigurala pravilna zabilježba kulturnih, povijesnih i arheoloških informacija
DP 9	prije pokretanja bilo koje aktivnosti usmjerenе na podvodnu kulturnu baštinu, mora se pripremiti nacrt projekta kojeg se podnosi nadležnim tijelima na odobrenje i odgovarajuće preispitivanje na istom stupnju stručnosti
DP 12	ukoliko dođe do nepredviđenih otkrića ili do izmijenjenih okolnosti, nacrt projekta mora se preispitati, izmijeniti i dopuniti uz odobrenje nadležnih tijela
DP 17	osim u hitnim slučajevima zaštite podvodne kulturne baštine, mora se osigurati odgovarajuća finansijska baza prije poduzimanja bilo koje aktivnosti koja je dovoljna za završetak svih stadija nacrt projekta, uključujući očuvanje, dokumentiranje i stručnu obradu izvađenih predmeta kao i pripremu izvješća i distribuciju

DP 22	aktivnosti usmjerene na podvodnu kulturnu baštinu poduzimaju se samo pod vodstvom i uz nadzor, te u stalnoj prisutnosti kvalificiranoga podvodnog arheologa s odgovarajućom znanstvenom stručnošću za dotični projekt
DP 23	sve osobe koje rade na projektu moraju biti adekvatno kvalificirane te moraju pokazati odgovarajuću stručnost vezanu za ulogu koju imaju u projektu
DP 24	očuvanje se provodi u skladu sa suvremenim standardima struke
DP 30	potrebno je osigurati privremena i konačna izvješća u rokovima navedenim u nacrtu projekta, te ih položiti u odgovarajuće javne registre
DP 34	arhiva projekta vodi se u skladu s međunarodnim stručnim standardima, te podliježe odobrenju nadležnih tijela
DP 36	konačna sinteza projekta: objavljuje se u najkraćem mogućem roku, uzimajući u obzir složenost projekta, te povjerljivu li osjetljivu prirodu informacija, i polaže se u odgovarajućem javnom registru.

2.2.7 Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine

Svrha Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine je osigurati poštivanje nematerijalne kulturne baštine zajednica, skupina i pojedinaca kojih se tiče, te na lokalnoj, domaćoj i međunarodnoj razini podići svijest o važnosti nematerijalne kulturne baštine, osigurati njezino uzajamno uvažavanje i međunarodnu suradnju i pomoć.

Prema Konvenciji nematerijalna kulturna baština obuhvaća vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvataju kao dio svoje kulturne baštine.

Ova baština manifestira se u sljedećim područjima:

- usmena predaja i izričaji, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine,
- izvedbene umjetnosti,
- običaji, obredi i svečanosti,
- znanje i vještine vezani uz prirodu i svemir,
- tradicijski obrti.

Države su dužne poduzeti mjere zaštite kojima je cilj održivost ove baštine, i to:

- provesti identifikaciju (popis),
- usvojiti opću politiku čiji je cilj promicati funkciju ove baštine,
- odrediti tijela za zaštitu kulturne baštine,
- unaprjeđivati znanstvene, tehničke i umjetničke studije, kao i istraživačke metodologije u cilju njezine djelotvorne zaštite,
- usvojiti odgovarajuće pravne, tehničke, administrativne i finansijske mjere,

- utemeljenje institucija za dokumentiranje nematerijalne kulturne baštine i olakšanje pristupa tim institucijama,
- obrazovanje, podizanje svijesti i izgradnju kapaciteta, te sudjelovanje zajednica, skupina i pojedinaca u aktivnostima zaštite.

Konvencija također uređuje zaštitu nematerijalne kulturne baštine na međunarodnoj razini i to stvaranjem Reprezentativne liste nematerijalne kulturne baštine čovječanstva i Liste nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita. Ona također uređuje međunarodnu suradnju i pomoć, te osnivanje i rad Fonda za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, kao i tijela Konvencije u funkciji praćenja njezine provedbe (Opća skupština UNESCO-a i Međuvladin odbor za zaštitu nematerijalne kulturne baštine).

Člana k	Izričite obveze države članice Konvencije
2	primijeniti definiciju nematerijalne kulturne baštine u domaćem zakonodavstvu
11	poduzimati potrebne mjere kako bi osigurala zaštitu nematerijalne kulturne baštine koja je prisutna na njezinu teritoriju
11	identificirati i definirati različite elemente nematerijalne kulturne baštine koja je prisutna na njezinu teritoriju uz sudjelovanje zajednica, skupina i relevantnih nevladinih organizacija
12	kako bi osigurala identifikaciju u cilju zaštite, svaka država sastavlja, na način prilagođen vlastitoj situaciji, jedan ili više popisa nematerijalne kulturne baštine koja je prisutna na njezinu teritoriju. Ti se popisi redovito ažuriraju.
13	usvojiti opću politiku čiji je cilj promicanje funkcije nematerijalne kulturne baštine u društvu i uključivanje zaštite te baštine u programe planiranja
13	odrediti ili osnovati jedno ili više nadležnih tijela za zaštitu nematerijalne kulturne baštine koja je prisutna na njezinu teritoriju
13	unaprjeđivati znanstvene, tehničke i umjetničke studije, kao i istraživačke metodologije u cilju djelotvorne zaštite nematerijalne kulturne baštine, posebice nematerijalne kulturne baštine kojoj prijeti opasnost
13	usvojiti odgovarajuće pravne, tehničke, administrativne i finansijske mjere
35	sljedeće se odredbe primjenjuju na države stranke koje imaju savezni ili neunitarni ustavni sustav: (a) s obzirom na odredbe ove Konvencije, čija provedba spada pod pravnu jurisdikciju savezne ili središnje zakonodavne vlasti, obveze savezne ili središnje vlasti iste su kao i za one države stranke koje nisu savezne države, (b) s obzirom na odredbe ove Konvencije, čija provedba spada pod pravnu jurisdikciju pojedinih ustavotvornih država, pokrajina ili kantona koje ustavni sustav federacije ne obvezuju na donošenje zakonodavnih mjer, savezna vlast obavještuje nadležna tijela tih pokrajina ili kantona o navedenim odredbama uz svoju preporuku o njihovom usvajanju.

2.2.8 Konvencija o zaštiti graditeljske baštine Europe

Glavna je svrha ove Konvencije jačanje i promicanje politike usmjerene na konzervaciju i unaprjeđenje europske graditeljske baštine. Ona potvrđuje potrebu za europskom solidarnošću glede

konzervacije graditeljske baštine i promicanjem praktične suradnje između njegovih stranaka. Utvrđuje načela „europske koordinacije politike za konzervaciju.“

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

- 1 primijeniti definiciju graditeljske baštine u domaćem zakonodavstvu
- 2 u svrhu točnog prepoznavanja spomenika, grupa građevina i lokaliteta koji trebaju biti zaštićeni, svaka država članica obvezuje se načiniti i voditi registar zaštićenih dobara i u slučaju ugrožavanja tih dobara osigurati odgovarajuću dokumentaciju o njima, u najkraćem mogućem roku
- 3 država članica obvezuje se: uspostaviti zakonske mjere zaštite graditeljske baštine; te u okviru tih mjer koristeći sredstva odgovarajuća državi članici ili regiji, donijeti odredbe o zaštiti spomenika, grupa građevina i lokaliteta
- 4 provoditi odgovarajući nadzor i postupke propisane zakonom u cilju zaštite dobara iz ove Konvencije
- 4 sprječavati izobličavanje, propadanje ili razaranje zaštićenih dobara
- 4 obvezuje se donijeti zakon, ako to već nije učinila, kojim će propisati:
 - a) obvezu podnošenja zahtjeva za odobrenje od nadležnog tijela svakog projekta za rušenje ili izmjenu zaštićenih dobara, ili dobara za koje je pokrenut postupak uspostavljanja zaštite, kao i bilo kojeg projekta koji se odnosi na okruženje zaštićenih dobara;
 - b) obvezu podnošenja zahtjeva za odobrenje od nadležnog tijela svakog projekta koji se odnosi na grupu građevina ili neki njihov dio ili lokalitet, kada se radi o: – rušenju građevina – izgradnji novih zgrada – značajnim izmjenama koji mijenjaju karakter građevine ili lokaliteta;
 - c) ovlasti tijelima javne vlasti kojima će moći zahtijevati od vlasnika zaštićenog dobra izvođenje odgovarajućih radova, a ako to vlasnik ne učini da imaju ovlaštenje izvesti te radove sami;
 - d) dozvoliti prinudni otkup (izvlaštenje) zaštićenog dobra
- 5 obvezuje se zabraniti uklanjanje, u cijelini ili djelomično, bilo kojeg zaštićenog dobra, izuzev kada je to nužno radi njegove zaštite
- 6 osigurati, u granicama raspoloživog proračuna, finansijska sredstva za tijelo javne vlasti nadležno za očuvanje i obnavljanje graditeljske baštine na svom teritoriju, u skladu s nacionalnim, regionalnim i lokalnim nadležnostima
- 6 pribjegavati, po potrebi, i drugim fiskalnim mjerama u cilju olakšavanja očuvanja graditeljske baštine
- 6 poticati privatne inicijative usmjerene na očuvanje i obnavljanje graditeljske baštine.
- 7 države članice obvezuju se u okruženju spomenika, kao i unutar grupa građevina i lokaliteta promicati mjeru usmjerene na unaprjeđenje okoliša
- 9 obvezuju se osigurati, unutar raspoloživih ovlasti, odgovarajuću reakciju nadležnog tijela na kršenja zakona o zaštiti graditeljske baštine
- 9 obvezu prekršitelja na rušenje novogradnje koja je izgrađena protivno zahtjevima zaštite ili obvezu povrata zaštićenog dobra u njegovo prijašnje stanje
- 10 obvezuju se usvojiti integralnu politiku očuvanja graditeljske baštine
- 10 uključiti zaštitu graditeljske baštine kao ključnu sastavnicu urbanističkog i prostornog planiranja i osigurati da odgovarajuće zaštitne mjeru budu uvažene u svim fazama izrade razvojnih planova, kao i u postupcima odobravanja radova

10	promicati programe restauriranja i očuvanja graditeljske baštine
11	obvezuju se s dužnom pažnjom prema graditeljskoj baštini i povijesnom karakteru te baštine poticati: – korištenje zaštićenih dobara sukladno potrebama suvremenog života; – adaptacije, kada je to pogodno, starih građevina za nove potrebe
13	država članica obvezuje se poticati, u okviru svog političkog i upravnog sustava, učinkovitu suradnju na svim razinama očuvanja graditeljske baštine, kao i u okviru kulturnih, ekoloških i planskih aktivnosti
14	uspostaviti, u različitim fazama postupka za donošenja odluka, odgovarajući sustav za informiranje, savjetovanje i suradnju između državne, regionalne i lokalne vlasti, ustanova kulture i udruge, kao i javnost
14	poticati razvoj sponzorstva i neprofitnih udruga koji djeluju u ovom području
16	država članica obvezuje se promicati obuku u različitim zanimanjima i obrtima potrebnim u očuvanju graditeljske baštine

2.2.9 Europska konvencija o zaštiti arheološke baštine (revidirana)

Ova Konvencija posebno naglašava potrebu da među ciljevima uređenja gradova i sela trebaju biti očuvanje i zaštita arheološke baštine, te ističe potrebu suradnje između arheologa i gradskih i regionalnih prostorno-planerskih službi kako bi se osiguralo optimalno očuvanje arheološke baštine. Konvencija određuje smjernice za financiranje iskopavanja, istraživanja i objavljivanja istraživačkih nalaza i uređuje pitanja javnog pristupa, posebno arheološkim lokacijama, kao i pitanje obrazovnih mjera koje treba poduzeti radi razvijanja javne svijesti o vrijednosti arheološke baštine. Ona također uvodi institucionalni okvir za paneuropsku suradnju u pogledu arheološke baštine, kao i mogućnost sustavne razmjene iskustava i stručnjaka između država stranaka. Povjerenstvo nadležno za nadziranje primjene Konvencije preuzima ulogu jačanja i koordiniranja strategija zaštite arheološke baštine Europe.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

1	primijeniti definiciju arheološke baštine u domaćem zakonodavstvu
2	države članice Konvencije obvezuje se uspostaviti, na način koji odgovara svakoj državi, pravni sustav zaštite arheološke baštine
2	uspostavu i vođenje registra arheološke baštine, te uspostavljanje zaštite nad spomenicima i područjima
2	stvaranje arheoloških rezervata, čak i na lokalitetima na kojima nema vidljivih ostataka na zemlji ili pod vodom, u cilju očuvanja materijalnih dokaza koje će istraživati buduće generacije
2	utvrditi obvezu osobe koja slučajno pronađe predmete arheološke baštine na prijavljivanje nalaza nadležnim tijelima, kao i obvezu omogućavanja ispitivanja pronađenog predmeta
	uspostaviti sustav davanja dopuštenja i nadzora nad iskopavanjima i drugim arheološkim aktivnostima kako bi:
	a) spriječili nezakonita iskopavanja ili uklanjanje elemenata arheološke baštine;
3	b) osigurali da će arheološka iskopavanja i istraživanja obavljati sukladno znanstvenim standardima i pod uvjetom:
	– upotrebe nedestruktivnih metoda istraživanja gdje god je to moguće;
	– osiguravanja nalaza arheoloških istraživanja, kako ne bi ostali nezaštićeni i bez

	odgovarajućih uvjeta za njihovu zaštitu, očuvanje i upravljanje
3	osigurati da iskopavanja i druge potencijalno destruktivne tehnike izvode isključivo stručno kvalificirane i posebno ovlaštene osobe
3	zahtijevati prethodno dopuštenje za upotrebu detektora za metal i druge opreme ili postupka za otkrivanje nalaza pri arheološkim istraživanjima, kad god je zakonom neke države to propisano
4	obvezuju se provoditi mjere fizičke zaštite arheološke baštine
4	stjecanjem vlasništva ili zaštitom na drugi odgovarajući način od strane nadležnih tijela područja s namjerom stvaranja arheoloških rezervi
4	očuvanje i održavanje arheološke baštine, po mogućnosti „in situ“
4	odgovarajuća spremišta za uskladištenje arheoloških nalaza koji su izmješteni sa njihovih izvornih mesta
5	uskladiti osnovane zahtjeve arheologije i razvojnih planova te omogućiti arheolozima sudjelovanje u: a) planiranju politika usmjerenih na izradu uravnotežene strategije za zaštitu, očuvanje i unaprjeđivanje lokaliteta od arheološkog značaja; b) različitim fazama razvojnih projekata
5	osigurati sustavna savjetovanja između arheologa, urbanista i stručnjaka za prostorno planiranje u cilju omogućavanja: a) izmjena i dopuna razvojnih planova koji bi mogli negativno utjecati na arheološku baštinu; b) provedbe odgovarajućih znanstvenih istraživanja arheoloških lokaliteta u pogledu osiguravanja određenog vremena i sredstava, te za objavljivanje nalaza otkrivenih istraživanjima
5	osigurati pri izradi procjene utjecaja na okoliš, kao i pri donošenju odluka utemeljenih na toj procjeni, uvažavanje arheoloških lokaliteta i njihova okruženja
5	osigurati u slučaju pronađaska arheoloških nalaza tijekom građevinskih ili drugih radova, kada je to moguće, očuvanje nalaza „in situ“
5	osigurati da se otvaranjem arheološkog lokaliteta za posjećivanje, posebno izgradnjom građevina nužnih za prijam većeg broja posjetitelja, neće negativno utjecati na arheološki lokalitet, njegov znanstveni karakter i njegovo okruženje
6	osigurati javnu novčanu potporu za arheološka istraživanja od nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti u skladu s njihovom utvrđenom nadležnosti
6	osigurati veća materijalna sredstva za zaštitna arheološka iskopavanja: a) poduzimanjem odgovarajućih mjera kojima se osigurava prigodom većih javnih ili privatnih projekata izgradnje, sufinanciranje sukladno mogućnostima, ukupnih troškova koji su bili nužni u provedbi arheoloških aktivnosti; b) osiguravanjem proračunskih sredstava za one projekte, te izradu studija utjecaja na okoliš, nužnih zbog uređenja okoline i prostornog planiranja, kao i za prethodna arheološka istraživanja i proučavanja, znanstvene izvještaje i za cjelovitu objavu i dokumentiranje nalaza
7	izraditi i aktualizirati registre i karte arheoloških lokaliteta u područjima unutar svoje jurisdikcije
7	poduzimati sve praktične mјere u cilju osiguravanja izrade i objave znanstvenih izvještaja nakon arheoloških aktivnosti, a prije objave cjelovitog specijalističkog izvještaja
8	olakšati razmjenu arheoloških nalaza u profesionalne znanstvene svrhe, na domaćoj i međunarodnoj razini, poduzimajući istovremeno odgovarajuće mјere kako takav promet ne bi narušio kulturnu i znanstvenu vrijednost tih nalaza
8	promicati razmjenu informacija o arheološkim istraživanjima i iskopavanjima koja su u tijeku i pridonjeti ostvarivanju međunarodnih istraživačkih programa

9	provoditi obrazovne akcije u cilju buđenja i podizanja svijesti o vrijednosti arheološke baštine i njezine važnosti za razumijevanje prošlosti i informirati o opasnostima koje ugrožavaju tu baštinu
9	promicati dostupnost javnosti i posjećivanje arheološke baštine, posebno lokaliteta i poticati organiziranje javnih izložbi s odgovarajućim izborom arheoloških predmeta
10	sprječavati nezakonit promet arheološkim predmetima
10	organizirati razmjenu informacija o svim otkrivenim nezakonitim iskopavanjima između nadležnih tijela javne vlasti i znanstvenih ustanova
10	obavijestiti nadležna tijela države porijekla koja je država članica ove Konvencije o svakom predmetu za koji se osnovano sumnja da potječe iz nezakonitih iskopavanja ili na nezakonit način pribavljen sa službenih iskopavanja, i o tome pružiti nužne informacije
10	poduzeti nužne mjere kako bi osigurali nadzor nad nabavnom politikom muzeja i sličnih ustanova nad stjecanjem predmeta arheološke baštine za koje postoji osnovana sumnja da potiču iz nekontroliranih nalazišta ili nezakonitih iskopavanja ili su nezakonito pribavljene sa službenih iskopavanja
12	poticati, kroz mjerodavno domaće zakonodavstvo ili međunarodne ugovore, razmjenu stručnjaka za očuvanje arheološke baštine, uključujući i one odgovorne za dalju obuku

2.2.10 Konvencija o europskim krajobrazima

Polazeći od zaključenih međunarodnih ugovora kojima su uređena pitanja zaštite prirode i kulturne baštine, a u želji ostvarenja održivog razvoja utemeljenog na uravnoteženom i skladnom odnosu socijalnih potreba, gospodarskih aktivnosti i okoliša, kao i činjenice da krajobraz ima važnu ulogu od javnog interesa na području kulture, ekologije, okoliša i društva, te da predstavlja bogatstvo koje pogoduje gospodarskoj aktivnosti čijom se zaštitom, upravljanjem i planiranjem može pridonositi stvaranju radnih mesta, donesena je ova Konvencija. Pri donošenju Konvencije države su naglasile svijest da krajobraz doprinosi stvaranju lokalnih kultura i sastavnica je europske prirodne i kulturne baštine.

Konvencijom države članice priznaju da je krajobraz važan dio kvalitete života ljudi, gdje god živjeli u gradskim područjima i na selu, u degradiranim područjima kao i onima vrlo očuvane kvalitete života, u područjima priznatim po iznimnoj ljepoti kao i u svakodnevnom okruženju. Odredbe Konvencije posebno uzimaju u obzir kako razvoj poljoprivrede, šumarstva, industrijskih i rudarskih proizvodnih metoda, te regionalnog i urbanističkog planiranja, prometa, infrastrukture, turizma i rekreativne dejavnosti, te promjene u svjetskom gospodarstvu vrlo često ubrzavaju preobrazbu krajobraza. Nastojeći uvažiti želje javnosti za uživanjem u krajobrazima visoke kvalitete te za aktivnom ulogom u razvoju krajobraza, države članice ove Konvencije dijele uvjerenje da je krajobraz vrlo važan za dobrobit pojedinca i društva te da njegova zaštita, upravljanje i planiranje nameću prava i obaveze za svakog u odredbama Konvencije.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

1	primijeniti definiciju krajobraza u domaćim propisima
5	krajobraze zakonom priznati kao bitnu sastavnicu čovjekovog okruženja, izraz raznolikosti zajedničke kulturne i prirodne baštine, te temelj identiteta područja
5	uspostaviti i provoditi krajobrazne politike koje imaju za cilj zaštitu krajobraza, upravljanje i

	planiranje, donošenjem posebnih mjera
5	uspostaviti postupke sudjelovanja javnosti, lokalnih i regionalnih vlasti te drugih strana koje su zainteresirane za određivanje i provedbu krajobraznih politika
5	ugraditi krajobraz u svoje politike regionalnog i urbanističkog planiranja te u svoje politike u vezi s kulturom, zaštitom okoliša, poljoprivredom, socijalnom i gospodarskom politikom, kao i u sve druge politike koje bi mogle izravno ili neizravno utjecati na krajobraz
6	obvezuje da će poticati: obuku stručnjaka za ocjenjivanje krajobraza i radnje koje se u njemu odvijaju; višedisciplinarnе programe obuke za krajobraznu politiku, zaštitu, upravljanje i planiranje i to za stručnjake iz privatnog i javnog sektora i udruge; školske i sveučilišne tečajeve, iz odgovarajućih područja, baveći se vrijednostima koje se pridaju krajobrazima i pitanjima u vezi s njihovom zaštitom, upravljanjem i planiranjem
6	svaka stranka obvezuje se da će: identificirati vlastite krajobraze diljem državnog područja; analizirati njihove značajke te snage i pritiske zbog kojih se krajobazi mijenjaju; primiti na znanje promjene;
6	svaka se stranka obvezuje se da će u svrhu učinkovitosti krajobraznih politika uspostaviti instrumente s ciljem zaštite, upravljanja i/ili planiranja krajobraza

2.2.11 Okvirna konvencija o vrijednosti kulturne baštine za društvo

Okvirna konvencija o vrijednosti kulturne baštine za društvo usvojena je na Odboru ministara, 13. listopada 2005. godine Konvencija Vijeća Europe o kulturnoj baštini u velikoj mjeri obuhvaća dosadašnje međunarodne konvencije, deklaracije i preporuke koje su proistekle iz dugogodišnje brige i rada na zaštiti kulturne baštine kako unutar UNESCO-a, Vijeća Europe tako i Europske unije. Konvencija obuhvaća načela i ciljeve Opće deklaracije Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima (1948), Europske kulturne konvencije (1954), Konvencije o zaštiti arhitektonskog blaga Europe (1985), Konvencije o europskom krajobrazu (2000) i Konvencije o zaštiti arheološke baštine (1992, revidirana).

Ciljevi Okvirne konvencije su očuvanje, njegovanje i razvijanje kulturne raznolikosti kao vrjednog kulturnog nasljeđa čovječanstva uz naglašavanje pozitivnih aspekata globalizacije u jačanju interkulturalnog dijaloga, otvaranju prema drugim kulturama i njihovoj raznolikosti.

Konvencijom se također promiče kulturno bogatstvo uz uvažavanje raznolikosti, afirmira se jezična raznolikost kojom nematerijalna baština u potpunosti postaje dio kulturnog nasljeđa, ukazuje se na međuovisnost bioraznolikosti i kulturne raznolikosti, promiče se uloga mlađeži u njegovanju kulturne raznolikosti i dr.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

1	priznati da su prava vezana uz kulturnu baštinu sastavni dio prava na sudjelovanje u kulturnom životu u skladu s definicijom iz Opće deklaracije o ljudskim pravima
1	priznati pojedinačnu i zajedničku odgovornosti prema kulturnoj baštini
1	poduzeti potrebne korake na primjeni odredaba ove Konvencije glede: uloge kulturne baštine u izgradnji miroljubivog i demokratskog društva te u procesima održivog razvoja i unaprjeđenja kulturne raznolikosti; višeg stupnja sinergije u nadležnostima između svih zainteresiranih javnih, institucionalnih i privatnih subjekata

4	uživanje prava na kulturnu baštinu može biti podvrgnuto samo onim ograničenjima koja su nužna u demokratskom društvu za zaštitu javnog interesa i prava i sloboda drugih
5	priznati javni interes vezan uz dijelove kulturne baštine u skladu s njihovim značajem za društvo
5	unaprijediti vrijednost kulturne baštine njezinom identifikacijom, proučavanjem, tumačenjem, zaštitom, očuvanjem i predstavljanjem
5	osigurati, u specifičnom kontekstu svake od države članice, postojanje zakonskih odredbi za provedbu prava na kulturnu baštinu
5	poticati gospodarsko i socijalno ozračje koje podupire sudjelovanje u aktivnostima vezanim uz kulturnu baštinu
5	unaprjeđivati zaštitu kulturne baštine kao središnjeg čimbenika u uzajamno povezanim ciljevima održivog razvoja, kulturne raznolikosti i suvremenog stvaralaštva
5	priznati vrijednost kulturne baštine smještene na područjima pod njihovom jurisdikcijom bez obzira na njezino porijeklo
5	formulirati integrirane strategije koje bi olakšale provedbu odredaba ove Konvencije
7	države članice preuzimaju obvezu putem javnih institucija i drugih nadležnih tijela: poticati na razmatranje etike i načina predstavljanja kulturne baštine te poštivanje različitih tumačenja; poticati procese pomirenja koji bi na ravnopravan način rješavali situacije u kojima različite zajednice pridaju protuslovljene vrijednosti istoj kulturnoj baštini; razvijati svijest o kulturnoj baštini kao resursu koji olakšava miroljubivi suživot poticanjem povjerenja i uzajamnog razumijevanja u cilju rješavanja i sprječavanja sukoba; integrirati ove pristupe u sve aspekte cjeloživotnog obrazovanja i stručnog usavršavanja.
8	države članice se obvezuju na korištenje svih značajki kulturnog okoliša vezanih uz baštinu za: obogaćivanje procesa gospodarskoga, političkog, socijalnog i kulturnog razvoja i planskog prostornog uređenja te po potrebi, izradu studija o utjecaju na kulturnu baštinu i usvajanja strategija ublažavanja posljedica
9	poticati poštivanje integriteta kulturne baštine poduzimanjem mjera koje će osigurati da odluke o promjenama budu utemeljene na razumijevanju danih kulturnih vrijednosti; definirati i promicati načela održivog upravljanja te poticanja očuvanja
9	poduzimati mjere koje će osigurati da svi opći tehnički standardi uzmu u obzir specifične zahtjeve očuvanja kulturne baštine
9	poticati korištenje materijala, tehnika i vještina utemeljenih na tradiciji te ispitivanje mogućnosti njihove primjene u današnjim uvjetima; poticati visokokvalitetni rad sustavima stručnih kvalifikacija i izdavanja dozvola pojedincima, poduzećima i institucijama
10	u cilju punog korištenja potencijala kulturne baštine kao čimbenika održivog gospodarskog razvoja, države članice se obvezuju: podizati svijest o korištenju gospodarskog potencijala kulturne baštine; priznavati specifični karakter i interes kulturne baštine pri izradi gospodarskih politika i poduzimati mjere kojima bi osigurale da ove politike poštuju integritet kulturne baštine ne narušavajući njezine bitne vrijednosti
11	u upravljanju kulturnom baštinom, države članice se obvezuju: promicati integrirani pristup i dobru obaviještenost javnih institucija u svim sektorima i na svim razinama
11	izraditi pravne, finansijske i stručne okvire koji omogućuju zajedničke akcije javne uprave, stručnjaka, vlasnika, investitora, poslovnih krugova, nevladinih organizacija i civilnog društva
11	razvijati inovativne načine suradnje između institucija javne uprave i ostalih sudionika; poštovati i poticati dobrovoljne inicijative koje dopunjaju aktivnosti tijela javne uprave
12	poticati sve da sudjeluju u: procesu identifikacije, proučavanja, tumačenja, zaštite, očuvanja i predstavljanja kulturne baštine; javnom promišljanju i raspravama o

	mogućnostima i izazovima vezanim uz kulturnu baštinu
12	priznavati važnost uloge dobrovoljnih organizacija kao partnera u aktivnostima i kao konstruktivnih kritičara politika vezanih uz kulturnu baštinu; poduzimati mjere za unaprjeđenje pristupa baštini, osobito mladim ljudi i invalida kako bi se razvila svijest o njezinoj vrijednosti, potrebi za održavanjem i očuvanjem te o koristima koje iz nje mogu proisteći
13	države članice se obvezuju olakšavati integriranje elemenata kulturne baštine u nastavne programe na svim razinama obrazovanja, ne nužno kao predmeta za sebe već kao plodnog izvora proučavanja u okviru drugih predmeta
14	države članice se obvezuju na razvijanje digitalne tehnologije u cilju osiguravanja veće dostupnosti kulturnoj baštini
15	održavati, razvijati i unositi podatke u zajednički informacijski sustav, dostupan javnosti koji bi olakšao procjene o ispunjavanju obveza iz ove Konvencije.

2.2.12 Europska konvencija za zaštitu audiovizualne baštine

Konvencija ima za cilj osiguranje zaštite europske audiovizualne baštine i njezino vrednovanje kao oblika umjetnosti i zapisa naše povijesti putem skupljanja, očuvanja te dostupnosti pokretnog slikovnog materijala za kulturne, znanstvene i istraživačke svrhe. Konvencija kao mjeru zaštite predviđa obveznu zakonsku i dobrovoljnju pohranu pokretnog slikovnog materijala i pomoćnog gradiva, te suradnju između arhiva i drugih tijela nositelja zaštite i očuvanja ovoga gradiva.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

2	primijeniti definiciju audiovizualne baštine u domaćem zakonodavstvu
3	države članice Konvencije primjenjivat će odredbe ove Konvencije na sva kinematografska djela i na pokretni slikovni materijal različit od kinematografskih djela, poput televizijskih produkcija
5	vesti, putem zakonodavnih ili drugih odgovarajućih sredstava, obvezu pohranjivanja pokretnog slikovnog materijala koji čini dio njezine audiovizualne baštine proizvedene ili stvorene u koprodukciji na državnom području te stranke
6	imenovati jedno ili više arhivskih tijela čija će zadaća biti osiguravanje zaštite, dokumentiranja, restauriranja i dostupnosti radi mogućnosti uvida u pokretni slikovni materijal
7	osigurati da arhivska tijela imaju potrebna sredstva za izvršavanje svojih zadaća
8	imenovati fizičke ili pravne osobe koje će imati obvezu pohranjivati pokretni slikovni materijal. Države članice će osigurati uvjete za ovu pohranu. Naročito će osigurati da arhivska tijela dobiju izvornike pokretnog slikovnog materijala ili materijala iz kojih se može rekonstruirati kvaliteta jednaka izvornicima. Materijal će biti pohranjen najkasnije u roku od dvanaest mjeseci od prvog javnog prikazivanja konačne verzije ili u bilo kojem drugom razumnom roku koji odredi stranka. Ako pokretni slikovni materijal nije javno prikazan, vremenski rok će početi nakon završetka produkcije
9	poticati i promovirati restauraciju obvezno pohranjenog pokretnog slikovnog materijala koji predstavlja dio njezine audiovizualne baštine a čija je fizička kvaliteta narušena

9	može odgovarajućim zakonskim odredbama dopustiti kopiranje obvezno pohranjenog pokretnog slikovnog materijala u svrhu restauracije
10	poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osigurala zaštitu pokretnog slikovnog materijala koji predstavlja dio njezine audiovizualne baštine a koji je izložen prijetećoj opasnosti koja bi mogla ugroziti njegovo materijalno postojanje, ako nije na drugi način zaštićen na temelju uvjeta koji se odnose na obveznu pohranu
15	poticati arhivska tijela i tijela za dobrovoljnu pohranu na zaključivanje ugovora s pohraniteljima u kojima će se navesti prava i obveze u pogledu pohranjenog pokretnog slikovnog materijala. Osim ako nisu regulirani zakonom, takvi ugovori mogu sadržavati uvjete vezane uz odgovornost za bilo kakvu štetu nastalu na pohranjenom materijalu, privremenom ili trajnom povlačenju iz pohrane od strane nositelja prava, kao i naknade koje nositelji prava trebaju platiti za restauriranje ili druge usluge arhivskih tijela ili tijela za dobrovoljnu pohranu
16	može imati jednog ili više predstavnika u Stalnom odboru Konvencije

2.2.13 UNIDROIT-ova Konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima

Ova Konvencija primjenjuje se na zahtjeve koji imaju međunarodno značenje a odnose se na restituciju ukradenih kulturnih dobara i povrat kulturnih dobara odnesenih s teritorija države ugovornice.

Restitucija ukradenih kulturnih dobara

Kulturno dobro koje je nezakonito iskopano ili zakonito iskopano a nezakonito zadržano, smatra se ukradenim, kada je to sukladno zakonu države u kojoj je iskapanje obavljeno. Subjektivni rok¹¹ za restituciju ukradenog kulturnog dobra je 3 godine, a objektivni 50 godina od krađe. Objektivni rok ne važi za kulturno dobro koje je sastavni dio identificiranog spomenika ili arheološkoga nalazišta, ili javne zbirke.

Povrat kulturnih dobara odnesenih s teritorija države ugovornice

Konvencija uređuje povrat kulturnih dobara odnesenih s teritorija države ugovornice protivno njezinu zakonodavstvu koje uređuje izvoz kulturnih dobara u svrhu zaštite kulturne baštine (nezakonito izvezena kulturna dobra). Zahtjev za povrat može se ostvariti u subjektivnom roku od 3 godine, te objektivnom roku od 50 godina od dana izvoza ili od dana kada je dobro trebalo biti vraćeno.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

- 3 utvrditi rok za restituciju kulturnih dobara (75 ili više godina) u domaćem zakonodavstvu

¹¹ Subjektivni rok se računa od trenutka kad je podnositelj zahtjeva za restituciju, odnosno povrat kulturnog dobra saznao gdje se kulturno dobro nalazi i identitet posjednika.

	Svaka država ugovornica će, u vrijeme potpisivanja, ratifikacije, prihvata, odobrenja ili pristupa, izjaviti da joj druga država može prema članku 8. podnijeti zahtjeve za restituciju ili povrat kulturnih dobara prema jednom ili više sljedećih postupaka:
16	(a) neposredno sudovima ili drugim nadležnim tijelima države koja daje izjavu;
	(b) preko jednog ili više tijela, koje je ta država odredila da primaju takve zahtjeve i upućuju ih sudovima ili drugim nadležnim tijelima te države;
	(c) diplomatskim ili konzularnim putem.

16	Svaka država ugovornica može odrediti sudove ili druga nadležna tijela da naređuju restituciju ili povrat kulturnih dobara prema odredbama poglavlja II. III.
----	---

2.3 Međunarodni ugovori o audiovizualnoj djelatnosti

Razvoj audiovizualnih djelatnosti nakon Drugog svjetskog rata vrlo brzo je pokazao ne samo potrebu za koprodukcijama na međunarodnoj razini, već je razvojem televizije kao novog medija otvorio potrebu stvaranja novih standarda. Nove tehnološke mogućnosti, prvo razvojem analogne, a potom i digitalne televizije, kao i prodor audiovizualne industrije na međunarodna tržišta posebno je na prelasku u dvadesetprvo stoljeće potakao razvoj međunarodnih standarda u ovom području. Istovremeno otvara se potreba za očuvanjem stvorene audiovizualne baštine i to ne samo kao kulturnog artefakta već i kao svjedočanstva o prošlim vremenima.

Međunarodni ugovor

Konvencije Vijeća Europe

Europska konvencija o filmskoj koprodukciji (1992)

Europska konvencija o prekograničnoj televiziji (1989)

Europska konvencija o zaštiti audiovizualne baštine (2001)

2.3.1 Europska konvencija o filmskoj koprodukciji

Države članice Vijeća Europe i druge države stranke Europske kulturne konvencije, uzimajući u obzir slobodu stvaralaštva i slobodu izražavanja kao i potrebu za jačanjem filmske koprodukcije, kao sredstva stvaranja i izražavanja kulturne raznolikosti na europskoj razini, a pozivajući se na preporuke Odbora ministara o filmu i audiovizualnim medijima, a posebno na Preporuku br. R (86) 3 o promicanju audiovizualne produkcije u Europi, te potvrđujući stvaranje Europskog fonda za potporu koprodukciji i distribuciji stvaralačkim filmskim i audiovizualnim djelima, Euroimages, donijele su ovu Konvenciju. Njezin cilj je zajedničkim naporima povećati produkciju europskog filma, uzimajući u obzir da usvajanje zajedničkih pravila ima tendenciju smanjenja ograničenja i poticanja europske suradnje na području filmske koprodukcije.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

1 obvezuju se promicati razvoj europske filmske koprodukcije

3 definicija filmskog djela, europskog filmskog djela, koproducenta i multilateralne koprodukcije

4	pravo koprodukcije na povlastice koje važe za domaći film
5	uvjeti za stjecanje koproducijskog statusa
5	svaka država članica odredit će tijelo nadležno za utvrđivanje koproducijskog statusa
9	uvjeti za finansijsku koprodukciju
10	održavanje opće ravnoteže u ostvarivanju koprodukcija
11	olakšavanje ulaska i boravka, te rada (izdavanja radnih dozvola) stranaca koji sudjeluju u snimanju koprodukcije
12	obavezno se u špici filma moraju istaknuti države sudionici koprodukcije
D 1	postupak prijavljivanja koprodukcije nadležnom tijelu države članice Konvencije

2.3.2 Europska konvencija o prekograničnoj televiziji i Protokoli

Vijeće Europe smatrajući da sloboda izražavanja i informiranja, kako je utjelovljena člankom 10. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, čini jedno od bitnih načela demokratskog društva i jedno je od osnovnih uvjeta njegovog napretka, te uočavajući važnost nezavisnosti televizijskih kuća, kao nužne osnove njihove programske politike, donesena je Konvencija o prekograničnoj televiziji. Shvačajući važnost ove Konvencije i njezinih Protokola za područje kulture valja naglasiti kako se ono odnosi na:

- razvoj kulture i slobodnog oblikovanja mišljenja u uvjetima očuvanja pluralizma i jednakih mogućnosti za sve demokratske grupe i političke stranke,
- neprekidni razvoj komunikacijske i informacijske tehnologije koji treba služiti promicanju prava izražavanja, traženja, primanja i pružanja informacija i ideja, bez obzira na njihov izvor i bez obzira na državne granice,
- unaprjeđivanje europske baštine i razvoj vlastitih audiovizualnih ostvarenja, te povećati produkciju i protok visokokvalitetnog programa udovoljavajući time očekivanjima javnosti na polju politike, obrazovanja i kulture,
- unaprjeđivanje audiovizualne proizvodnje u Europi.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

2	primjena definicija iz Konvencije u domaćem zakonodavstvu
3	primjena odredbama Konvencije na svaku programsку uslugu televizije
4	osiguravanje slobode izražavanja i informiranja sukladno članku 10. Konvencije o ljudskim pravima, te slijedom toga slobodu prijenosa programskih usluga
5	obveze stranaka koje obavljaju prijenos programskih usluga
6	dozvolom o pružanju programskih usluga mora se definirati odgovornost televizije, a relevantne informacije o televiziji moraju biti dostupne na zahtjev

	Svaka stranka zadužena za prijenos televizijskog programa mora voditi računa, tamo gdje je to izvedivo i uz odgovarajuće načine, da televizijska kuća unutar svoje nadležnosti rezervira za europska djela većinski omjer svog vremena za emitiranje, isključujući vrijeme namijenjeno vijestima, sportskim događajima, igrama, oglašavanju, teletext uslugama i teletrgovini. Ovaj omjer bi se, s obzirom na odgovornosti televizijske kuće prema gledateljstvu glede informiranja, obrazovanja, kulture i zabave, trebao postupno postići, na temelju primjerenih kriterija.
12	trajanje oglašavanja na televiziji
15	pravila o oglašavanju određenih proizvoda
17	opća pravila sponzoriranja
18	zabranjeno sponzoriranje
28	Nijedna odredba ove Konvencije ne sprječava stranke da primijene stroža ili podrobnija pravila od onih predviđenih ovom Konvencijom za programske usluge koje se odašilju putem entiteta ili tehničkih sredstava pod njihovom jurisdikcijom

2.3.3 Europska konvencija o zaštiti audiovizualne baštine

Na razini Vijeća Europe države članice uzimajući u obzir da baština Europe odražava kulturni identitet i raznolikost njezinih naroda, kao i činjenicu da su snimljeni filmski materijali sastavni dio europske kulturne baštine te da su države dužne poduzeti mjere da osiguraju njihovo očuvanje i zaštitu za buduće naraštaje, te uzimajući u obzir da su snimljeni filmski materijali oblik kulturnog izričaja koji odražava suvremeno društvo kao iznimno sredstvo za bilježenje svakodnevnih događaja, temelj naše povijesti i odraz naše civilizacije, zaključile su ovu Konvenciju.

Pri zaključivanju ove Konvencije države članice izrazile su visoku razinu svijesti o krhkosti snimljenih filmskih materijala i opasnosti koje prijete njihovom opstanku i prenošenju budućim generacijama, te su propisale obvezu očuvanja, restauriranja i stavljanja na raspolaganje audiovizualne baštine.

Članak Izričite obveze države članice Konvencije

2	definicija audiovizualne baštine
3	stranke Konvencije primjenjivat će odredbe ove Konvencije na sva kinematografska djela i na pokretni slikovni materijal različit od kinematografskih djela, poput televizijskih produkcija
5	svaka će stranka uvesti, putem zakonodavnih ili drugih odgovarajućih sredstava, obvezu pohranjivanja pokretnog slikovnog materijala koji čini dio njezine audiovizualne baštine proizvedene ili stvorene u koprodukciji na državnom području te stranke
6	svaka će stranka imenovati jedno ili više arhivskih tijela čija će zadaća biti osiguravanje zaštite, dokumentiranja, restauriranja i dostupnosti radi mogućnosti uvida u pokretni slikovni materijal
7	svaka će stranka osigurati da arhivska tijela imaju potrebna sredstva za izvršavanje svojih zadaća

-
- 8 svaka će stranka imenovati fizičke ili pravne osobe koje će imati obvezu pohranjivati pokretni slikovni materijal. Stranka će osigurati uvjete za ovu pohranu. Naročito će osigurati da arhivska tijela dobiju izvornike pokretnog slikovnog materijala ili materijala iz kojih se može rekonstruirati kvaliteta jednaka izvornicima
-
- 8 materijal će biti pohranjen najkasnije u roku od dvanaest mjeseci od prvog javnog prikazivanja konačne verzije ili u bilo kojem drugom razumnoj roku koji odredi stranka. Ako pokretni slikovni materijal nije javno prikazan, vremenski rok će početi nakon završetka produkcije
-
- 9 svaka stranka poticati i promovirati restauraciju obvezno pohranjenog pokretnog slikovnog materijala koji predstavlja dio njezine audiovizualne baštine a čija je fizička kvaliteta narušena
-
- 9 svaka stranka može odgovarajućim zakonskim odredbama dopustiti kopiranje obvezno pohranjenog pokretnog slikovnog materijala u svrhu restauracije
-
- 10 svaka će stranka poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osigurala zaštitu pokretnog slikovnog materijala koji predstavlja dio njezine audiovizualne baštine a koji je izložen prijetećoj opasnosti koja bi mogla ugroziti njegovo materijalno postojanje, ako nije na drugi način zaštićen na temelju uvjeta koji se odnose na obveznu pohranu
-
- 15 svaka će stranka poticati arhivska tijela i tijela za dobrovoljnu pohranu na zaključivanje ugovora s pohraniteljima u kojima će se navesti prava i obveze u pogledu pohranjenog pokretnog slikovnog materijala. Osim ako nisu regulirani zakonom, takvi ugovori mogu sadržavati uvjete vezane uz odgovornost za bilo kakvu štetu nastalu na pohranjenom materijalu, privremenom ili trajnom povlačenju iz pohrane od strane nositelja prava, kao i naknade koje nositelji prava trebaju platiti za restauriranje ili druge usluge arhivskih tijela ili tijela za dobrovoljnu pohranu
-
- 16 svaka stranka može imati jednog ili više predstavnika u Stalnom odboru Konvencije
-

3 PRAVNA STEČEVINA EUROPSKE UNIJE I KULTURA

Kako je Europska ekonomska zajednica, a potom i Europska unija rezultat ekonomski motivirane integracije, kultura je u tom procesu dugo vremena bila marginalno područje. Međutim, njezina važnost za integracijski proces potvrđivala se kontinuirano, a možda o tome najbolje svjedoče navodi iz završnog govora Erharda Buseka¹² izrečena 2002. u kojima ističe: „da imam priliku vratiti proces europskih integracija na početak, možda bih predložio da se krene od kulture.“

Zbog rezervi većine država članica prema „zajedničkoj kulturnoj politici“ vrlo često se rasprave vode o kulturnoj dimenziji, aktivnostima, akcijama i sl. Još 1973. godine Europsko vijeće (Kopenhagen) u svom obraćanju javnosti naglašava važnost kulture i kulturnog identiteta koji treba pomoći u dalnjem procesu europskog povezivanja. Iduće 1974. godine Europski parlament rezolucijom poziva na očuvanje zajedničke europske baštine. Početkom 1976. godine Europska komisija pokreće postupak donošenja dokumenta s planom za kulturnu akciju, a naredne 1977. godine upućuje Vijeću ministara inicijativu za donošenje dokumenta pod naslovom „Aktivnosti Zajednice u kulturnom sektoru“, koji se primarno odnosio na utjecaje dotadašnjih ugovora Zajednice na kulturni sektor. Tijekom narednih godina donose se rezolucije kojima se potiče države članice na borbu protiv audiovizualnog piratstva, distribuciju europskog filma, europske kulturne prijestolnice itd.

Tek u Ugovoru iz Maastrichta po prvi put se spominje i nužnost osmišljavanja djelovanja EU na području kulture. Tako članak 128. Ugovora o Europskoj uniji donosi konkretnе smjernice koje se odnose na produbljenje i širenje spoznaja o kulturnim i povijesnim vrijednostima europskih naroda, očuvanje kulturne baštine, poticanje nekomercijalne kulturne razmjene, kao i umjetničkog i književnog stvaralaštva. Tim se člankom poziva na dijalog i suradnju s trećim zemljama, europskim i neeuropskim, kao i s međunarodnim organizacijama, osobito s Vijećem Europe. Člankom 128. Ugovora otvorena je mogućnost djelovanja u zaista širokom području od audiovizualnih medija i knjiga do izdavaštva, materijalne i nematerijalne kulturne baštine, te svih ostalih oblika kulturnih izričaja. Pri tome, sukladno načelu supsidijarnosti, područje kulture ostaje i nadalje prvenstveno u nadležnosti pojedinih država članica.

Iako Ugovor iz Amsterdama ne donosi nikakve novosti za područje kulture, nakon njega objavljuje se dokument Opće uprave Europske komisije X (DG-X) pod nazivom „Kultura, kulturne industrije i zaposlenost“ u kojem se razmatra društveni i ekonomski razvitak, te poticanje kulturnih aktivnosti i njihov utjecaj na otvaranje novih radnih mesta. Ovakav promijenjeni odnos prema kulturi otvorio je i nove mogućnosti financiranja projekata u kulturi uvođenjem posebnih programa kao Kultura 2000.

Kao važan dokument koji svjedoči o djelovanju EU u području kulture, valja spomenuti izvještaj „Jedinstvo u različitosti“ ili tzv. Ruffolov izvještaj. Ovaj izvještaj naglašava potrebu uspostavljanja zajedničke kulturne politike u konstataciji: „vrijeme je da Europska unija svoje brojne deklaracije o važnosti kulture zamijeni preuzimanjem konkretnih obveza.“

¹² Konferencija „biger... better... beautiful? The impact of EU enlargement on cultural opportunities across Europe“, Budimpešta, veljača 2002.

3.1 Kulturna prava u EU

Iako su države članice EU obvezane Europskom konvencijom o ljudskim pravima na njezino poštivanje, ova Konvencija nije obvezujuća za tijela EU s obzirom da Unija ne može biti članica Konvencije. Međutim, unatoč toj činjenici Europski sud je u svojim odlukama počeo primjenjivati njezine odredbe. Upravo takva praksa otvorila je potrebu da se usvoji dokument kojim će se standardizirati temeljna ljudska prava na području EU, a to je Povelja temeljnih ljudskih prava EU. Povelja nije izravno pravno obvezujuća, te ne postoji potreba njezine ratifikacije, što nema bitnog utjecaja na njezinu primjenu. Naime, tijela EU su kroz svoju praksu pokazala kako je poštuju, kao i države članice koje su najčešće ratifikacijom Europske konvencije prihvatile ista načela i obveze.

Kada je riječ o kulturnim pravima treba napomenuti kako ih Povelja prepoznaje u poglavljima o slobodama i jednakosti. Među pravima kojima se jamči sloboda jest i kulturno pravo koje čini sloboda izražavanja (npr. izdavaštvo), te osobito sloboda umjetničkog izražavanja, kao i sloboda umjetnosti i znanosti. Kao sastavnicu kulturnih prava valja shvatiti i pravo na obrazovanje u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima, te zaštita intelektualnog vlasništva. U poglavljiju o jednakosti među kulturnim pravima možemo izdvojiti pravo na kulturnu, vjersku i jezičnu različitost, prava djeteta među kojima je i pravo na slobodu izražavanja, te pravo osoba na dostojanstveni život i sudjelovanje u društvenom i kulturnom životu.

3.2 Pravna stečevina i kultura

U nastavku dat ćemo pregled najvažnijih dokumenata EU koji se neposredno odnose na kulturu. Nazivi dokumenata navedeni su na engleskom jeziku kako bi se po potrebi lakše pronašli izvorni tekstovi.

- The Treaty on the Functioning of the European Union (Consolidated version, Official Journal of the European Union, C 115/47, 9.5.2008), Title XIII, Culture, Article 167
- Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market
- Commission Recommendation of 20 December 1974 to Members States concerning the protection of the architectural and natural heritage (75/65/EEC)
- Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the promotion of cultural diversity and intercultural dialogue in the external relations of the Union and its Member States (2008/C 320/04)
- Council Decision of 18 May 2006 on the conclusion of the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2006/515/EC)
- Council Decision of 22 September 1997 on cross-border fixed book prices in European linguistic areas (97/C 305/02)
- Council Decision of 22 September 1997 regarding the future of European cultural action (97/C 305/01)
- Council Directive 89/552/EEC of 3 October 1989 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities
- Council Directive 97/36/EC of the European Parliament and of the Council of 30 June 1997 amending Council Directive 89/552/EEC on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities

- Directive 2007/65/EC of the European Parliament and of the Council of 11 December 2007 amending Council Directive 89/552/EEC on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities
- Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive)
- Corrigendum to Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) (OJ L 95, 15.4.2010)
- Communication from the Commission on the application of State aid rules to public service broadcasting OJ C 257, 27.10.2009
- Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on certain legal aspects relating to cinematographic and other audiovisual works (OJ C 43, 16.02.2002., OJ C 123, 30.4.2004, OJ C 134, 16.06.2007, OJ C 31, 7.2.2009)
- Directive 2006/11 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 concerning misleading and comparative advertising (codified version)
- Directive 98/84/EC of the European Parliament and of the Council of 20 November 1998 on the legal protection of services based on, or consisting of, conditional access
- Commission Regulation (EEC) No 752/93 of 30 March 1993 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 3911/92 on the export of cultural goods (OJ L 77, 31.3.1993)
- Commission Regulation (EC) No 1526/98 of 16 July 1998 amending Commission Regulation (EEC) No 752/93 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 3911/92 on the export of cultural goods (OJ L 201/47, 17.7.98)
- Commission Regulation (EC) No 656/2004 of 4 April 2004 amending Regulation (EEC) No 752/93 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 3911/92 on the export of cultural goods (OJ L 104/50, 8.4.2004)
- Corrigendum to Commission Regulation (EC) No 656/2004 of 4 April 2004 amending Regulation (EEC) No 752/93 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 3911/92 on the export of cultural goods (OJ L 203/14, 8.6.2004)
- Council Directive 93/7/EEC of 15 March 1993 on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State
- Directive 96/100/EC of the European Parliament and of the Council of 17 February 1997 amending the Annex to Directive 93/7/EEC on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State
- Directive 2001/38/EC of the European Parliament and of the Council of 5 June 2001 amending Council Directive 93/7/EEC on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State
- Council Recommendation of 14 November 2005 on priority actions to increase cooperation in the field of archives in Europe (2005/835/EC)
- Council Regulation (EC) No 116/2009 of 18 December 2008 on the export of cultural goods (Codified version)
- Council Resolution of 12 February 2001 national aid to the film and audiovisual industries (2001/C 73/02)
- Council Resolution of 12 February 2001 on architectural quality in urban and rural environments (2001/C 73/04)

- Council Resolution of 12 February 2001 on the application of national fixed book-price systems (2001/C 73/03)
- Council Resolution of 16 November 2007 on a European Agenda for Culture (2007/C 287/01)
- Council Resolution of 17 December 1999 on the promotion of the free movement of persons working in the cultural sector (2000/C 8/02)
- Council Resolution of 19 December 2002 implementing the work plan on European cooperation in the field of culture: European added value and mobility of persons and circulation of works in the cultural sector (2003/C 13/03)
- Council Resolution of 20 November 1995 on the promotion of statistics on culture and economic growth (95/C 327/01)
- Council Resolution of 21 January 2002 on culture and the knowledge society (2002/C 32/01)
- Council Resolution of 21 January 2002 on the role of culture in the development of the European Union (2002/C 32/02)
- Council Resolution of 23 July 2001 on exchange of information and experience concerning conditions for professional artists in the context of EU enlargement (2001/C 213/02)
- Council Resolution of 24 November 2003 on the deposit of cinematographic works in the European Union (2003/C 295/03)
- Council Resolution of 25 July 1996 on access to culture for all (96/C 242/01)
- Council Resolution of 25 July 1996 on electronic publishing and libraries (96/C 242/02)
- Council Resolution of 25 June 2002 on a new work plan on European cooperation in the field of culture (2002/C 162/03)
- Council Resolution of 26 June 2000 on the conservation and enhancement of European cinema heritage (2000/C 193/01)
- Council Resolution of 26 May 2003 on the horizontal aspects of culture: increasing synergies with other sectors and Community actions and exchanging good practices in relation to the social and economic dimensions of culture (2003/C 136/01)
- Council Resolution of 4 April 1995 concerning cooperation with the associated countries of Central and Eastern Europe in the cultural domain (95/C 247/02)
- Council Resolution of 5 October 1995 on cooperation with third countries in the youth field (95/C 296/04)
- Council Resolution of 6 May 2003 on archives in the Member States (2003/C 113/02)
- Council Resolution on 6 February 2003 'eAccessibility' — improving the access of people with disabilities to the knowledge based society (2003/C 39/03)
- Decision No 1855/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 establishing the Culture Programme (2007 to 2013)
- Recommendation of the European Parliament and of the Council of 16 November 2005 on film heritage and the competitiveness of related industrial activities (2005/865/CE)
- Resolution Council and the ministers with responsibility for cultural affairs, meeting within the Council of 27 September 1985 on collaboration between libraries in the field of data processing (85/C 271/01)
- Resolution of the Council and of the Ministers responsible for Cultural Affairs, meeting within the Council of 9 November 1987 on the promotion of translation of important works of European culture (87/C 309/03)
- Resolution of the Council and of the representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 14 December 2000 concerning an action plan for mobility (2000/C 371/03)
- Resolution of the Council and the Ministers for Culture meeting within the Council of 7 June 1991 on the training of arts administrators (91/C 188/01)
- Resolution of the Council and the Ministers of Culture meeting within the Council of 14 November 1991 on European cultural networks (91/C 314/01)

- Resolution of the Council and the Ministers of Culture meeting within the Council of 14 November 1991 on arrangements concerning archives (91/C 314/02)
- Resolution of the Council and the Ministers responsible for Cultural Affairs meeting within the Council, of 18 May 1989 concerning the promotion of books and reading (89/C 183/01)
- Resolution of the Ministers for Culture meeting within the Council of 7 June 1991 on the development of the theatre in Europe (91/C 188/03)
- Resolution of the ministers responsible for Cultural Affairs, meeting within the Council of 20 December 1985, on special conditions of admission for young people to museums and cultural events (83/C 348/02)
- Resolution of the Ministers with responsibility for Cultural Affairs, meeting within the Council of 13 November 1986 on the protection of Europe's architectural heritage (86/C 320/01)
- Resolution of the Ministers with responsibility for Cultural Affairs, meeting within the Council of 13 November 1986 on business sponsorship of cultural activities(86/C 320/02)
- Resolution of the Ministers with responsibility for Cultural Affairs meeting within the Council of 13 November 1986 on the conservation of works of art and artefacts(86/C 320/03)

Kao što je već navedeno broj odredbi pravne stečevine koji se izravno odnose na kulturu vrlo je mali, međutim znatno je veći broj odredbi koje se neizravno primjenjuju i na područje kulture. Stoga ćemo u nastavku dati i o njima kratki prikaz.

3.2.1 Kultura i slobodno kretanje ljudi, roba i usluga

Jedna od odrednica Europske unije je slobodno kretanje ljudi, roba i usluga unutar zajedničkog tržišta. Još iz vremena Europske ekonomске zajednice uočeno je da bi neke od ovih odredaba mogle imati negativne posljedice za kulturu, pa je u pojedinim slučajevima osiguran poseban tretman za kulturne proizvode i usluge.

Kada je riječ o kretanju osoba njezin najvažniji aspekt je mogućnost koju osigurava svim europskim građanima u traženju posla ili obavljanju samostalne djelatnosti u bilo kojoj državi članici. Ta mogućnost u osnovi ide na ruku osobama koje se zapošljavaju ili rade u kulturnom sektoru.

Za razliku od kretanja ljudi, sloboda kretanja roba donosi izvjesne probleme ukoliko bi se bez izuzetaka primijenila na kulturni sektor. Kao izuzetak od ove slobode ograničeno je slobodno kretanje kulturnih dobara, odnosno ograničen je uvoz, izvoz ili tranzit dobara od posebne umjetničke, povijesne ili arheološke vrijednosti. U cilju provedbe ovog ograničenja Vijeće je 1992. godine donijelo Direktivu (EEC No. 3911/92 od 9. 12. 1992.) o izvozu kulturnih dobara koja je više puta do sada nadopunjena i to 1996., 2001., 2009.

Cilj ovih Direktiva je harmonizacija propisa o kontroli izvoza kulturnih dobara izvan vanjskih granica Europske unije. U cilju reguliranja prometa kulturnih dobara Vijeće Europske unije je usvojilo Direktive (EEC 93/7 od 15.03.1993. i Direktiva 2001/38/EC od 5.06.2001.) o povratu kulturnih dobara koja su nezakonito odnesena s teritorija država članica Unije. Cilj ovih Direktiva je osigurati povrat nacionalnih bogatstava od umjetničke, povijesne i arheološke vrijednosti.

Na slobodu pružanja usluga u kulturi odgovarajuće se primjenjuje Zakon o uslugama¹³ koji uređuje pravo na poslovni nastan i slobodu pružanja usluga na teritoriju Republike Hrvatske, uz osiguravanje visokog stupnja sigurnosti i kvalitete tih usluga, sukladno Direktivi 2006/123/EZ

¹³ Narodne novine, br. 80/11

Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. godine o uslugama na unutarnjem tržištu. Ovom Direktivom obuhvaćene su i usluge u kulturi, tako da je posebnim zakonima u području kulture omogućeno da stranci osnivaju muzeje, knjižnice i arhive u Republici Hrvatskoj.¹⁴ Navedena Direktiva je u cijelosti preuzeta u naše zakonodavstvo Zakonom o uslugama. Odredbe ovoga Zakona ne utječu na propise radi zaštite i promicanja kulturne ili jezične raznolikosti te pluralizma medija, te se ne primjenjuju audiovizualne usluge, uključujući kinematografske, bez obzira na način njihovog produciranja, distribucije i prijenosa, te radijsko emitiranje.

3.2.2 Kultura i porezi

Porezna politika u državama članicama Europske unije predmet je stalne harmonizacije i nastojanja da se uvede što veći stupanj usklađenosti. Najintenzivniji proces djeluje na usklađivanje PDV-a (poreza na dodanu vrijednost). Prema Direktivi iz 1997. za proizvode ili usluge koji imaju kulturnu namjenu stopa PDV nije mogla biti manja od 5%. Tako su kulturni proizvodi i usluge uključeni u sustav PDV-a. U pojedinim slučajevima Europska unija dozvoljava državama članicama primjenu manje stope ili nulte stope PDV-a na određene proizvode i usluge kao što su knjige, časopisi, ulaznice za kulturne događaje, prijem radio i TV signala, te pružanje određenih umjetničkih usluga što je uređeno Direktivom Vijeća 94/5/EC od 14.02.1994. i Direktivom 77/388/EEC o posebnim aranžmanima koji se primjenjuju na rabljena dobra, kulturna dobra, antikvitete i predmete koji su dio umjetničkih zbirki.

3.2.3 Intelektualno vlasništvo, autorsko pravo, copyright i srodna prava

Iako su ova područja najvećim dijelom uređena međunarodnim ugovorima EU u želji da uspostavi visoki standard u zaštiti ovih prava donijelo je Direktivu 93/88/EEC o harmonizaciji propisa vezanih za copyright i srodna prava. Razvoj informatičke tehnologije potakao je tijela EU na uređivanje zaštite računalnih programa donošenjem Direktive 91/250/EEC, kao i Direktive 96/9/EEC o zaštiti prava na baze podataka, odnosno Direktive 98/84/EEC o pružanju usluga koje se temelje na principu uvjetovanog pristupa. Uvažavajući naknadno zaključene međunarodne ugovore u okviru WIPO-a i navedene direktive pretrpjeli su promjene i dopune.

3.2.4 Audiovizualna politika

Audiovizualna industrija, posebno televizija i film, jedna je od rijetkih grana gospodarstva u kojoj se ostvaruje kontinuirani rast, a u isto vrijeme ima značajnu ulogu i implikacije na kulturni sektor u svakoj državi članici. Početak aktivnosti Europske zajednice na području audiovizualne politike seže u 1974. kada je Europski sud donio presudu u slučaju Sacchi kojom je konstatirao u vezi sa zabranom monopolne pozicije televizije, kako ništa ne sprječava države članice da televizijama koje smatraju subjektima od javnog interesa dodjele „ekskluzivna prava“ za obavljanje usluga radiodifuzije na svom teritoriju. Tom presudom potvrđeno je stajalište kako se televizijski, odnosno radijski signal smatra uslugom, te se na njega primjenjuju i sve odredbe Ugovora o slobodi pružanja usluga.

¹⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama („Narodne novine“, br. 69/09), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima („Narodne novine“, br. 65/09), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o muzejima („Narodne novine“, br. 65/09)

Tržište televizijskih usluga uređeno je usvajanjem Direktive 89/552/EEC od 3.10.1989. o televiziji bez granica, koja je naknadno dopunjavana. Već spomenuti članak 128. Ugovora o EU (kasnije članak 151. Ugovora iz Amsterdama) izričito spominje audiovizualni sektor, te od tada nema dvojbe kako EU ima audiovizualnu politiku. Postojanje audiovizualne politike svjedoči i uspostavljanje Programa Media (kasnije Media II, Media plus itd.) koji osigurava finansijsku potporu europskoj filmskoj i televizijskoj produkciji.

3.2.5 Kultura i propisi o zaštiti tržišnog natjecanja

Pravne osobe koje se bave proizvodnjom, distribucijom ili prometom kulturnih proizvoda ili usluga, a koje djeluju na teritoriju EU podliježu općim propisima o tržišnom natjecanju. I u ovom području postoje odredbe koje priznaju posebnosti kulturnog sektora.

Državne potpore zabranjene su ukoliko utječu na trgovinu između država članica na način koji favorizira određene pravne osobe ili proizvodnju određenih dobara. Kao izuzetak dozvoljeno je pomaganje onih gospodarskih subjekata koji pomažu promociju kulture i zaštitu kulturne baštine pod uvjetom da su takve subvencije u skladu s pravilima zajedničkog tržišta.

U ovom području Komisija je donijela Rezoluciju o fiksnim cijenama knjiga, te Rezoluciju o subvencijama za film i audiovizualnu industriju, kojima je naglašena važnost javnog sufinanciranja kulturnih industrija u cilju promicanja kulturne raznolikosti. Uvažavajući kako se radi o izuzetcima od pravila Komisija stalno nadzire primjenu tih propisa u okviru nacionalnih sustava.

U tom smislu donesen je i Protokol o sustavu javne radiodifuzije u državama članicama koji predstavlja anex Ugovora o EZ i priznaje demokratsku, socijalnu i kulturnu ulogu javne radiodifuzije i s tim u svezi priznaje njezin poseban položaj u odnosu na pravila Zajednice, a posebno u odnosu na pravila o zaštiti tržišnog natjecanja.

3.2.6 Europski forum za zakonodavstvo kulturne baštine (European Heritage Legal Forum)

Utjecaj pojedinog propisa donesenog u sklopu pravne stečevine EU bez obzira na koje se područje on odnosi može imati pozitivan ili negativan utjecaj na kulturni sektor. U cilju oslikavanja do kakvih sve situacija može doći navodim skraćeni sadržaj prve sjednice Europskog foruma za zakonodavstvo kulturne baštine, European Heritage Legal Forum (u dalnjem tekstu: EHLF).

U Briselu je 2008. održana prva sjednica EHLF-a kojoj su prisustvovali predstavnici nadležnih državnih tijela za zaštitu kulturne baštine i to iz Bavarske, Mađarske, Islanda, Norveške, Slovačke, Poljske, Španjolske, Engleske, Francuske, Nizozemske, Finske i Hrvatske. Na sastanku su predstavnici upoznati sa inicijativom EHLF-a temeljem koje je došlo do osnivanja ovoga Foruma sa ciljem da se osiguraju pravovremene informacije o izradi i primjeni zakonodavnih dokumenata Europske unije koji bi mogli imati štetan utjecaj na zaštitu i očuvanje kulturne baštine u državama članicama EU. Izneseni su brojni primjeri EU propisa kojima se bitno utječe na procese i metode koje se provode u zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, a između ostalog i sljedeći:

- Direktiva 76/769/EEC o toksičnim proizvodima brani upotrebu metilklorida, odnosno proizvoda koji ih sadrži, problem je u tome što (paint striping) u restauratorskoj djelatnosti

nije moguć bez upotrebe proizvoda koji sadrže ovu kemikaliju. Po navodima stručnjaka iz English Heritage-a 80% proizvoda koji se upotrebljavaju danas u restauriranju sadrže tu supstancu, a nema zamjenskog proizvoda. Ista direktiva brani upotrebu supstanci koje su se koristile u proizvodnji boja za automobile, pa stoga otvara problem održavanja starih vozila (old timera) na autentičan način.

- Direktiva 98/8/EC zabranjuje trgovinu s drvenim katranima (wood tar) koji je nužan u zaštiti drvene arhitekture (posebno se oko primjene ove Direktive bune skandinavske države).
- Direktiva o energetskoj učinkovitosti 93/76/EEC potpuno hendikepira povijesne građevine iako nitko nije dokazao da su one manje energetski učinkovite, te je njihovom provedbom u nekim državama potaknuto propisivanje obveze promjene prozora zbog povećanja energetske učinkovitosti.
- Među primjerima istaknut je problem obnovljenog dvorca Snežnik u Sloveniji koji ima drvenu međukatnu konstrukciju i sada ima javnu namjenu. Naime ta vrsta konstrukcije nema dostatnu nosivost po četvornom metru, što bi po Direktivi značilo da se mora zamijeniti autentična konstrukcija novom da bi sve bilo zakonito.
- Direktiva 91/493/EEC brani upotrebu drveta u preradi ribe, što onemogućava u pojedinim krajevima svijeta tradicionalan način prerade ribe koji se smatra sastavnicom kulturne baštine.
- Direktiva kojom se propisuju standardi protupožarne zaštite također u državama koje ta pitanja nisu riješila na domaćoj razini otvara brojne i nepredvidive probleme u obnovi povijesnih građevina.
- Direktiva o PDV (VAT) koja destimulira obnovu povijesnih objekata, jer omogućava bitno nižu stopu poreza na novogradnju (od 0 – 5%) dok za popravak i restauraciju povijesnih građevina propisuje punu poreznu stopu (u Engleskoj 17,5%)...itd.

Prema procjeni koja je donesena na temelju polugodišnjeg praćenja 5-6 dokumenata dnevno se proizvede u EU koje bi trebalo ispitati glede mogućih problema u njihovoj primjeni na području zaštite i očuvanja kulturne baštine. Cijeneći važnost pravovremene reakcije svih država članica pri izradi propisa EU konstituiran je EHLF i donesene su Operativne smjernice EHLF-a. EHLF će uspostaviti mrežu predstavnika svih zainteresiranih Europskih država te će o svom radu informirati putem web stranice www.ra.no/EHLF, a njegov sekretarijat može se kontaktirati na sljedeće e-mail adresi: uredski e-mail: EHLF@ra.no ili cirkulatorni e-mail kojeg istovremeno primaju svi službeni članovi Foruma: EHLFnetwor@ra.no

Svaki član EHLF preuzeo je obvezu da će proslijediti svima informaciju o propisu čiji učinak na kulturnu baštinu može biti sporan (bilo pozitivan ili negativan), dati argumentaciju protiv takovog propisa, koordinirati aktivnosti na domaćoj razini (između resora i drugih zainteresiranih), te sukladno domaćem stavu pokretati aktivnosti u Briselu. Forum zasjeda dva puta godišnje.

3.3 Pravna stečevina EU koja se neposredno odnosi na kulturu

Već smo istakli da su malobrojni propisi EU usmjereni neposredno na područje kulture. Stoga ćemo u nastavku dati prikaz triju područja za koje su doneseni takvi propisi, a to su propisi o:

- izvozu i iznošenju kulturnih dobara,
- povratu kulturnih predmeta nezakonito odnesenih iz druge države, te
- audiovizualnim medijskim uslugama.

3.3.1 Propisi EU o izvozu i iznošenju kulturnih dobara

U okviru pravne stečevine EU sljedećim propisima uređeno je pitanje izvoza, odnosno iznošenja kulturnih dobara: Council Regulation (EEC) 3911/92 – 9.12.1992., Council Regulation (EC) 2469/96 – 14.05.2001., Council Regulation (EC) 974/2001 – 14.05.2001., Council Regulation 806/2003 – 14.04.2003., te Ispravkom OJ L 267, 19.10.1996, str.30. Commission Regulation (EEC) 752/93 – 30.03.1993., Commission Regulation (EC) 1526/98 – 16.06.1998., Commission Regulation (EC) 656/2004 – 7.04.2004.

Pristupanje Hrvatske u punopravno članstvo Europske unije otvorilo je potrebu usuglašavanja i primjene odredaba pravne stečevine EU vezane za izvoz i iznošenje kulturnih dobara. Osim usklađivanja zakonske regulative bilo je potrebno donijeti odgovarajući pravilnik kojim se propisuju uvjeti za davanje odobrenja za izvoz kulturnih dobara u treće zemlje i davanje odobrenja radi iznošenja kulturnih dobara u države članice Europske unije kao i uvjeti za davanje potvrde za izvoz/iznošenje predmeta koji nemaju svojstvo kulturnoga dobra, te za vođenje evidencije o izdanim odobrenjima i potvrdama. Pravilnikom, ili drugim odgovarajućim propisom, trebalo je predvidjeti više vrsta odobrenja za izvoz, odnosno iznošenje kulturnih dobara i to:

- odobrenje za izvoz kulturnih dobara izvan carinskog područja Hrvatske u treće zemlje, koje može biti:
 - standardno odobrenje,
 - posebno otvoreno odobrenje i
 - opće otvoreno odobrenje;
- odobrenje za iznošenje kulturnih dobara u države članice Europske unije, koje može biti
 - standardno odobrenje,
 - posebno otvoreno odobrenje i
 - opće otvoreno odobrenje;
- potvrdu da se ne radi o kulturnom dobru, te je moguć izvoz ili iznošenje bez ograničenja.

Odredbe o odobrenju za izvoz, odnosno iznošenje kulturnih dobara jednako se tako primjenjuju od dana punopravnog članstva Hrvatske u Europskoj uniji i na sljedeće predmete¹⁵:

¹⁵ Popis je sadržan u Uredbi EU 3911/92 i pripadajućih izmjena i dopuna.

1. arheološki predmeti stariji od sto godina, te arheološka nalazišta i arheološke zbirke,
2. predmeti stariji od sto godina koji čine sastavni dio umjetničkih, povijesnih ili vjerskih spomenika,
3. slike i crteži u cijelosti ručno izrađeni na svakom mediju i materijalu, koji nisu obuhvaćeni podstavcima 4. i 5.,
4. akvareli, gvaševi i pasteli ručno izrađeni na svakom materijalu,
5. mozaici ručno izrađeni na svakom materijalu, drugačiji od onih navedenih u podstavcima 1. i 2., te crteži izrađeni na svakom mediju odnosno materijalu,
6. izvorne grafike, otisci, serigrafije i litografije sa pripadajućim pločama i plakatima,
7. izvorne skulpture i plastike i kopije izrađene u istom postupku kao izvornici, različite od onih navedenih u podstavku 1.,
8. fotografije, filmovi i pripadajući negativi,
9. inkunabule i rukopisi, uključujući mape i muzičke note, pojedinačno ili kao zbirke;
10. knjige starije od sto godina, pojedinačno i/ili kao zbirka,
11. tiskane mape starije od 200 godina,
12. arhivsko gradivo i njegovi dijelovi stariji od pedeset godina,
13. zbirke i primjeri iz zooloških, botaničkih, mineraloških i anatomske zbirke,
14. zbirke od povijesnog, paleontološkog, etnografskog i numizmatičkog značenja,
15. prijevozna sredstva starija od 75 godina,
16. sve druge stare stvari koje nisu uključene u podstavke 1. do 15. koje su stare između pedeset i sto godina (igračke, igre, stakleni predmeti, predmeti od zlata i srebra, pokućstvo, optički, fotografski i kinematografski aparati, muzički instrumenti, satovi i njihovi dijelovi, drveni predmeti, lončarski predmeti, tapiserije, sagovi, tapete, oružje, te drugi dijelovi koji čine sastavni dio umjetničkih, povijesnih i vjerskih spomenika, a stariji su od sto godina).

Preuzimanjem navedenog popisa u domaće zakonodavstvo usuglašava se pojam kulturnog dobra, odnosno proširuje se taj pojam utvrđen odredbama nacionalnog zakonodavstva sa propisima Europske unije po kojima se pod kulturnim dobrom smatraju i predmeti popisani u navedenoj listi.

Odobrenja za izvoz kulturnih dobara

Standardno odobrenje za izvoz kulturnog dobra iz Hrvatske najčešće će se koristiti za svaki izvoz kulturnog dobra, na što upućuje i sam naziv odobrenja. Za podnošenje zahtjeva za standardno odobrenje, kao i za samo odobrenje, koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku Uredbe¹⁶. Ukoliko se zahtjev, odnosno odobrenje odnosi na veći broj predmeta nadležno tijelo će odlučiti o broju potrebnih zahtjeva koje mora podnijeti tražitelj, a time i odobrenja. Rok važenja standardnog odobrenja za izvoz kulturnog dobra je 12 mjeseci od dana izdavanja odobrenja.

Uz navedenu tiskanicu zahtjeva za standardno odobrenje tražitelj podnosi:

¹⁶ Commission Regulation (EEC) 752/93 – 30.03.1993. laying down provision for the implementation of Council Regulation (EEC) 3911/92 on the export of cultural goods, Commission Regulation (EC) 1526/98 – 16.06.1998., Commission Regulation (EC) 656/2004 – 7.04.2004.

- dokumente iz kojih su vidljivi svi relevantni podaci o kulturnom dobru i njihovom pravnom položaju (vlasništvo i drugo) u vrijeme podnošenja zahtjeva zajedno sa svim drugim pripadajućim dokumentima (računi, stručne procjene i drugo), ako je to potrebno;
- jasno i vidljivo ovjerenu fotografiju kulturnoga dobra od nadležnoga tijela ili, kada je to potrebno, a prema slobodnoj ocjeni nadležnoga tijela, više fotografija u crno-bijeloj tehnici ili u boji veličine najmanje 8x12 cm. Fotografije moraju prikazivati kulturno dobro u cijelosti na prepoznatljiv način;
- dokumente kojima se dokazuje imovinsko jamstvo za slučaj oštećenja, uništenja ili protupravnog otuđenja kulturnoga dobra.

Prilozi uz zahtjev mogu se na temelju odluke nadležnog tijela zamijeniti detaljnim popisom kulturnih dobara. Nadležno tijelo može, za izdavanje odobrenja za izvoz i ako ocijeni da je to potrebno, zahtijevati fizički pregled kulturnoga dobra za koje se traži odobrenje za izvoz.

Posebno otvoreno odobrenje koristi se u slučaju ponovljenoga privremenog izvoza kulturnog dobra od određene osobe ili organizacije kada se izvozi u svrhu korištenja i/ili izlaganja u trećim zemljama. Kulturno dobro mora biti u vlasništvu ili zakonitom posjedu fizičke ili pravne osobe odnosno organizacije koja koristi i/ili izlaže to kulturno dobro. Odobrenje za izvoz može biti isključivo izdano pod uvjetom da je nadležno tijelo utvrdilo da podnositelj zahtjeva ima sva potrebna jamstva za povrat kulturnog dobra u dobrom stanju, te da je dobro opisano ili označeno tako da ne postoji sumnja u trenutku privremenog izvoza da je dobro koje se izvozi doista kulturno dobro opisano u posebnom otvorenom odobrenju. Rok važenja posebnog otvorenog odobrenja ne može biti dulji od 5 godina. Za podnošenje zahtjeva za posebno otvoreno odobrenje, kao i za samo odobrenje, koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku Uredbe.

Opće otvoreno odobrenje koristi se za privremeni izvoz bilo kojega kulturnog dobra koji je dio stalne zbirke muzeja ili druge ustanove. Opće otvoreno odobrenje za izvoz kulturnih dobara može se izdati muzejima i drugim institucijama u svrhu privremenog izvoza predmeta koji su sastavni dio njihove trajne zbirke, a radi učestalog odnosno ubičajenog izlaganja u trećim zemljama. Odobrenje može biti isključivo izdano pod uvjetom da je nadležno tijelo utvrdilo da podnositelj zahtjeva ima sva potrebna jamstva u svrhu povrata kulturnog dobra u dobrom stanju. Odobrenje može biti izdano za izvoz različitih vrsta predmeta iz trajne zbirke u svakom slučaju privremenog izvoza. Odobrenje se može koristiti za izvoz grupe različitih vrsta predmeta istovremeno ili u slijedu. Rok važenja općeg otvorenog odobrenja ne može biti dulji od 5 godina. Za podnošenje zahtjeva za opće otvoreno odobrenje, kao i za samo odobrenje, koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku Uredbe.

Odobrenje za iznošenje kulturnih dobara

Ovu vrstu odobrenja izdavat će svaka punopravna članica Europske unije i to u slučajevima kada se kulturno dobro iznosi u neku od država članica Europske unije. I odobrenje za iznošenje, kao i odobrenje za izvoz ima tri vrste i to: standardno odobrenje, posebno otvoreno odobrenje i opće otvoreno odobrenje. Rok važenja standardnog odobrenja za iznošenje kulturnoga dobra ne može biti dulji od 12 mjeseci. U slučaju iznošenja nadležno tijelo može odrediti rok u kojem kulturno dobro mora biti vraćeno. Ako odobrenje nije upotrijebljeno do datuma navedenoga od nadležnoga tijela, ono više nije važeće te ga je imatelj odobrenja dužan odmah vratiti nadležnom tijelu. Za podnošenje zahtjeva za standardno odobrenje, kao i za samo odobrenje, koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku Uredbe.

Posebna otvorena odobrenja daju se u slučajevima kada se određena kulturna dobra koriste ili izlažu u državama članicama Europske unije, dok se opća otvorena odobrenja daju muzejima i drugim ustanovama u svrhu privremenog i uobičajenog iznošenja kulturnih dobara koji su sastavni dio njihovih trajnih zbirki. Rok važenja posebnog otvorenog odobrenja i općeg otvorenog odobrenja za iznošenje kulturnog dobra ne može biti dulji od 5 godina. Opće otvoreno odobrenje se podnosi kao prilog izvoznoj carinskoj deklaraciji. Carinska ispostava ovlaštена za prihvaćanje izvozne deklaracije osigurat će da se odobrenje podnosi zajedno s popisom kulturnih dobara koja se izvoze i koja su opisana u izvoznoj deklaraciji. Popis se podnosi na memorandumu institucije i svaka njegova stranica mora biti potpisana od osobe iz institucije koja je navedena na odobrenju. Svaka stranica će također biti ovjerena pečatom institucije koji odgovara pečatu na odobrenju.

Potvrda da predmet izvoza ili iznošenja nije kulturno dobro

Za izvoz ili iznošenje predmeta kojem nije utvrđeno svojstvo kulturnog dobra, odnosno nije stavljen pod zaštitu temeljem odredbi domaćih zakona potrebno je pribaviti potvrdu nadležnog tijela da se ne radi o kulturnom dobru. Potvrdom se dokazuje da ne postoje zapreke za izvoz ili iznošenje predmeta. Za potvrdu nije propisan posebni obrazac, te nju izdaje nadležno tijelo na svom memorandumu. Potvrda obavezno sadrži: naziv, opis i fotografiju dobra koje se izvozi, odnosno iznosi, te navod da predmetno dobro nema svojstva kulturnog dobra, te ne podliježe zabrani izvoza, odnosno iznošenja. Potvrda mora sadržavati potpis ovlaštene osobe i pečat nadležnog tijela.

3.3.2 Propisi EU o povratu kulturnih predmeta nezakonito odnesenih iz druge države

U okviru pravne stečevine EU sljedećim propisima uređeno je pitanje povrata kulturnih dobara i kulturnih predmeta nezakonito odnesenih sa teritorija druge države: Council Directive 93/7/EEC – 15.03.1993, Directive 96/100/EC oft he European Parliament ang the Council – 17.02.1997., Directive 2001/38/EC oft he European Parliament ang the Council – 5.06.2001.

Države članice Europske unije mogu u postupku propisanom domaćim zakonima zatražiti povrat kulturnih predmeta nezakonito odnesenih s njihova teritorija, ukoliko se oni nalaze na području Hrvatske, a radi se o predmetima:

- koji su prije ili nakon nezakonitog odnošenja s teritorija države članice Europske unije zaštićeni kao nacionalno blago koje ima umjetničku, povijesnu ili arheološku vrijednost prema njihovom domaćem zakonodavstvu ili su takvima utvrđeni u njihovom administrativnom postupku, sukladno članku 36. Ugovora o osnivanju Europske zajednice,
- koji pripadaju u jednu od grupa predmeta navedenih u propisima Europske unije kao kulturnim predmetima ili čine sastavni dio javnih zbirki navedenih u inventaru zbirki muzeja, arhiva i/ili biblioteka. Pod javnom zbirkom smatraju se sakralne zbirke i zbirke koje su imovina države članice Europske unije, odnosno lokalne ili područne jedinice vlasti države članice Europske unije, ili javne institucije sa sjedištem u državi članici Europske unije, te predstavljaju njezinu imovinu, ili je ta institucija značajno financirana od strane države članice Europske unije odnosno lokalne ili područne jedinice vlasti.

Nacionalnim zakonima utvrđuje se postupak koji će biti proveden u slučaju podnošenja zahtjeva za povrat. Postupak povrata kulturnih predmeta koji su nezakonito odneseni s teritorija države članice Europske unije može pokrenuti država članica pred nadležnim sudom protiv posjednika

odnosno drugog imatelja kulturnog predmeta. Zahtjevu za pokretanje postupka mora biti priložena isprava s opisom predmeta na koji se zahtjev odnosi i izjava da je taj kulturni predmet zaštićen prema domaćem zakonodavstvu, te izjava nadležnih vlasti države članice Europske unije da je kulturni predmet nezakonito odnesen s njezinog teritorija na dan 1. siječnja 1993. godine ili nakon toga.

Nacionalnim zakonima propisuje se nadležno tijelo koje će biti dužno surađivati sa državama članicama Europske unije u takvom postupku, a naročito:

- nakon zahtjeva države članice Europske unije, koji mora sadržavati potrebne podatke osobito u pogledu stvarnog ili pretpostavljenog mesta na kojemu se nalazi traženi kulturni predmet, poduzeti radnje radi pronalaženja kulturnoga predmeta koji je nezakonito odnesen sa teritorija države članice Europske unije i radi utvrđivanja posjednika odnosno drugog imatelja,
- obavijestiti zainteresiranu državu članicu Europske unije gdje je na teritoriju Hrvatske pronađen traženi kulturni predmet, te da li postoje razumne osnove za zaključak da je nezakonito odnesen sa teritorija države članice Europske unije,
- omogućiti nadležnoj vlasti zainteresirane države članice Europske unije da u roku dva mjeseca od obavijesti provjeri radi li se o traženom kulturnom predmetu,
- poduzeti potrebne mjere u suradnji sa zainteresiranom državom članicom Europske unije za fizičko očuvanje kulturnoga predmeta,
- spriječiti, potrebnim privremenim mjerama svaku radnju poduzetu radi izbjegavanja povrata kulturnoga predmeta,
- postupati kao posrednik između posjednika odnosno drugog imatelja i zainteresirane države članice Europske unije vezano za povrat kulturnoga predmeta.

3.3.3 Audiovizualne medijske usluge

Obavljanje djelatnosti televizije uređuje se medijskim zakonodavstvom, koje je usklađeno sa Direktivom o audiovizualnim medijskim uslugama te aktima Vijeća Europe koji uređuju područje medija.¹⁷ Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama¹⁸ koja je prihvaćena od strane Europskog parlamenta i Vijeća 11. prosinca 2007. godine uređuje pored audiovizualnih medijskih usluga televizije ili televizijskog emitiranja kao linearnih audiovizualnih medijskih usluga i audiovizualne medijske usluge na zahtjev kao nelinearne audiovizualne medijske usluge. Ova Direktiva također uređuje i audiovizualne komercijalne komunikacije, plasman proizvoda, program, uređivačku odgovornost i dr.

Audiovizualna medijska usluga i status pružatelja medijske usluge

Prema članku 1. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama audiovizualna medijska usluga označava uslugu definiranu člancima 56. i 57. Ugovora o funkcioniranju Europske unije¹⁹, za koju

¹⁷ Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama ne uređuje djelatnost radija.

¹⁸ Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) (Codified version) (OJ L 95/1, 15.4.2010)

¹⁹ Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (OJ C83/01, 30.3. 2010) Članak 56. Ugovora o funkcioniranju EU glasi: U okviru odredaba navedenih u nastavku, zabranjuju se ograničenja slobode pružanja usluga unutar Unije u odnosu na državljane država članica s poslovnim nastanom u državi

uredničku odgovornost ima pružatelj medijskih usluga te čija je osnovna namjena emitiranje programa za informiranje, zabavu ili obrazovanje opće javnosti putem elektroničkih komunikacijskih mreža.²⁰ Takva audiovizualna medijska usluga je televizijsko emitiranje ili audiovizualna medijska usluga na zahtjev i/ili audiovizualna komercijalna komunikacija. Prema tome, pojmom audiovizualne medijske usluge obuhvaćene su linearne i nelinearne audiovizualne medijske usluge, te audiovizualne komercijalne komunikacije, koje su uvedene kao opći pojam za sve vrste direktnе ili indirektne promidžbe u okviru ovih usluga.

Linearna i nelinearna audiovizualna medijska usluga

Medijska usluga televizije ili televizijsko emitiranje (tj. linearna audiovizualna medijska usluga) je audiovizualna medijska usluga koju osigurava pružatelj medijske usluge (nakladnik televizije) za istodobno gledanje programa na osnovi rasporeda programa. Audiovizualna medijska usluga na zahtjev (tj. nelinearna audiovizualna medijska usluga) je usluga koju osigurava pružatelj medijske usluge za gledatelje programa u trenutku koji odabere korisnik na svoj individualni zahtjev na osnovi kataloga programa koji odabire pružatelj medijske usluge.

Audiovizualna komercijalna komunikacija

Audiovizualna komercijalna komunikacija predstavlja slike sa ili bez zvuka koje su oblikovane za izravno ili neizravno promicanje roba, usluga ili imidža fizičke ili pravne osobe koja se bavi gospodarskom djelatnošću. Takve slike prate ili su uključene u program uz plaćanje ili sličnu naknadu ili u svrhu promidžbe. Oblici audiovizualne komunikacije uključuju, između ostalog, televizijsko oglašavanje, sponzorstvo, teletrgovinu i plasman proizvoda.

Iz definicije audiovizualne komercijalne komunikacije razvidno je da se radi o liberalizaciji promidžbe za sve vrste audiovizualnih medijskih usluga, što će pridonijeti jačanju gospodarskog aspekta ovih usluga. Držimo da ovo neće bitno poboljšati kvalitetu ovih usluga gledano sa kulturnog, stvaralačkog, obrazovnog ili drugog kreativnog aspekta, budući da nisu uspostavljeni mehanizmi koji bi doveli do poboljšanja kvalitete programa.

Usluge koje nisu obuhvaćene

Bitno je istaknuti da audiovizualna medijska usluga ne obuhvaća privatnu korespondenciju kao što je e-pošta poslana ograničenom broju primatelja, te sve usluge čija temeljna svrha nije omogućavanje realizacije programa, igre na sreću s novčanim ulozima, ali obuhvaća emisije posvećene kockanju ili igrama na sreću. Direktiva također isključuje iz pojma audiovizualne medijske usluge inačice novina i magazina. Ovakav zahvat Direktive u samo određene vrste usluga je razumljiv, budući da su odabrane one koje su srodne televizijskom emitiranju i mogu se kontrolirati, a da se pri tome ne ograničava sloboda mišljenja i izražavanja zadiranjem u privatne aktivnosti i interese građana. Međutim, to ne znači da domaće zakonodavstvo ne može neke usluge koje nisu predmet Direktive djelomično urediti.

članici koja nije država osobe kojoj su usluge namijenjene. Europski parlament i Vijeće mogu, odlučujući u skladu s redovnim zakonodavnim postupkom, proširiti primjenu odredaba ovoga poglavlja na državljane trećih zemalja koji pružaju usluge i koji imaju poslovni nastan unutar Unije. Članak 57. glasi: Uslugama u smislu ovog Ugovora smatraju se one „usluge“ koje se uobičajeno obavljaju uz naknadu, u mjeri u kojoj nisu uređene odredbama koje se odnose na slobodu kretanja robe, kapitala i osoba.

²⁰ Elektronička komunikacijska mreža je prijenosni sustav i, prema potrebi, oprema za prospajanje (komutaciju) ili usmjeravanje i druga sredstva koja omogućuju prijenos signala žičanim, radijskim, svjetlosnim ili drugim elektromagnetskim sustavom, što uključuje satelitske mreže, nepokretne zemaljske mreže (s prospajanjem kanala i prospajanjem paketa, uključujući internet), pokretne zemaljske mreže, elektroenergetske kabelske sustave u mjeri u kojoj se upotrebljavaju za prijenos signala, radiodifuzijske mreže i mreže kabelske televizije, bez obzira na vrstu podataka koji se prenose.

Pružatelj medijske usluge

Također je bitno utvrditi tko može obavljati djelatnost pružanja audiovizualnih medijskih usluga. Člankom 1. Direktive propisano je da pružatelj medijske usluge može biti fizička ili pravna osoba koja ima uredničku odgovornost za odabir audiovizualnih sadržaja audiovizualne medijske usluge, te koja određuje način na koji su oni organizirani. Prema tome, pružatelj medijske usluge može biti nakladnik televizije, te pružatelji svih drugih oblika audiovizualnih medijskih usluga (usluga na zahtjev i dr.).

Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama ne poznaje pojam elektroničkih publikacija niti uređuje status nakladnika elektroničkih publikacija. Kao što je navedeno, Direktiva isključuje iz pojma audiovizualne medijske usluge inačice novina i magazina. Međutim, nacionalnim zakonodavstvom može se posve drugačije urediti elektroničke publikacije, tako da ih se definira kao urednički oblikovane internetske stranice i/ili portale koji sadrže elektroničke inačice tiska i/ili informacije iz medija na način da su dostupni široj javnosti bez obzira na njihov opseg. Ovako određen pojam elektroničke publikacije nije u suprotnosti sa Direktivom, a ima za cilj ostvarivanje zabrane govora mržnje i zaštitu maloljetnika u pogledu navedenih sadržaja na internetu.

Polazišta novog uređenja audiovizualnih medijskih usluga

Novo uređenje audiovizualnih usluga potaknuto je mnogobrojnim razlozima, koji imaju kulturna, komercijalna, gospodarska, demokratska, tehnološka i druga polazišta.

Kulturni i gospodarski aspekti usluga

Bitno je istaknuti da audiovizualne medijske usluge imaju obilježja kulturnih i gospodarskih usluga.²¹ One su od iznimne važnosti za demokratsko društvo, budući da osiguravaju slobodu informiranja, različitost mišljenja i pluralizam medija, te obrazovanje i kulturu. Kulturne aktivnosti, proizvodi i usluge imaju i gospodarske i kulturne značajke s obzirom da prenose identitete, vrijednosti i značenja te se stoga s njima ne smije postupati kao da sadrže isključivo komercijalnu vrijednost.²² U tom smislu u području audiovizualnih medijskih usluga potrebno je zaštićivati određene javne interese, kao što su kulturna raznolikost, pravo na informiranje, pluralizam medija, zaštita maloljetnika i potrošača, te poticati javnu osviještenost i medijsku pismenost. Uz to treba uzeti u obzir da je brzi razvoj novih tehnologija u prijenosu audiovizualnih medijskih usluga zahtijevao novi regulatorni okvir kako bi se omogućilo širenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT), kao i financiranje komercijalnog emitiranja pod uvjetima koji osiguravaju konkurentnost i pravnu sigurnost.

Opća programska načela i obveze za sve usluge

Direktiva uvodi zajedničke temeljne standarde koji vrijede za sve audiovizualne medijske usluge, pri čemu se jamče određena individualna prava te utvrđuju programska načela i obveze, kao što su zaštita maloljetnika, osoba sa posebnim potrebama te promicanje proizvodnje i pristupa europskim djelima.

Sloboda prijenosa usluga

²¹ Štoviše, u uvodnom dijelu Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama ističe se da su one u jednakoj mjeri kulturne usluge koliko su i gospodarske.

²² Rezolucija Europskog parlamenta od 27. travnja 2006. godine kojom se podržava UNESCO-va Konvencija o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja (OJ C 296 E, 6. 12. 2006., str. 104.).

Čanak 3. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama propisuje obvezu država članica EU da osiguraju slobodu primanja i ne ograničavaju ponovni prijenos audiovizualnih medijskih usluga iz drugih država članica na svojemu području. Ova sloboda prijenosa i prijama može biti ograničena iz razloga propisanih člankom 3. Direktive.²³

Kriteriji za određivanje nadležnosti

Temeljno načelo za određivanje potpada li pružatelj audiovizualne medijske usluge unutar nadležnosti pojedine zemlje je načelo podrijetla, propisano člankom 2. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama. Postoje i supsidijarna načela kao što je uključenost značajnog dijela radne snage u obavljanje aktivnosti vezanih uz audiovizualne medijske usluge, održavanje stabilne i učinkovite veze s gospodarstvom države članice, upotrebljavanje satelitske veze koja je smještena u državi članici ili upotrebljavanje satelitskih kapaciteta koji pripadaju državi članici.

Primjena metoda samoregulacije i koregulacije

Člankom 3. stavkom 7. Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama uvodi samoregulaciju i koregulaciju kao dopunske metode provedbe pojedinih odredbi Direktive, odnosno domaćeg zakonodavstva u koje je ona transponirana. Države članice bi trebale poticati primjenu ovih metoda uređenja odnosa u području električnih medija. Samoregulacija predstavlja vrstu dobrovoljne inicijative koja gospodarskim subjektima, socijalnim partnerima, nevladinim organizacijama ili udrugama omogućava da donesu zajedničke smjernice između sebe i za sebe.²⁴ Koregulacija pak predstavlja pravnu poveznicu između samoregulacije i domaćeg zakonodavca, na način da omogućava intervenciju države u slučaju da njezini ciljevi nisu ispunjeni. Prema tome, ove metode se dopunjaju, te omogućuju da nadležno regulatorno tijelo odobrava samoregulacijske akte pojedinih pružatelja medijskih usluga, odnosno druge akte kojima se ujednačava provedba pojedinih zakonskih odredbi u praksi.

Utjecaj tehnološkog aspekta na pravno uređenje pružanja audiovizualnih medijskih usluga

Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama je tehnološki neutralna, ali uređuje programske sadržaje, koji se prenose putem svih dostupnih platformi distribucije (zemaljske, satelitske, kabelske i internetom).

Digitalna televizija

Za pružanje medijske usluge televizije i radija (televizijsko i radijsko emitiranje) regulatorno tijelo daje na temelju odgovarajućeg propisa nakladnicima televizije i radija koncesiju za korištenje frekvencije kao ograničenog prirodnog i nacionalnog dobra. S obzirom da je u Republici Hrvatskoj do kraja 2011. godine obavljen prijelaz na digitalno emitiranje televizijskih programa u skladu s politikom Europske unije²⁵ nakladnicima televizije daju se koncesije na temelju javnog natječaja za slobodni prijenosni kapacitet zasebnog televizijskog i radijskog programskega kanala unutar tzv. multipleksa.

²³ Takvi su razlozi kršenje odredbi koje se odnose na zaštitu maloljetnika i tzv. govor mržnje. U odnosu na ograničenje prijenosa audiovizualnih medijskih usluga na zahtjev razlozi se mogu odnositi na javne politike; istraživanja, otkrivanja i progona za kaznena djela, uključujući zaštitu maloljetnika i borbu protiv poticanja na mržnju na temelju rase, spola, vjere ili nacionalnosti te za povrede ljudskog dostojanstva pojedinaca; zaštitu javnoga zdravstva; javnu sigurnost, uključujući zaštitu nacionalne sigurnosti i obrane; te zaštitu potrošača, uključujući ulagače.

²⁴ Vidi uvodni dio Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama, Recital 44.

25 Vidi Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on accelerating the transition from analogue to digital broadcasting {SEC(2005)661}/* COM/2005/0204 final */ EUR – Lex 520050DC024.

Odašiljanje televizijskih programa u digitalnoj tehnologiji, pored brojnih prednosti²⁶, ima napose tu da digitalni signal koristi jednu frekvenciju za više televizijskih programa, što praktički omogućava povećanje broja programa, a time i pružatelja medijskih usluga (digitalna televizija).

Opći i specijalizirani programske kanali

Također treba istaknuti da je uvođenjem digitalne tehnologije i povećanjem broja programa²⁷ svakako nužno omogućiti pokretanje, pored općih programske kanala, i specijaliziranih programske kanala.

Opće odredbe koje se odnose na sve audiovizualne medijske usluge

S obzirom na brojnost, raznovrsnost i specifičnost audiovizualnih medijskih usluga i pružatelja tih usluga, svakako je bilo potrebno urediti i utvrditi one standarde i opće uvjete koji su zajednički za djelatnost pružanja svih vrsta usluga ili pak trebaju predstavljati opće kriterije koji obvezuju bez obzira na koji se način usluga pruža. U pojedinim slučajevima opći uvjeti i kriteriji mogu biti pojačani dodatnim strožim pravilima zavisno od programskog sadržaja, napose kada se radi o televizijskom emitiranju. Ove opće odredbe definirane su Direktivom o audiovizualnim medijskim uslugama, aktima Vijeća Europe i drugim međunarodnim aktima.

Opća informiranost korisnika usluga o pružateljima medijskih usluga

Prema članku 3.a Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama pružatelji audiovizualnih medijskih usluga dužni su primateljima usluge omogućiti jednostavan, izravan i stalan pristup informacijama koje se odnose na njihovo ime, adresu osnivanja, elektroničku poštu ili internetsku stranicu kao i nadležna regulatorna i nadzorna tijela. Ovi podaci su potrebni kako bi se primatelju usluge omogućilo što brže, izravno i učinkovito stupanje u kontakt sa pružateljem medijske usluge, napose u slučaju ostvarivanja prava na odgovor i ispravak objavljene informacije.

Programske zabrane

Audiovizualne medijske usluge ne smiju uključivati sadržaje koji potiču na rasnu, spolnu, vjersku ili nacionalnu mržnju.²⁸ Ova zabrana se odnosi na tzv. govor mržnje. Ovdje se radi o tzv. dopuštenim slučajevima ograničenja slobode medija.²⁹ Posebno je značajan trend da se u programima nastoje onemogućiti sve vrste diskriminacija, kao i objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta do osamnaeste godine života uplenjenog u slučajevu bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira je li svjedok, žrtva ili počinitelj, što je u skladu s načelom 8. Preporuke Vijeća Europe o pružanju informacija o kaznenim postupcima putem medija.³⁰

U svrhu zaštite autorskih i srodnih prava, pružatelji medijskih usluga³¹ ne smiju prenositi kinematografska djela izvan razdoblja utvrđenih dogовором s nositeljima prava.³² Potrebno je

²⁶ Digitalna televizija donosi bolju kakvoću televizijskog signala, prijam televizijskog programa bez smetnja, mogućnost većeg izbora kroz dodatne televizijske programe te nove usluge, kao što su digitalni teletekst, interaktivne usluge, elektronički programski vodiči (EPG) i televizija visoke kakvoće (HDTV).

²⁷ Vidi Preporuku Vijeća Europe Rec (2003)9 o mjerama promicanja demokratskog i društvenog doprinosa digitalne radiofuzije i Deklaraciju o raspolaganju i upravljanju s digitalnom dividendom i javnom interesu od 20. veljače 2008. godine, u kojima se ističe da će uvođenje digitalne tehnologije povećati broj i raznovrsnost audiovizualnih usluga, što će između ostalog doprinijeti i boljoj zemljopisnoj pokrivenosti uslugama.

²⁸ Vidi članak 3.b Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

²⁹ Vidi Preporuku Vijeća Europe, Rec (97)21 o medijima i promidžbi kulture tolerancije, Preporuku Vijeća Europe, Rec (97) 20 o „govoru mržnje“ i Preporuku Vijeća Europe, Rec (97)19 o prikazivanju nasilja u elektroničkim medijima.

³⁰ Preporuka Vijeća Europe, Rec (2003) 13 o pružanju informacija o kaznenim postupcima putem medija.

³¹ Članak 8. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama

istaknuti da se neke od ovih programskih zabrana u Direktivi o audiovizualnim medijskim uslugama ponovo ističu uz određene audiovizualne medijske usluge, kao što su audiovizualne komercijalne komunikacije, plasman proizvoda, televizijsko oglašavanje i teletrgovina, te u audiovizualnim medijskim uslugama na zahtjev. One se odnose napose na zabranu oglašavanja određenih proizvoda i usluga.

Audiovizualna komercijalna komunikacija

Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama uvodi pojam audiovizualnih komercijalnih komunikacija³³, kojim se uređuju obvezujući minimalni standardi za objavljivanje svih vrsta promidžbenih poruka bez obzira na vrstu platforme distribucije.

Ovakvo definiranje komercijalnih komunikacija ima smisla ako se uzme u obzir da su za televizijsko oglašavanje i teleprodaju Direktivom propisani detaljniji dodatni kriteriji, koji bi se prema tekstu Direktive trebali odnositi samo na nakladnike televizije. Međutim, prema tumačenju stručne službe Europske komisije, ovi dodatni kriteriji o televizijskom oglašavanju primjenjuju se i na ostale pružatelje medijskih usluga, napose one koji imaju dopuštenje za satelitski, internetski i kabelski prijenos audiovizualnog programa (satelitsku, internetsku i kabelsku televiziju), izuzev pružatelja medijskih usluga na zahtjev.³⁴

Audiovizualna komercijalna komunikacija ne uključuje besplatno emitiranje priopćenja javnih usluga i dobrotvornih akcija.³⁵ Ona mora biti prepoznatljiva kao takva, što znači da mora biti odgovarajuće označena. Zabranjene su prikrivene audiovizualne komercijalne komunikacije³⁶ kao i korištenje podsvjesnih tehnika prilikom njihova objavljanja. Audiovizualna komercijalna komunikacija ne smije dovoditi u pitanje poštivanje ljudskog dostojanstva, poticati bilo koju vrstu diskriminacije, ponašanje koje je štetno za zdravlje ili sigurnost kao i ponašanje koje je iznimno štetno za zaštitu okoliša. Nadalje, ona također ne smije prouzročiti moralnu ili fizičku štetu maloljetnicima, te ih poticati na određene aktivnosti koje su štetne i neprimjerene za njihovu dob.³⁷

³² Ovo pitanje također uređuje i niz preporuka Vijeća Europe: Preporuka Vijeća Europe, Rec (2001) 7 o mjerama zaštite autorskih i srodnih prava i borbi protiv piratstva, posebno u digitalnom okruženju; Preporuka Vijeća Europe, Rec (88) 2 o mjerama borbe protiv piratstva u području autorskih i srodnih prava; Preporuka Vijeća Europe, Rec (88) 1 o privatnom audiovizualnom kopiranju; Preporuka Vijeća Europe, Rec (86) 2 o načelima vezanim za pitanja autorskih prava u području televizije putem satelita i kabela; Preporuka Vijeća Europe, Rec (95) 1 o mjerama protiv zvučnog i audiovizualnog piratstva.

³³ Vidi članak 3.e Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

³⁴ Ovakvo tumačenje stručne službe Europske komisije sadržano je u mišljenju o Nacrtu prijedloga Zakona o električnim medijima koje je dostavljeno Ministarstvu kulture RH u lipnju 2009. godine i objavljeno na službenoj internetskoj stranici Europske komisije <http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/ext/croatia.pdf>.

³⁵ Ovakav stav može se zaključiti iz teksta uvodnog dijela Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama (Recital 26), iako Direktiva u normativnom dijelu teksta ne uređuje pobliže ovo pitanje.

³⁶ Prikrivena audiovizualna komercijalna komunikacija je predstavljanje riječima ili slikom robe, usluga, imena, zaštitnog znaka ili djelatnosti proizvođača robe ili pružatelja usluga u programima, kada je namjera pružatelja medijske usluge koristiti takvo predstavljanje kao oglašavanje koje bi moglo zavarati javnost u pogledu njegovog obilježja. Takvo se predstavljanje smatra namjernim, posebno ako je izvršeno uz plaćanje ili sličnu naknadu.

³⁷ Člankom 3.e stavkom g. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama propisano je da audiovizualne komercijalne komunikacije ne smiju:

- prouzročiti moralnu ili fizičku štetu maloljetnicima,
- izravno poticati maloljetnike na kupnju ili unajmljivanje proizvoda ili usluge, iskorištavajući njihovo neiskustvo ili lakovjernost,
- izravno poticati maloljetnike na uvjerenje njihovih roditelja ili drugih na kupnju robe ili usluga koje se reklamiraju,
- iskorištavati posebno povjerenje koje maloljetnici imaju u roditelje, nastavnike ili druge osobe, ili
- nerazborito prikazivati maloljetnike u opasnim situacijama.

Zabranjeni su svi oblici audiovizualne komunikacije koja promiče cigarete i druge duhanske proizvode te medicinske proizvode i pružanje zdravstvenih usluga, koji su dostupni samo na recept.³⁸ Audiovizualne komercijalne komunikacije koje promiču alkoholna pića ne smiju biti izričito usmjerene na maloljetnike i ne smiju poticati na neumjerenu konzumaciju takvih pića.³⁹

Sponzorirane audiovizualne medijske usluge

Člankom 10. Direktive uređuje se sponzorirane audiovizualne usluge vrlo detaljno, tako da se odredbe ovoga članka odnose na sve vrste audiovizualnih medijskih usluga pod pokroviteljstvom bez obzira na platformu njihove distribucije. Odredbama o sponzoriranim audiovizualnim medijskim uslugama osigurava se ponajprije neovisnost uredničke odgovornosti, tako da se ni u kakvim okolnostima na sadržaj sponzoriranih usluga i programa, a u slučaju televizijskog emitiranja na raspored programa, ne smije utjecati na način da se djeluje na odgovornost i uredničku odgovornost pružatelja medijske usluge.

Sponzorirane audiovizualne medijske usluge i programi ne smiju izravno poticati na kupnju ili najam roba ili usluga, osobito posebnim promotivnim upućivanjem na tu robu i usluge. Gledatelje se mora jasno obavijestiti o postojanju ugovora o sponzorstvu, a sponzorirani programi moraju biti jasno određeni kao takvi i označeni na početku, tijekom i/ili na kraju programa.⁴⁰ Kada audiovizualne medijske usluge ili programe sponzoriraju pravne ili fizičke osobe čija djelatnost uključuje proizvodnju ili prodaju medicinskih proizvoda i pružanje zdravstvenih usluga, može se promicati ime ili imidž pravne ili fizičke osobe sponzora, ali se ne mogu promicati medicinski proizvodi ili zdravstvene usluge dostupne samo na recept.

Sponzori ne smiju biti pravne ili fizičke osobe čija je glavna djelatnost proizvodnja ili prodaja cigareta i drugih duhanskih proizvoda. Ne smiju se sponzorirati vijesti i informativni programi. Pojedini se zakonodavci mogu odlučiti za zabranu prikazivanja logotipa sponzora tijekom dječjeg programa, dokumentarnih filmova i vjerskih programa.

Plasman proizvoda

Člankom 11. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama uvodi se po prvi put plasman proizvoda kao oblik audiovizualne komercijalne komunikacije koji uključuje ili spominje proizvod, uslugu ili njihov zaštitni znak na način da se prikaže u okviru programa uz plaćanje ili sličnu naknadu. Plasman proizvoda je stvarnost u kinematografskim djelima i audiovizualnim djelima proizvedenim za televiziju. Kod plasmana proizvoda je upućivanje na neki proizvod ugrađeno u sadržaj programa za razliku od sponzorstva gdje se upućivanje na neki proizvod može odvijati tijekom programa, ali ono ne čini dio radnje. Načelno plasman proizvoda je prema članku 11. stavku 2. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama zabranjen za što se može opredijeliti i domaće zakonodavstvo. Međutim, domaće zakonodavstvo može se opredijeliti da iznimno prema članku 11. stavku 3. Direktive dopusti plasman proizvoda kao oblik audiovizualne komercijalne komunikacije uz strogo propisane uvjete. Tako je plasman proizvoda iznimno dopušten u kinematografskim djelima, filmovima i serijama napravljenim za audiovizualne medijske usluge, sportske programe i programe lake zabave⁴¹, a uz izuzetak dječjih programa. U slučaju kada nema plaćanja pružatelju medijske usluge, ali određene robe ili usluge, kao što su proizvodni rezviziti ili nagrade, pružaju mu se besplatno u cilju njihovog uključivanja u audiovizualni program, roba ili usluge koje se uključuju u

³⁸ Članak 9. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

³⁹ Članak 9. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁴⁰ Sponzorirani programi moraju biti određeni kao takvi imenom, logotipom i/ili drugim simbolom sponzora, kao što je primjerice upućivanje na njegov/e proizvod/e ili njegovu/njegove uslugu/usluge ili njegov prepoznatljiv znak na primjeren način.

⁴¹ Za sada se točno ne zna što je to program lake zabave.

program moraju imati značajnu vrijednost. Prilikom određivanja značajne vrijednosti roba ili usluga koje se plasiraju mora se prema stajalištu Europske komisije uzeti u obzir visina sredstava proizvodnje ili troškova plaćenih za plasiranje roba ili usluga u program.⁴² Na uključivanje u audiovizualni program roba i usluga koje nemaju značajnu vrijednost primjenjuju se odredbe Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama kojima se uređuje audiovizualna komercijalna komunikacija. Putem plasmana proizvoda ili kroz njegov sadržaj ne smije se utjecati, u slučaju televizijskog emitiranja, na raspored programa, niti se smije djelovati na odgovornost i uredničku neovisnost pružatelja medijske usluge. Ne smije se plasmanom proizvoda izravno poticati na kupnju ili najam roba ili usluga, osobito posebnim promotivnim upućivanjem na tu robu ili usluge. Također se ne smije neprilično isticati neki proizvod.

Nadalje, gledatelje se mora jasno obavijestiti o postojanju plasmana proizvoda, tako da plasman proizvoda mora biti jasno određen na početku i na kraju audiovizualnog programa te kada se audiovizualni program nastavi nakon prekida za reklame, kako ne bi došlo do zbumjivanja gledatelja. Postoji i iznimka od ovoga pravila, za koje se može opredijeliti domaće zakonodavstvo, i to u slučaju kada audiovizualni program sadrži plasman proizvoda koji ne proizvodi i ne naručuje sam pružatelj medijske usluge ili trgovačko društvo povezano s pružateljem medijske usluge.

U svakom slučaju audiovizualni programi ne smiju uključivati plasiranje duhanskih proizvoda i cigareta, te posebnih medicinskih proizvoda ili zdravstvenih usluga dostupnih samo na recept.

Audiovizualne medijske usluge na zahtjev

Audiovizualna medijska usluga na zahtjev (tj. nelinearna audiovizualna medijska usluga) je usluga koju osigurava pružatelj medijske usluge za gledanje programa u trenutku koji odabere korisnik na svoj individualni zahtjev na osnovi kataloga programa koji odabire pružatelj medijske usluge.⁴³ Audiovizualna medijska usluga na zahtjev je video na zahtjev.⁴⁴ Za audiovizualne medijske usluge na zahtjev karakteristično je da su slične televiziji odnosno da se nadmeću za istu publiku kao i televizijsko emitiranje, te su stoga uređeni uvjeti pružanja ovih usluga.

Audiovizualne medijske usluge na zahtjev koje mogu ozbiljno našteti fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika dostupne su samo na način kojim se osigurava da maloljetnici u uobičajenim okolnostima neće čuti ili vidjeti takve audiovizualne medijske usluge na zahtjev.⁴⁵

Pružatelji audiovizualnih medijskih usluga na zahtjev moraju nastojati da njihove audiovizualne medijske usluge na zahtjev promiču proizvodnju i pristup europskim djelima, gdje je to izvedivo te uz pomoć odgovarajućih sredstava. Promicanje europskih djela može se odnositi, između ostalog, na finansijski doprinos koji audiovizualne medijske usluge na zahtjev ostvaruju za proizvodnju i stjecanje prava nad europskim djelima ili na udjel i/ili isticanje europskih djela u katalogu programa koji nude audiovizualne medijske usluge na zahtjev.

Pružatelji audiovizualnih medijskih usluga na zahtjev dužni su ostvarivati i povećavati finansijski doprinos ili udio i/ili isticanje europskih djela u katalogu programa, te je u tom smislu njihova obveza slična onoj nakladnika televizije.⁴⁶

⁴² Vidi Minutes of the 27 th Meeting of the Contact Committee established by the Television without frontiers Directive, Doc CC TVSF (2008) 4, internetska stranica Europske komisije <http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/reg/tvwf/contact comm/27 minutes en.pdf>.

⁴³ Vidi članak 1. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁴⁴ European Audiovisual Observatory, Video on Demand in Europe, Second survey of VOD services as of January 2008, Strasbourg, April 2008

⁴⁵ Vidi članak 12. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

Televizijsko emitiranje

Medijska usluga televizije ili televizijsko emitiranje (tj. linearna audiovizualna medijska usluga) je usluga koju osigurava pružatelj medijskih usluga za istodobno gledanje programa na osnovi rasporeda programa.⁴⁷ Pružatelj medijske usluge televizijskog emitiranja je nakladnik televizije.

U kontekstu televizijskog emitiranja pojam istovremenog gledanja podrazumijeva prividno istovremeno gledanje zbog razlika u kratkotrajnom kašnjenju do kojega dolazi između prijenosa i prijama emisije iz tehničkih razloga svojstvenih procesu prijenosa. Osim općih odredbi Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama na nakladnike televizije primjenjuju se odredbe članaka 14. do 28. Direktive, koje uređuju niz programskih načela i obveza.

Promoviranje distribucije i produkcije televizijskog programa

Nakladnik televizije mora nastojati da europska djela čine većinski udio njegovoga godišnjeg vremena objavljivanja.⁴⁸ Nakladnik televizije koji ne postigne navedeni opseg udjela europskih djela mora svake godine povećati udio tih djela u odnosu na prošlu godinu uzimajući u obzir njegove obveze informativnog, obrazovanog, kulturnog i zabavnog značaja prema svojim gledateljima. Europska djela definirana su člankom 1. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

Nadalje, nakladnik televizije mora nastojati osigurati da udio europskih djela neovisnih proizvođača⁴⁹ u godišnjem audiovizualnom programu iznosi najmanje 10% vremena ili mora barem 10% svojih programskih sredstava namijeniti za ova djela.

Nakladnik televizije koji ne postigne navedeni opseg udjela europskih djela neovisnih proizvođača mora svake godine povećati udio tih djela u odnosu na prošlu godinu uzimajući u obzir njegove obveze informativnog, obrazovanog, kulturnog i zabavnog značaja prema svojim gledateljima. Najmanje polovica europskih djela neovisnih proizvođača mora biti proizvedena u posljednjih pet godina.

U godišnje vrijeme objavljivanja ovih djela ne ubraja se vrijeme namijenjeno vijestima, sportskim događajima, igramu, oglašavanju, teletekst uslugama i teletrgovini. Ove odredbe o europskim djelima ne odnose se na nakladnika televizije koji ima koncesiju lokalne razine i nije povezan u nacionalnu mrežu.

Televizijsko oglašavanje i teletrgovina

Televizijsko oglašavanje je svaki oblik emitiranja oglasa bilo uz plaćanje ili sličnu naknadu ili emitiranje u svrhu promidžbe javnih ili privatnih trgovачkih društava ili fizičkih osoba vezano uz trgovinu, poslovanje, obrt ili struku, kako bi se promicala nabava robe i usluga, uključujući nepokretnu imovinu, prava i obveze, uz plaćanje. Teletrgovina je izravna ponuda koja se objavljuje javnosti u svrhu nabave robe ili usluga, uključujući nepokretnu imovinu te prava i obveze, uz plaćanje.⁵⁰

⁴⁶ Pružatelji audiovizualnih medijskih usluga na zahtjev ne bi smjeli biti u izrazito boljem položaju od nakladnika televizije u pogledu obveza koje se odnose na proizvodnju i promicanje europskih djela.

⁴⁷ Vidi članak 1. stavak e. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁴⁸ Vidi članak 16. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁴⁹ Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama ne definira europska djela neovisnih proizvođača.

⁵⁰ Vidi članak 1. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

Oglašavanje i teletrgovina moraju biti lako prepoznatljivi i razlikovati se od uredničkog sadržaja. Ne dovodeći u pitanje uporabu novih tehnika oglašavanja, oglašavanje i teletrgovina moraju se jasno odvojiti od drugih dijelova programa putem optičkih i/ili akustičkih i/ili prostornih sredstava. Odvojeni promidžbeni spotovi i spotovi teletrgovine, osim u prijenosu sportskih događaja, su izuzetak.⁵¹

Nije dopuštena teletrgovina medicinskih proizvoda i zdravstvenih usluga koji podliježu tržišnoj autorizaciji sukladno Direktivi Europskog parlamenta i Vijeća 2001/83/EC od 6. studenoga siječnja 2001. godine⁵². Nacionalnim zakonodavstvom može se propisati opća zabrana teletrgovine lijekova, medicinskih proizvoda i zdravstvenih usluga.

Dopušteno je oglašavanje lijekova i medicinskih proizvoda pod uvjetima koji su propisani za audiovizualne komercijalne komunikacije, tj. da se ne izdaju na recept, a imajući u vidu i domaće zakonodavstvo pojedine zemlje članice.

Prema članku 22. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama dopušteno je televizijsko oglašavanje i teletrgovina alkoholnih pića pod strogo propisanim uvjetima, uzimajući u obzir i onaj uvjet koji je propisan za audiovizualne komercijalne komunikacije. Trajanje spotova za oglašavanje i spotova za teletrgovinu unutar pojedinog sata, uz izuzeće za televizijske programske kanale koji su isključivo posvećeni samopromidžbi, ne smije prijeći dvanaest minuta. Ovo ograničenje ne odnosi se na najave nakladnika televizije vezane uz vlastite programe i sporedne proizvode neposredno proizašle iz tih programa, najave sponzorstava i plasman proizvoda.⁵³ Iz navedenog se može zaključiti da je ukinuto dnevno vremensko ograničenje za oglašavanje i teletrgovinu, tako da se može reći da nova Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama povećava vrijeme predviđeno za oglašavanje s obrazloženjem da dnevno ograničenje više nije opravданo imajući u vidu povećanu mogućnost izbora potrošača.⁵⁴ Uz to propisano vremensko ograničenje ne vrijedi za plasman proizvoda, što će znatno povećati njihovo uključivanje u programe.

Što se tiče izloga koji su namijenjeni za teletrgovinu, oni moraju biti jasno određeni kao takvi pomoću optičkih i akustičkih sredstava i bez prekida trajati najmanje petnaest minuta.⁵⁵

Za televizijske programske kanale koji su isključivo posvećeni oglašavanju, teletrgovini ili samopromidžbi ne vrijede prethodno navedena vremenska ograničenja emitiranja.⁵⁶

Uobičajeno je da propisi ne dopuštaju oglašavanje političkih stranaka i nezavisnih zastupnika predstavničkih tijela osim u vrijeme izborne promidžbe. Međutim, Nacrt drugog protokola o izmjenama i dopunama Konvencije o prekograničnoj televiziji predviđa mogućnost političkog i religijskog oglašavanja bez ovoga ograničenja.⁵⁷ Međutim, ovaj protokol nije potvrđen niti od jedne države te nije stupio na snagu zbog protivljenja Europske unije.

⁵¹ Ovo znači da se promidžbeni spotovi i spotovi teletrgovine moraju objavljivati u bloku tj. dva ili više spota odjednom, a pojedini spotovi mogu biti iznimno emitirani tijekom prijenosa sportskih događaja.

⁵² OJ L 311/67, 28. 11. 2001.

⁵³ Vidi članak 23. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁵⁴ Vidi uvodni dio Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama, Recital 85.

⁵⁵ Vidi članak 24. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁵⁶ Vidi članak 25. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁵⁷ Vidi Draft Second Protocol Amending the European Convention on Transfrontier Television, T-TT (2009)007, Strasbourg, 23 April 2009,(<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/>), Članak 4. stavak 4. Nacrta protokola definira televizijsko oglašavanje nešto šire od Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama, i to na sljedeći način: Televizijsko oglašavanje je svaki oblik emitiranja oglasa bilo uz plaćanje ili sličnu naknadu ili emitiranje u svrhu promidžbe javnih ili privatnih trgovачkih društava ili fizičkih osoba

(1) vezano uz trgovinu, poslovanje, obrt ili struku, kako bi se promicala nabava robe i usluga, uključujući nepokretnu imovinu, prava i obvezе, uz plaćanje,

Zaštita maloljetnika

Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama pojačano štiti maloljetnike od štetnog utjecaja audiovizualnih medijskih sadržaja. Tako nisu dopušteni audiovizualni programi koji mogu ozbiljno ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, posebno oni koji uključuju pornografiju ili bezrazložno nasilje. Audiovizualne programe za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika nije dopušteno objavljivati, osim kada je od nakladnika televizije osigurano, odabirom vremena emitiranja ili bilo kojom tehničkom mjerom, da maloljetnici u području prijenosa neće, u uobičajenim okolnostima, čuti ili vidjeti takve programe. Ako se takvi programi emitiraju u nekodiranom obliku, nakladnik je obvezan osigurati da im prethodi zvučno upozorenje ili da ih je moguće prepoznati pomoću vizualnih simbola za cijelo vrijeme njihova trajanja.⁵⁸ Dakako, regulatorno tijelo može svojim općim aktom pobliže urediti mjere za zaštitu maloljetnika.

Pravo na kratku informaciju

Za potrebe kratkih vijesti ili informacije⁵⁹ nakladnici televizije imaju pravo pod jednakim uvjetima na pristup događajima od značajnog interesa za javnost koje na osnovi isključivih prava prenose neki drugi nakladnici televizije. Kratka informacija o događaju značajnom za javnost koji na temelju isključivih prava prenosi drugi nakladnik može trajati najviše minuta i pol. Ovo pravo se odnosi na domaće nakladnike televizije kao i one osnovane u Europskoj uniji.⁶⁰ Za ostvarenje ovoga prava od zainteresiranog nakladnika može se tražiti samo naknada stvarnih troškova.⁶¹ Međutim, veliki je problem kako osigurati nesmetano i pravovremeno ostvarivanje ovoga prava. Osiguranje provedbe ovoga prava predviđeno je na način da se nakladniku televizije dopusti slobodan odabir kratkih isječaka iz prijenosnog signala drugog nakladnika televizije. Međutim, ovo je samo krajnja mjera, jer se nakladnici mogu i dogovoriti tako da zainteresirani nakladnik može snimiti kratki isječak ili koristiti snimljeni materijal nakladnika koji ima isključiva prava na prijenos događaja od značajnog interesa za javnost. Ovo pitanje se može urediti detaljnije samoregulacijom i koregulacijom.

Pravo javnosti na praćenje događaja od značajne vrijednosti za društvo

Javnost ima pravo pratiti događaje koji su od značajne vrijednosti za društvo te nakladnik ne smije na temelju dobivenih isključivih prava emitirati takve događaje na način kojim bi većem dijelu javnosti uskratio mogućnost praćenja takvih događaja putem izravnog prijenosa ili odgođenog prijenosa na televiziji slobodnog pristupa.⁶² Popis događaja od značajne vrijednosti za društvo utvrđuje regulatorno tijelo.

Pravo na odgovor

Prema članku 28. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama sve fizičke ili pravne osobe, bez obzira na nacionalnu pripadnost, imaju pravo na odgovor ili drugo ogovarajuće sredstvo ako su im objavom netočnih činjenica u televizijskom programu povrijeđeni određeni pravni interesi, ugled ili dobar glas. Međutim, treba naglasiti da ostaje problem učinkovitog ostvarivanja ovih prava u međunarodnom kontekstu, napose kada se pravo na odgovor ostvaruje u drugoj državi, imajući u vidu troškove postupaka za sudske ostvarivanje ovoga prava.

(2) namijenjeno promoviranju načela ili ideja, ili postizanju nekog drugog učinka.

⁵⁸ Vidi članak 27. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁵⁹ Kratki isječci koriste se isključivo za programe općih vijesti, a u audiovizualnim medijskim uslugama na zahtjev mogu se koristiti samo ako isti pružatelj medijskih usluga nudi isti program uz vremenski odmak.

⁶⁰ Vidi članak 15. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

⁶¹ Predviđena naknada ne smije premašivati dodatne troškove izravno nastale omogućavanjem pristupa.

⁶² Vidi članak 14. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

Zaštićene usluge

U kontekstu uvođenja novih audiovizualnih medijskih usluga izuzetno je bitno uređenje tzv. zaštićenih usluga (npr. kodirane usluge), koje obuhvaćaju medijske usluge televizije i radija te druge audiovizualne medijske usluge, kao i usluge informacijskog društva⁶³, a koje se pružaju uz naknadu i na temelju uvjetovanog pristupa, ili je pružanje uvjetovanog pristupa prethodno navedenim uslugama, usluga po sebi.⁶⁴ Pod uvjetovanim pristupom podrazumijeva se bilo koja tehnička mjera i/ili aranžman koji omogućuje pristup zaštićenoj usluzi u razumljivom obliku uz uvjet prethodnog individualnog odobrenja pružatelja te usluge. Pružateljima medijskih usluga osigurava se sudska zaštita u slučaju kršenja njihovih prava, te pravo na naknadu štete.

Primatelji usluga mogu pristupiti korištenju zaštićenih usluga putem sredstva uvjetovanog pristupa tj. bilo kakvom opremom, računalnim programom i/ili aranžmanom koji je namijenjen ili prilagođen da omogući pristup zaštićenoj usluzi u razumljivom obliku.

Dakako, nisu dopuštena sredstva koja omogućuju pristup zaštićenim uslugama bez odobrenja pružatelja te usluge. Zabranjeno je izrađivanje, proizvodnja, uvoz, distribucija, davanje ili posjedovanje kao i reklamiranje takvih sredstava. Ove zabrane se, ovisno o odredbama domaćeg zakonodavstva, mogu odnositi i na privatno posjedovanje navedenih nedopuštenih sredstava.

Sve ove zabrane pojačane su i prekršajnim odredbama koje predviđaju novčane kazne, zaštitnu mjeru zabrane obavljanja djelatnosti, oduzimanje i uništenje nedopuštenih sredstava te oduzimanje imovinske koristi.

Proširenje primjene odredbi novog uređenja audiovizualnih medijskih usluga

Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama sadrži odredbe koje se odnose na sve pružatelje audiovizualnih medijskih usluga (članci 5. do 11.), bez obzira na platformu njihove distribucije, te posebno odredbe koje se odnose na pružatelje audiovizualnih medijskih usluga na zahtjev (članci 12. i 13.) i nakladnike televizije (članci 14. do 28.). Međutim, i odredbe članaka 14. do 28. Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama primjenjuju se na sve pružatelje medijskih usluga, izuzev pružatelja medijskih usluga na zahtjev, na koje se od tih odredbi jedino primjenjuje odredba članka 15. stavak 5. Direktive koja se odnosi na pravo na kratku informaciju.⁶⁵

Ovakvim stajalištem bitno se mijenja položaj pružatelja medijskih usluga koji ne koriste koncesiju i nisu pružatelji medijskih usluga na zahtjev, a prenose audiovizualni program putem satelita, interneta ili kabela. Oni u pogledu svojih prava i obveza imaju praktički isti status kao i nakladnici televizije, što ima za posljedicu da se ovim pružateljima medijskih usluga mora izdavati dopuštenja za obavljanje djelatnosti, kako bi mogli prekogranično pružati audiovizualne medijske usluge, a podvrgnuti su i strogom nadzoru regulatornog tijela u pogledu pridržavanja zakonskih odredbi.

Uređenje audiovizualnih medijskih usluga koje je uspostavljeno Direktivom o audiovizualnim medijskim uslugama i digitalizacija u području elektroničkih medija donijelo je niz bitnih promjena u

⁶³ Pod uslugom informacijskog društva smatra se svaka usluga informacijskog društva koja se uobičajeno pruža uz naknadu, na daljinu te elektroničkim putem na pojedinačni zahtjev primatelja usluge. Vidi članak 2. stavak 2. Direktive 98/34 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. lipnja 1998 kojom se određuje postupak prijavljivanja informacija u području tehničkih standarda i regulacija, OJ L 204 i 217, EUR-Lex 31998L0034

⁶⁴ Vidi Direktivu 98/84/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 20. studenoga 1998. o pravnoj zaštiti usluga koje se temelje na uvjetovanom pristupu i usluga koje pružaju uvjetovani pristup, OJ L 320/54, EUR-Lex 31998L0084.

⁶⁵ Ovakvo stajalište stručne službe Europske komisije zaprimljeno je u Ministarstvu kulture RH u lipnju 2009. godine, a objavljeno je na službenoj internetskoj stranici Europske komisije <http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/ext/croatia.pdf>.

pogledu obavljanja djelatnosti pružatelja medijskih usluga. Novim uređenjem obuhvaćeni su svi oblici pružanja audiovizualnih medijskih usluga koji predstavljaju televizijsko emitiranje ili su slični televizijskom emitiranju, a obuhvaćene su i sve platforme distribucije audiovizualnih programa (zemaljska, satelitske, kabelske i internetom). Nesumnjivo će ovakav način uređenja ove djelatnosti uvesti red u područje pružanja audiovizualnih usluga, iako će u području prekograničnog pružanja ovih usluga i dalje ostati znatne poteškoće vezane uz praćenje provođenja i kršenja zakonskih propisa, što će biti moguće riješiti jedino boljom suradnjom regulatornih tijela. Međutim, s druge strane jasno je da novo uređenje nepobitno liberalizira pružanje usluga i povećava komercijalizaciju u ovom području, napose kroz audiovizualne komercijalne komunikacije, plasman proizvoda kojim je praktički ozakonjeno prikriveno reklamiranje proizvoda i usluga, povećano trajanje televizijskog oglašavanja, koje i tako pretjerano opterećuje korisnike audiovizualnih medijskih usluga.

Ovakav trend može se jedino opravdati činjenicom da se želi pospješiti poslovanje i opstanak na tržištu pružatelja medijskih usluga imajući u vidu da će digitalna tehnologija omogućiti povećan broj usluga a time i njihovih pružatelja. S druge strane, svjedoci smo da kvaliteta programa pružatelja medijskih usluga stalno opada, te da nisu predviđeni mehanizmi koji bi potakli proizvodnju i promociju kvalitetnijeg programa. Rješavanje tog pitanja ostavljeno je domaćim zakonodavstvima, koja trebaju propisati stroge kriterije za dobivanje koncesija ili dopuštenja za obavljanje djelatnosti pružanja audiovizualnih medijskih usluga.

4 MEĐUNARODNE DEKLARACIJE, REZOLUCIJE, PREPORUKE I DRUGI DOKUMENTI O KULTURI MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA

Kao najvažnije međunarodne dokumente koje valja uvažiti pri uspostavljanju zakonodavnog okvira za područje kulture izdvajamo dokumente Vijeća Europe, UNESCO-a, ICOMOS-a i ICOM-a. Pri tome treba naglasiti da postoje i druge međunarodne organizacije, ali najčešće nevladine organizacije, koje su dale svoj doprinos uspostavljanju standarda na području legislative u kulturi. Međutim, smatramo da je praksa potvrdila važnost dokumenata iz navedena četiri izvora, jer je njihov sadržaj i cilj najčešće usmjerjen na operacionalizaciju konvencija i afirmiranje dobre prakse.

4.1 UNESCO

UNESCO⁶⁶ - Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu specijalizirana je organizacija u sustavu Ujedinjenih naroda, utemeljena 1945. godine. Glavni cilj je doprinos miru i sigurnosti promovirajući suradnju među narodima na područjima obrazovanja, znanosti i kulture u cilju unaprjeđenja općeg poštivanja pravde, vladavine zakona, ljudskih prava i temeljnih sloboda. UNESCO broji 194 države članice. Sjedište organizacije je u Parizu, s više od 50 regionalnih ureda, institucija i centara diljem svijeta.

Projekti sponzorirani od strane UNESCO-a uključuju opismenjavanje, programe tehničke naobrazbe, obuke učiteljskog kadra, međunarodne znanstvene programe, regionalne i kulturne projekte povijesti, promoviranje kulturno-istorijskih različitosti, međunarodne projekte zaštite svjetskog kulturnog i prirodnog naslijeđa, ljudskih prava, te pokušaja prevladavanja jaza između digitalno razvijenih i nerazvijenih zemalja.

UNESCO provodi svoje akcije putem 5 glavnih programa:

- obrazovanje,
- prirodne i društvene znanosti,
- sociologija,
- kultura i
- komunikacija s informatikom.

U području kulture uz već navedene konvencije UNESCO je donio i brojne druge dokumente, kao što su:

- Bečki memorandum o svjetskoj baštini i suvremenoj arhitekturi — Upravljanje povijesnim urbanim krajolikom
- Međunarodni etički kodeks prodavatelja kulturnih dobara , Pariz, 2000.
- Preporuka o položaju umjetnika, Beograd, 1980.
- UNESCO-va preporuka za očuvanje i zaštitu slika u pokretu, Beograd, 1980.
- UNESCO-va preporuka o zaštiti pokretnih kulturnih dobara, Pariz, 1978.
- UNESCO-va preporuka o međunarodnoj razmjeni kulturnih dobara, Nairobi, 1976.
- UNESCO-va preporuka o zaštiti povijesnih i tradicionalnih cjelina i o njihovoj ulozi u suvremenom životu, Nairobi, 1976.

⁶⁶ – www.unesco.org

- UNESCO-va preporuka o zaštiti na nacionalnom planu kulturnog i prirodnog naslijeđa, Pariz, 1972.
- UNESCO-va preporuka o najefikasnijim putovima i načinima da se muzeji učine dostupnim svima, Pariz, 1960.
- UNESCO-va preporuka o međunarodnim principima koje treba primjenjivati prilikom arheoloških iskopavanja, New Delhi, 1956.

4.2 Vijeće Europe

Vijeće Europe⁶⁷ je međunarodna organizacija država članica šire europske regije, čiji su glavni zadaci jačanje demokracije, zaštite ljudskih prava i pravne države na europskom kontinentu. Najveći doseg Vijeća Europe ogleda se u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, potpisanoj 1950. godine, i koja služi kao osnovni pravni dokument Europskom sudu za ljudska prava.

Sjedište Vijeća Europe je u Strasbourg u francusko-njemačkoj granici. Prvotno sjedište je bilo u palači strasburškog sveučilišta, dok se sad nalazi u *Palais de l'Europe* (Palača Europe). Članstvo u Vijeću Europe otvoreno je svim europskim demokratskim državama koje su prihvatile načelo vladavine prava i koje jamče temeljna ljudska prava i slobode svojim građanima.

Uz već spomenute konvencije u području kulture Vijeće Europe donijelo je brojne dokumente, kao što su:

- Introduction to the guidance on the development of legislation and administration systems in the field of cultural heritage, 2000.
- European Code of Good Practice: Archaeology and the Urban Project, 2000.
- Recommendation Concerning Heritage Education No. R (98)5, 1998.
- Recommendation on Measures to Promote the Integrated Conservation of Historic Complexes Composed of Immoveable and Moveable Property No. R (98) 4, 1998.
- Recommendation on Sustained Care of the Cultural Heritage against Physical Deterioration due to Pollution and Other Similar Factors No. R (97) 2, 1997.
- Verona Charter on the Use of Ancient Places of Performance, 1997.
- Recommendation on the Protection of the Cultural Heritage against Unlawful Acts No. R (96) 6, 1996.
- Recommendation No. R (95) 9 on the integrated conservation of cultural landscape areas as part of landscape policies, 1996.
- Recommendation on Co-ordinating Documentation Methods and Systems Related to Historic Buildings and Monuments of the Architectural Heritage No. R (95) 3, 1995.
- Recommendation on the Protection of the Architectural Heritage against Natural Disasters No. R (93) 9, 1993.
- First Summit of the heads of state and government of the member states of the Council of Europe, Excerpt from the Final Declaration, Vienna, 1993.
- Second Summit, Excerpt from the Final Declaration, Strasbourg, 1993.
- Rules for the technical co-operation and consultancy programme relating to the integrated conservation of the cultural heritage (1987, revised in 1992)
- Recommendation on the Protection of the Twentieth- Century Architectural Heritage No. R (91) 13, 1991.

⁶⁷ - www.coe.int

- Recommendation on Measures Likely to Promote the Funding of the Conservation of the Architectural Heritage No. R (91)6, 1991.
- Recommendation concerning the Protection and Enhancement of the Archaeological Heritage in the Context of Town and Country Planning Operations, No. R (89) 5, 1989.
- Recommendation on the Protection and Enhancement of the Rural Architectural Heritage No. R (89) 6, 1989.
- Resolution 916 on redundant religious buildings, 1989.
- Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, 1989.
- Recommendation 1072 on the international protection of cultural property and the circulation of works of art, 1988.
- Recommendation 1091 on the European campaign for the countryside — New management approach for rural areas, 1988.
- Recommendation on control of physical deterioration of the architectural heritage accelerated by pollution No. R (88)5, 1988.
- Recommendation No. R (87) 24 on European industrial towns, 1987.
- Recommendation 1043 on Europe's linguistic and literary heritage, 1986.
- Recommendation 1042 on protecting the cultural heritage against disasters, 1986.
- Resolution on the protection of Europe's architectural heritage, 1986.
- Resolution on the conservation of works of art and artefacts, 1986.
- Recommendation No. R (86) 15 on the promotion of craft trades involved in the conservation of the architectural heritage, 1986.
- Recommendation No. R (86) 11 on urban open space, 1986.
- Recommendation 1006 on measures to combat the effects of air pollution, 1985.
- Recommendation 997 on regional planning and protection of the environment in European coastal regions, 1984.
- Recommendation 977 on air pollution and acid rain, 1984.
- Resolution 813 on contemporary architecture, 1983.
- Recommendation 975 on an exhibition on contemporary architecture, 1983.
- Resolution 808 on the return of works of art, 1983.
- Recommendation 921 on metal detectors and archaeology, 1981.
- Recommendation on action in aid of certain declining craft trades in the context of craft activity, No. R (81) 13, 1981.
- Recommendation R (80) 16 on the specialized training of architects, town planners, civil engineers and landscape designers, 1980.
- Recommendation 898 on memorials, 1980.
- Recommendation 881 on the rural architecture heritage, 1979.
- Resolution 709 on the role of independent associations, in the conservation of the architectural heritage, 1979.
- Resolution 708 on the role of local and regional authorities in the conservation of the architectural heritage, 1979.
- Resolution 707 on the role of national parliaments in the conservation of the architectural heritage, 1979.
- Recommendation 880 on the conservation of the European architectural heritage, 1979.
- Recommendation 872 on industrial archaeology, 1979.
- Recommendation 848 on the underwater cultural heritage, 1978.
- Recommendation 806 on a European Museum Award, 1977.
- Recommendation 788 on arrangements for reviewing the progress of architectural conservation, 1976.
- Resolution (76) 28 concerning the adaptation of laws and regulations to the requirements of integrated conservation of the architectural heritage, 1976.

- Resolution 598 on the social aspects of architectural conservation, 1975.
- European Charter of the Architectural Heritage, 1975.
- Recommendation 750 on the conservation of Europe's architectural heritage, 1975.
- Amsterdam Declaration adopted at the Congress on the European Architectural Heritage, Amsterdam, 1975.
- Resolution 579 on future action of the Council of Europe for the conservation of the architectural heritage after 1975, 1974.
- Recommendation concerning the protection of the architectural and natural heritage, 1974.
- Recommendation 742 on future action of the Council of Europe for the conservation of the architectural heritage after 1975, 1974.
- Resolution (73) 3 on rural revival policies in the balance between town and country, 1973.
- Resolution 532 on the protection of Europe's architectural heritage, 1972.
- Recommendation 681 on the protection of Europe's architectural heritage, 1972.
- Resolution (72) 21 on the compilation of national inventories of monuments, groups of buildings and sites of historical or artistic interest, 1972.
- Recommendation 590 on the production of a European film on the preservation and rehabilitation of the cultural heritage of monuments and sites, 1970.
- Recommendation 589 of the European conference of ministers responsible for the preservation and rehabilitation of the cultural heritage of monuments and sites, 1970.
- Resolution (68) 12 on the active maintenance of monuments, groups and areas of buildings of historical or artistic interest within the context of regional planning, 1968.
- Resolution (68) 11 on the principles and practice of the active preservation and rehabilitation of groups and areas of historical or artistic interest, 1968.
- Resolution (66) 20 on the reviving of monuments, 1966.

4.3 ICOMOS

ICOMOS⁶⁸ – Međunarodni savjet za spomenike i spomeničke cjeline osnovan je 1964. kao međunarodna nevladina organizacija koja okuplja stručnjake i institucije koji se bave zaštitom i očuvanjem kulturne baštine. ICOMOS ima sjedište u Parizu, a međunarodnu organizaciju čini mreža nacionalnih organizacija. Od brojnih dokumenata koji su doneseni zahvaljujući aktivnostima ICOMOS-a izdvajamo:

- Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas, Xi'an, China 2005.
- Report on the Workshop held in Kimberly, South Africa: Towards a Declaration on Intangible Heritage and Monuments and Sites, 2004.
- ICOMOS Principles for the preservation and conservation — restoration of wall paintings, 2003.
- ICOMOS Charter — Principles for the analysis, conservation and structural restoration of architectural heritage, 2003.
- Ethical Commitment Statement for ICOMOS Members, Madrid, 2002.
- The Burra Charter, 1979, revised 1999
- International Cultural Tourism Charter, 1999.
- Charter on the Built Vernacular Heritage, 1999.
- Principles for the Preservation of Historic Timber Structures, 1999.

⁶⁸ – www.icomos.org

- Declaration marking the 50th anniversary of the Universal Declaration of Human Rights, Stockholm, 1998.
- Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings Sites, Sofia 1996.
- Charter on the Protection and Management of Underwater Cultural Heritage, Sofia 1996.
- Nara Document on Authenticity, 1994.
- Guidelines on Education and Training in the Conservation of Monuments, Ensembles and Sites, 1993.
- Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage, 1990.
- Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas, Washington, 1987.
- Charter on the Preservation of Historic Gardens, Florence Charter, 1981.
- International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, Venice Charter 1964., Rim 1981.
- The Athens Charter, 1931.

4.4 ICOM

ICOM⁶⁹ – Međunarodni savjet za muzeje osnovan 1946. godine nakon Drugog svjetskog rata međunarodna je nevladina organizacija koja okuplja muzeje i muzejske stručnjake u izgradnji i unapređivanju muzejske struke, propisa i standarda djelovanja. Ova međunarodna organizacija čini mrežu nacionalnih organizacija ICOM-a. Među brojnim dokumentima koje je donio izdvajamo:

- Povelju ICOM-a o načelima važećim za muzeje i kulturni turizam,
- zaključke ICOM-ovih Generalnih konferenciјa.

⁶⁹ – www.icom.museum

5 ZAKONSKO UREĐENJE KULTURNIH DJELATNOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Naše zakonodavstvo pruža široke mogućnosti izbora najučinkovitijeg oblika djelovanja u kulturi. Osnivanje, rad i prestanak institucija u kulturi reguliran je mnogobrojnim zakonskim i podzakonskim aktima.

U duhu težnje za ostvarenjem nacionalnog duhovnog preporoda, doneseni su u Republici Hrvatskoj brojni zakonski propisi i podzakonski akti, koji trebaju olakšati i pospješiti razvoj kulturne djelatnosti. Tako se neke kulturne djelatnosti obavljaju kao javna služba, čime je izražen poseban interes države da se one obavljaju što učinkovitije, na dobrobit svih građana. S obzirom na to da je osnivanje, rad i prestanak institucija u kulturi uređen mnogobrojnim propisima, to u praksi može predstavljati problem s obzirom na potrebu da se izabere najučinkovitiji oblik djelovanja u kulturi. Interes djelovanja u kulturi može se ostvariti na organizirani način osnivanjem pravne osobe ili entiteta bez pravne osobnosti, čiji je osnovni cilj obavljanje određene kulturne djelatnosti.

5.1 Osnivanje kulturnih institucija

Pojam kulturne institucije upotrijebit ćemo kao zajednički naziv za sve organizacijske oblike koji se pojavljuju u organiziranim formama djelovanja u kulturi. Tako kulturnom institucijom smatramo ustanove, udruge, umjetničke organizacije, zaklade, fundacije i tvrtke koje djeluju u području kulture. Kada govorimo o ustanovama razlikujemo po statusu javne ustanove i ustanove, a po djelatnosti ih dijelimo na: knjižnice, arhive, kazališta, muzeje, galerije, restauratorske i polivalentne ustanove. U životu svake kulturne institucije, njezino osnivanje predstavlja prvi korak, odnosno „rođenje“ od kojeg započima njezin život.

5.1.1 Osnivanje samostalnih knjižnica i knjižnica u sastavu

Zakonom o knjižnicama⁷⁰ uređena je knjižnična djelatnost, uvjeti i način njezina obavljanja, ustrojstvo i način rada knjižnica, knjižnična građa, te pravni položaj Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Knjižnična je djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku, te se obavlja kao javna služba.

Samostalna knjižnica kao javna ustanova ili ustanova

Samostalne knjižnice kao javne ustanove, mogu osnovati Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, gradovi i općine. Knjižnicu kao javnu ustanovu, mogu osnovati i ovi javno-pravni subjekti zajedno s drugim domaćim pravnim i fizičkim osobama. Knjižnica se osniva aktom o osnivanju. Republike Hrvatska osniva knjižnicu zakonom ili uredbom Vlade Republike Hrvatske, a županije, gradovi i općine odlukom svoga predstavničkog tijela (županijska skupština, Skupština Grada Zagreba,

⁷⁰ Narodne novine, br. 105/97, 5/98, 104/00 i 69/09.

gradsko vijeće, općinsko vijeće). Samostalnu knjižnicu kao ustanovu mogu osnovati i druge domaće i strane⁷¹ pravne i fizičke osobe, donošenjem odluke o osnivanju.

Više osnivača može zajednički osnovati samostalnu knjižnicu, a međusobna prava uređuju ugovorom. U ovom slučaju, ako Republika Hrvatska osniva knjižnicu s nekim drugim osnivačem, Vlada Republike Hrvatske donosi uredbu o osnivanju knjižnice, a međusobna prava i obveze uređuju se ugovorom. Ako se, pak, radi o više drugih osnivača, akt o osnivanju knjižnice ima oblik ugovora ili sporazuma, te se njime ujedno uređuju međusobna prava i obveze.

Akt o osnivanju knjižnice mora imati najmanje sadržaj propisan člankom 13. Zakona o ustanovama. Kod određivanja tijela knjižnice (upravno vijeće i ravnatelj) potrebno je voditi računa da samostalnom knjižnicom, koja ima do pet zaposlenih upravlja ravnatelj, te ona nema upravno vijeće. Dakle, samo knjižnice koje imaju više od pet zaposlenih imaju oba tijela, i upravno vijeće i ravnatelja.

Knjižnica se može osnovati, ako su osim općih uvjeta propisanih Zakonom o ustanovama, osigurani knjižnična građa, stručno osoblje, te prostor i sredstva za rad knjižnice sukladno propisanim standardima. Postojanje ovih uvjeta utvrđuje i o tome izdaje potvrdu ured državne uprave u županijama nadležan za kulturu na čijem se području knjižnica osniva, odnosno gradski ured za kulturu Grada Zagreba, na temelju izvješća knjižnice koja obavlja matičnu djelatnost. Osnivač je dužan ovu potvrdu pribaviti prije traženja ocjene sukladnosti akta o osnivanju javne knjižnice kao javne ustanove sa zakonom, odnosno prije traženja upisa u sudski registar knjižnice kao ustanove.

Osnivači knjižnice kao javne ustanove, dužni su od Ministarstva kulture zatražiti ocjenu sukladnosti odluke, sporazuma, odnosno ugovora o osnivanju sa zakonom, sukladno članku 8. stavku 1. Zakona o ustanovama. Ta se obveza ne odnosi na Republiku Hrvatsku kao osnivača knjižnice. Također, ova obveza ne postoji ako se osniva knjižnica kao obična ustanova tj. kao ustanova koja nema svojstvo javne ustanove. Člankom 9. Zakona o knjižnicama predviđena je obveza osnivanja narodne knjižnice kao javne ustanove za općine i gradove.

Prilikom registracije knjižnice kao ustanove u sudski registar⁷², prijavi za upis u sudski registar prilaže se odluka o osnivanju, potvrda o postojanju uvjeta za osnivanje knjižnice i rješenje Ministarstva kulture da je odluka o osnivanju knjižnice, kao javne ustanove, sukladna zakonu, te odluka o imenovanju privremenog ravnatelja u smislu članka 15. Zakona o ustanovama.

Knjižnice u sastavu

Pod uvjetima propisanim Zakonom o knjižnicama, knjižničnu djelatnost mogu obavljati ustanove i druge pravne osobe, pri čemu se radi obavljanja knjižnične djelatnosti moraju uspostaviti posebne ustrojbene jedinice tih ustanova i drugih pravnih osoba (knjižnice u sastavu).

Akt o osnivanju knjižnica u sastavu može biti sastavni dio akta o osnivanju pravne osobe u čijem je sastavu (ustanove, trgovačkog društva, udruge) ili, pak, sastavni dio statuta pravne osobe, kojom se predviđa knjižnica kao ustrojbena jedinica (odjel, podružnica).

Iznimno je propisano člankom 53. Zakona o knjižnicama da su osnivači otvorenih i pučkih učilišta, centara za kulturu, javnih ustanova za trajnu naobrazbu i drugih organizacija za naobrazbu odraslih, koji obavljaju knjižničnu djelatnost, dužni izdvojiti ovu djelatnost tj. knjižnice u sastavu iz tih

⁷¹ Vidi članak 1. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama („Narodne novine“, br. 69/09). Danom pristupanja Republike Hrvatske u Europsku uniju i strane pravne i fizičke osobe će moći osnivati knjižnice u Republici Hrvatskoj.

⁷² Vidi članak 24. Zakona o sudskom registru („Narodne novine“, br. 1/95, 57/96, 1/98, 30/99, 45/99, 54/05, 40/07, 91/10, 90/11).

ustanova, te osnovati samostalne knjižnice u smislu toga Zakona, odnosno osigurati obavljanje knjižnične djelatnosti sukladno članku 9. stavku 1. toga Zakona.⁷³ To znači da ove ustanove ne mogu u budućnosti obavljati knjižničnu djelatnost u smislu Zakona o knjižnicama.

Uvjeti za osnivanje su propisani člancima 10. i 28. Zakona o knjižnicama, tako da osnivač knjižnice u sastavu mora ispuniti uvjete za osnivanje knjižnice i pribaviti potvrdu o postojanju uvjeta za osnivanje od nadležnog tijela prije upisa knjižnične djelatnosti u sudski registar.

Knjižnica u sastavu ima voditelja i knjižnični odbor sastavljen od djelatnika knjižnice i pravne osobe u čijem je sastavu.

5.1.2 Osnivanje muzeja i galerija kao ustanova, te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba

Zakonom o muzejima uređuju se uvjeti i način obavljanja muzejske djelatnosti, te ustrojstvo i način rada muzeja. Muzejska je djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku i obavlja se kao javna služba.

Muzej i galerija kao javna ustanova ili ustanova

Muzejsku djelatnost mogu obavljati muzeji kao javne ustanove ili ustanove, te galerije kao javne ustanove ili ustanove ako imaju muzejsku građu, te ispunjavaju i ostale propisane uvjete za obavljanje muzejske djelatnosti. Prema članku 16. Zakona o muzejima, muzeje i galerije kao javne ustanove mogu osnovati Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, gradovi i općine. Oni mogu i zajednički osnovati muzej i galeriju kao javnu ustanovu, a međusobna prava i obveze osnivača uređuju ugovorom.

Muzej i galerija se osniva aktom o osnivanju. Republika Hrvatska osniva ove javne ustanove zakonom ili uredbom Vlade Republike Hrvatske. Županije, gradovi i općine osnivaju ih odlukom svoga predstavničkog tijela (županijska skupština, Skupština Grada Zagreba, gradsko vijeće, općinsko vijeće), koja podliježe ocjeni sukladnosti sa zakonom, koju rješenjem utvrđuje Ministarstvo kulture. Muzeje i galerije kao ustanove mogu osnovati domaće i strane⁷⁴ pravne i fizičke osobe. Akt o osnivanju ima oblik odluke, koja mora sadržavati osobito odredbe navedene u članku 13. Zakona o ustanovama. Oni mogu i zajednički osnovati muzej kao ustanovu, a međusobna prava i obveze osnivača uređuju ugovorom, koji je ujedno i akt o osnivanju. Njihov akt o osnivanju ne podliježe ocjeni sukladnosti sa zakonom, ali podliježe provjeri Ministarstva kulture u sklopu zakonske ovlasti utvrđivanja uvjeta za osnivanje muzeja i galerija, sukladno članku 17. Zakona o muzejima.

Uvjeti za osnivanje muzeja i galerija propisani su člankom 17. Zakona o muzejima, a utvrđuje ih rješenjem Ministarstvo kulture po prethodno pribavljenom mišljenju Hrvatskog muzejskog vijeća.

Muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba

Muzeje, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba, osnivaju osnivači ustanova i drugih pravnih osoba u čijem se sastavu nalaze kao svoje podružnice, odnosno kao svoje ustrojbene jedinice. Postupak utvrđivanja uvjeta za osnivanje ovih muzeja, galerija i zbirki isti je kao za muzejske

⁷³ Rok za izdvajanje knjižnične djelatnosti je protekao 31. prosinca 2005. godine.

⁷⁴ U slaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju i strane pravne i fizičke osobe će moći osnovati knjižnice u Republici Hrvatskoj, što je u skladu s načelom slobode pružanja usluga.

ustanove. Prema članku 30. Zakona o muzejima, muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba imaju voditelja i muzejski odbor. Voditelj je član muzejskog odbora i tijela upravljanja pravne osobe u čijem je sastavu.

Izložbene i prodajne galerije

Izložbene i prodajne galerije ne osnivaju se i ne obavljaju muzejsku djelatnost prema Zakonu o muzejima. Izložbene galerije osnivaju se, u pravilu, na temelju Zakona o ustanovama kao ustanove sa svrhom obavljanja djelatnosti izlaganja umjetničkih djela. One nemaju vlastitu muzejsku građu, te ne obavljaju muzejsku djelatnost u smislu Zakona o muzejima. Međutim, i na njih se može odgovarajuće primjenjivati ovaj Zakon, napose kad se radi o zapošljavanju stručnog osoblja. Napominjemo da izložbenu galeriju kao javnu ustanovu, mogu osnovati javno-pravni subjekti (Republika Hrvatska, županije, gradovi i općine) na temelju Zakona o ustanovama i Zakona o upravljanju javnim ustanovama u kulturi.⁷⁵

Izložbena galerija, također može biti u sastavu različitih vrsta pravnih osoba (npr. udruge) kao ustrojbena jedinica. Prodajne galerije, pak, osnivaju se kao trgovačka društva ili obrti prvenstveno radi prodaje umjetničkih djela.

5.1.3 Osnivanje arhiva

Arhivska služba i osnivanje arhiva obavlja se sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima.

Arhivska služba obavlja se kao javna služba obvezno na cijelom području Republike Hrvatske. Arhivsku službu obavljaju, kao javne ustanove, Hrvatski državni arhiv, područni državni arhivi, te arhivi jedinica područne (regionalne) samouprave. Određene poslove arhivske službe mogu obavljati, kao ustanove, specijalizirani arhivi i privatni arhivi, sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima i drugim propisima. Arhiv se može osnovati ako su ispunjeni uvjeti iz članka 50. stavka 1. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima. Rješenje o postojanju uvjeta za osnivanja arhiva jedinica područne (regionalne) samouprave, te specijaliziranih i privatnih arhiva, donosi Ministarstvo kulture.

Državni arhivi i arhivi jedinica područne (regionalne) samouprave

Državne arhive osniva Republika Hrvatska, jedinice područne (regionalne) samouprave svoje arhive, sukladno članku 49. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima. Akt o osnivanju ima oblik uredbe Vlade Republike Hrvatske ili zakona, odnosno odluke koju donosi predstavničko tijelo jedinice područne (regionalne) samouprave. Više jedinica područne (regionalne) samouprave mogu osnovati zajednički arhiv, a međusobne odnose urediti ugovorom.

Specijalizirani i privatni arhivi

Specijalizirane i privatne arhive kao ustanove (sveučilišni arhivi, gospodarski arhivi, arhivi vjerskih zajednica, arhivi banka i dr.) mogu osnovati domaće i strane⁷⁶ pravne i fizičke osobe.

⁷⁵ Narodne novine, br. 96/01.

⁷⁶ Strane pravne i fizičke osobe će moći osnovati arhive nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju.

5.1.4 Osnivanje ustanova za zaštitu i čuvanje kulturnih dobara

Ustanova za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara jesu restauratorski zavodi ili druge restauratorske ustanove, te muzeji, galerije, arhivi, knjižnice i druge javne ustanove u kulturi, koje obavljaju poslove u svezi s čuvanjem, obnovom i zaštitom kulturnih dobara.

Restauratorske ustanove

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara poslove restauriranja, konzerviranja i obnove kulturnih dobara obavlja Hrvatski restauratorski zavod kao javna ustanova u vlasništvu Republike Hrvatske. Radi obavljanja ovih poslova, županije, Grad Zagreb, općine ili gradovi mogu osnivati javne ustanove, a druga fizičke i pravne osobe ustanove uz dopuštenje iz članka 100. Zakona. Ovi javno-pravni subjekti mogu za upravljanje kulturnim dobrima i provođenje mjera zaštite i očuvanja kulturnih dobara osnivati ustanove ili te poslove mogu povjeriti drugoj pravnoj osobi.

Specijalizirane pravne i fizičke osobe

Člankom 100. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara propisano je da poslove istraživanja, proučavanja, čuvanja, restauriranja, konzerviranja, održavanja, obnove, korištenja i prometa kulturnim dobrima, mogu obavljati specijalizirane pravne i fizičke osobe. Radi se o specijaliziranim ustanovama, trgovackim društvima, trgovcima pojedincima i obrtnicima, osobama koje samostalno obavljaju profesionalnu djelatnost i drugim fizičkim osobama. Ministarstvo kulture vodi upisnik ovih pravnih i fizičkih osoba.

Obavljanje navedenih poslova rješenjem dopušta Ministarstvo kulture ako su ispunjeni uvjeti propisani Pravilnikom o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Slijedom navedenoga, pravne osobe koje se bave navedenom djelatnošću prema članku 30. stavku 3. Zakona o ustanovama i članku 32. stavku 4. Zakona o trgovackim društvima ne mogu se bez dopuštenja Ministarstva kulture upisati u sudski registar, odnosno upisati navedenu djelatnost u sudski registar.

5.1.5 Osnivanje umjetničkih organizacija

U svrhu umjetničkog stvaralaštva i djelovanja, umjetnici mogu osnivati umjetničke organizacije (ansamble, umjetničke radionice, atelijere, studije, multimedijalne radionice i drugo), kao neprofitne pravne osobe, sukladno člancima 11. do 19. Zakona o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva. Umjetnička organizacija je pravna osoba sui generis, najbliža pojmu udruge, te se na njezin rad, poslovanje i prestanak podredno primjenjuje Zakon o udružama.

Odluku o osnivanju umjetničke organizacije mogu donijeti najmanje dva umjetnika, koji imaju potvrdu odgovarajuće strukovne umjetničke udruge da su umjetnici. Umjetnička organizacija stječe pravnu osobnost i počinje radom upisom u Registar umjetničkih organizacija pri Ministarstvu kulture. Zahtjevu za upis u Registar prilaže se dokumentacija propisana člankom 3. Pravilnika o registru umjetničkih organizacija.

5.1.6 Osnivanje kazališta

Prema Zakonu o kazalištima⁷⁷, kazališnu djelatnost obavljaju kazališta i kazališne družine kao samostalne pravne osobe, a iznimno kao posebne ustrojstvene jedinice unutar druge pravne osobe te kazališne kuće. Kazališta, kazališne družine i kazališne kuće imaju svojstvo pravnih osoba i upisuju se u sudski registar, odnosno u Registar umjetničkih organizacija pri Ministarstvu kulture, kao i u očeviđnik Ministarstva kulture.

Javna kazališta i kazališne družine

Kazališta su pravne osobe koje pripremaju i organiziraju te javno izvode scenska i glazbeno-scenska djela, raspolažu kazališnim prostorom funkcionalno pogodnim i opremljenim za izvođenje scenskih i glazbeno-scenskih djela, potrebnim umjetničkim osobljem te organizacijskim i tehničkim radnicima. Kazališne družine su pravne osobe koje se osnivaju radi pripreme i izvođenja scenskih i glazbeno-scenskih djela.

Javna kazališta i javne kazališne družine kao javne ustanove mogu osnovati Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, gradovi, općine i druge domaće pravne osobe. Javna kazališta mogu djelovati kao nacionalna, županijska, gradska i općinska kazališta, a Zakon o kazalištima poznaće i nacionalne kazališne družine koje svojim programima, kao i nacionalna kazališta, zadovoljavaju javne potrebe na razini Republike Hrvatske u obavljanju kazališne djelatnosti.⁷⁸

Privatna kazališta i kazališne družine

Privatna kazališta i privatne kazališne družine mogu se osnivati kao ustanove, trgovačka društva i umjetničke organizacije, a mogu ih osnovati domaće i strane pravne i fizičke osobe.

Kazališne kuće

Kazališnu djelatnost mogu obavljati i kazališne kuće. Prema članku 5. Zakona o kazalištima kazališne kuće su pravne osobe koje raspolažu s prostorom funkcionalno pogodnim za izvođenje scenskih i glazbeno-scenskih djela i potrebnim osobljem. Na kazališne kuće odgovarajuće se primjenjuju odredbe ovoga Zakona.

5.1.7 Osnivanje centara za kulturu i sličnih polivalentnih ustanova

Javne ustanove u kulturi općeg tipa i javne glazbene ustanove

Javna ustanova općeg tipa (centri za kulturu, kulturni centri i slične ustanove) i javne glazbene ustanove mogu se osnivati na temelju članka 7. stavka 1. točke 1. i 2. Zakona o ustanovama i odredbi Zakona o upravljanju javnim ustanovama u kulturi.⁷⁹

Osnivači tih ustanova mogu biti Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, gradovi i općine. Odluke o osnivanju tih javnih ustanova trebaju sadržavati odredbe propisane člankom 13. Zakona o ustanovama i biti sukladne Zakonu o upravljanju javnim ustanovama u kulturi. Ocjenu sukladnosti ovih odluka sa zakonom daje Ministarstvo kulture sukladno članku 8. Zakona o ustanovama.

⁷⁷ Narodne novine br. 71/06

⁷⁸ Članak 19. Zakona o kazalištima

⁷⁹ Narodne novine br. 96/01

Ustanove u kulturi općeg tipa

Centre za kulturu i slične pravne osobe kao ustanove u kulturi općeg tipa mogu se osnivati na temelju članku 5. Zakona o ustanovama. Na te se ustanove ne primjenjuje Zakon o upravljanju javnim ustanovama u kulturi. Te ustanove mnogo osnivati domaće i strane pravne i fizičke osobe. Javnopravni subjekti (Republika Hrvatska, županije, gradovi i općine) će pribjeći osnivanju tih ustanova ako se djelatnost koju će ustanova obavljati ne obavlja kao javna služba, a postoji poseban razlog da se želi izbjegići primjena odredbi Zakona o upravljanju javnim ustanovama u kulturi, koje propisuju način izbora tijela ustanove i uvjete za njihov izbor.

Odluka o osnivanju te ustanove sadržava odredbe propisane člankom 13. Zakona o ustanovama, te se na ustrojstvo, tijela ustanove i prestanak rada primjenjuju odredbe ovoga Zakona.

5.1.8 Osnivanje udruga u kulturi

Udruga kao oblik slobodnog udruživanja više fizičkih odnosno pravnih osoba, može obavljati djelatnost radi ostvarivanja kulturnih ciljeva sukladno Zakonu o udrugama. Prema Zakonu o udrugama, udrugu može osnovati najmanje tri osnivača, koji mogu biti svaka poslovna sposobna fizička osoba te pravna osoba. Udruga stječe svojstvo pravne osobe upisom u Registar udruga Republike Hrvatske koji vode uredi državne uprave u jedinicama područne (regionalne) samouprave i Gradski ured za opću upravu Grada Zagreba. Posebno treba voditi računa da Zakon o udrugama predviđa i udruge koje nemaju svojstvo pravne osobe, što je inače uobičajeno u drugim pravnim sustavima. Takva udruga ne bi u svojem sastavu mogla imati knjižnicu ili muzej, budući da nije pravna osoba.

Strana udruga, također, može obavljati svoju djelatnost na području Republike Hrvatske nakon upisa u registar stranih udruga.

Zakonom o udrugama propisano je da se zahtjevu za upis, između ostalog, prilaže suglasnost ili odobrenje nadležnog tijela državne uprave za obavljanje određene djelatnosti, kad je to propisano posebnim zakonom kao uvjet za upis udruge. Glede obavljanja djelatnosti u području kulture, primjena ove odredbe bi dolazila u obzir ako bi udruga u svojem sastavu imala knjižnicu ili muzej, u kojem bi slučaju morala pribaviti potvrdu, odnosno rješenje o postojanju uvjeta za obavljanje te djelatnosti. Također bi se od Ministarstva kulture trebalo pribaviti odobrenje za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara.

5.1.9 Osnivanje zaklada i fundacija

Prema odredbama Zakona o zakladama i fundacijama zaklada je imovina namijenjena da sama, odnosno prihodima što stječe, trajno služi ostvarivanju neke općekorisne svrhe ili dobrotvorne svrhe. Fundacija je, pak, imovina namijenjena da u određenom vremenskom razdoblju, ali ne dulje od pet godina, služi ostvarivanju neke općekorisne ili dobrotvorne svrhe. Općekorisna je ona svrha ispunjavanjem koje se općenito, između ostalog, unaprjeđuje kulturna djelatnost.

Posebno je Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara propisano da Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, gradovi i općine mogu radi očuvanja kulturnih dobara osnivati zaklade i

fundacije. Prema Zakonu o zakladama i fundacijama, država može biti osnivač ili suosnivač zaklade samo na temelju posebnog zakona. To se odnosi i na osnivanje fundacije.

Prema Zakonu o zakladama i fundacijama, zaklada, odnosno fundacija se osniva izjavom o osnivanju, koja, u pravilu, ima oblik odluke ako se osniva za života zakladnika, odnosno može imati oblik izjave posljedne volje (oporuke, legata) ako se osniva za slučaj smrti zakladnika. Zakonom je propisan sadržaj akta o osnivanju zaklade, odnosno fundacije.

Zaklade i fundacije stječu pravnu osobnost upisom u zakladni upisnik koji vodi Ministarstvo uprave. To Ministarstvo donosi rješenje kojim dopušta osnivanje zaklade ili fundacije, te određuje njihov upis u zakladni upisnik. Prije donošenja toga rješenja Ministarstvo je dužno pribaviti suglasnost i onih ministarstava u čijem je djelokrugu osnivanje zaklade.

[5.1.10 Osnivanje pravnih osoba za proizvodnju filmova i javno prikazivanje filmova](#)

Poticanje audiovizualnog stvaralaštva

Obavljanje audiovizualne djelatnosti u Republici Hrvatskoj uređeno je Zakonom o audiovizualnim djelatnostima („Narodne novine“, br. 76/07 i 90/11). U provedbi ovoga Zakona posebnu ulogu ima Hrvatski audiovizualni centar, javna ustanova kojoj je osnivač Republika Hrvatska, a čija je osnovna svrha sustavno poticanje audiovizualnog stvaralaštva te obavljanje drugih zadaća vezanih uz proizvodnju, promociju i prikazivanje audiovizualnih djela. Ova ustanova prikuplja i putem javnog natječaja raspodjeljuje sredstva za poticanje audiovizualnih djelatnosti.

Proizvodnja audiovizualnih djela

Proizvodnju audiovizualnog djela može obavljati fizička ili pravna osoba registrirana za proizvodnju audiovizualnih djela. Fizičke ili pravne osobe sa sjedištem u Republici Hrvatskoj ili one koje obavljaju djelatnost u Republici Hrvatskoj upisuju se u očeviđnik producenata koji vodi Hrvatski audiovizualni centar. Centar vodi očeviđnik snimanja audiovizualnih djela za područje Republike Hrvatske. Producenti su obvezni radi statističkog praćenja djelatnosti dostavljati izvješća o tijeku proizvodnje u skladu s obrascem koji propisuje Centar.

Promet audiovizualnih djela

Promet audiovizualnih djela može obavljati fizička ili pravna osoba registrirana za promet audiovizualnim djelima koja je upisana u očeviđnik distributera koji vodi Hrvatski audiovizualni centar.

Javno prikazivanje audiovizualnih djela

Javno prikazivanje audiovizualnih djela može obavljati fizička ili pravna osoba registrirana za tu djelatnost ako raspolaze prostorom i opremom sukladno posebnim propisima te ako je upisana u očeviđnik prikazivača koji vodi Hrvatski audiovizualni centar. Prije, za vrijeme i nakon javnog prikazivanja audiovizualnog djela nije dopušteno oglašavati proizvode i usluge za koje je oglašavanje zabranjeno posebnim propisima. Prethodno navedene osobe dužne su prije prvog stavljanja u promet audiovizualnog djela ili njegovog javnog prikazivanja na odgovarajući i jasno vidljiv način istaknuti kategorizaciju audiovizualnog djela, koju su dodijelile sukladno ovom Zakonu i Pravilniku o

kategorizaciji audiovizualnih djela, radi zaštite djece i mladih od sadržaja audiovizualnog djela koji je neprimjerен njihovoj dobi.⁸⁰

5.2 Zakonski okvir za upravljanje ustanovama u kulturi

Zakon o ustanovama predstavlja osnovni pravni okvir koji uređuje upravljanje ustanovama, pa tako i ustanovama kulture. Kao što smo to već naglasili u postupku osnivanja ustanove osnivači utvrđuju dvije izuzetno važne odrednice za daljnji „život“ ustanove, a to je ustrojstvo i način upravljanja ustanovom. Obje odrednice utvrđuju se aktom o osnivanju, te potom statutom ustanove. Međutim, ustrojstvo i način upravljanja mora biti uređeno sukladno zakonskim ograničenjima. Stoga ćemo se osvrnuti na ograničenja, odnosno smjernice dane u tom pravnom okviru. Kao uobičajena tijela upravljanja zakonom je propisano:

- upravno vijeće,
- ravnatelj ustanove,
- stručni voditelj, te
- stručno vijeće.

Ustanovom upravlja upravno vijeće ili drugi kolegijalni organ kao npr. kazališno vijeće u kazališnim ustanovama (u dalnjem tekstu: upravno vijeće). Sastav, način imenovanja odnosno izbora članova i trajanje mandata upravnog vijeća i način donošenja odluka, utvrđuju se zakonom, odnosno aktom o osnivanju i statutom ustanove. Osnivač ustanove u pravilu imenuje svoje predstavnike u upravno vijeće. Upravno vijeće donosi programe rada i razvoja ustanove, nadzire njihovo izvršavanje, odlučuje o finansijskom planu i godišnjem obračunu, predlaže osnivaču promjenu djelatnosti, daje osnivaču i ravnatelju ustanove prijedloge i mišljenja o pojedinim pitanjima te donosi odluke i obavlja druge poslove određene zakonom, aktom o osnivanju i statutom ustanove. Izuzetno u ustanovama kulture koje zapošljavaju manje od pet zaposlenika, te ako to nije zakonom drugačije propisano, nema obveze osnivanja upravnog vijeća.

Voditelj ustanove je ravnatelj, a u nacionalnim kazalištima intendant (u dalnjem tekstu: ravnatelj). Ravnatelj organizira i vodi rad i poslovanje ustanove, predstavlja i zastupa ustanovu, poduzima sve pravne radnje u ime i za račun ustanove, zastupa ustanovu u svim postupcima pred sudovima, upravnim i drugim državnim tijelima te pravnim osobama s javnim ovlastima. Ravnatelj je odgovoran za zakonitost rada ustanove. Ravnatelj ne može bez posebne ovlasti upravnog vijeća ili osnivača ustanove, odnosno organa kojeg je osnivač odredio nastupati kao druga ugovorna strana i s ustanovom sklapati ugovore u svoje ime i za svoj račun, u svoje ime a za račun drugih osoba, ili u ime i za račun drugih osoba. Ravnatelj ustanove može dati punomoć drugoj osobi da zastupa ustanovu u pravnom prometu. Punomoć može dati samo u granicama svojih ovlasti a daje se sukladno odredbama zakona kojim se uređuju obvezni odnosi. Ako se u ustanovi ne osniva upravno vijeće ili drugi kolegijalni organ utvrđen zakonom, ravnatelj ima sva prava upravljanja. Ravnatelj vodi stručni rad ustanove i odgovoran je za stručni rad ustanove, ako s obzirom na djelatnost i opseg rada nije određeno zakonom ili aktom o osnivanju da su poslovodna funkcija i funkcija vođenja stručnog rada ustanove razdvojeni. Takav primjer imamo u nacionalnim kazalištima, gdje se uz intendanta imenuje i poslovni ravnatelj.

⁸⁰ Članci 26. do 32. Zakona o audiovizualnim djelatnostima

Ravnatelja imenuje i razrješava upravno vijeće, ako zakonom nije drugačije propisano. Tako npr. ravnatelja Hrvatskog restauratorskog zavoda, javne ustanove u vlasništvu Republike Hrvatske imenuje Vlada Republike Hrvatske, ili intendanta Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, koje je javna ustanova čiji su osnivači Republika Hrvatska i Grad Zagreb, na usuglašeni prijedlog oba osnivača imenuje Vlada Republike Hrvatske. Međutim, navedeni izuzeci uređeni su zakonom, te se slijedom toga postupak imenovanja provodi na tako propisan način. Zakonom ili aktom o osnivanju može se odrediti da ravnatelja javne ustanove imenuje Vlada Republike Hrvatske, nadležno ministarstvo ili predstavničko tijelo jedinice lokalne samouprave.

Za ravnatelja ustanove može se imenovati osobu koja ispunjava uvjete određene zakonom, aktom o osnivanju i statutom ustanove. Mandat ravnatelja je četiri godine ako zakonom, aktom o osnivanju ili statutom ustanove nije drugačije određeno. Ista osoba može se ponovno imenovati za ravnatelja. Ravnatelj ustanove imenuje se na temelju javnog natječaja. Natječaj za imenovanje ravnatelja ustanove objavljuje se u javnim glasilima. Natječaj za imenovanje ravnatelja javne ustanove koju osniva Republika Hrvatska objavljuje se i u "Narodnim novinama". U natječaju se objavljaju uvjeti koje mora ispunjavati kandidat, vrijeme za koje se imenuje, rok do kojeg s primaju prijave kandidata i rok u kojem će prijavljeni kandidati biti obaviješteni o izboru. Rok do kojeg se primaju prijave kandidata ne može biti kraći od osam dana od dana objave natječaja, a rok u kojem se kandidati obavještavaju o izboru ne može biti dulji od četrdeset i pet dana od dana isteka roka za podnošenje prijava.

Važnost ravnatelja za upravljanje ustanovom potvrđuje i zakonska mogućnost imenovanja vršitelja dužnosti u slučaju kada se na raspisani natječaj nitko ne prijavi ili nitko od prijavljenih kandidata ne bude izabran. Ovaj institut osigurava kontinuitet u upravljanju i odgovornosti za rad ustanove.

Ravnatelj ustanove može biti razriješen prije isteka vremena na koje je imenovan i to u sljedećim slučajevima:

1. ako ravnatelj sam zatraži razrješenje u skladu s ugovorom o radnom odnosu,
2. ako nastanu takvi razlozi koji po posebnim propisima ili propisima kojima se uređuju radni odnosi dovode do prestanka ugovora o radu,
3. ako ravnatelj ne postupa po propisima ili općim aktima ustanove, ili neosnovano ne izvršava odluke organa ustanove ili postupa protivno njima,
4. ako ravnatelj svojim nesavjesnim ili nepravilnim radom prouzroči ustanovi veću štetu ili ako zanemaruje ili nesavjesno obavlja svoje dužnosti tako da su nastale ili mogu nastati veće smetnje u obavljanju djelatnosti ustanove.

Prije donošenja odluke o razrješenju, ravnatelju se mora dati mogućnost da se izjasni o razlozima za razrješenje. U slučaju razrješenja ravnatelja imenovat će se vršitelj dužnosti ravnatelja, a ustanova je dužna raspisati natječaj za ravnatelja u roku od 30 dana od dana imenovanja vršitelja dužnosti.

Stručni rad ustanove vodi stručni voditelj ako je tako propisano zakonom, aktom o osnivanju ili statutom ustanove. Stručnog voditelja imenuje i razrješava upravno vijeće ustanove po prethodno pribavljenom mišljenju stručnog vijeća, odnosno po postupku propisanom zakonom, aktom o osnivanju ili statutom ustanove.

Ustanova može imati stručno vijeće ili drugi kolegijalni stručni organ ustanove (u dalnjem tekstu: stručno vijeće). Sastav, osnivanje i poslovi stručnog vijeća ustanove utvrđuju se statutom ustanove sukladno zakonu i aktu o osnivanju ustanove. Stručno vijeće raspravlja i odlučuje o stručnim pitanjima rada ustanove u sklopu nadležnosti utvrđenih zakonom, aktom o osnivanju i statutom ustanove, daje upravnom vijeću, ravnatelju i stručnom voditelju mišljenja i prijedloge glede

organizacije rada i uvjeta za razvitak djelatnosti, te drugih poslova određenih zakonom, aktom o osnivanju i statutom ustanove.

Ustanova može imati i druge nadzorne, stručne i savjetodavne organe. Sastav, način osnivanja, djelokrug i nadležnost tih organa utvrđuje se statutom ustanove sukladno zakonu i aktu o osnivanju ustanove. Ukoliko ustanova ima podružnice njih vodi predstojnik podružnice. U podružnici ustanove može se osnovati stručno vijeće i drugi organ sukladno aktu o osnivanju i statutu ustanove.

5.2.1 Odgovornost za poslovanje javne ustanove

Zakon o ustanovama⁸¹ riječ odgovoran koristi svega dva puta u članku 37. kada govori o odgovornosti ravnatelja za zakonit i stručan rad javne ustanove. Međutim, riječ odgovornost u tom zakonskom tekstu spominje se čak četiri puta od čega se svega dva puta odnosi na odgovornost za poslovanje i to u članku 12. koji onemogućava osnivaču ili osnivačima da umanje ili ograniče svoju odgovornost za poslovanje ustanove i nazivu glave VII. u kojoj se uređuje odgovornost za obveze javne ustanove. Upravo ti članci u glavi VII. (od 57. - 59.) Zakona uvode dvojnu odgovornost javne ustanove za njezine obveze, te uz samu ustanovu za njezine obveze solidarno i neograničeno odgovara i njezin osnivač ili osnivači. Ovakvo zakonsko rješenje na prvi pogled čini se logičnim i potrebnim. Međutim, ono ustvari u praksi omogućava menadžmentu javne ustanove poslovanje bez odgovornosti za konačni poslovni rezultat. Osnivač je u zakonskoj obvezi pokriti eventualne gubitke. Kada bi se osnivač želio ponašati racionalno i fiskalno odgovorno tada ne bi prihvatio ovakvo zakonsko rješenje, već bi inzistirao na odgovornosti menadžmenta za ostvarene rezultate. Stoga se nameće, samo po sebi, pitanje zašto osnivač prihvata takvu poziciju u kojoj iz proračuna mora namirivati gubitke koje je stvorio nesposobni menadžment. Odgovor gotovo kontinuirano potvrđuje politička praksa, a to je mogućnost imenovanja čelnih ljudi javnih ustanova po političkoj podobnosti. Pri tome je najvažnije da imenovani ispunjava formalno pravne uvjete propisane zakonom ili statutom javne ustanove. Da je takova ustrajna praksa stvorila velike probleme potvrđeno je koncem prošle godine kada je Hrvatski sabor usvojio Zakon o sanaciji javnih ustanova⁸², poglavito zbog javnih ustanova u zdravstvu, prema kojem je država osnivače primorala na provedbu sanacije višegodišnjih gubitaka čije gomilanje je država omogućila spomenutim zakonskim rješenjem u Zakonu o ustanovama. I malom djetetu bi trebalo biti jasno kako javne ustanove bez takvog zakonskog rješenja ne bi ni mogle doći u nezavidan položaj s nagomilanim gubiticima. I umjesto promjene odredbi Zakona o ustanovama donosi se Zakon o sanaciji javnih ustanova, kao spasonosno rješenje koje će zbog nedostataka novca na višoj proračunskoj razini prebaciti krivicu na osnivača sa niže proračunske razine, ali bez rješavanja suštine problema.

Nelogičnost sustava odgovornosti prema Zakonu o ustanovama posebno dolazi do izražaja kod javnih medija koje imaju pravni status javne ustanove, poput Hrvatske radiotelevizije. Za vrijeme pristupnih pregovora Republike Hrvatske za punopravno članstvo u Europskoj uniji ovako uređenu paralelnu odgovornost osnivača za poslovanje javnog medija bilo je teško obrazložiti osobito s aspekta neovisnosti javnog medija od politike.

Osvrnemo li se unazad pet i više godina na praksu upravljanja javnim ustanovama uočit ćemo kako su većinu ovih funkcija provodili ili osiguravali provođenje ravnatelji ustanova. Međutim, veći dio njihova posla bio je neposredno vezan uz djelatnost ustanove. Stoga je i zakonsko uvjetovanje

⁸¹ Narodne novine, br. 76/93., 29/97., 47/99. i 35/08.

⁸² Narodne novine 136/12

odgovarajuće stručne spreme i profesije osobama koje se žele kandidirati za ravnatelje bilo posvema logično. Naime, propisi o upravljanju ustanovama kulture bili su tek okvir temeljnih obveza, dok su njihov sadržaj određivali stručni standardi, kako oni propisani tako i oni uobičajeni. Dobar dio tih standarda pretočen je u hrvatskoj praksi u podzakonske propise ili pak u opće akte ustanova. Naglasak i potreba da struka dominira upravljanjem ustanovama možemo uočiti i iz odredbi⁸³ Zakona o ustanovama prema kojima u ustanovi stručni rad vodi stručni voditelj, te se u ustanovi može osnovati i stručno vijeće kao kolegijalno tijelo koje će odlučivati o stručnim pitanjima.

Ono što u ovom trenutku valja naglasiti to je određenje Zakona o ustanovama koje glasi⁸⁴: „Ravnatelj vodi stručni rad ustanove i odgovoran je za stručni rad ustanove, ako s obzirom na djelatnost i opseg rada nije određeno zakonom ili aktom o osnivanju da su poslovodna funkcija i funkcija vođenja stručnog rada ustanove razdvojeni.“ Istim člankom Zakona⁸⁵ propisuje se uobičajena odgovornost ravnatelja za zakonitost rada ustanove. Dakle, ravnatelj javne ustanove u pravilu nosi sam „zapovjednu“ odgovornost i za poslovodno kao i za stručno funkcioniranje ustanove. Od dvostrukе odgovornosti zakon⁸⁶ je poštedio samo intendante nacionalnih kazališta koji već dio poslovodne odgovornosti dijele sa poslovnim ravnateljem.

5.2.2 Suvremeni standardi upravljanja zahtijevaju promjene

Dijelom kao rezultat prihvatanja pravne stečevine Europske unije, a dijelom kao potreba uspostavljanja suvremenog načina upravljanja tijekom proteklih godina nastupile su brojne promjene koje su bitno utjecale na temeljne i posebne funkcije menadžmenta, naglasimo one najvažnije:

- primjena propisa o javnoj nabavi,
- osiguravanje fiskalne odgovornosti,
- uspostava unutarnjih finansijskih kontrola,
- sustavno upravljanje rizicima,
- primjena marketinga (e-marketing) s ciljem povećanja vlastitih prihoda,
- primjena strateškog planiranja,
- uspostava digitalnog poslovanja,
- upravljanje projektima i
- upravljanje kvalitetom.

Prije negoli se detaljnije uputimo u navedene promjene te ukažemo kako su se odrazile na odgovornost ravnatelja ustanove, podsjetimo se na dva klasična područja u kojima je ravnatelj dužan osigurati zakonito poslovanje. To su, dakako, provedba svih obveza koje proizlaze iz propisa o zaštiti na radu⁸⁷ i zaštiti od požara⁸⁸. Analizirajući ovu grupu propisa valja napomenuti kako se broj obveza u ovom području povećao, kao i kazne za njihovo nepoštivanje. Odgovornost za eventualni prekršaj snosi ravnatelj ustanove.

⁸³ Članci 46. – 48. Zakona o ustanovama (Narodne novine, br. 76/93., 29/97., 47/99. i 35/08.) uređuju pitanje imenovanja i rada stručnog voditelja, a članci 49. i 50. Zakona daju mogućnost osnivanja stručnog vijeća.

⁸⁴ Članak 37. stavak 7. Zakona o ustanovama

⁸⁵ Članak 37. stavak 3. Zakona glasi: „Ravnatelj je odgovoran za zakonitost rada ustanove.“

⁸⁶ Članak 22. Zakona o kazalištima (Narodne novine, br. 71/06.)

⁸⁷ Zakon o zaštiti na radu, Narodne novine, br. 59/96., 94/96., 114/03., 100/04., 86/08., 116/08., 75/09., Zakon o zdravstvenom osiguranju zaštite zdravlja na radu, Narodne novine, br. 85/06.

⁸⁸ Zakon o zaštiti od požara, Narodne novine, br. 92/10.

Javna nabava

Sve stroži propisi o javnoj nabavi⁸⁹ zahtijevaju da se ti postupci provode od strane osobe koja je odgovarajuće osposobljena, odnosno certificirana za pripremu i provedbu postupka javne nabave. Unatoč tom zahtjevu da u postupcima javne nabave sudjeluje certificirana osoba za prekršaje⁹⁰ odgovara ravnatelj ustanove kao osoba odgovorna za zakonitost poslovanja.

Fiskalna odgovornost

Koncem 2010. donesen je Zakon o fiskalnoj odgovornosti⁹¹ kojim se određuju pravila za ograničavanje državne potrošnje, jača odgovornost za zakonito, namjensko i svrhovito korištenje proračunskih sredstava te jača sustav kontrole i nadzora radi osiguranja fiskalne odgovornosti u svim sastavnicama javnog sektora. Slijedom toga odredbe ovoga Zakona primjenjuju se i na javne ustanove. Ravnatelj ustanove tako je odgovoran za zakonito, namjensko i svrhovito korištenje sredstava te učinkovito i djelotvorno funkcioniranje sustava finansijskog upravljanja i kontrole u okviru proračunom, odnosno finansijskim planom utvrđenih sredstava za poslovanje ustanove. Ravnatelj je dužan svake godine za prethodnu proračunska godinu, a za razdoblje u kojem je obnašao dužnost ravnatelja dati Izjavu o fiskalnoj odgovornosti osnivaču ili osnivačima ustanove.

⁸⁹ Zakon o javnoj nabavi, Narodne novine, br. 90/11.

⁹⁰ Članak 182. Zakona glasi:

(1) Novčanom kaznom od 50.000,00 do 1.000.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj pravna osoba ili jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave:

1. ako nabavi robu, radove ili usluge bez provođenja postupka javne nabave propisanog ovim Zakonom osim u slučajevima kada to Zakon dopušta,
 2. ako sklopi ugovor o javnoj nabavi suprotno odredbi članka 13. ovoga Zakona,
 3. ako dijeli vrijednosti radova ili određene količine robe i/ili usluga s namjerom izbjegavanja primjene ovoga Zakona ili pravila koja vrijede prema procijenjenoj vrijednosti nabave (članak 18. stavak 10.),
 4. ako ne dostavi odmah nakon objave središnjem tijelu državne uprave nadležnom za sustav javne nabave podatke o internetskim stranicama na kojima je objavljen plan nabave te svaku kasniju izmjenu tih podataka (članak 20. stavak 6.) ili mu ne dostavi u elektroničkom obliku svoj plan nabave te sve njegove kasnije izmjene i dopune (članak 20. stavak 7.),
 5. ako ne dostavi nakon prve objave registra ugovora o javnoj nabavi i okvirnih sporazuma središnjem tijelu državne uprave nadležnom za sustav javne nabave podatke o internetskim stranicama na kojima je objavljen registar te svaku kasniju izmjenu tih podataka (članak 21. stavak 5.) ili mu ne dostavi svakih šest mjeseci u elektroničkom obliku ažurirane registre ugovora o javnoj nabavi i okvirnih sporazuma (članak 21. stavak 6.),
 6. ako u pripremi i provedbi postupka javne nabave ne sudjeluje najmanje jedan ovlašteni predstavnik naručitelja koji posjeduje važeći certifikat u području javne nabave (članak 24. stavak 2.),
 7. ako primjeni pregovarački postupak javne nabave bez prethodne objave protivno odredbama članaka 26., 27., 28. ili 117. ovoga Zakona,
 8. ako sklopi ugovor o javnoj nabavi ili okvirni sporazum s ponuditeljem kojeg je morao isključiti iz postupka javne nabave odnosno čiju je ponudu bio obvezan odbiti na osnovi rezultata pregleda i ocjene ponuda,
 9. ako ne pošalje na objavljivanje obavijest o sklopljenom ugovoru ili obavijest o rezultatima natječaja (članak 60. i članak 125.),
 10. ako nakon isteka roka za donošenje odluke o odabiru i suprotno pisanom zahtjevu gospodarskog subjekta postupak ne završi na Zakonom propisani način,
 11. ako sklopi ugovor o javnoj nabavi ili okvirni sporazum koji nije u skladu s uvjetima određenima u dokumentaciji za nadmetanje i odabranom ponudom (članak 105. stavak 1.),
 12. ako za provedbu nabave ovlasti osobu koja nije naručitelj u smislu ovoga Zakona da bi na taj način izbjegla njegovu primjenu,
 13. ako središnjem tijelu državne uprave nadležnom za sustav javne nabave ili Europskoj komisiji na njihov zahtjev u ostavljenom roku ne dostavi traženu dokumentaciju u vezi s postupcima i ugovorima o javnoj nabavi na temelju ovoga Zakona (članak 180.),
 14. ako na zahtjev Državne komisije za kontrolu postupaka javne nabave u ostavljenom roku ne dostavi traženu dokumentaciju u vezi s postupcima i ugovorima o javnoj nabavi na temelju ovoga Zakona,
 15. ako postupi protivno ili ne postupi prema odluci Državne komisije za kontrolu postupaka javne nabave.
- (2) Novčanom kaznom od 10.000,00 do 100.000,00 kuna kaznit će se odgovorna osoba u pravnoj osobi ili odgovorna osoba u državnom tijelu ili u jedinici lokalne i područne (regionalne) samouprave za prekršaj iz stavka 1. ovoga članka.

⁹¹ Zakon o fiskalnoj odgovornosti, Narodne novine, br. 139/10.

U slučajevima kada se utvrdi da je ravnatelj javne ustanove prekršio odredbe Zakona stavit će svoj mandat na raspolaganje tijelu koje ga je imenovalo, sukladno propisima o imenovanju. I u ovom slučaju za prekršaj odgovara isključivo ravnatelj i to gubitkom mandata.

Uspostava unutarnjih financijskih kontrola

Još 2006. donesen je Zakon⁹² koji obvezuje sve pravne subjekte u javnom sektoru da uspostave sustav unutarnjih financijskih kontrola, a za veće subjekte propisuje i obvezu provedbe unutarnje revizije. I za provedbu ove zakonske obveze odgovoran je ravnatelj⁹³, a osobito za uspostavu, razvoj i provedbu sustava unutarnjih financijskih kontrola. Pri tome samo dio odgovornosti ravnatelj može podijeliti sa osobom na koju prenese ovlasti i odgovornost za uspostavu, razvoj i provedbu sustava unutarnjih financijskih kontrola.

Strateško planiranje

Obveza strateškog planiranja za javne ustanove nije izričito propisana⁹⁴, ali odgovornost ravnatelja ustanove je i to člankom 7. Zakona o sustavu unutarnjih financijskih kontrola u javnom sektoru. Međutim, za očekivati je da će strateško planiranje biti uvedeno kao obavezno, jer se u protivnom neće moći provoditi investicijski i razvojni projekti koji računaju na podršku iz inozemnih fondova.

Upravljanje rizicima

I ova obveza propisana je odredbama Zakona o sustavu unutarnjih financijskih kontrola u javnom sektoru⁹⁵, a odgovornost za njezino izvršenje leži na ravnatelju ustanove. Upravljanje rizicima cijelokupan je proces utvrđivanja, procjenjivanja i praćenja rizika, uzimajući u obzir ciljeve odnosno misiju ustanove, te poduzimanja potrebnih radnji, posebice kroz sustav financijskog upravljanja i kontrole, a u svrhu smanjenja rizika. Slijedom ove obveze ravnatelj ustanove dužan je donijeti strategiju upravljanja rizicima kojom se svake godine ažuriraju rizici značajni za cijelokupno poslovanje. Kontrolne aktivnosti usmjerenе na smanjenje rizika trebaju se analizirati i ažurirati najmanje jednom godišnje.

Marketing

⁹² Zakon o sustavu unutarnjih financijskih kontrola u javnom sektoru, Narodne novine, br. 141/06.

⁹³ Članak 7. u stavku 1. i 2. propisuje:

(1) Čelnik korisnika proračuna odgovoran je za:

- a) uspostavu prikladnog, učinkovitog i djelotvornog sustava financijskog upravljanja i kontrole,
- b) izradu i provedbu strateških i drugih planova kao i programa za ostvarivanje općih i posebnih ciljeva korisnika proračuna,
- c) zakonito, svrhovito, učinkovito, ekonomično i djelotvorno raspolaganje proračunskim i drugim sredstvima,
- d) određivanje i ostvarivanje ciljeva organizacije, upravljanje rizicima i uvođenje odgovarajućih i učinkovitih unutarnjih kontrola u skladu s odredbama ovoga Zakona i međunarodnim standardima unutarnje kontrole,
- e) uspostavu linija izvješćivanja u skladu s prenesenim ovlastima i odgovornostima,
- f) kompetentnost svih zaposlenika za obavljanje zadaća u skladu s financijskim upravljanjem i kontrolama.

(2) Čelnik korisnika proračuna može na temelju akata o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada prenijeti ovlasti na druge osobe. Prenošenjem ovlasti, prenosi se i odgovornost, a prenjenje ovlasti i odgovornosti ne isključuje odgovornost čelnika korisnika proračuna.

⁹⁴ Zakon o proračunu, Narodne novine, br. 87/08.; Zakon o sustavu unutarnjih financijskih kontrola u javnom sektoru, Narodne novine, br. 141/06.

⁹⁵ Članak 11. Zakona o sustavu unutarnjih financijskih kontrola u javnom sektoru, Narodne novine, br. 141/06.

Potreba za ostvarivanjem vlastitih prihoda u javnim ustanovama, ne proizlazi samo iz razvojne politike i nedovoljnog financiranja od strane osnivača, već i iz potrebe za kontinuiranim ostvarivanjem i potvrđivanjem misije ustanove. Vlastiti prihodi mogu se ostvariti na tržištu što samim tim upućuje menadžment na važnost marketinga i njegovu primjenu u poslovanju. Istraživanje i izgrađivanje vlastite publike i/ili korisnika usluga postaje uvjet bez kojeg se ne može ostvariti uspješno upravljanje ustanovom. Stoga nas ne trebaju iznenaditi članci, napisi ili izjave koje ukazuju na važnost marketinga u javnom sektoru, jer tu činjenicu potvrđuje i praksa što možemo vidjeti na primjeru „Noći muzeja“ ili sličnim aktivnostima. I u ovom području za određena postupanja utvrđena je zakonska odgovornost⁹⁶, tako npr. tijela državne uprave kao i pravne osobe u pretežitom vlasništvu Republike Hrvatske dužne su 15% godišnjeg iznosa namijenjenog promidžbi svojih usluga ili aktivnosti utrošiti na oglašavanje u audiovizualnim ili radijskim programima regionalnih i lokalnih nakladnika televizije i/ili radija.

Posebnu provokaciju predstavljaju mogućnosti e-marketinga za koji su potrebna mala novčana ulaganja, ali su zato potrebna marketinška i informatička znanja, kao i svijest menadžmenta o mogućnostima koje e-marketing pruža.

Digitalno poslovanje

Informatizacija⁹⁷ javnih službi, pa tako i institucionalne infrastrukture otvorila je jednu potpuno novu dimenziju poslovanja, a time i potrebu na strani građana za što dostupnijom uslugom koju pružaju javne ustanove. Iako se u prvi mah činilo da će informacijska tehnologija biti samo od pomoći pri uspostavi baza podataka, danas je vrlo jasno kako su mogućnosti koje pruža informacijska tehnologija ne samo iz dana u dan sve veće nego omogućuju participaciju građana u aktivnostima na razini cijelog svijeta. Jezik tako ostaje jedina prepreka koja nije teško savladiva. Tako lokalna javna ustanova, može preko noći proširiti svoj utjecaj i tržište. Međutim, za ostvarenje tih mogućnosti i uspostavu „virtualne“ dimenzije poslovanja potrebna su odgovarajuća znanja i odluke menadžmenta temeljem kojih će takovo poslovanje biti razvijeno.

Upravljanje projektima

Projektno poslovanje sve je češći oblik poslovanja u javnim ustanovama. Investicije, programi, festivali, sajmovi, istraživanja ili druge osmišljene aktivnosti su projekti među kojima mnoge od njih osmišljavaju i provode javne ustanove. Za uspješno upravljanje projektima potrebna su određena znanja, tako svi procesi vezani za upravljanje projektom pripadaju jednom od sljedećih devet područja znanja o:

- koordinaciji projekta,
- upravljanju dosegom projekta,
- upravljanju vremenskim rasporedom projekta,
- upravljanju troškovima projekta,
- upravljanju kvalitetom projekta,
- upravljanju ljudskim resursima projekta,
- upravljanju razmjenom informacija u projektu,
- upravljanju rizicima projekta i
- upravljanju nabavom za potrebe projekta.

⁹⁶ Članak 33. Zakona o elektroničkim medijima, Narodne novine, br. 122/03.

⁹⁷ Zakon o informacijskoj sigurnosti, Narodne novine, br. 79/07.; Zakon o zaštiti osobnih podataka, Narodne novine, br. 103/03., 118/06., 41/08., 130/11.; Zakon o elektroničkoj ispravi, Narodne novine, br. 150/05.; Zakon o elektroničkim medijima, Narodne novine, br. 122/03. (elektroničke publikacije).

Promatramo li hrvatsku svakodnevnicu uočit ćemo da su upravo ova znanja danas nedovoljna za mogućnost umrežavanja finansijskih sredstava iz različitih izvora, od državnog i lokalnog proračuna sve do europskih i/ili međunarodnih fondova. Za uspjeh ključni postaju projektni menadžeri čija sposobljenost često puta mora biti potvrđena međunarodnim licencama⁹⁸ što je osobito nužno pri realizaciji projekata podržanih iz međunarodnih fondova. Uz to projektno poslovanje nerijetko zahtijeva bitne izmjene u organizacijskoj ustanovi kulture, odnosno napuštanje klasičnih organizacijskih struktura (funkcionalnih ili divizijskih) i uvođenje suvremene organizacije sukladne potrebama poslovanja i ostvarivanju misije ustanove.

Upravljanje kvalitetom

Potrebu za uspostavu sustava upravljanja kvalitetom nameću korisnici usluga ustanove što je ujedno i neminovnost koju donosi razvoj javnog sektora. Slijedom takova zahtjeva doneseni su i odgovarajući propisi.⁹⁹ Na tom putu kao prvi korak najčešće se osigurava prilagodba poslovanja ISO¹⁰⁰ standardima dok će se u dalnjem razvoju primjenjivati i sustav TQM¹⁰¹. Da bismo uočili razliku između klasičnog ili tradicionalnog poimanja kvalitete i potpunog upravljanja kvalitetom dovoljno je analizirati njihove postavke prikazane u tablici koja slijedi.

Tradicionalni pristup	Potpuno upravljanje kvalitetom (TQM)
Kvaliteta je tehničko pitanje	Kvaliteta je strateško pitanje
Visoka kvaliteta troši novac	Visoka kvaliteta štedi novac
Odgovornost je na odjelu za kvalitetu	Odgovornost je na svakome u organizaciji
Cilj je zadovoljiti zahtjeve	Cilj je neprekidno poboljšavanje
Kvaliteta se mjeri prosječnom razinom kvalitete	Kvaliteta se mjeri <i>zero defects</i> - nula pogrešaka
Naglasak je na pronalaženju grešaka	Naglasak je na preventivnom djelovanju
Kvalitetu definira organizacija	Kvalitetu definira korisnik

ISO 9000 je sistem standarda za organizaciju poslovanja, koji je univerzalan bez obzira na djelatnost, razvijen je od Britanskog instituta za standarde, a održava se od strane organizacije ISO. Ovaj model danas je najrašireniji suvremeniji način organizacije i upravljanja poslovnim sistemima. Temeljni uzrok nastanka ovog modela jeste potreba za što većom poslovnom djelotvornošću. Ideja je nastala na dugogodišnjim pozitivnim iskustvima niza respektabilnih institucija za standardizaciju kao što su: DIN (Deutsches Institut für Normung), BSI (British Standards Institution), ANSI (American National Standards Institute), DoD (Department of Defense) itd. U fokusu ideje bila je želja razviti takav sustav standarda za organizaciju poslovanja koji je univerzalan, dakle jednako se može koristiti u državnoj upravi, industriji, javnom sektoru, informatičkim poduzećima i drugim djelatnostima. ISO 9000 predstavlja svjetski standard poslovanja jer ga je prihvatio više od 100 zemalja svijeta. Prednosti uvođenja ovog načina upravljanja kvalitetom su mnogostrukе. Utvrđuju se odgovornosti, te se kontinuirano poboljšavaju poslovni procesi. Za javne ustanove uvođenje ovog sustava presudno je za ostvarivanje njezine misije, kao i za: unaprjeđenje postojeće organizacije rada, povećanje kvaliteta proizvoda ili usluga, povećanje učinkovitosti i rad uz stalan napredak, uspostavu konzistentnog sustava odgovornosti, povećanje zadovoljstva korisnika, bolju dokumentiranost načina rada,

⁹⁸ IPMA – International project management association – međunarodni certifikati za projektne menadžere

⁹⁹ Na primjer: Zakon o kvaliteti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, Narodne novine, br. 124/11.; Zakon o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju, Narodne novine, br. 45/09.

¹⁰⁰ ISO (International Organization for Standardization) je međunarodna nevladina organizacija za standardizaciju s članicama iz 120 zemalja. Formirana je 1946. godine sa sjedištem u Briselu, a pokriva sve oblasti standardizacije, osim specijaliziranih oblasti vojne industrije. Rad na pripremanju međunarodnih standarda odvija se u čak 186 ISO tehničkih komiteta. Postoji više od 13.500 raznih tehničkih standarda.

¹⁰¹ Total Quality Management – potpuno upravljanje kvalitetom

povećanje zadovoljstva zaposlenih itd. Za uvođenje i funkcioniranje ovakvih sustava nužna su odgovarajuća znanja i svijest menadžmenta o potrebi upravljanja kvalitetom.

Promjena paradigme

Kao što smo iz navedenog pregleda vidjeli standardi suvremenog upravljanja bitno su se promijenili i postali znatno zahtjevniji za ravnatelje, odnosno čelnike javnih ustanova. Sve to istovremeno povećava i odgovornost¹⁰² za poslove od općeg interesa, a upravo te poslove obavljaju javne ustanove. Na promjene u suvremenom upravljanju upozoravaju nas i najutjecajniji poslovni mislioci Rahalad (2008) i Mintzberg (2009) koji tvrde kako je na izmaku doba kada se organizacijama moglo upravljati na temelju modela razvijenih sedamdesetih godina prošlog stoljeća.

Vratimo se ravnatelju javne ustanove koji je i nadalje preokupiran brojnim stručnim pitanjima i problemima, a od kojeg očekujemo da u novim promijenjenim uvjetima ponese i odgovornost, barem zapovjednu, za javnu nabavu, fiskalnu odgovornost, informatizaciju i digitalizaciju, ili neku drugu spomenutu novinu, moramo se upitati: jesmo li fer? Imamo li moralno pravo nametati odgovornost, pa i zapovjednu, ravnatelju kojem nismo uvjetovali odgovarajuću razinu sposobljenosti i obrazovanosti koja bi ga mogla učiniti odgovornim. Uz to smo ravnateljeve suradnike, koji bi trebali biti sposobljeni, oslobođili pune odgovornosti za zakonitost rada i stručno postupanje. Naime, iste takove situacije u gospodarskim tvrtkama razriješene su uvođenjem višečlanih uprava umjesto direktora, odnosno ravnatelja. Tako su višečlane uprave, ustvari upravljački (komplementarni) timovi u kojem je svaki član uprave preuzeo odgovarajuće područje odgovornosti: financije, upravljanje ljudskim potencijalima, djelatnosti itd. I za to područje je kompetentan. Nije li stoga razumno očekivati takove ili barem slične promjene u javnim ustanovama. Posebno pri tome valja znati da od svih navedenih odgovornosti, koje smo uočili u ovom pregledu, niti od jedne neće se moći odustati jer predstavljaju dosegnutu razinu standarda u europskim okvirima, što zahtijeva nužno našu prilagodbu. Konačno danas često možemo čuti kako težimo društvu znanja, a ponekad nam tvrde da već živimo u društvu znanja, ali pri tome zaboravljamo da nas izdaju naša ponašanja, propisi ili praksa.

Kao što smo već naznačili komplementarni upravljački tim jedno je od mogućih i racionalnih rješenja. Već i dvočlana uprava u kojoj bi odgovornost podijelili stručnjak (liječnik, profesor, knjižničar, arhivist ...) i menadžer predstavlja bio ozbiljan iskorak prema podizanju odgovornosti i kvalitete u upravljanju javnim ustanovama. Kao što smo već napomenuli takvo rješenje propisi utvrđuju za nacionalna kazališta, a praska je potvrđila kroz rezultate poslovanja da je ovakav način upravljanja uspješniji od tradicionalnog.

Međutim, postoji nekoliko ozbiljnih prepreka za primjenu nove paradigme. To su kao prvo propisi koje bi trebalo promijeniti, a poglavito Zakon o ustanovama. Za promjenu propisa potrebno je shvaćanje problema i prihvatanje odgovarajućih rješenja, te politička volja da se promjena provede.

Drugi problem je organizacijske prirode. Naime, za očekivati je kako će promišljanja o promjeni paradigme upravljanja potaknuti i razmišljanja o potrebi udruživanja i to:

- istovrsnih javnih ustanova koje imaju istog osnivača;
- raznovrsnih ustanova istog osnivača, poput gradskih javnih ustanova;
- stvaranja holdinga udruživanjem ustanova i/ili

¹⁰² Odgovornost za poslove od općeg interesa je odgovornost organizacije koja obavlja djelatnost od javnog interesa za štetu nanesenu korisnicima usluga zbog neopravdanog obustavljanja ili neredovita obavljanja djelatnosti, Pravni leksikon, str. 904

- klastera udruživanjem javnih ustanova s drugim pravnim i fizičkim osobama.

Koliko će nova paradigma zaživjeti ovisit će o našoj spremnosti da se umjesto formom bavimo i promjenama u korist zdravstva, obrazovanja, kulture, kao i svih drugih djelatnosti koje svoje usluge građanima pružaju kroz infrastrukturu javnih ustanova.

5.3 Nadzor nad radom kulturnih institucija

Prilikom osnivanja kulturnih institucija utvrđuje se ispunjavaju li one propisane uvjete za osnivanje i rad. Međutim, to se početno utvrđeno stanje s vremenom može promijeniti iz različitih razloga. Zakonskim propisima je, stoga, predviđen nadzor nad stručnim radom i nadzor nad zakonitošću njihova rada, odnosno inspekcijski nadzor.

Prema Zakonu o ustanovama, stručno tijelo koje obavlja nadzor dužno je ustanovama pružiti stručnu pomoć, i sukladno zakonu i drugom propisu, davati im stručne upute o obavljanju djelatnosti ustanove i poduzimati mjere da se spriječe ili otklone pogreške u stručnom radu.

Upravni nadzor, odnosno nadzor nad zakonitošću rada predstavlja kontrolu općih akata pravnih osoba, s time da je kod pravnih osoba koje imaju javne ovlasti ta kontrola pojačana i odnosi se i na pojedinačne akte.

Različite vrste pravnih osoba mogu obavljati kulturne djelatnosti. U toj raznovrsnosti mogućnosti često se iz vida gubi ono što je najpovoljnije za osnivača takvih pravnih osoba, napose u odnosu na njegove finansijske i druge mogućnosti.

Potrebno je stoga, da osnivači ponajprije izaberu onaj oblik djelovanja u području kulture koji u potpunosti odgovara njihovim mogućnostima i potrebama.

Mišljenja smo da naše zakonodavstvo pruža širok izbor djelovanja, u kojem nisu sasvim zajamčena prava kulturnih institucija u odnosu na osnivače. Međutim država u sklopu programa javnih potreba u kulturi nastoji stimulirati razvoj i opstanak pojedinih kulturnih djelatnosti, što donekle ublažava probleme u funkcioniranju kulturnih institucija.

Osobito nastaje problem kad osnivači ne osiguravaju redovito potrebna sredstva za rad kulturnih institucija ili izbjegavaju imenovati tijela upravljanja (upravno vijeće, ranatelja ustanove) zbog čega dolazi do blokade njihova rada. Držimo da bi za slučaj neimenovanja tijela upravljanja kulturnih institucija u propisanom roku (ustanovama), trebalo da lege ferenda osigurati sudsku intervenciju na zahtjev upravnog tijela ovlaštenog za obavljanje nadzora nad radom.

Međutim, može se reći da naše zakonodavstvo zadovoljava potrebe suvremenog djelovanja u području kulture.

5.3.1 Knjižnice

Prema Zakonu o knjižnicama, stručni nadzor nad radom knjižnica obavljaju matične knjižnice na način propisan pravilnikom o matičnoj djelatnosti.

Stručni nadzor nad radom matičnih knjižnica i općeznanstvenih knjižnica obavlja Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Stručni nadzor nad radom Nacionalne i sveučilišne knjižnice obavlja Hrvatsko knjižnično vijeće.

Knjižnice su dužne matičnoj knjižnici, odnosno Hrvatskom knjižničnom vijeću, dostaviti podatke potrebne za obavljanje stručnog nadzora, inače čine prekršaj za koji je predviđena novčana kazna.

Prema Zakonu o knjižnicama nadzor nad zakonitošću rada narodnih knjižnica obavljaju uredi državne uprave nadležni za kulturu u županijama na području kojih je sjedište knjižnica, odnosno gradski ured za kulturu Grada Zagreb. Nadzor nad zakonitošću rada Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu obavlja Ministarstvo kulture i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Za sveučilišne, općeznanstvene knjižnice i školske knjižnice nadzor obavlja Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

Taj nadzor obuhvaća kontrolu suglasnosti statuta i pravilnika o radu knjižnica u sastavu sa Zakonom o knjižnicama i drugim propisima, uz ovlaštenje upravnog tijela da može obustaviti primjenu ovih općih akata te predložiti Ministarstvu kulture poništavanje, odnosno ukidanje ovih akata ili pojedinih njihovih odredaba.

Međutim, ako nadzor obavlja jedno ili više ministarstava, ona imaju iste ovlasti, s time da sporni akt mogu obustaviti od izvršenja, te predložiti Vladi Republike Hrvatske njegovo poništenje, odnosno ukidanje, sukladno Zakonu o ustanovama.

Napose, upravno tijelo koje obavlja nadzor može utvrditi da knjižnica neispunjava neki od uvjeta iz Zakona o knjižnicama, te dati osnivaču rok od šest mjeseci da ukloni uočeni nedostatak. Ako on ovom zahtjevu ne udovolji, upravno tijelo može zabraniti daljnji rad knjižnici i o tome izvestiti Ministarstvo kulture.

[5.3.2 Muzeji](#)

Prema Zakonu o muzejima, stručni nadzor nad radom muzeja i galerija, te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba, kao i nad zaštitom muzejske građe i muzejske dokumentacije, obavljaju matični muzeji, a stručni nadzor nad radom matičnih muzeja i zaštitom njihove muzejske građe i muzejske dokumentacije, Ministarstvo kulture.

Muzeji i galerije, te muzeji, galerije i zbirke dužni su matičnom muzeju, odnosno Ministarstvu kulture, na njihov zahtjev, omogućiti uvid u podatke potrebne za obavljanje stručnog nadzora.

Prema Zakonu o muzejima, nadzor nad zakonitošću rada muzeja i galerija, te muzeja, galerija i zbirka unutar ustanova i drugih pravnih osoba kojima je osnivač Republika Hrvatska, obavlja Ministarstvo kulture, a nadzor nad onima kojima su osnivači županije, Grad Zagreb, gradovi i općine obavljaju uredi državne uprave nadležni za kulturu u županijama na području kojih je njihovo sjedište, odnosno Gradski ured za kulturu Grada Zagreba.

U obavljanju nadzora Ministarstvo kulture može, ako se na njegov zahtjev ne obavi usklađivanje statuta muzeja ili pravilnika o radu s Ustavom, zakonom ili drugim propisima, obustaviti takav akt od izvršenja i predložiti Vladi Republike Hrvatske da ga poništi ili ukine.

Isto ovlaštenje imaju uredi državne uprave i Gradski ured za kulturu Grada Zagreba te mogu, ako se na njihov zahtjev ne obavi usklađivanje statuta muzeja ili pravilnika o radu s Ustavom, zakonom ili drugim propisima, obustaviti takav akt od izvršenja te predložiti Ministarstvu kulture da takav akt poništi, odnosno ukine.

5.3.3 Arhivi

Prema Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima, Hrvatski državni arhiv obavlja stručni nadzor nad radom područnih državnih arhiva, a stručni nadzor nad Hrvatskim državnim arhivom obavlja Ministarstvo kulture. Stručni, pak, nadzor nad ostalim arhivima obavlja državni arhiv na čijem području arhiv djeluje.

Prema Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima, upravni nadzor nad radom državnih arhiva obavlja Ministarstvo kulture, a nad radom ostalih arhiva ured državne uprave nadležan za kulturu županije na čijem se području arhiv nalazi, odnosno Gradska ured za obrazovanje, kulturu i znanost Grada Zagreb.

Budući da su arhivi ustanove s javnim ovlastima, prema Zakonu o ustanovama na nadzor nad općim aktima i pojedinačnim aktima te drugim poslovima koji se u javnoj ustanovi obavljaju na temelju javne ovlasti primjenjuju se propisi kojima se uređuje sustav državne uprave tj. Zakon o sustavu državne uprave¹⁰³. Međutim, pravna je zaštita u odnosu na pojedinačne akte osigurana Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima.

5.3.4 Ustanove za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Ministarstvo kulture obavlja nadzor nad stručnim radom restauratorskih ustanova i specijaliziranih fizičkih pravnih osoba za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, nadzor nad zakonitošću rada restauratorskih ustanova, muzeja, galerija, arhiva i knjižnica, te drugih ustanova koje obavljaju poslove zaštite i očuvanja kulturnih dobara, u dijelu koji se odnosi na zaštitu kulturnih dobara, obavlja Ministarstvo kulture tj. inspekcijska služba ovoga Ministarstva. Ono, također, obavlja nadzor i nad radom specijaliziranih pravnih i fizičkih osoba koje obavljaju poslove zaštite, očuvanja i prometa kulturnih dobara.

5.3.5 Umjetničke organizacije

Prema Zakonu o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, nadzor nad radom umjetničkih organizacija obavlja Ministarstvo kulture. To je nadzor nad zakonitošću rada umjetničke organizacije.

5.3.6 Kazališta

Zakonom o kazalištima nije propisano koje stručno tijelo obavlja nadzor nad stručnim radom kazališta. Međutim, ovaj nadzor obavlja se u sklopu ostvarivanja osnivačkih prava, na osnovi izvješća o poslovanju i ostvarivanju kazališnog repertoara, sukladno Zakonu o kazalištima.

Prema odredbi Zakona o kazalištima, nadzor nad zakonitošću rada i općih akata Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu obavlja Ministarstvo kulture, a nadzor nad zakonitošću rada i općih

¹⁰³ Narodne novine, br. 150/11 i 12/13

akata nacionalnih i ostalih javnih kazališta, privatnih kazališta i kazališnih družina, obavlja ured državne uprave nadležan za poslove kulture županije na čijem je području njihovo sjedište, odnosno Gradski ured za kulturu Grada Zagreba.

Nadzor nad zakonitošću rada i općih akata privatnih kazališta i privatnih kazališnih družina obavlja se sukladno propisima prema kojima su osnovana.

Nadzor nad finansijskim poslovanjem javnog kazališta i javne kazališne družine obavlja nadležno tijelo državne uprave, odnosno tijelo revizije. Nadzor nad finansijskim poslovanjem privatnih kazališta i privatnih kazališnih družina obavlja se sukladno propisima prema kojima su osnovana.

5.3.7 Centri za kulturu i druge polivalentne ustanove

Zakonom o upravljanju javnim ustanovama u kulturi nije propisano koje bi tijelo obavljalo stručni nadzor nad stručnim radom javnih ustanova općega tipa. Međutim, prema odredbi Zakona o ustanovama, stručni nadzor bi se provodio prema zakonu i drugom propisu kojima se uređuje određena djelatnost za koju je ustanova osnovana.

Prema Zakonu o upravljanju javnim ustanovama u kulturi, nadzor nad zakonitošću rada i općih akata javnih ustanova u kulturi obavlja ured državne uprave nadležan za kulturu županije, odnosno upravno tijelo za kulturu Grada Zagreba, na čijem području ustanova ima sjedište.

Glede nadzora nad zakonitošću rada ustanova koje nisu javne, mjerodavna je odredba Zakona o ustanovama, prema kojem bi nadležno bilo Ministarstvo kulture.

5.3.8 Udruge

Nadzor nad radom udruge prvenstveno provode članovi udruge neposredno, odnosno putem određenoga tijela, sukladno Zakonu o udrušama. Prema tom Zakonu, upravni nadzor nad provedbom toga Zakona provodi ministarstvo nadležno za poslove opće uprave. Predviđen je inspekcijski nadzor nad radom udruge, koji provodi ured državne uprave u jedinicama područne (regionalne) samouprave. Državna tijela u čiji djelokrug, s obzirom na ciljeve osnivanja, pripada djelatnost udruge, mogu poduzimati mjere iz djelokruga toga tijela, odnosno mogu podnijeti prekršajnu prijavu.

5.3.9 Zaklade i fundacije

Stručni nadzor nad zakladama i fundacijama koje su osnovane radi očuvanja kulturnih dobara, obavlja Ministarstvo kulture, sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Odredbama Zakona o zakladama i fundacijama predviđen je inspekcijski nadzor nad zakladama i fundacijama, što obuhvaća provjeru održava li se osnovna imovina zaklade, ispunjava li se njezina svrha, te upravlja li se njome sukladno propisu. Taj nadzor obavlja Ministarstvo uprave, a Ministarstvo financija i Državni ured za reviziju provode inspekcijski nadzor nad finansijskim poslovanjem zaklade.

5.3.10 Fizičke i pravne osobe registrirane za proizvodnju, promet i javno prikazivanje audiovizualnih djela

Zakon o audiovizualnim djelatnostima predviđa provedbu nadzora nad finansijskim poslovanjem Hrvatskog audiovizualnog centra, koji obavlja nadležno tijelo državne uprave, odnosno tijelo revizije. Nadzor nad zakonitošću rada i općim aktima Centra obavlja Ministarstvo kulture.¹⁰⁴

Gospodarski inspektorji Državnog inspektorata provode inspekcijski nadzor nad fizičkim i pravnim osobama u odnosu na provedbu odredbi Zakona o audiovizualnim djelatnostima kojima se uređuje proizvodnja, promet i javno prikazivanje audiovizualnih djela.

5.4 Prestanak rada kulturnih institucija

Različiti načini prestanka ustanova i drugih pravnih osoba propisani su posebnim propisima. Međutim, bitno je razmotriti načine prestanak pravnih osoba koji su posljedica provedbe nadzora nad njihovim radom.

5.4.1 Zabrana obavljanja djelatnosti za koju je osnovana pravna osoba

Odredbom Zakona o ustanovama propisano je da ustanova prestaje pravomoćnošću odluke o zabrani obavljanja djelatnosti za koju je osnovana.

Tu odluku donosi tijelo državne uprave ili drugo državno tijelo, te tijelo lokalne samouprave, u skladu s posebnim zakonom. Ta se odluka donosi u obliku rješenja prema odredbama Zakona o općem upravnom postupku. Ustanova prestaje tek kad je rješenje o zabrani obavljanja djelatnosti postalo pravomoćno. Tako je odredbom članka 48. stavka 7. Zakona o knjižnicama, člankom 35. Zakona o muzejima, člankom 26. i 30. Zakona o zakladama i fundacijama, člankom 18. Zakona o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i člankom 25b. stavak 2. Zakona o kinematografiji propisano da upravna tijela, koja obavljaju nadzor nad radom tih pravnih osoba, mogu zabraniti njihovo djelovanje ako ne ispunjavaju neki od propisanih uvjeta za rad.

Prema članku 14. Pravilnika o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara¹⁰⁵, Ministarstvo kulture može na temelju provedenog nadzora donijeti rješenje kojim utvrđuje nepostojanje uvjeta za obavljanje određenih poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, te po pravomoćnosti rješenja izvršiti brisanje fizičke i pravne osobe iz Registra.

Odredbama članka 36. i 37. Zakona o udrugama, odluku (presudu) o zabrani djelovanja udruge donosi županijski sud prema sjedištu udruge, u postupku prema Zakonu o parničnom postupku.

5.4.2 Ukipanje pravne osobe

¹⁰⁴ Članak 19. i 20. Zakona o audiovizualnim djelatnostima

¹⁰⁵ Narodne novine, br. 74/03 i 44/10.

Tijelo državne uprave koje obavlja nadzor nad ustanovom može iz zakonom propisanih razloga pokrenuti postupak za ukidanje ustanove.

Prema Zakonu o ustanovama, ako ustanova učestalo donosi opće akte suprotno Ustavu, zakonu ili drugom propisu, ili učestalo čini teže povrede zakona ili drugog propisa u obavljanju djelatnosti radi koje je osnovana ili ostvaruje dobit, a ne postupi prema odredbama članka 57. stavka 2. i 3. ovoga Zakona, tijelo iz članka 64. ovoga Zakona obavijestit će o tome osnivača ustanove i istodobno će predložiti sudu, kod kojeg je ustanova upisana u sudske registre, da doneše presudu o ukidanju ustanove. Sud u tom slučaju postupa sukladno propisima o ukidanju trgovačkog društva.

Primjenom propisa o ukidanju trgovačkog društva, sud može donijeti presudu o ukidanju ustanove. Ako se doneše presuda o ukidanju ustanove provodi se postupak likvidacije ustanove. Po istom postupku može se ukinuti i trgovačko društvo koje obavlja kulturnu djelatnost (npr. kazalište).

[5.4.3 Brisanje upisa u sudske ili druge registre](#)

Nadzorom se može utvrditi da je izvršen upis kulturne institucije u sudske registre ili je izvršen upis obavljanja kulturne djelatnosti, a da od nadležnog tijela nisu uopće prethodno pribavljenе potrebne isprave (npr. rješenje o postojanju uvjeta za osnivanje, dopuštenje za obavljanje poslova čuvanja i zaštite kulturnih dobara), koje se prema zakonu obvezno prilaže prijavi za upis u sudske registre.

U tom slučaju, upravno tijelo koje obavlja nadzor, može zatražiti da registarski sud izvrši brisanje upisa, sukladno Zakonu o sudske registru.

O upisu udruga u Registar udruga Republike Hrvatske i zaklada i fundacija u Zakladni upisnik nadležna tijela državne uprave donose rješenja, koja se mogu poništiti temeljem Zakona o općem upravnem postupku¹⁰⁶, posebice ako je tim rješenjem povrijeđen materijalni zakon, budući da je rješenje doneseno bez zakonom propisane suglasnosti, odobrenja ili mišljenja drugog javnopravnog tijela. Posljedica toga je brisanje tih pravnih osoba iz registra, odnosno upisnika.

¹⁰⁶ Narodne novine, br. 47/09

6 ZAŠTITA AUTORSKIH I DRUGIH SRODNIH PRAVA

6.1 Autorska prava

Autorsko pravo je pravo koje uživaju stvaratelji književnih, znanstvenih ili umjetničkih djela. Autoru pripada autorsko pravo na njegovu autorskom djelu činom samog ostvarenja djela. Autor je fizička osoba koja je stvorila originalnu intelektualnu tvorevinu, koja ima individualni karakter i koja je na neki način izražena.

Autorsko pravo i njemu srodna prava ključni su za ljudsko stvaralaštvo, jer pružaju autorima poticaj u obliku priznanja i primjerenih novčanih naknada. U takvome sustavu prava autori su sigurni da se njihova djela mogu distribuirati bez bojazni od neovlaštenog umnožavanja ili piratstva. Na taj način zaštita autorskog prava olakšava pristup i uživanje u kulturi, znanju i zabavi u Republici Hrvatskoj.

Autorska djela jesu osobito:

- jezična djela (pisana djela, govorna djela, računalni programi),
- glazbena djela,
- dramska i dramsko–glazbena djela,
- koreografska i pantomimska djela,
- djela likovne umjetnosti (s područja slike, kiparstva i grafike),
- djela arhitekture,
- djela primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna;
- fotografска djela i djela proizvedena postupkom sličnim fotografskom,
- audiovizualna djela uključujući kinematografska djela,
- kartografska djela,
- prikazi znanstvene ili tehničke prirode kao što su crteži, planovi, skice, tablice.

Autori i njihovi nasljednici uživaju moralna prava, isključiva imovinska prava i druga prava autora.

- **Moralna prava** naročito uključuju:
 - pravo autora da odredi kada će i na koji način njegovo djelo biti pristupačno javnosti – pravo prve objave i pravo pokajanja prema kojem može i nakon objave djela isto povući iz prometa,
 - pravo autora da bude priznat i označen kao autor djela – pravo priznavanja autorstva (pravo paterniteta – objava pod pseudonimom),
 - pravo autora da se usprotivi izmjenama djela ili korištenju djela na način koji bi mogao štetiti časti ili ugledu autora.
- **Isključiva imovinska prava** naročito uključuju:
 - pravo reproduciranja što znači pravo izrade jednog ili više primjeraka djela bilo kojim sredstvom ili u bilo kojem obliku;
 - pravo distribucije što znači stavljanje u promet izvornika ili primjeraka djela prodajom te njihova nuđenja javnosti;

- pravo priopćavanja djela javnosti javnim izvedbama (recitacije, scensko prikazivanje u živo) ili radiodifuznim emitiranjem pomoću radijskih ili televizijskih signala uključujući i emitiranje putem satelita ili kabela ili stavljanje djela na raspolaganje javnosti putem interneta;
 - pravo prevođenja djela na druge jezike ili njegovu prilagodbu (na primjer roman u scenarij);
 - isključivo pravo znači da autor prema svojoj volji može zabraniti ili odobriti korištenje svojeg autorskog djela.
- **Druga prava** među ostalim uključuju:
 - naknadu koju autor dobiva kad fizička osoba napravi kopiju djela za privatnu i osobnu upotrebu;
 - pravo pristupa djelu - samo radi prava reproduciranja ili prerade;
 - pravo zabrane izlaganja djela - vezano za ostvarivanje prava na objavu, jer prodaja pretpostavlja pravo na objavu, te kada nema pisanih ugovora onda je autor na vlasnika prenio pravo izlaganja;
 - pravo slijedeњa, uvedeno je 1920. u Francuskoj, a danas se primjenjuje i u Hrvatskoj, a ono omogućava autoru da nakon prodaje ne izgubi kontrolu nad dalnjem preprodajom djela, kojem cijena potom u pravilu raste, već mu daje neotuđivo pravo kontrole i sudjelovanja u postignutoj cijeni (reasel wright), ovo pravo uređeno je i EU Direktivom 2001/84/CE, te se ostvaruje kroz udrugu autora koja je specijalizirana za kolektivno ostvarivanje prava (ARS CROATICA Hrvatska udruga za ostvarivanje prava likovnih umjetnika).

Za mnoga djela zaštićena autorskim pravom potrebna je masovna distribucija, masovno priopćavanje i finansijske investicije za njihovo iskorištavanje (na pr. publikacije, fonogrami i filmovi); stvaratelji stoga često prodaju ili daju odobrenje za iskorištavanje svojih imovinskih prava na djelu pojedincima ili tvrtkama, koje mogu ta djela najbolje prodati na tržištu. Plaćanje naknade često ovisi o konkretnom korištenju djela. U svakome slučaju, naknada, koju primi nositelj autorskog prava, mora biti razmjerna značajkama djela i njegovom korištenju, a naročito uspjehu djela.

U nekim slučajevima koji su strogo ograničeni zakonom, nositelj autorskog prava nema pravo na naknadu. Primjerice, ako primjerak djela izrade javni arhivi ili javne knjižnice ili obrazovne ili neke slične ustanove za vlastitu upotrebu. Isto se primjenjuje i u korist osoba s invaliditetom.

Područje autorskog prava i srodnih prava iznimno se razvilo s tehnološkim napretkom unatrag nekoliko desetljeća, koje je donijelo nove načine priopćavanja djela takvim globalnim komunikacijama, kao što su satelit ili emitiranjima putem kabela ili interneta. Širenje djela internetom rezultat je novijeg razvoja te otvara nova pitanja u odnosu na autorsko pravo, a naročito o širenju piratstva ili ilegalnom pristupu djelima koja su zaštićena autorskim pravom. Najnoviji međunarodni ugovori i Direktiva Europske unije iz 2001. godine propisuju zaštitu tehničkim mjerama koje se trebaju ugraditi u digitalna djela za sprječavanje neovlaštenih izmjena ili neovlaštenog korištenja djela.

6.2 Srodna prava

Područje srodnih prava ubrzano se razvilo u proteklih 50 godina. Srodna prava razvila su se uz autorsko pravo i najčešće su vezana uz omogućavanje priopćavanje autorskog djela javnosti. To su:

- Prava umjetnika izvođača (kao što su glumci, pjevači, plesači) na njihovim izvedbama;

- Prava proizvođača fonograma na njihovim fonogramima;
- Prava proizvođača videograma na njihovim videogramima;
- Prava organizacija za radiodifuziju na njihovim radijskim i televizijskim emitiranjima;
- Prava nakladnika na njihovim izdanjima;
- Prava proizvođača baza podataka na sadržaj baza podataka.

6.3 Vremensko ograničenje autorskih i srodnih prava

Autorska imovinska prava na djelu koje je zaštićeno autorskim pravom vremenski je ograničeno. To ograničenje omogućuje autoru i njegovim nasljednicima ostvarivanje finansijske koristi tijekom razumnog razdoblja.

Rokovi su:

- Prava autora: 70 godina nakon smrti autora;
- Prava izvođača: 50 godina od datuma izvedbe;
- Prava proizvođača fonograma: 50 godina od datuma prvog fiksiranja fonograma;
- Prava proizvođača videograma: 50 godina od datuma stvaranja prve fiksacije videograma;
- Prava organizacija za radiodifuziju: 50 godina od datuma prvog emitiranja;
- Prava proizvođača baza podataka: 15 godina od datuma završetka izrade baze podataka.

Autor ili nositelj autorskog prava može ostvarivati prava individualno i u sustavu kolektivnog ostvarivanja prava, sudskim putem, inspekcijskim pregledima prostorija u cilju pronalaženja dokaza o izradi ili posjedovanju bespravno izrađenih – piratskih primjeraka zaštićenih djela. Nositelj prava može ishoditi sudski nalog za zabranu takvih aktivnosti i tražiti odštetu za gubitak novčane naknade. Povreda autorskog prava može biti kazneno djelo ili prekršaj.

6.4 Udruge za kolektivno ostvarivanje prava u Hrvatskoj

Razvoj sustava kolektivnog ostvarivanja prava ubrzao je doveo do toga da su najprije udruge za kolektivno ostvarivanje prava u pojedinoj zemlji počele zastupati sve nositelje prava određene vrste, a zatim su se sa srodnim organizacijama u raznim zemljama počele povezivati ugovorima o uzajamnom zastupanju. Stupajući sve zajedno u svjetske asocijacije srodnih udruga (primjerice CISAC za društva za zaštitu glazbenih, književnih i likovnih prava), te su se udruge konačno udružile i u globalne, nadnacionalne asocijacije. Rezultat je uspostavljanje sustava u svim modernim zemljama, na zakonodavnoj i faktičkoj razini, čije su bitne karakteristike:

- u većini zemalja jedna udruga kolektivno ostvaruje prava za sve pripadnike jedne skupine nositelja prava;
- takva udruga ostvaruje prava domaćih i inozemnih nositelja prava u svojoj zemlji;
- takva udruga može putem ugovora o uzajamnom zastupanju u svojoj zemlji ubirati naknade u pogledu korištenja stranog repertoara i od drugih udruga primati naknade u pogledu korištenja svog repertoara u inozemstvu.

Prema tome, predmet zaštite prema korisniku nisu pojedinačno nabrojana djela, nego vrlo opsežan repertoar većine zemalja.

Prema Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima, kolektivno ostvarivanje prava može obavljati udruga nositelja prava koja za obavljanje takve djelatnosti ima odobrenje Državnoga zavoda za intelektualno vlasništvo RH. Zavod može izdati odobrenje za obavljanje predmetne djelatnosti

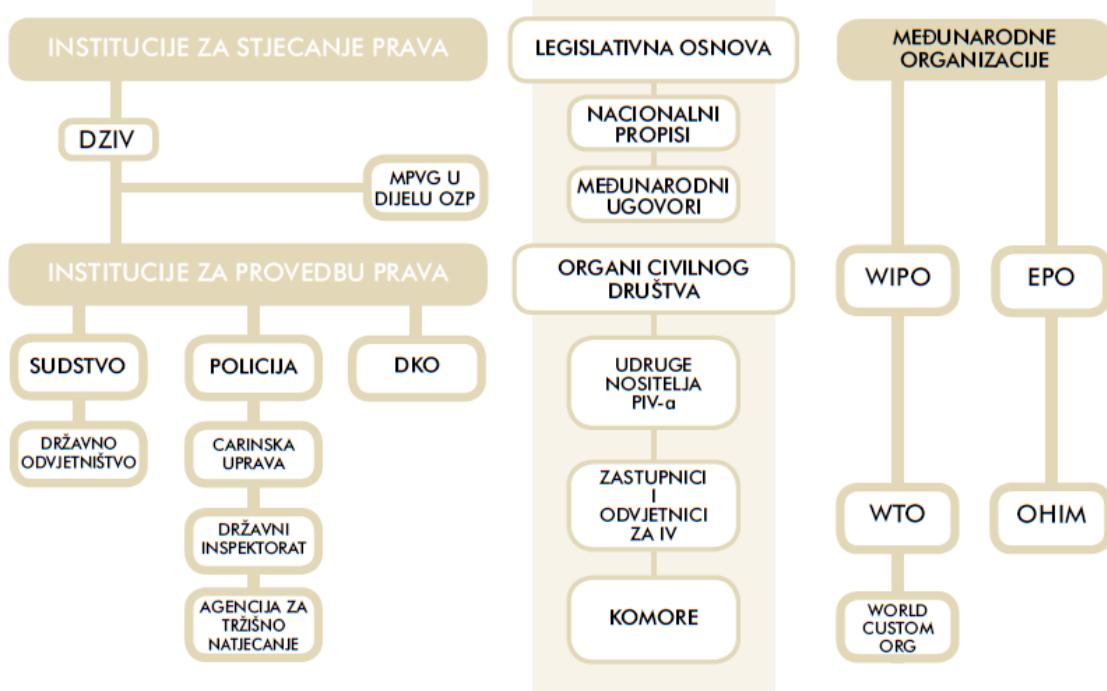
samo jednoj udruzi za pojedinu vrstu nositelja prava i to onoj koja ima najveći broj članova, temeljem dobivenih punomoći, uz primjereno broj ugovora o uzajamnom zastupanju, sklopljenih sa stranim asocijacijama i udrugama. Udruga može ostvarivati jednu, dvije ili više vrsta prava koja se u načelu odnose na pojedinu vrstu nositelja autorskog prava, odnosno srodnih prava.

U slučaju korištenja velikog broja autorskih djela i predmeta zaštite srodnih prava koja nisu unaprijed određena (javne izvedbe, emitiranja i reemitiranja putem radija ili drugog sredstva priopćavanja javnosti, nescenskih glazbenih djela ili zvučno snimanje odnosno fiksiranje izvedbe na fonogram), ne postoji mogućnost da korisnik djela stupa u kontakt s autorima, odnosno subjektima zaštite srodnih prava pojedinačno i da sklapa pojedinačne autorske ugovore ili primjerice ugovore o korištenju izvedbe za svako pojedino djelo. U takvom slučaju odgovarajući se ugovor može sklopiti tako da umjesto autora, odnosno nositelja srodnih prava, ugovor sklapa udruga za kolektivno ostvarivanje prava. Prema takvom ugovoru udruga izdaje autorizaciju (odobrenje) za korištenje svih djela koja zastupa (cijeli repertoar), ubire naknade i raspodjeljuje ih među nositeljima prava prema određenim pravilima raspodjele i nadzire korištenje djela.

Sljedeće udruge ostvaruju prava nositelja autorskog i srodnih prava:

- Hrvatsko društvo skladatelja, Služba ZAMP; HDS-ZAMP, Zagreb, Rendićeva 28 b-c, koje predstavlja autore i skladatelje na području glazbe;
- Hrvatska udruga za zaštitu izvođačkih prava, HUZIP, Zagreb, I. Broza 8a, koja predstavlja izvođače, glazbenike i pjevače;
- Udruga za zaštitu, prikupljanje i raspodjelu naknada fonogramskih prava, ZAPRAF, Zagreb, I. Broza 8a, koja zastupa proizvođače fonograma;
- Društvo hrvatskih filmskih redatelja, DHFR Zagreb, Britanski trg 2, koje predstavlja filmske redatelje, scenariste, snimatelje i producente.

KOMPONENTE NACIONALNOG SUSTAVA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA

INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO*

* standardna podjela prema WIPO-u

6.5 Creative Commons

Što je Creative Commons?

Creative Commons je neprofitna organizacija koja omogućava razmjenu i korištenje kreativnosti i znanja putem besplatnih pravnih alata u području zaštite autorskih prava.

Besplatni alati predstavljaju autorsko pravne licence koje na jednostavan, standardizirani način omogućavaju u javnosti dijeljenje i korištenje autorskih djela i to po uvjetima koje odredi sam autor. Creative Commons licence (u dalnjem tekstu: CC licence) omogućuju autoru utvrđivanje autorskih uvjeta tako da umjesto "Sva prava pridržana" mogu postaviti "neka prava pridržana". CC licence nisu alternativa autorskih prava, one omogućavaju autorima utvrđivanje autorskih uvjeta koji najbolje odgovaraju potrebama.

Kada se koristi CC licenca?

Kada želite kao autor ljudima omogućiti korištenje vašeg autorskog djela ili kada želite i druge uključiti u nastanak djela trebali biste djelo objaviti pod CC licencom. CC licenca omogućava fleksibilno utvrđivanje uvjeta korištenja djela (na primjer, možete dopustiti samo ne-komercijalnu uporabu) i tako djelo učiniti dostupnim za sve one koji će ga ne-komercijalno koristiti. Ako ste u potrazi za sadržajima koje možete besplatno i legalno koristiti, tada postoji ogromna baza djela objavljenih pod CC licencom.

Postoje stotine milijuna djela od pjesama i spotova do znanstvenih i akademskih materijala, koja su dostupna javnosti za slobodnu i legalnu uporabu, pod uvjetima iz autorskih dozvola uspostavljenih kroz CC licence. Danas sve veći broj tvrtki koristi ovaj način licenciranja, a najbolji uvid o kojim se tvrtkama radi možete dobiti uvidom u web stranicu na sljedećoj adresi <http://creativecommons.org/who-uses-cc>

Misija CC

CC razvija, podržava i upravlja pravnom i tehničkom infrastrukturom koja maksimizira digitalnu kreativnost, dijeljenje i inovacije.

Vizija CC

Vizija CC je ostvarivanje punog potencijala ljudske kreativnosti putem interneta - kroz univerzalni pristup istraživanjima i obrazovanju, potpuno sudjelovanje u kulturi, te poticati novu eru razvoja, rasta i produktivnosti.

Zašto CC?

Ideja univerzalnog pristupa istraživanjima, obrazovanju i kulturi moguća je putem interneta, ali naši pravni i društveni sustavi ne dopuštaju uvijek da se ta ideja i realizira. Copyright nastao davno prije pojave interneta, danas bitno pravno otežava radnje koje su dostupne kroz "mrežu svih mreža", kao što su: kopiranje, lijepljenje, uređivanje izvora i objavljivanje na web stranicama. Zadane postavke autorskih prava zahtijevaju od svih tih akcija prethodnu izričitu dozvolu autora, umjetnika, učitelja, znanstvenika, knjižničara, i dr. Kako bi se ostvarila vizija univerzalnog pristupa, autori trebaju

osigurati slobodan pristup javnosti na standardiziranoj infrastrukturi koja jamči ravnotežu između stvarnosti interneta i propisa o autorskim pravima. CC je ta standardizirana infrastruktura.

CC licence

CC autorsko-pravne licence unose ravnotežu unutar tradicionalnog okvira autorskog prava gdje "sva prava pridržava" autor. CC alatke svakome - od pojedinačnog autora do velikih kompanija i institucija - nude jednostavan način kako dopustiti korištenje svog djela izvan tih ograničenja. Kombinacija CC alatki i naših korisnika omogućuju da svakodnevno sve veće blago digitalnih i zajedničkih dobara, možemo slobodno umnožavati, distribuirati, remiksirati i prerađivati, a sve to unutar granica autorskog i srodnih prava.

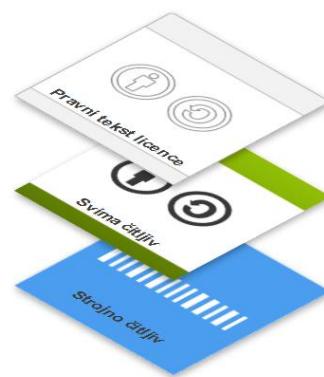
Sve CC licence imaju brojne zajedničke karakteristike. Svaka od licenci pomaže autorima - kad koriste naše alatke, kao davatelji licence da zadrže svoja autorska i srodnna prava, a drugima istovremeno dopuste da umnožavaju, distribuiraju i na neke načine koriste njihova djela, barem u nekomercijalne svrhe. Svaka CC licenca također osigurava davateljima licence da će ih priznati i označiti kao autora djela. CC licenca pravovaljana je u čitavom svijetu te kako su licence utemeljene na autorskom pravu vrijede dokle god traje autorsko i srodnna prava na konkretnom djelu. Te zajedničke karakteristike služe kao osnova na koju davatelji licence, kada donose odluku kako žele da se njihovo djelo dalje koristi, mogu dodati daljnja dopuštenja. Davatelj CC licence treba odgovoriti na nekoliko jednostavnih pitanja prilikom odabira licence, a to su:

- želi li dopustiti korištenje djela u komercijalne svrhe ili ne?
- želi li dopustiti prerade ili ne? Ako davatelj licence odluči da dopušta prerade, može se također odučiti da od svake osobe koja koristi djelo (primatelj licence) novonastalo djelo učini dostupnim pod istim licencnim uvjetima. Tu ideju nazivamo "Dijeli pod istim uvjetima" i predstavlja jedan od mehanizama koji (u slučaju da ga se odabere) pomažu da količina digitalnih zajedničkih dobara tijekom vremena raste. "Dijeli pod istim uvjetima" je nadahnut GNU Općom javnom licencom, koju mnogi koriste za projekte slobodnog softvera.

CC licence ne umanjuju slobodu korištenja koje zakon predviđa za korisnike djela zaštićenih autorskim i srodnim pravima, slobode kao što su sadržajna ograničenja autorskog prava, iscrpljenja prava i druga ograničenja isključivih prava. CC licence iziskuju od primatelja da traži dopuštenje za sve ostala korištenja djela koje su prema zakonu isključivo pravo autora, a koje licenca izrijekom ne dopušta. Primatelji licence moraju priznati i označiti davatelja licence kao autora, uz svaku kopiju djela zadržati sva licencna upozorenja i u kopijama djela postaviti link na djelo. Primatelji licence ne smiju tehnološkim mjerama zaštite onemogućiti drugima pristup djelu.

Tri "sloja" licence (strojno čitljiv - svima čitljiv - pravni tekst licence)

CC licence imaju jedinstvenu i inovativnu "troslojnu" strukturu. Svaka licenca polazi od tradicionalnog pravnog dokumenta napisanog jezikom i u formatu kojem poznaju i vole odvjetnici. Možemo to nazvati slojem pravnog teksta licence. S obzirom da većina stvaratelja, pedagoga i znanstvenika nisu pravni stručnjaci, CC licence su dostupne i u formatu kojem mogu čitati ljudi i koji nisu stručnjaci - to je svima čitljiv sažetak pravnog teksta licence, tzv. Commons Deed. Commons Deed je praktična referenca za davatelje i primatelje licenci u kojoj su u sažetom obliku iskazane najvažnije

odredbe i uvjeti licence. Smatramo ga pojednostavljenim objašnjenjem pravnog teksta koji se nalazi u pozadini. Sam Commons Deed nije licenca i njegov se sadržaj ne pojavljuje u samoj licenci.

Zadnji sloj u arhitekturi licenci polazi od uvida da softver - od pretraživača preko uredskih alatki do softvera za muzičku montažu - igra važnu ulogu u stvaranju, umnažanju, otkrivanju i distribuiranju djela. Kako bi mrežne softverske alatke lakše prepoznale da je neko djelo dano na korištenje pod CC licencem, postoji "strojno čitljiva" verzija licence kao sažeti iskaz ključnih sloboda i obaveza u formatu koji je razumljiv softverskim sustavima, pretraživačima i drugim tehnologijama. Sva ta tri sloja licenci zajedno jamče da spektar prava neće ostati samo pravni koncept. Time on postaje razumljiv stvarateljima djela, te korisnicima.

Pretraživanje otvorenih sadržaja ima važnu funkciju u pristupu djelima sa CC licencama. Kao pretraživače možemo koristiti Google kako biste pretraživali sadržaje pod CC licencama, za fotografije Flickr, glazbu na Jamendu, a multimedijalne sadržaje općenito na spinxpressu. Wikimedia Commons, repozitorij multimedijalnih sadržaja projekta Wikipedia, također je ključan korisnik CC licenci.

Licence

Imenovanje CC BY

Ova licenca dopušta drugima da distribuiraju, remiksiraju, mijenjaju i prerađuju autorovo djelo, čak i u komercijalne svrhe, dokle god navode autora izvornog djela. To je najotvorenija CC licenca. Preporučuje se za maksimalnu diseminaciju i daljnje korištenje licenciranih materijala.

Imenovanje -Dijeli pod istim uvjetima CC BY-SA

Ova licenca dopušta drugima da remiksiraju, mijenjaju i prerađuju autorovo djelo, čak i u komercijalne svrhe, dokle god autora navode i licenciraju nova djela pod istim uvjetima kao i prvotni autor. Ova licenca se često uspoređuje s "copyleft" licencama slobodnog softvera i softvera otvorena koda. Sva nova djela bazirana na djelu izvornog autora imat će istu licencu, tako da će sve daljnje prerade također dopuštati komercijalno korištenje. To je licenca koju koristi Wikipedija, tako da ju preporučuju za materijale koji bi mogli imati koristi od uklapanja sa sadržajima s Wikipedije ili slično licenciranih projekata.

Imenovanje-Bez prerada CC BY-ND

Ova licenca dopušta redistribuiranje, komercijalno i nekomercijalno, dokle god se djelo distribuira cjelovito i u neizmijenjenom obliku, uz isticanje izvornog autora.

Imenovanje-Nekomercijalno CC BY-NC

Ova licenca dopušta drugima da remiksiraju, mijenjaju i prerađuju Vaše djelo u nekomercijalne svrhe. Iako su njihova nova djela samo bazirana na djelu izvornog autora moraju navesti i izvornog autora i biti nekomercijalna, ona pritom ne moraju biti licencirana pod istim uvjetima.

Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima CC BY-NC-SA

Ova licenca dopušta drugima da remiksiraju, mijenjaju i prerađuju autorovo djelo u nekomercijalne svrhe, pod uvjetom da navedu autora izvornog djela i licenciraju svoja djela nastala na bazi autorovog djela pod istim uvjetima.

Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada CC BY-NC-ND

Ovo je najrestriktivnija od šest osnovnih CC licenci. Ova licenca dopušta drugima da preuzmu autorovo djelo i da ga dijele s drugima pod uvjetom da navedu izvornog autora, ali ga ne smiju mijenjati ili koristiti u komercijalne svrhe.

Public Domain oznaka

U okviru CC sustava mogući su i pravni akti koji se primjenjuju u prostoru javnog dobra kada su "sva prava ustupljena". CC0 pravni akt omogućuje davatelju licence da ustupi sva prava i prenese djelo u javno dobro, a CC oznaka javnog dobra omogućuje svakom internetskom korisniku da djelo "označi" kao javno dobro.

7 ZAŠTITA I OČUVANJE KULTURNIH DOBARA

Tradicija očuvanja graditeljske baštine na tlu Hrvatske traje gotovo kontinuirano od sredine 13. stoljeća kada se u statutima hrvatskih gradova (Korčule, Dubrovnika, Splita i dr.) utvrđuje način očuvanja grada. Organizirana skrb o zaštiti kulturne baštine kroz državnu konzervatorsku službu započela je 1854. godine kada Carsko kraljevski namjesnik za Kraljevinu Dalmaciju imenuje Vicka Andrića prvim konzervatorom za Dalmaciju.

Konzervatorska služba na današnjem području Hrvatske susretala se kroz povijest s brojnim problemima koji su priječili očuvanje baštine, ali najveći izazov bio je sučeljavanje sa uništenjem i štetama na kulturnoj baštini za vrijeme agresije na Hrvatsku od 1991. do 1995. godine. Rat je uništio ili oštetio više od 2500 tisuća zaštićenih građevina, među kojima su najvećim brojem bile zastupljene sakralne građevine, a tijekom agresije opljačkano je na desetke tisuća pokretnih kulturnih dobara.

Bogato konzervatorsko iskustvo koje se taložilo kroz stoljeća, kao i iskustvo stečeno u ratnom vihoru potaklo je promišljanja o strategiji i politici očuvanja kulturne baštine u nezavisnoj državi. Opredjeljenje za što cjelovitiju obnovu ratom oštećene baštine, kao i za obnovu zapuštene baštine tijekom socijalističkog razdoblja tražilo je nova rješenja pri uspostavi sustava očuvanja baštine. Sredstva proračuna na razini države, županija i gradova bila su nedovoljna i za najvažnije humanitarne potrebe, ali unatoč tomu izdvajana su za očuvanje kulturne baštine i njezinu poslijeratnu obnovu.

Tijekom 1999. godine Hrvatska donosi Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara¹⁰⁷ koji u potpunosti mijenja dotadašnju politiku zaštite kulturne baštine. Kao prvo, Zakon uz pokretna i nepokretna kulturna dobra omogućava uspostavljanje zaštite nad nematerijalnom baštinom, kao i nad prostorima koje prepoznajemo kao kultivirani krajolik. Napušta se dotadašnji sustav zabrana svih aktivnosti kojima bi se mogla ugroziti zaštićena baština i zamjenjuje sa sustavom gospodarenja baštinom.

Vlasnik zaštićenoga kulturnog dobra postaje ključna osoba koja u suradnji s konzervatorskom službom čuva i provodi mjere očuvanja. Konzervatorska služba organizirana u sastavu Ministarstva kulture Republike Hrvatske nadležna je za uspostavljanje zaštite nad dobrima, obrazlažući i objavljajući javno razloge zaštite te mjere kojima će se očuvanje osigurati. Tako zaštita kulturne baštine ne ostaje samo zadaća konzervatorske službe već svih građana, te jednako države kao i lokalnih vlasti. Označavanjem kulturnih dobara, te objavom Registra kulturne baštine Republike Hrvatske kao i svih provedenih istraživanja na kulturnim dobrima, kontinuirano se upoznaju i obrazuju građani sa značenjem baštine za kulturni identitet Hrvatske.

Sustav zaštite uspostavljen Zakonom iz 1999. godine jasno je propisao mjere zaštite s kojima konzervatorska služba može djelovati, razlikujući mjere koje može provoditi bez privole vlasnika, kao i one koje se mogu provoditi samo uz suradnju vlasnika zaštićenog dobra i konzervatorske službe. Međutim, osim vlasnika zaštićenu baštinu, osobito onu graditeljsku koriste i brojne druge osobe zbog čega su u Zakon unesene i odredbe koje ih obvezuju na sudjelovanje u očuvanju baštine koju koriste. Osobe koje u svojim gospodarskim aktivnostima koriste zaštićena kulturna dobra dužna su plaćanjem

¹⁰⁷ Za vrijeme četverogodišnjih priprema nacrta Zakona razmotreni su zakoni Austrije, Bugarske, Čehoslovačke, Egipta, Francuske, Grčke, Indije, Italije, Japana, Mađarske, Demokratske Republike Njemačke, Savezne Republike Njemačke (osobito Bavarske), Norveške, Poljske, Slovenije, Srbije, SSSR-a, Sjedinjenih Američkih Država, Španjolske, Švedske, Švicarske, Velike Britanije (Engleske i Škotske), te provedene konzultacije sa stručnjacima Vijeća Europe.

spomeničke rente participirati u osiguravanju sredstava za očuvanje baštine. Tako je sustav zaštite kulturne baštine istovremeno i sustav gospodarenja baštinom u cilju njezina očuvanja.

Ubiranjem spomeničke rente u razdoblju od 2003. do 2005. sredstva uložena u zaštićenu kulturnu baštinu udvostručena su, a 2007. godine ubrana spomenička renta u iznosu od preko 186 milijuna kuna, gotovo je učetverostručila ulaganja u očuvanje kulturne baštine u odnosu na 2003. Stalno povećavanje ulaganja u baštinu pokrenulo je programske aktivnosti u gradovima poput Splita, Dubrovnika, Osijeka, Zagreba i brojnih drugih kojima je cilj očuvati zaštićenu baštinu te ju prezentirati ne samo građanima već i sve brojnijim turistima.

Izgradnja velikih infrastrukturnih sustava, poput autocesta širom Hrvatske, rezultirala je do sada najvećim arheološkim istraživanjima, kako po njihovu broju tako i po značaju, što se sve provodi kao sastavnica cjelokupnih investicijskih programa. I u ovom segmentu Zakon je utvrdio okvir koji je postao opće prihvaćeno pravilo za svakog investitora.

Sustav gospodarenja baštinom u cilju njezina očuvanja nezamisliv je bez stalnog ulaganja u znanje potrebno gospodaru. Slijedom toga pravila Zakon je propisao licenciranje svih izvođača radova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Danas su u Hrvatskoj brojni poduzetnici i obrtnici (građevinari, arhitekti, restauratori, itd.) specijalizirani za radove na očuvanju kulturne baštine koji u suradnji s konzervatorskom službom čine njezino očuvanje održivim.

Godine 1997. Vlada Republike Hrvatske udružuje postojeće dvije restauratorske ustanove u Hrvatski restauratorski zavod koji čini okosnicu restauratorske djelatnosti u Hrvatskoj. Tijekom godina Hrvatski restauratorski zavod uz specijalizirane radionice u Zagrebu uspostavio je radionice u Ludbregu, Osijeku, Dubrovniku, Splitu, Juršićima i Vodnjanu u Istri, Rijeci i Zadru. Restauratorski zavod okuplja više od 200 restauratora te izvodi radove na očuvanju najznačajnijih kulturnih dobara.

Politika održivog očuvanja kulturne baštine pokrenuta donošenjem Zakona 1999. godine povezala je konzervatorsku službu s vlasnicima i korisnicima kulturnih dobara, izvođačima svih vrsta radova na očuvanju kulturnih dobara čime su stvoreni sinergijski učinci koji se već danas mogu uočiti u unaprjeđenju stanja kulturne baštine. Ministarstvo kulture kao utemjelitelj i razvojni čimbenik takve strategije i politike u 2004. godini pokrenulo je izradu razvojnih projekata koji povezuju ulaganja u očuvanje kulturne baštine s razvojem poduzetništva i poticanjem zapošljavanja, odnosno razvojem hrvatskog gospodarstva. Prvi takav projekt pokrenut je 2005. za područje Vukovara, Vučedola i Iloka koji će u četverogodišnjem razdoblju ulaganjem od 267 milijuna kuna obnoviti ratom uništene kulturne baštine Iloka i Vukovara, kao i nastaviti istraživanja svjetski poznatog arheološkog lokaliteta Vučedola sa izgradnjom Muzeja vučedolske kulture.

Od 2004. godine Ministarstvo kulture intenziviralo je investicijsku politiku i pokrenulo ulaganja u osnivanje novih muzeja i to: Arheološkog muzeja u Osijeku, Arheološkog muzeja Narona u Vidu pored Metkovića, Muzeja krapinskog pračovjeka u Krapini, Muzeja antičkog stakla u Zadru, Muzeja sakralne umjetnosti u Trogiru i Splitu, Muzeja Marka Pola na Korčuli, Muzeja iseljeništva u Zagrebu, Muzeja Domovinskog rata, kao i izgradnju nove zgrade za Muzej suvremene umjetnosti u suradnji s Gradom Zagrebom, te obnovu kompleksa palače Rikard Benčić za Muzej suvremene umjetnosti u Rijeci. Uz navedene investicijske projekte u muzejskoj djelatnosti uspostavljen je i Centar za podmorsku arheologiju u Zadru, kao nova ustanova specijalizirana za zaštitu i očuvanje podmorske baštine, te je kao takva dobila pokroviteljstvo UNESCO-a.

Intenzivna međunarodna suradnja ostvarena putem Ministarstva kulture u okvirima Vijeća Europe i UNESCO-a rezultirala je ratifikacijom svih međunarodnih ugovora na području zaštite kulturne baštine (graditeljske, arheološke, podmorske, nematerijalne i drugih).

Strategiju Ministarstva kulture prepoznali su brojni čimbenici, građani kao i brojni gradonačelnici koji su pokretanjem aktivnosti na očuvanju kulturne baštine gradova dali svoj doprinos uspjehu. Tako je uprava Grada Splita inicirala uklanjanje svih reklama s pročelja građevina unutar Dioklecijanove palače što je provedeno u samo desetak dana uz sveopće odobravanje građana Splita, a na zadovoljstvo svih ljubitelja kulturne baštine. Ovaj primjer potaknuo je i druge gradove koji najavljuju slične aktivnosti i potvrđio je strateški moto: **Kulturna baština je suviše važna da bi bila prepustena samo skrbi konzervatora.**

7.1 Povijesni razvoj pravnog sustava o zaštiti kulturnih dobara na području Hrvatske

Povijesni slijed i razvoj pravnog sustava o zaštiti kulturnih dobara na području današnje Republike Hrvatske prikazat ćemo kroz nekoliko razdoblja, a to su:

- od 1254. – 1850. – od statuta hrvatskih gradova do donošenja Lex Pacca,
- od 1850. – 1918. – osnivanje konzervatorske službe,
- od 1918. – 1945. – zaštita spomenika kulture na području Hrvatske između dva svjetska rata,
- od 1945. – 1991. – pravni sustav zaštite spomenika kulture u Jugoslaviji,
- od 1991. – pravni sustav zaštite kulturnih dobara Republike Hrvatske.

7.1.1 Od statuta hrvatskih gradova do donošenja Lex Pacca (1254 - 1850)

Na području današnje Republike Hrvatske s prvim pravnim normama kojima se uređuju pojedina pitanja zaštite starina (spomenika) susrećemo se već sredinom XIII. stoljeća u okviru odredbi statuta pojedinih gradova. Tako možemo navesti primjere Statuta Korčule¹⁰⁸ iz 1254. godine, Statuta Dubrovnika¹⁰⁹ iz 1272. godine ili Statuta Splita¹¹⁰ iz 1312. godine.

Pravne norme slična sadržaja susrećemo i u tekstu Odluke dubrovačkog Senata o obnovi grada, koju je Senat donio 1668. godine nakon izuzetno jakog potresa koji je nanio velike štete Gradu Dubrovniku. Kako kroz razna povijesna razdoblja dijelovi današnjeg teritorija Republike Hrvatske potпадaju pod pravne sustave tada susjednih zemalja ili osvajača nema znatnijeg razvoja vlastite pravne misli, već postaje presudan utjecaj tuđinskih pravnih sustava.

Najveći utjecaj na razvoj pravne misli o zaštiti spomenika kulture svakako je imalo donošenje Vatikanskog edikta 7. travnja 1820. godine, danas poznatijem pod nazivom "Lex Pacca"¹¹¹ (koji je dobio ime po imenu kardinala Pacca, autora ovog edikta). Ovaj edikt predstavlja prvi potpuni zakon kojim se detaljno uređuju pitanja zaštite starina u crkvenoj državi. Po prvi puta su u jednom aktu sistematizirane odredbe o iskapanju arheoloških nalaza i njihovu čuvanju, kao i odredbe o čuvanju starina, zabrani njihova oštećivanja, otuđenja, izvoza, popravka ili restauracije bez prethodno dobivene dozvole za ove aktivnosti. Sadržaj ovog edikta postao je uzor za slične zakone drugih država, koje su preuzimale ne samo pojedine odredbe, već i njegova načela.

¹⁰⁸ Statut Korčule - poglavља 4, 49, 57 i 146

¹⁰⁹ Statut Dubrovnika – V. knjiga, kao i dopune u VIII. knjizi iz 1296. godine

¹¹⁰ Statut Splita - poglavља 1 - 19 u V. knjizi

¹¹¹ Mariotti, o. c. 235-6. Egger A., Kirchliche Kunst und Denkmalpflege, Bressanone, 1933; Pellati F., La Legislation des Monuments Historiques en Italie, La conservation des Monuments d'Art et d'Historie, Paris, 1933

7.1.2 Osnivanje konzervatorske službe u Hrvatskoj (1850 - 1918)

Kao narednu fazu u uspostavljanju pravnog sustava zaštite spomenika kulture možemo smatrati period od 1850. godine sve do 1918. godine u kojem dolazi do osnivanja konzervatorske službe za tadašnja područja Hrvatske s ciljem uspostavljanja sustavne zaštite spomenika kulture.

U 1850. godini u Zagrebu se osniva "Društvo za jugoslavensku povesticu i starine" s programskim zadatkom da izučava hrvatske spomenike.¹¹² Iste godine osniva se Centralna komisija za istraživanje i uzdržavanje građevinskih spomenika u Beču čija nadležnost pokriva i najveći dio današnjeg područja Republike Hrvatske. Carsko kraljevski namjesnik Kraljevine Dalmacije 1854. godine imenuje splitskog arhitekta Vicka Andrića prvim počasnim konzervatorom za Dalmaciju. Već naredne godine i Ivan Kukuljević Sakcinski¹¹³ biva imenovan za konzervatora građevina Kraljevine Hrvatske i Slavonije. U tom periodu kao pravne norme o zaštiti spomenika kulture primjenjuju se Austrijski statuti sve do zaključenja Hrvatsko-Ugarske nagodbe. Od 1881. godine u dijelu područja koji se nalazi pod dominacijom Ugarske primjenjuje se ugarski zakon o zaštiti spomenika kulture.

Unutar ove faze znatniji pomak učinjen je 1903. godine kada je u Splitu osnovano Povjerenstvo za Dioklecijanovu palaču, koje ubrzo prerasta u Povjerenstvo za Dalmaciju,¹¹⁴ dok se 1910. godine kada se u Zagrebu osniva Zemaljsko povjerenstvo za čuvanje umjetnina i povijesnih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Poslije Prvoga svjetskog rata Zemaljsko povjerenstvo u Zagrebu osniva se kao Konzervatorski ured u Zagrebu.

7.1.3 Zaštita spomenika kulture na području Hrvatske između dva svjetska rata (1918 - 1945)

Područje današnje Republike Hrvatske u periodu od 1929. godine pa sve do početka Drugoga svjetskog rata nalazilo se u okviru Kraljevine Jugoslavije. U ovom periodu ponovno dolazi do zastoja u dalnjem razvoju pravnog sustava zaštite spomenika kulture. Zastoj je vidljiv i po činjenici da ne dolazi do donošenja zasebnog propisa kojim bi se uredila zaštita spomenika kulture, iako se takvi propisi donose u to vrijeme u susjednim državama. Jedine norme kojima se uređuje zaštita spomenika kulture nalazimo u tekstu članka 121. Zakona o šumama i rudama¹¹⁵, koji govori o zaštiti predmeta sa spomeničkim svojstvima koji se nalaze u šumama, te u člancima 24. i 25. Građevinskog zakona¹¹⁶, kojima se uređuje način zaštite povijesnih urbanih cjelina i građevina sa spomeničkim svojstvima. Neposredno pred Drugi svjetski rat 1940. godine na području Banovine Hrvatske stupa na snagu posebna Uredba o čuvanju starina i prirodnih spomenika.

¹¹² "Društvo za jugoslavensku povesticu i starine" osnovao je Ivan Kukuljević Sakcinski. Društvo u svom programu ima popisivanje svih pokretnih i nepokretnih spomenika kulture u Hrvatskoj. Djelovanje Društva je od izuzetne važnosti jer predstavlja javni rad na očuvanju svih spomenika kulture, dok će nakon osnivanja Centralna bečka komisija skrbiti samo za spomenike graditeljske baštine.

¹¹³ Ivan Kukuljević Sakcinski 1875. godine objavljuje "Zaključke društva glede čuvanja starinah" koji sadrže 28 paragrafa u časopisu "Arkv za povjestnicu jugoslavensku" (knjiga XII strana 160 - 171).

¹¹⁴ 1912. godine Povjerenstvo za Dioklecijanovu palaču proširuje svoje djelovanje na cijelo područje Dalmacije, tako da se već 1913. godine pretvara u Pokrajinski konzervatorski ured za Dalmaciju, kao posljedica decentralizacije središnje konzervatorske organizacije u Beču. Interesantno je primjetiti da Pokrajinski konzervatorski ured i nakon sloma Austro-Ugarske primjenjuje Austrijske statute sve do 1940. godine.

¹¹⁵ Službene novine br. 307 - CXXXI od 31. prosinca 1929. godine

¹¹⁶ Službene novine br. 133 - XLII od 16. srpnja 1931. godine

S početkom Drugog svjetskog rata u Zagrebu se osniva Konzervatorski zavod, kojem na čelo dolazi dr. Ljubo Karaman, jedan od pionira suvremenog konzervatorstva u Hrvatskoj. U ovom periodu Nezavisna država Hrvatska donijela je svega dvije zakonske odredbe i to Zakonska odredba o zabrani otuđivanja, izvoza starinskih umjetničkih, kulturno - povijesnih spomenika i Zakonska odredba o hrvatskim kulturnim spomenicima.

7.1.4 Pravni sustav zaštite spomenika kulture u Jugoslaviji (1945 - 1990)

Neposredno pred kraj II. svjetskog rata 1945. godine Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije donosi Odluku o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina¹¹⁷ čime započinje izgradnja pravnog sustava zaštite spomenika kulture. Iste godine donesen je na federalnoj razini i Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijekosti Demokratske Federativne Jugoslavije.¹¹⁸ Iz godine u godinu, pa sve do 1960. godine s izmjenom i dopunom zakona na federalnoj razini, kao i sa donošenjem zakona o zaštiti spomenika kulture na razini pojedinih republika¹¹⁹ izgrađivan je složeni pravni sustav zaštite spomenika kulture.

Tijekom 1965. godine donošenjem Osnovnog zakona o zaštiti spomenika kulture¹²⁰ na federalnoj razini, kao i izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti spomenika kulture¹²¹ Socijalističke Republike Hrvatske izvršenim 1965. i 1966. godine oblikovan je većim dijelom pravni sustav zaštite spomenika kulture koji sve do 1990. godine nije pretrpio bitnije promjene.

Analiza kvalitete pravnog sustava o zaštiti spomenika kulture u nerazdvojnoj je vezi s analizom stanja spomenika kulture u određenom periodu. Tako analizirajući period od 1965. do 1990. godine ne možemo biti zadovoljni krajnjom ocjenom stanja. Iako su odredbe navedenih zakona propisivale jasne odnose, sustav društvenog vlasništva u kojem svi uživaju prava vlasnika a teško se nalazi osoba koja ispunjava propisane obveze, doveo je većinu spomenika u teško stanje. Tako su tijekom vremena napuštene povijesne građevine naselili socijalno najniži slojevi pučanstva, ili su na drugi način izgubili svoje stoljetne funkcije što je dovelo do njihove trajne degradacije. Negativan utjecaj na provedbu sustava zaštite spomenika kulture svakako je imao negativan politički stav komunističke ideologije prema crkvi. Posljedice ovoga razdoblja ostavile su zasigurno neizbrisiv trag na spomenicima kulture, s kojima će se suočavati nekoliko budućih naraštaja u želji da spasi i očuva hrvatsku kulturnu baštinu.

U 1979. godini dvije spomeničke cjeline i to: Grada Dubrovnika i splitska Dioklecijanova palača upisane su na Listu svjetske kulturne i prirodne baštine UNESCO-a, kada dolazi i do upisa Plitvičkih jezera ali kao prirodnog fenomena.

Kao izuzetak koji potvrđuje pravilo, tako bi sažetak analize pravnog sustava navedenog perioda bio nepotpun bez navoda o posebnom zakonu¹²² donesenom s ciljem sustavne obnove spomeničke cjeline Grada Dubrovnika. Zakonom o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika od 1986.

¹¹⁷ Službeni list DFJ br. 10/1945

¹¹⁸ Službeni list DFJ br. 54/1945

¹¹⁹ Sabor Narodne Republike Hrvatske donio je 19. 10. 1949. godine Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijekosti (Narodne novine br. 84/1949). Ovaj zakon je bio na snazi sve do 12. 4. 1960. kada Sabor Narodne Republike Hrvatske donosi Zakon o zaštiti spomenika kulture (Narodne novine br. 18/1960).

¹²⁰ Službeni list SFRJ br. 12/1965

¹²¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti spomenika kulture (Narodne novine SRH br. 14/1965)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti spomenika kulture (Narodne novine SRH br. 55/1965)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti spomenika kulture (Narodne novine SRH br. 50/1966)

¹²² Zakon o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika - Narodne novine br. 21/1986, 33/1989 i 26/1993

godine uspostavlja se organizirani sustav obnove koji sadržava i provedbu mjera seizmičke zaštite. Osim ustrojavanja posebnih specijaliziranih službi sa trajnim zaduženjem izvršavanja poslova na obnovi spomeničke cjeline uveden je i poseban način financiranja obnove. Značajno je istaknuti da se dio sredstava prikupljao iz prihoda ostvarenog turizmom na području Dubrovnika, što je za to vrijeme predstavljalo jedinstveno rješenje i to ne samo na području Hrvatske, već i u Europi.

7.2 Pravni sustav zaštite kulturnih dobara Republike Hrvatske

Sabor Republike Hrvatske 19. svibnja 1991. godine proglašava Republiku Hrvatsku samostalnom i suverenom državom. Nakon osamostaljenja nastavljena je primjena svih važećih propisa o zaštiti spomenika kulture koje smo već do sada spomenuli.

7.2.1 Pravni sustav zaštite spomenika kulture samostalne i suverene Republike Hrvatske (1991-1999)

Prve promjene provedene su u organizaciji Službe za zaštitu spomenika kulture. Služba koju su do tada činili: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, regionalni zavodi za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Osijeku, Splitu i Rijeci, kao i općinski zavodi u Karlovcu, Varaždinu, Šibeniku, Zadru, Splitu, Zagrebu i Dubrovniku, kao samostalne ustanove, postupno se ustrojava u okviru državne uprave u jedinstveni Zavod. Ovaj proces započet 1991. godine bio je prekinut za vrijeme Domovinskog rata, te je u tom vremenu donesena posebna Naredba o jedinstvenom djelovanju Službe zaštite spomenika kulture u Republici Hrvatskoj.¹²³

Ratna razaranja agresora usmjereni na namjerno uništenje hrvatske kulturne baštine, već ionako teško stanje pretvorila su u dramatično, o čemu svjedoče brojčani prikazi u izvješćima o ratnoj šteti. U takvim okolnostima uočavaju se nedostaci pravnog sustava, čak i na međunarodnoj razini, koji nije bio u stanju predvidjeti, pa tako niti spriječiti vandalsko ponašanje agresora. Bolna iskustva u primjeni međunarodnih propisa o zaštiti kulturnih dobara za vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj, toliko su brojna da moraju biti predmetom zasebnog izvješća.

7.2.2 Osnovne značajke pravnog sustava o zaštiti spomenika kulture do 1999. godine

Pravni sustav zaštite kulturnih dobara u Hrvatskoj činili su sljedeći temeljni propisi: Zakon o zaštiti spomenika kulture¹²⁴, Zakon o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika¹²⁵, Zakon o muzejskoj djelatnosti¹²⁶ i Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima.¹²⁷ Uz navedene temeljne propise pravni sustav zaštite spomenika kulture čini i velik broj drugih zakonskih i podzakonskih akata kojima se uređuju pojedina specifična pitanja.

¹²³ Naredba o jedinstvenom djelovanju Službe za zaštitu spomenika kulture Republike Hrvatske - Narodne novine br. 7/1992

¹²⁴ Zakon o zaštiti spomenika kulture - Narodne novine br. 7/1967, 13/1967, 47/1986, 47/1989, 19/1991, 26/1993, 96/1993 i 52/1994

¹²⁵ Zakon o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika - Narodne novine br. 21/1986, 33/1989 i 26/1993

¹²⁶ Zakon o muzejskoj djelatnosti - Narodne novine br. 12/1977, 47/1986, 27/1991, 26/1993 i 96/1993

¹²⁷ Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima - Narodne novine br. 25/1978, 47/1986, 26/1993 i 96/1993

Najviše pažnje u nastavku ćemo posvetiti dijelu pravnog sustava kojim se uređuje zaštita spomenika kulture. Ovo područje ponajprije je bilo uređeno Zakonom o zaštiti spomenika kulture, koji je u svom izvornom tekstu donesen 1966. godine, te je nakon toga u više navrata mijenjan i dopunjjen. Uz ovaj temeljni Zakon na području zaštite spomenika kulture primjenjivale su se i odredbe drugih propisa kojima se uređuju druga područja, od kojih osobito propisi o prostornom uređenju, o građenju, carinski i porezni propisi, kao i mnogi drugi.

Sam Zakon o zaštiti spomenika kulture u okviru svojih temeljnih odredbi uređivao je što se smatra spomenikom kulture, te je člankom 2. propisivao:

"Spomenikom kulture smatraju se nepokretni i pokretni predmeti kao i grupe predmeta, koji su zbog svoje arheološke, povijesne, socioološke, etnografske, umjetničke, arhitektonske, urbanističke, tehničke i druge znanstvene ili kulturne vrijednosti od značenja za društvenu zajednicu."

Uz navedenu definiciju spomenika kulture važno je istaknuti da se u članku 1. Zakona utvrđivalo da su "spomenici kulture zaštićeni samim zakonom, bez obzira u čijem su vlasništvu i jesu li registrirani", čime je faktički bila uspostavljena zaštita "ex lege" i nad onim predmetima za koje se tek može samo predmijevati da imaju svojstva spomenika kulture. Institut zaštite "ex lege" u praksi je rasteretio savjest konzervatora u službi zaštite spomenika kulture u slučajevima kada predmet sa svojstvima spomenika kulture nije bio zaštićen donošenjem akta o preventivnoj zaštiti ili registraciji, ali ga je istovremeno sudska praksa odbacila zbog nedostatka bilo kakvih kriterija za njegovu primjenu. Ovakva odredba pokazala se bez pravnog učinka, jer je njen doslovno provođenje u praksi značilo da svaki predmet može biti spomenik kulture, dok se ne dokaže suprotno, a to je svakako neprihvatljivo.

Za razliku od zaštite "ex lege" zakonska mogućnost uspostavljanja preventivne zaštite nad predmetom za koji se prepostavlja da ima spomenička svojstva, koja se uspostavlja donošenjem rješenja od Zavoda za zaštitu spomenika kulture, pokazala se u praksi vrlo korisnom. Gotovo u svakom slučaju od uočavanja predmeta, pa do okončanja istraživanja i valorizacije takvog predmeta, kao obaveznih predradnji za utvrđivanje spomeničkih svojstava, proticalo je više mjeseci, a ponekad i godina. Svakako je bilo korisno u takvim slučajevima uspostaviti odmah preventivnu zaštitu i time bitno smanjiti pogibelj od oštećenja ili uništenja predmeta. Predmet nad kojim je uspostavljena preventivna zaštita uživao je isti status kao i registrirani spomenik kulture.

Poseban dio toga Zakona i poseban podzakonski akt¹²⁸ uređivao je postupak registracije spomenika kulture, odnosno postupak upisa u Registar spomenika kulture. Postupak registracije, kao i sam Registar vodio je Zavod za zaštitu spomenika kulture. Zavod je donosio rješenje kojim se utvrđuje da predmet ima svojstvo spomenika kulture, te istim rješenjem određivao upis predmeta u Registar spomenika kulture. U slučajevima kada se rješenjem utvrđivalo svojstvo spomenika kulture za nepokretnine istim rješenjem utvrđivale su se i granice područja koji se stavlja pod zaštitu.

U Registar Zavod je upisivao osnovne podatke o spomeniku, a naknadno su se u Registar unosili i podaci o troškovima održavanja, popravaka ili konzerviranja (samo kada su se u spomenik ulagala državna sredstva). Ostali upisi, promjene ili brisanja u Registru mogli su se izvršiti samo temeljem rješenja Zavoda.

Predmeti i zbirke muzeja, arhiva, biblioteka, galerija, prema podacima iz inventara navedenih ustanova također su se upisivali u Registar spomenika kulture. Zbirke su se upisivale u Registar kao cjelina temeljem prijave koju je ustanova podnosiла Zavodu.

¹²⁸ Pravilnik o registraciji spomenika kulture - Narodne novine br. 6/1968

U postupku registracije spomenika kulture, ni vlasnik, kao ni posjednik nisu imali utjecaja, izuzev prava na žalbu nakon donošenja rješenja od Zavoda.

Ovaj Zakon, kao i ostali propisi nastali u periodu socijalističkog sustava, temeljio se na principima društvenog vlasništva, pa je stoga prava i obveze u odnosu na spomenike kulture utvrđivao za njihove trenutne posjednike (imaoce), a u potpunosti je prešutno isključio njihove vlasnike. Tako su se najveći broj odredbi Zakona kojima su se uređivala pitanja prava i obveza posjednika spomenika kulture odnosila na:

- obvezu prijave Zavodu za zaštitu spomenika kulture svakog predmeta za koji se može pretpostaviti da ima svojstva spomenika kulture, kao i svaku promjenu na takvu predmetu;
- obvezu brižljiva čuvanja i održavanja spomenika;
- dužnost da omogući istraživanje i proučavanje spomenika stručnim osobama koje imaju odobrenje Zavoda za zaštitu spomenika kulture;
- dužnost da se omogući pristup javnosti radi razgledavanja spomenika;
- suzdržavanje od aktivnosti kojima bi se izazvala pogibelj za spomenik;
- obvezu da se za svaku radnju kojom bi se moglo prouzročiti promjene na spomeniku prethodno zatraži dozvolu Zavoda za zaštitu spomenika kulture;
- zabranu izvoza spomenika, izuzev ako za to postoji dozvola Zavoda za zaštitu spomenika kulture.

Kao što smo već do sada isticali posebnu i značajnu ulogu u cijelokupnom sustavu zaštite spomenika kulture, imao je Zavod za zaštitu spomenika kulture koji je djelovao u sastavu Ministarstva kulture. Zavod za zaštitu spomenika kulture bio je ustrojen u dvije razine koju su činili: Središnja uprava sa sjedištem u Zagrebu i Odjelima koji su ustrojeni sa sjedištem u Zagrebu, Osijeku, Splitu, Rijeci, Karlovcu, Varaždinu, Zadru, Šibeniku i Dubrovniku. Ovakav ustroj Zavoda uspostavljen je u kolovozu 1994. godine kada su donošenjem izmjena i dopuna Zakona dotadašnji regionalni i općinski zavodi za zaštitu spomenika kulture prestali postojati kao samostalne ustanove, te nastavili s radom u sastavu jedinstvenog Zavoda dobivajući tako status ministarstva, odnosno državne uprave.

Temeljem Zakona o zaštiti spomenika kulture Zavod je, kao upravno tijelo obavljao poslove zaštite spomenika kulture, a osobito:

- vodio evidenciju i dokumentaciju o spomenicima kulture;
- provodio istraživanja i dokumentirao spomenike kulture;
- provodio postupak preventivne zaštite predmeta za kojeg se prepostavlja da ima svojstvo spomenika kulture;
- provodio postupak registracije spomenika kulture i vodio Registar spomenika kulture Hrvatske;
- izrađivao konzervatorsku dokumentaciju za prostorno planiranje i surađivao u izradi prostornih planova;
- davao stručno mišljenje o prioritetu pri provođenju zaštitnih radova na spomenicima kulture;
- stručno nadzirao provedbu zaštitnih mjera i radova nad spomenicima kulture;
- pružao stručnu pomoć posjednicima i ustanovama u provedbi mjera zaštite spomenika kulture;
- po zahtjevu dozvoljavao arheološka iskopavanja i istraživanja pod uvjetima propisanim Zakonom;
- po zahtjevu dozvoljavao provođenje radnji kojima se mogu prouzročiti promjene na spomeniku ili narušiti njegov integritet;
- po zahtjevu dozvoljavao prijenos i izvoz spomenika kulture;
- predlagao donošenje propisa kojima se uređuju pitanja iz područja zaštite spomenika kulture;
- obavljao i druge poslove utvrđene Zakonom ili odlukom nadležnog tijela državne uprave.

Od 1994. godine služba zaštite kulturne baštine prolazi kroz stalne organizacijske promjene, te tako do 1996. godine djeluje kao samostalno tijelo državne uprave pod nazivom Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine. Koncem 1996. godine konzervatorska služba ponovno ulazi u sastav Ministarstva kulture u okviru kojeg djeluje sve do danas.

7.2.3 Razlozi zbog kojih je 1999. donesen Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Podsjetimo da je do donošenja Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara područje zaštite kulturnih dobara bilo je uređeno Zakonom o zaštiti spomenika kulture ("Narodne novine", br. 7/67 - pročišćeni tekst, 13/67, 31/86, 47/86, 47/89, 19/91, 26/93, 52/94), Osnovnim zakonom o zaštiti spomenika kulture ("Narodne novine", br. 52/91), Zakonom o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika ("Narodne novine", br. 21/86, 33/89 i 26/93) i Rezolucijom o obnovi hrvatske kulturne baštine ("Narodne novine", br. 34/92).

Iako je Zakon o zaštiti spomenika kulture donesen 1960. godine, mijenjan i dopunjavan sedam puta, bila je očevidna i neprijeporna potreba za donošenjem novoga zakona, prilagođenog ustavnom i pravnom poretku Republike Hrvatske i suvremenom stručnom shvaćanju potreba zaštite i očuvanja kulturnih dobara.

Donošenje Zakona imalo je za cilj uspostaviti osnovne uvjete za provedbu zaštite i očuvanja kulturnih dobara na svekolikom teritoriju Republike Hrvatske sukladno državnom ustroju i pravnom poretku, kao i zakonskim rješenjima koja su primjerena stručnoj i pravnoj tradiciji Republike Hrvatske.

U odredbama do tada važećih propisa o zaštiti spomenika kulture nalazili su se pravni instituti i pravni pojmovi koji više nisu postojali u hrvatskome pravnom sustavu, pa su takvi propisi već stoga bili neprimjereni i neprimjenjivi. Uz to, oni ni terminološki, niti jezično nisu bili u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i drugim pozitivnim propisima. Zakoni u području zaštite spomenika kulture nisu bili usklađeni niti s promjenama u ustrojstvu državne uprave i lokalne samouprave i uprave, što je stvaralo daljnje poteškoće u njihovoj primjeni i obavljanju upravnih i stručnih poslova u djelatnosti zaštite kulturnih dobara. Zakonske odredbe, kojima su se uređivala stručna pitanja, iako još uvijek primjenjive, bile su nepotpune, pa i neprikladne za djelotvoran, stručan i učinkovit rad u području zaštite spomenika kulture. Navedenim se zakonima npr. uopće nisu uređivala neka vrlo značajna pitanja za stručno i djelotvorno ostvarivanje zaštite i očuvanja kulturnih dobara, što se ponajprije odnosi na inspekciju, upravni i stručni nadzor, restauratorsku djelatnost i druga važna pitanja.

Uz sve to valjalo je uvažiti i bitna načela zaštite kulturnih dobara koja su utvrđena u normama međunarodnog prava, međunarodnim konvencijama, preporukama, rezolucijama, među kojima osobito Konvencijom o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i Protokolom u vezi sa zabranom izvoza kulturnih dobara s okupiranih teritorija, Hagg, 1954., Konvencijom o mjerama zabrane i sprječavanja nedozvoljenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara, Pariz, 1970., Konvencijom o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, Pariz, 1972., Europskom konvencijom o zaštiti arheološke baštine, 1992., Europskom konvencijom o zaštiti graditeljske baštine iz 1985, kao i propisima Europske unije (Council Regulation (EEC) No 3911/92 od 9.12.1992., Commission Regulation (EEC) No 752/93 od 30.3. 1993., Council Directive 77/388/EEC, Cuncil Directive 94/5/EC od 14. 2. 1994).

Stoga je donošenje Zakona rezultat nastojanja da se na suvremenim način urede sva pitanja koja su do tada bila sadržana u Zakonu o zaštiti spomenika kulture i Osnovnom zakonu o zaštiti spomenika

kulture, kao i drugim već spomenutim zakonima, zatim i ona pitanja koja do tada uopće nisu zakonima uređivana ili su pak bila nepotpuno uređena, a značajna su za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara u Republici Hrvatskoj. Donošenjem Zakona trebalo je otkloniti postojeće neusklađenosti i nepotpunosti zakonodavstva i dovesti svekoliko obavljanje djelatnosti zaštite kulturnih dobara u sklad s pravnim i gospodarskim sustavom države.

7.2.4 Stanje hrvatske kulturne baštine u vrijeme donošenja novog Zakona

U vrijeme donošenja Zakona, dakle 1999. godine, svekoliku kulturnu baštinu Republike Hrvatske čini vrlo velik broj vrijednih nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara. Nema županije, grada, općine, a gotovo ni naselja, na području kojih ne postoji kulturna dobra čiju je zaštitu i očuvanje potrebno osigurati.

Tom fondu pripadaju ponajprije stare građevine u gradskim povjesnim jezgrama, većina crkava, samostana, te drugih sakralnih građevina i kompleksa, gradovi, gradske cjeline, tradicionalna seoska naselja, stare tvrđe i gradine, bedemi i nekropole, arheološka nalazišta, čitavi krajevi i krajobrazi s povijesnim obilježjima, stari mostovi, dvorci i sve druge pojedinačne spomenički vrijedne građevine raznih namjena, kao nepokretna kulturna dobra.

Kulturnoj baštini pripadaju i pokretna kulturna dobra, kao što su djela likovnih umjetnosti, folklorno (etnografsko) blago, muzejske, galerijske i privatne zbirke, stare knjige, arhivsko gradivo, pisma, rukopisi i filmovi, namještaj, odjeća i nošnje, staro oružje, prometna sredstva i uređaji, spomenici tehničke kulture, kao i drugi predmeti koji imaju, sukladno zakonu, svojstvo kulturnoga dobra.

Stanje kulturnih dobara 1999. godine u Republici Hrvatskoj bilo je zabrinjavajuće, dijelom kao rezultat zatečenog stanja iz prošlih vremena, kada su kulturna dobra bila zanemarivana i vrlo često krajnje marginalizirana, ali i stoga što su u Domovinskom ratu upravo kulturna dobra bila izložena golemim razaranjima i uništenju.

U Domovinskom ratu hrvatskoj nacionalnoj kulturnoj baštini nanesena je šteta velikih razmjera. Uništena su mnoga povjesna naselja, muzejske zbirke, arhivi, knjižnice, a posebno sakralni objekti. Vrlo velike destrukcije agresor je učinio i na kulturnim dobrima od osobitog nacionalnog i svjetskog značenja.

Iz brojnih oštećenih, razorenih i napuštenih kulturnih objekata, posebno na privremeno okupiranim područjima Republike Hrvatske, nestala su, otuđena su ili rekvirirana vrijedna kulturna dobra i čitavi inventari muzeja, galerija, knjižnica i sakralnih objekata.

Utvrđeno je više od 2.441 oštećenih ili uništenih nepokretnih spomenika kulture koja su bila evidentirana ili upisana u Registr nepokretnih spomenika kulture. Po vrstama nepokretnih spomenika na području Republike Hrvatske oštećeno je ili uništeno: 1.770 civilnih građevina, 497 sakralnih građevina (crkve i samostani), 15 povjesno memorijalnih građevina, 60 povjesnih vojno-obrambenih građevina, 66 gospodarskih objekata, 15 groblja, 18 objekata javne plastike i urbane opreme, kao i 11 arheoloških lokaliteta, te 21 zaštićena gradska cjelina.

Najveći broj oštećenih civilnih građevina nalazi se na području zaštićenih gradskih cjelina. Sakralni spomenici kulture (crkve i samostani) na drugom su mjestu po broju oštećenih i uništenih

spomenika. U ove brojeve nisu uključeni podaci o ratnim štetama na pokretnim spomenicima kulture.

Zabrinjavajuće je bilo i stanje graditeljske baštine, nastalo kao posljedica politički motivirane nagle urbanizacije u proteklim desetljećima, kada je jedan dio gradova i naselja gotovo napušten, a drugi izložen prekomjernom porastu stanovništva. Tijekom vremena napuštene povijesne građevine propadale su radi toga što su izgubile svoje stoljetne funkcije, a fondovi staroga stambenog i poslovnog prostora, poglavito u većim gradovima, nisu održavani, što je dovelo do gotovo trajne degradacije naše graditeljske baštine.

Pokretna kulturna dobra nisu bila izložena takvim posljedicama nagle urbanizacije, ali su na drugi način propadala radi trajnog nedostatka sredstava, neprimjerena smještaja i održavanja, restauriranja, i sl.

Posljedice prijašnjega razdoblja, kao i ratnih razaranja u Domovinskom ratu, suočit će nekoliko budućih naraštaja Hrvatske s obvezama i odgovornošću spram spašavanja i obnavljanja kulturnih dobara. Takvo teško i zabrinjavajuće stanje kulturnih dobara Republike Hrvatske, posebno onih koja svjedoče o nacionalnom identitetu hrvatskoga naroda, kao i posljedice razaranja i oštećivanja tih dobara u Domovinskom ratu, dalo je naročitu važnost donošenju Zakona.

Valja reći da je u Republici Hrvatskoj postojao zamjetan i dugotrajan nerazmjer između veličine i vrijednosti ukupnosti kulturnih dobara, s jedne, te gospodarske razvijenosti i materijalne mogućnosti zemlje, s druge strane, te da je i taj nerazmjer dovodio u pitanje kvalitetnu zaštitu i očuvanje kulturnih dobara. S obzirom na veliko bogatstvo kulturnih dobara Republike Hrvatske, taj će nerazmjer biti još prisutan i svakako će utjecati na politiku zaštite i očuvanja kulturnih dobara u budućem razdoblju. Stoga se smatralo nužnim odgovarajućim poticajnim mjerama, carinskim i poreznim olakšicama, osigurati ubuduće veću motivaciju vlasnika, odnosno drugih korisnika kulturnih dobara da sudjeluju u njihovoj zaštiti i očuvanju.

Tijekom 1996. izrađen je Nacionalni program zaštite, očuvanja i obnove kulturnih dobara za razdoblje od 1997. do 2006. U izradi tog Programa izvršena je procjena potrebnih sredstava za zaštitne radove na spomenicima kulture (kulturnim dobrima), i to posebno:

• za obnovu ratom oštećenih kulturnih dobara	2.468.444.137,00 kuna
• za zapuštena kulturna dobra	11.756.000.000,00 kuna
• što je ukupno iznosilo	14.224.444.137,00 kuna.

Kako se procijenjeni iznos potrebnih sredstava za obnovu ratom oštećenih kulturnih dobara tada temeljio na podacima o utvrđenoj šteti na 1.859 nepokretnih kulturnih dobara i gruboj procjeni štete na područjima koji su oslobođeni vojno-redarstvenim operacijama „Bljesak“ i „Oluja“, te gruboj procjeni štete na pokretnim kulturnim dobrima, jasno je da je i u tom trenutku postojala svijest da će konačni i realni iznosi štete biti znatno veći.

Procjena potrebnih sredstava za obnovu i restauraciju zapuštenih kulturnih dobara temeljila se na sljedećim podacima:

- za obnovu zapuštenih kulturno-povijesnih cjelina – u 327 zaštićenih cjelina trebalo bi zbog njihove zapuštenosti izvršiti ulaganja u zaštitu i očuvanje tijekom narednih deset godina i to u:

- 33 cjeline najviše spomeničke vrijednosti (Dubrovnik, Split, Trogir, osječka Tvrđa, Karlovačka zvijezda itd.) godišnji iznos od 7 milijuna kuna,
- 131 cjelinu od nacionalnog značenja godišnji iznos od 3,6 milijuna kuna,
- 163 cjeline od lokalne važnosti godišnji iznos od 1 milijun kuna;
- za zaštitu i očuvanje 4.461 pojedinačnih nepokretnih kulturnih dobara godišnji iznos od 160 milijuna kuna;
- za zaštitu i očuvanje 50.000 pokretnih kulturnih dobara godišnji iznos od 150 milijuna kuna.

U istom Nacionalnom programu pod napomenama o zaštiti pokretne kulturne baštine u tekstu nalazimo sljedeće konstatacije.

„Unatoč pozitivnim pomacima u posljednjih nekoliko godina otvaranjem restauratorskih radionica u Dubrovniku, Ludbregu i u Juršićima u Istri, te pripremama za skoro otvaranje radionice u Osijeku, treba istaknuti nužnost daljnog razvoja restauratorske djelatnosti radi otklanjanja sadašnjih poteškoća i stvaranja mogućnosti za ubrzanje i kvalitetnije izvođenje radova na očuvanju i obnovi naše bogate, ali dugogodišnjom nebrigom zapuštene i u ratu teško oštećene spomeničke baštine..... Većina restauratorskih radionica smještena je u neadekvatnim prostorima,... Većina spomenutih radionica osrednje je ili loše opremljena. Izuzetak je radionica u Ludbregu koja je, zahvaljujući pomoći iz slobodne države Bavarske opremljena prema visokim njemačkim standardima.....

Podaci da se 1 m² srednje oštećene slike restaurira u prosjeku oko 180 radnih sati, da je za teže oštećeni drveni kip visine 120 cm u prosjeku potrebno oko 500 radnih sati, a da za obnovu oltara, ovisno o njegovoj veličini, treba utrošiti od 5.000 do 40.000 radnih sati, uspoređeni s izuzetno malim brojem stručnjaka i lošom opremljenosti restauratorskih radionica, te s brojem zapuštenih kao i u ratu oštećenih spomenika kulture, upozoravaju na alarmantnost stanja i složenost problema obnove spomeničke baštine.

Usto, treba napomenuti da ubrzano raste broj nekvalificiranih zahvata na spomenicima kulture, koje obavljuju nestručne osobe, čime je spomenička baština također izložena daljnjoj devestaciji i uništavanju. Danas u Hrvatskoj nema registra restauratora, pa je potrebno hitno uvesti posebne ovlasti za kvalificirano obavljanje restauratorske djelatnosti.“

Ciljevi Nacionalnog programa bili su:

- sustavno vrednovanje i dokumentiranje kulturne baštine,
- sveobuhvatna obnova ratom oštećene i razorenih kulturnih baština,
- obnova zapuštene kulturne baštine,
- zaštita spomeničke građe u muzejima, zbirkama, arhivima i knjižnicama,
- povećanje zaštićenih površina prirodne baštine i integralnih vrijednosti kulturne i prirodne baštine na području Republike Hrvatske,
- kulturna baština u gospodarskom sustavu,
- očuvanje kulturnog identiteta izvan granica Republike Hrvatske.

Za ostvarenje zacrtanih ciljeva Nacionalni program postavio je kao prioritet sljedeće uvjete:

- uspostaviti novi pravni sustav zaštite i očuvanja kulturne baštine,
- razviti sustav financiranja zaštite i očuvanja kulturne baštine,
- jačati i stručno osposobljavati kadrove, te ubrzati razvoj restauratorske djelatnosti,
- razviti stručnu i znanstvenu suradnju, te
- usvojiti poticajne mjere u zaštiti, obnovi i održavanju kulturne baštine.

Donošenje Zakona imalo je i za cilj stvoriti pretpostavke da se sustavno, stručno i planirano pristupi svim poslovima zaštite i očuvanja kulturnih dobara Republike Hrvatske, te time što je moguće

više poboljša zatečeno stanje fonda kulturnih dobara. Uza sve već navedeno, bilo je prijeko potrebno osigurati stručno-znanstvenu dokumentaciju o oštećenim, zapuštenim i ugroženim kulturnim dobrima, kako bi se osigurala pouzdana podloga za njihovu restauraciju i tako očuvala za budućnost. Bez stručno-znanstveno dokumentirane podloge ne bi se moglo niti u budućnosti pristupiti njihovoj obnovi.

Uz spomeničke cjeline Dioklecijanove palače i Grada Dubrovnika na Listu svjetske kulturne i prirodne baštine UNESCO-a 1997. i 1998. upisuju se spomenička cjelina grada Trogira, kompleks Eufrazijeve bazilike u Poreču i Katedrala sv. Jakova u Šibeniku. Ovi upisi potvrdili su bogatstvo hrvatske kulturne baštine, ali i ukazali na činjenicu da je trebalo proteći punih 18 godina da se ova vrijedna i značajna dobra nađu na UNESCO-voj Listi. Sedmo kulturno i prirodno dobro, Starogradsko polje, upisano je na ovu Listu u 2008. godini.

Uloga i mjesto kulturnih dobara neprijeporni su u području kulture, znanosti, obrazovanja, u općoj civilizacijskoj razini narodne i državne zajednice, te u najdubljim slojevima svijesti o nacionalnom i zavičajnom identitetu pojedinaca i naroda. Pri izradi i donošenju Zakona bila je prisutna spoznaja da hrvatska kulturna dobra imaju posebno i nadasve značajno mjesto i ulogu u općoj razvojnoj, a napose u razvojnoj gospodarskoj strategiji Republike Hrvatske. Kulturna dobra kao gospodarski resurs i važan dio turističke ponude imala su i imaju osobit utjecaj na razvitak turizma. Rezultati provedenih istraživanja već su u vrijeme donošenja Zakona pokazivali da više od 70% turista svoje odredište izabire radi upoznavanja kulturne i prirodne baštine neke zemlje, te da ova vrsta turizma nema sezonski karakter. Stoga je razvitak Hrvatske i tada bio teško zamisliv bez ovoga značajnog gospodarskog resursa koji svojim bogatstvom i raznolikošću može dati jedinstveno obilježje i strateško usmjerenje njezinom razvitu.

U tome smislu hrvatska kulturna dobra, uz kulturne i kulturno-povijesne atribute, imaju i sve osobine trajnog i značajnog gospodarskog resursa. Ulaganja u zaštitu i očuvanje ne treba tretirati kao potrošnju, već kao ulaganja u gospodarski razvitak u kojem se u dugoročnom razdoblju postižu iznimni prihodi. Stoga ne trebaju iznenaditi odredbe Zakona kojima se dio turističkih prihoda usmjerio na očuvanje kulturnih dobara, uvažavajući činjenicu njihova aktivnog sudjelovanja u ostvarivanju toga prihoda. Gospodarska uloga kulturnih dobara u dotadašnjem je gospodarskom razvitu Hrvatske bila marginalizirana, pa i potiskivana, ili pak samo deklaratorno priznavana, te uglavnom ograničena samo na obalni pojas.

Osim toga, uočeno je kako razvitak sustava zaštite i očuvanja kulturnih dobara iznimno povoljno utječe na rješavanje problema nezaposlenosti, jer sustavno očuvanje tako bogatog i raznolikog fonda kulturnih dobara kakvim Hrvatska raspolaže otvara potrebu za velikim brojem djelatnika raznorodnih stručnih profila, od obrtničke do industrijske razine, od razine građevinskih radnika do specijaliziranih stručnjaka i znanstvenika. Time se svakako otvaraju i potrebe za obrazovanjem takvih stručnjaka specijaliziranih profila.

Isticanjem i gospodarskog značenja zaštite i očuvanja kulturnih dobara, usporedo s nacionalnim i kulturnim značenjem, mogu se postići značajni rezultati u njihovu očuvanju, što je i svrha svakog nastojanja u obrani i promidžbi nacionalnog identiteta i njegove kulturno-povijesne memorije.

7.2.5 Osnovne značajke Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara uređena su sljedeća pitanja:

- pojam i vrste kulturnih dobara koja se stavlju pod zaštitu,
- postupak utvrđivanja svojstva kulturnoga dobra, te uspostavljanje zaštite na kulturnom dobru,
- preventivna zaštita kulturnoga dobra,
- uspostavljanje Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske,
- obveze i prava vlasnika i nositelja drugih stvarnih i obveznih prava na kulturnom dobru,
- ograničenja prava vlasništva na kulturnom dobru,
- mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, te praćenje stanja kulturnih dobara,
- obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, te djelokrug i zadaće mjerodavnih tijela,
- obavljanje djelatnosti istraživanja, proučavanja, čuvanja, restauriranja, održavanja, obnove, uporabe i prometa kulturnih dobara,
- osnivanje i djelokrug Hrvatskog vijeća za kulturna dobra,
- upravni, stručni i inspekcijski nadzor,
- osiguravanje sredstava za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, te
- prekršaji u području zaštite i očuvanja kulturnih dobara.

Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, uređena su sukladno ustavnom i pravnom poretku, te postojećoj praksi i stručnim postignućima, stručna i pravna pitanja koja jamče kvalitetnije ostvarivanje zaštite i očuvanja kulturnih dobara, a koja nisu uopće, ili nisu bila primjerenog uređena postojećim zakonima.

Umjesto dotadašnjeg pojma "spomenik kulture", Zakonom se uvodi pojam "kulturnoga dobra", sukladno većini međunarodnih konvencija u ovom području.

Umjesto pojma "zaštite spomenika kulture", uveden je pojam "zaštite i očuvanja kulturnog dobra", pri čemu se pod pojmom zaštite kulturnog dobra ponajprije podrazumijeva njegova pravna i stručna zaštita, dok pojam očuvanja kulturnog dobra obuhvaća poglavito fizičke intervencije na kulturnom dobru, kojima se produžuje njegovo trajanje, odnosno osigurava očuvanje i osposobljavanje za korištenje u suvremenim uvjetima života.

Kulturnim dobrima Zakon smatra, uz ostalo, i prostorna područja, te dijelove prostora Republike Hrvatske sa značajnom i međuvisnom strukturon strukturnih i prirodnih dobara. Kulturnim dobrom po Zakonu smatrati će se i nematerijalna (duhovna) kulturna dobra, odnosno narodne vrednote.

Zakonom se uvodi javnosti otvorena evidencija kulturnih dobara, a to je Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, koji je javna knjiga. U nju se upisuju sva kulturna dobra koja su kao takva utvrđena u posebnom, također zakonom propisanom, stručnom i upravnom postupku. Posebno važan dio Registra čini Lista kulturnih dobara od nacionalnog značenja u koju se upisuju samo ona kulturna dobra koja u posebnom postupku vrednovanja budu uvrštena u ovu Listu. Registar kulturnih dobara kao novost sadrži i treću evidenciju u koju se upisuju preventivno zaštićena dobra. Time Registar predstavlja temeljnu i cjelovitu evidenciju o ukupnom fondu zaštićenih kulturnih dobara u Hrvatskoj.

Propisanim postupkom upisivanja u sve tri Liste Registra, za cijeli teritorij države, uspostavlja se i jedinstveno vrednovanje kulturnih dobara, što je prijeko potreban uvjet pri određivanju prioriteta u zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, pa, prema tome, i za provođenje učinkovite i uspješnije politike zaštite kulturnih dobara.

Preventivna zaštita dobara u Zakonu dobiva posve novi smisao. Osim što i dalje zadržava karakter interventne i hitne zaštitne mjere, preventivna zaštita postaje posebna faza u postupku provedbe zaštite. Za razliku od normi prijašnjih zakona, preventivna zaštita ograničena je na rok od 3, odnosno

6 godina, unutar kojega se zaštita uspostavlja kao trajna ili pak, ako za to nema potrebnih stručnih uvjeta, istekom roka, preventivna zaštita prestaje. Iznimno, rok preventivne zaštite za arheološka nalazišta je produžen na 6 godina. U prijašnjem Zakonu ta vrsta zaštite nije bila vremenski ograničena, pa su pojedina dobra i po više desetaka godina bila u statusu preventivne zaštite, a da postupak utvrđivanja spomeničkog svojstva pojedinoga dobra nikada nije nastavljen, pa ni dovršen, što je dovodilo do nesigurnosti u pravnom i stručnom pogledu.

Zakonom se, kao novo, a sukladno međunarodnim konvencijama, uvodi i kategorija ugroženih kulturnih dobara, po ugledu na UNESCO-vu Listu ugrožene svjetske baštine, čime se, među ostalim, definicije, pojmovi i odredbe međunarodnih konvencija unose u naš pravni sustav. S tim u svezi, odredbama Zakona uređuju se i pitanja zaštite kulturnih dobara u izvanrednim okolnostima, sukladno odredbama Konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, kao i iskustvima stečenim u Domovinskom ratu i agresiji na Republiku Hrvatsku.

Zakonom se pobliže i određenje uređuju prava i obveze vlasnika kulturnih dobara i ovlaštenika stvarnih i obveznih prava na kulturnom dobru, sukladno europskoj i svjetskoj praksi kao i našemu pravnom poretku. Ovo je jedna od važnijih novosti u zakonskom uređivanju zaštite kulturnih dobara, koja će uvelike utjecati na učinkovito provođenje mjera zaštite kulturnih dobara. Zakonom se uređuju i uvjeti ograničenja vlasničkih prava na kulturnom dobru, te naknade i obeštećenja s tim u svezi.

Posebnom glavom Zakona vrlo se detaljno i za razliku od prijašnjega zakona sustavno propisuju mjere koje se mogu poduzimati radi zaštite i očuvanja kulturnih dobara. Po prvi puta su na temelju dosadašnjih iskustava uvedeni u sustav zaštite i nove mjere kojima je povećana učinkovitost zaštite kulturnih dobara. Kao mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara Zakon propisuje: istraživanje, dokumentiranje i praćenje stanja kulturnih dobara, označavanje nepokretnih kulturnih dobara, utvrđivanje sustava mjera zaštite, utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite nepokretnih kulturnih dobara u postupku izdavanja lokacijske dozvole, prethodna dozvola za radove na kulturnom dobru, dozvola za obavljanje djelatnosti u nepokretnom kulturnom dobru, dozvola za izradu replike kulturnoga dobra, dozvola za iznošenje iz zemlje, zaštita ugroženoga kulturnog dobra, te hitne mjere zaštite i mjere zaštite u izvanrednim okolnostima.

Među pitanjima koja su prvi puta zakonski uređena, treba istaknuti i uređivanje restauratorske djelatnosti. Restauratorska se djelatnost i formalno uključuje u kontekst zaštite kulturnih dobara, te se Zakonom propisuje način njezina obavljanja i status restauratorskih zavoda i ustanova koje se njome bave. Zakon ne izostavlja ni druge institucije iz područja zaštite i očuvanja kulturnih dobara, a poglavito muzeje i galerije, arhive i knjižnice, te utvrđuje njihovu ulogu u tom sustavu. Zakon ujedno otvara mogućnosti za osnivanje i rad specijaliziranih pravnih i fizičkih osoba za očuvanje i obnovu kulturnih dobara.

Zakon predviđa osnivanje Hrvatskog vijeća za kulturna dobra, kao najpogodnijeg stručnog tijela za raspravljanje i donošenje meritornih stručnih odluka o najosjetljivijim i najvažnijim pitanjima zaštite i očuvanja kulturnih dobara.

Novost Zakona je i uspostavljanje sustava financiranja zaštite, očuvanja i obnove kulturnih dobara unutar kojega se, primjereno uključenosti kulturnih dobara u svekoliki društveni i gospodarstveni život, predviđaju izvori novčanih sredstva za financiranje zaštite. Pri tome se kao potpuna novost u zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Zakonom predviđaju prihodi od tzv. spomeničke rente, tj. posebne pogodnosti korištenja kulturnoga dobra, odnosno obavljanja djelatnosti u kulturnom dobru. Sredstva ostvarena temeljem ovih prihoda namijenjena su ulaganju u zaštitu i očuvanje kulturnih dobara. Predloženi sustav financiranja zaštite i očuvanja kulturnih dobara ima dijelom uzor u Zakonu o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika ("Narodne novine" br. 21/86, 33/89 i 26/93), koji je u praksi već provjeren i pokazao se uspješnim i prikladnim za hrvatske uvjete.

Radi obavljanja nadzora nad zakonitošću rada pravnih i fizičkih osoba iz područja zaštite i očuvanja, obnove i prometa kulturnih dobara, nadzora nad provedbom zakona i nadzora nad stručnim radom, Zakonom se uređuju pitanja upravnoga, stručnog i inspekcijskog nadzora.

Zakonom se predviđa, s obzirom na složenost i opsežnost materije, dio pitanja urediti podzakonskim aktima kojima će se pobliže razraditi provedba pojedinih pitanja zaštite i očuvanja kulturnih dobara. zajedno s podzakonskim aktima, Zakon tvori cjelovit sustav i čini osnovu za uspješnu provedbu zaštite kulturnih dobara.

Zakon je ujedno omogućio da se nastavi i dovrši postupak ustrojavanja službe zaštite kulturnih dobara na cijelom području Republike Hrvatske, te da se osiguraju primjereni kadrovski i materijalni uvjeti za ostvarivanje programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara. Njime su uređene ovlasti Ministarstva kulture u obavljanju upravnih i stručnih poslova u području zaštite kulturnih dobara, uvjeti i način rada pravnih i fizičkih osoba na poslovima istraživanja, proučavanja, čuvanja, restauriranja, održavanja, obnove, uporabe i prometa kulturnih dobara, te provedba upravnoga, stručnog i inspekcijskog nadzora.

Zakon je svojim rješenjima omogućio, između ostalog, da kulturna dobra kao najvrijednija narodna stičevina konačno uđu u prostorne i razvojne planove zemlje, te postanu njihovim neodvojivim dijelom.

7.2.6 Izmjene i dopune Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Kao što smo već konstatirali prve izmjene i dopune Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara izvršene su 2003. godine kada su u unesene odredbe o:

- obvezi organizatora aukcije da 30 dana prije njezina održavanja obavijesti sve ovlaštenike prava prvakupa o početnim uvjetima prodaje kulturnih dobara, te na aukciji prisutnim ovlaštenicima omogućiti ostvarivanje prava prvakupa po postignutoj cijeni (članak 37a. Zakona);
- omogućavanju davanja koncesija i koncesijskih odobrenja na kulturnim dobrima (članci 43a. – 43k. Zakona);
- ovlasti ministra kulture da propiše uvjete i način obavljanja podvodnih aktivnosti u unutarnjim morskim vodama i teritorijalnom moru Republike Hrvatske u područjima gdje se nalaze kulturna dobra, kao i nadzor nad obavljanjem podvodnih aktivnosti (članak 49. stavci 2. i 3. Zakona);
- primjeni članaka 67. – 69. Zakona, kojima se uređuje iznošenje kulturnih dobara iz Republike Hrvatske i na predmete propisane propisima Europske unije (članak 69a. Zakona);
- povratu kulturnih predmeta nezakonito odnesenih iz drugih zemalja (članci 70a. – 70e. Zakona);
- obvezi izdavanja potvrde prigodom privremenog oduzimanja kulturnog dobra ili predmeta kojim je počinjen prekršaj ili kazneno dijelo (članak 87. stavak 2. Zakona);
- načinu utvrđivanja i ubiranja spomeničke rente od izravne i neizravne potrošnje kulturnih dobara, kao i raspodjelu ubranih sredstava između grada ili općine na čijem teritoriju je renta ubrana i državnog proračuna (članci 114., 114a. i 114b. Zakona);
- prekršajima u slučaju nedostave podataka za utvrđivanje obveze plaćanja spomeničke rente (članak 118. stavak 1. točke 3. i 4. Zakona);

- primjeni članka 69a. Zakona od dana prijama Republike Hrvatske u Europsku uniju;
- kao i nekoliko pojašnjenja u izričaju odredaba Zakona.

U dopunama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara izvršenim u srpnju 2009. u odredbe unesene izmjene su sljedeće:

- u članku 6. Zakona dodana je definicija pojma konzervatorske podloge;
- u članku 21. Zakona izmijenjen je stavak 1. te je ukinuta obveza nadležnog tijela (nadležne konzervatorske službe) da je prvo dužno opomenuti vlasnika zbog neprovodenja propisane mjere zaštite kulturnog dobra i odrediti mu rok u kojem je to dužan učiniti ili će u protivnom nadležno tijelo mjeru provesti na trošak vlasnika;
- u odredbama u kojima se spominje poglavarnstvo županije, Grada Zagreba, grada ili općine izvršena je izmjena te je uređeno da iste ovlasti ili obvezе imaju župani, gradonačelnici i općinski načelnici;
- u člancima 43a. – 43j. Zakona izvršeno je usklađenje sa Zakonom o koncesijama iz 2008.;
- članak 57. Zakona izmijenjen je te je umjesto obvezе donošenja urbanističkog plana uređenja propisana obveza donošenja konzervatorske podloge za područje kulturno-povjesne cjeline;
- člancima 60. i 61. Zakona izmijenjeni su kako bi se sukladno propisima o građenju i prostornom uređenju uredilo pitanje utvrđivanja posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra u postupku izdavanja lokacijske dozvole i rješenja o uvjetima građenja;
- u članku 71. Zakona izvršena je dopuna prema kojoj se ugroženim kulturnim dobrom smatraju i dobra upisana na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva i Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita;
- u članku 81. stavcima 1. i 2. Zakona izvršeno je usklađenje u pogledu stručne spreme koju mora inati osoba da bi mogla obavljati poslove inspektora ili višeg inspektora;
- u članku 86. Zakona dodan je stavak 4. koji omogućava inspekciji Ministarstva kulture podnošenje optužnih prijedloga i izdavanje prekršajnih naloga.

Navedene izmjene i dopune Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz srpnja 2009. stupile su na snagu 28. srpnja 2009., zbog čega nisu obuhvaćene u komentaru odredbi Zakona, te treba ostaviti praksi da pokaže njihovu učinkovitost.

7.2.7 Temeljna polazišta i načela zakona

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (u dalnjem tekstu: Zakon) bitno se razlikuje od dotadašnjega Zakona o zaštiti spomenika kulture i to: koncepcionalno i sadržajno. Već i sam naziv ukazuje na to. U Zakon su unesene mnoge novine u cilju upotpunjavanja i poboljšanja sustava zaštite i očuvanja zaštićene kulturne baštine.

Za razliku od dotadašnjeg Zakona o zaštiti spomenika kulture novi Zakon napušta pojam "spomenika kulture" i koristi pojam "kulturno dobro" iz više razloga. Prvo, članak 52. Ustava Republike Hrvatske govori o kulturnim dobrima kao dobrima od interesa za Republiku Hrvatsku. Drugo, većina međunarodnih konvencija, kojima je pristupila i Republika Hrvatska, upotrebljava pojam kulturnog dobra. Pojam kulturnog dobra je daleko širi od pojma spomenika kulture. To je omogućilo da se u klasifikaciji vrsta kulturnih dobara u odredbama Zakona, uz do sada uobičajena nepokretna i pokretna kulturna dobra, uvede i nova vrsta, a to su nematerijalna kulturna dobra. Treba istaknuti da pojam kulturno dobro nosi u sebi i gospodarstvenu konotaciju, što je bio dodatni razlog za upotrebu upravo ovog pojma. Naime, Zakonom također naglašavamo da su kulturna dobra

jednako tako gospodarstveni čimbenik kao i druga dobra, a posebno kada je riječ o turizmu nedvojbeno je njihova značajna uloga.

Još jedna od suštinskih razlika je uvođenje pojma očuvanja uz pojam zaštite kulturnih dobara. Zakon, pod pojmom zaštite kulturnog dobra podrazumijeva provedbu mjera zaštite pravne i stručne naravi propisanih odredbama Zakona, koje se provode po pravilima konzervatorske struke, dok se pojam očuvanja kulturnog dobra odnosi na provedbu mjera usmjerenih na produženje trajanja spomeničkih svojstava kulturnoga dobra.

Zakon za razliku od dosadašnjeg, nema odredbi o zaštiti kulturnih dobara "ex lege" (po samom zakonu), što znači da se odredbe Zakona primjenjuju samo na ona dobra za koje je doneseno rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra ili rješenje o preventivnoj zaštiti dobra. Ovakav pristup pridonosi uklanjanju pravne nesigurnosti za građane koji time jasno znaju što uživa zaštitu temeljem Zakona.

Kao u većini zakona u općim i uvodnim odredbama propisuje se osnovna koncepcija i sadržaj samog zakona, te se pojašnjava sadržaj temeljnih izričaja koji se koriste u zakonu. Kroz prvu odredbu može se očitati struktura Zakona koja istovremeno upućuje i na sadržaj samog Zakona, koji je podijeljen na odredbe kojima se uređuju:

- vrste kulturnih dobara,
- uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom,
- obveze i prava vlasnika kulturnih dobara,
- mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara,
- obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,
- obavljanje upravnih i inspekcijskih poslova,
- rad i djelokrug Hrvatskog vijeća za kulturna dobra,
- financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara,
- kao i druga pitanja u svezi sa zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara.

Odredba članka 2. Zakona utemeljena je na ustavnoj odrednici iz članka 52. Ustava Republike Hrvatske koja glasi:

"More, morska obala i otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljiste, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode, nekretnine i stvari od osobitoga kulturnog, povjesnog, gospodarskog i ekološkog značenja, za koje je zakonom određeno da su od interesa za Republiku, imaju njezinu osobitu zaštitu."

Zakonom se određuje način na koji dobra od interesa za Republiku mogu upotrebljavati i iskorištavati ovlaštenici prava na njima i vlasnici, te naknada za ograničenja kojima su podvrgnuti."

Navedena ustavna odredba tako predstavlja osnovicu na kojoj počiva konstatacija prvog stavka da su kulturna dobra od interesa za Republiku Hrvatsku i uživaju njezinu osobitu zaštitu. Ustavna odredba, međutim tek naznačuje koja su to dobra od interesa za Republiku Hrvatsku upućujući da se radi o nekretninama i stvarima od osobitoga kulturnog i/ili povjesnog značenja. Dakako Zakon je ovu upućujući ustavnu odredbu morao znatno jasnije odrediti. Stoga je u stavku 2. članka 2. Zakona propisao što se u smislu Zakona smatra kulturnim dobrom, a to su:

- pokretne i nepokretne stvari od umjetničkoga, povjesnog, paleontološkog, arheološkog, antropološkog i znanstvenog značenja;
- arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povjesnu i antropološku vrijednost;

- nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština i
- zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima.

Prve dvije grupe pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara proizlaze iz već spomenute ustavne odredbe članka 52. Ustava, dok za treću grupu kulturnih dobara uporište valja tražiti u članku 68. Ustava Republike Hrvatske.¹²⁹

Zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima smatraju se kulturnim dobrom sukladno članku 1. Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954. godine, a koji glasi:

“U svrhe ove Konvencije, kulturnim dobrima, bez obzira na njihovo porijeklo ili njihova vlasnika, smatraju se:

- *pokretna ili nepokretna dobra od velike važnosti za kulturnu baštinu svakog naroda, kao što su spomenici arhitekture, umjetnički ili povijesni spomenici, bilo vjerski ili svjetovni; arheološki lokaliteti; skupovi građevina koji su kao cjeline povijesno ili umjetnički zanimljivi; umjetnička djela; rukopisi, knjige i drugi umjetnički, povijesno ili arheološki zanimljivi predmeti; kao i znanstvene zbirke i važne zbirke knjiga, arhiva ili reprodukcija gore definiranih dobara;*
- *zgrade čija je glavna i stvarna namjena očuvanje ili izlaganje kulturnih dobara definiranih u točki a), kao što su muzeji, velike knjižnice, mjesta pohrane arhiva te skloništa namijenjena sklanjanju pokretnih kulturnih dobara definiranih u točki a) u slučaju oružanog sukoba;*
- *središta koja sadrže znatnu količinu kulturnih dobara definiranih u točkama a) i b), nazvana "spomenička središta."*

Odredba članka 3. Zakona utvrđuje načelo jednake primjene odredbi Zakona na sva kulturna dobra bez obzira tko je njihov vlasnik i bez obzira radi li se o kulturnom dobru ili dobru pod preventivnom zaštitom.

Osobito je značajno da se odredbe ovoga Zakona jednako primjenjuju i na dobra u državnom ili privatnom vlasništvu, tako su svi vlasnici izjednačeni u svojim obvezama i pravima propisanim Zakonom. Iako je ovo izjednačavanje prava i obveza vlasnika tek formalne naravi ono uspostavlja načelo pravednosti, te državu kao vlasnika obvezuje na jednak poštivanje odredbi Zakona, kao i svaku drugu fizičku ili pravnu osobu koja je vlasnik kulturnog dobra ili preventivno zaštićenog dobra.

Pravno izjednačavanje kulturnog dobra i preventivno zaštićenog dobra također je vrlo značajna odredba koja osigurava konzervatorskoj službi dovoljno vrijeme za provedbu postupka stručnog vrednovanja dobra za koje se predmijeva da ima svojstva kulturnog dobra, a da u tom vremenu bude sačuvano od možebitne devastacije kroz institut preventivne zaštite.

Člankom 4. Zakona odgovornost za kulturna dobra u Republici Hrvatskoj utvrđena je sukladno realnim mogućnostima pojedinih subjekata da provode ili osiguraju provedbu njihove zaštite i

¹²⁹ Članak 68. Ustava Republike Hrvatske

Jamči se sloboda znanstvenoga, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

Republika potiče i pomaže razvitak znanosti, kulture i umjetnosti.

Republika štiti znanstvena, kulturna i umjetnička dobra kao duhovne narodne vrednote.

Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva.

Republika potiče i pomaže skrb o tjelesnoj kulturi i športu.

očuvanja. Tako je prva razina odgovornosti za njihovu zaštitu i očuvanje na njihovim vlasnicima i nositeljima prava, te drugim imateljima kulturnog dobra. Nositeljem prava na kulturnom dobru smatra se osim vlasnika i nositelj drugih stvarnih i obveznih prava na tom dobru, dok se imateljem kulturnoga dobra smatra svaka osoba koja na bilo koji način i po bilo kojoj osnovi drži kulturno dobro.

Druga razina odgovornosti za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara imaju tijela državne uprave te lokalne samouprave i uprave u području kulture, prostornog planiranja i uređenja prostora, zaštite okoliša, graditeljstva, stambenog i komunalnog gospodarstva, turizma, financija, unutarnjih poslova i pravosuđa i to kada u obavljanju poslova iz svog djelokruga primjenjuju odredbe ovoga Zakona ili pak primjenjuju odredbe drugih zakona i propisa, a to je od neposrednog utjecaja na kulturna dobra.

Treća i najšira razina odgovornosti leži na svakom građaninu Republike Hrvatske. Odredba stavka 3. članka 4. propisuje dužnost svakog građanina da nadležnom konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture prijavi dobro za koje se predmijeva da ima svojstvo kulturnoga dobra. Obveza građanina da prijavi dobro odnosi se na svako dobro bez obzira u čijem je dobro vlasništvu i posjedu, odnosno tko je trenutni imatelj dobra. Sama spoznaja da postoji dobro za koje se može predmijevati da ima svojstva kulturnoga dobra obvezuje svakog građanina da o tome obavijesti nadležni konzervatorski odjel Ministarstva kulture. Ova obveza osobito je važna za vlasnike, nositelje prava i imatelje takvih dobara, s obzirom da je člankom 116. Zakona neprijavljanje dobra prekršaj za koji se može izreći novčana kazna u iznosu od 20.000,00 do 200.000,00 kuna.

U članku 5. Zakona utvrđena je svrha uspostavljanja sustava zaštite kulturnih dobara i to u cilju:

- zaštite i očuvanja kulturnih dobara u neokrnjenom i izvornom stanju, te prenošenja kulturnih dobara budućim naraštajima,
- stvaranja povoljnijih uvjeta za opstanak kulturnih dobara i poduzimanje mjera potrebnih za njihovo redovito održavanje;
- sprječavanja svake radnje kojom bi se izravno ili neizravno moglo promijeniti svojstva, oblik, značenje i izgled kulturnoga dobra i time ugroziti njegova vrijednost;
- sprječavanja protupravnog postupanja i protupravnog prometa kulturnim dobrima, te nadzora nad iznošenjem i uvozom kulturnih dobara;
- uspostavljanja uvjeta da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe potrebama pojedinca i općem interesu.

Uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom, odnosno proglašavanje nekog dobra kulturnim dobrom nije samo sebi svrha, već se time želi osigurati uspostavljanje povoljnijih uvjeta za opstanak i očuvanje takvog dobra za buduće naraštaje. Ova odredba koja obrazlaže svrhu zbog koje se uspostavlja zaštita nad kulturnim dobrima predstavlja odrednicu Zakona iako se neposredno ne može provoditi.

Kako bi se postigla jasnoća i određenost zakonskih odredbi u **članku 6. Zakona** dane su definicije devet temeljnih pojmove, a to su: zaštita kulturnog dobra, očuvanje kulturnog dobra, čuvanje kulturnog dobra, održavanje kulturnog dobra, kulturno-povjesna cjelina, nositelj prava na kulturnom dobru, imatelj kulturnog dobra, sustav mjera zaštite kulturnog dobra i pojam nadležnog tijela. Ovo određenje bilo je nužno kako bi se otklonile dvojbe u definiciji osobito onih pojmove koji se na drugačiji način definiraju u različitim zakonima. Tako se pojam održavanja različito definira u odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i Zakona o prostornom uređenju i građenju. Da bi se izbjegli nesporazumi definirani su pojmovi koji su najznačajniji za primjenu Zakona.

Kako je za razumijevanje, kao i dosljednu primjenu Zakona izuzetno važno poznavanje točnih određenja navedenih pojmove još jednom ih ponavljamo.

- Zaštita kulturnog dobra jest poglavito provedba mjera zaštite pravne i stručne naravi propisanih odredbama ovoga Zakona, a sukladnih pravilima konzervatorske struke.
- Očuvanje kulturnoga dobra jest provedba mjera zaštite i očuvanja radi produženja trajanja spomeničkih svojstava kulturnoga dobra.
- Čuvanje kulturnoga dobra je sustavno praćenje stanja kulturnoga dobra i osiguravanje njegove zaštite od svakog ugrožavanja toga dobra ili njegovih spomeničkih svojstava, kao i svake druge protupravne ili neovlaštene uporabe.
- Održavanje kulturnoga dobra je sustavno praćenje stanja kulturnoga dobra te poduzimanje mera i radova nužnih za očuvanje spomeničkih svojstava, cjelovitosti i namjene kulturnoga dobra.
- Kulturno-povijesnom cjelinom smatra se naselje ili dio naselja, kao i područje, koji su zaštićeni kao kulturno dobro.
- Nositelj prava na kulturnom dobru smatra se osim vlasnika i nositelj drugih stvarnih i obveznih prava na kulturnom dobru.
- Imatelj kulturnoga dobra jest svaka osoba koja na bilo koji način i po bilo kojoj osnovi drži kulturno dobro.
- Sustav mera zaštite kulturnoga dobra jest ukupnost svih zaštitnih mera utvrđenih radi potpune zaštite i očuvanja pojedinoga kulturnog dobra.
- Nadležno tijelo je konzervatorski odjel Ministarstva kulture na čijem se području kulturno dobro nalazi, a za područje Grada Zagreba Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu.

7.2.8 Vrste kulturnih dobara

U tri odredbe Zakona utvrđene su tri osnovne grupe dobara koje mogu biti stavljene pod zakonsku zaštitu, a to su: nepokretna, pokretna i nematerijalna kulturna dobra.

Od prvih promišljanja i odredbi kojima je uređivano područje zaštite kulturne baštine predmet zaštite bila je graditeljska baština koja i danas čini najvažniju sastavnicu pojma nepokretnih kulturnih dobara. Graditeljsku baštinu čine pojedinačna nepokretna kulturna dobra kao što su građevine ili dijelovi građevina, spomenici, te kulturno-povijesne cjeline kojima se zaštićuju naselja ili dijelovi naselja, arheološki lokaliteti, kao i druga područja sa spomeničkim svojstvima. Među takva područja ubrajaju se mjesta ili lokaliteti na kojima su se odigrali važni povijesni događaji ili su vezane za određene povijesne osobe. Posebnu grupu nepokretnih kulturnih dobara čine arheološki lokaliteti i zone, kako oni kontinentalni tako i oni podvodni, koji se nalaze u hrvatskom podmorju, te rijekama i jezerima.

Po prvi put se uvodi mogućnost utvrđivanja statusa kulturnog dobra za krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture koje svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru. Ova novina uvedena je pod utjecajem sličnih iskustava iz zemalja zapadne Europe, te su tako u skandinavskim zemljama uspostavljeni zasebni registri zaštićenih krajolika, a u suradnji s nadležnim ministarstvom za poljoprivredu razvijen je sustav poticajnih mera za njihovu zaštitu i očuvanje. Da je ova novina u Zakonu potpuno opravdana govori nam i činjenica da godinu dana nakon donošenja Zakona, odnosno 20. listopada 2000. Vijeće Europe u Firenci donosi Konvenciju u europskim krajobrazima.

Pod pojmom nepokretnoga kulturnog dobra, u smislu Zakona, smatraju se pojedinačne građevine i kompleksi građevina, kulturno-povijesne cjeline i kulturni krajolik, cjelovito sačuvane ili u arheološkom sloju, te ih možemo sistematizirati na sljedeći način.

Pojedinačne građevine / kompleksi građevina mogu biti:

- memorijalne građevine i kompleksi,
- civilne građevine i kompleksi,
- vojne građevine i kompleksi,
- sakralne građevine i kompleksi,
- urbana oprema.

Kulturno-povijesne cjeline mogu biti:

- povijesno memorijalna područja,
- povijesna naselja i dijelovi naselja.

Kulturni krajolici mogu biti:

- kultivirani prirodni krajolik,
- agrarni krajolik,
- parkovi, perivoji i vrtovi,
- ruralni krajolik,
- urbanizirani agrarni krajolik,
- urbani krajolik,
- industrijski krajolik,
- drugi oblici kulturnog krajolika.

Zaštitu sukladno Zakonu može se proglašiti gotovo nad svakom pokretninom, odnosno predmetom ili zbirkom predmeta. Tako predmet zaštite mogu biti crkveni inventar i predmeti, arheološki nalazi, antologijska djela likovnih i primjenjenih umjetnosti i dizajna, etnografski predmeti, stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, druge tiskovine, kao i brojni uporabni predmeti. Kao pokretno kulturno dobro štiti se i dokumentacija o kulturnim dobrima, kako o pokretnim, tako i o nepokretnim ili nematerijalnim dobrima.

Zbirke kulturnih dobara koje se nalaze u arhivima, muzejima, knjižnicama, galerijama, kao i u drugim ustanovama zaštićene su sukladno članku 98. Zakona te se kao cjelovite zbirke upisuju u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Odredbom Zakona po prvi puta se otvara mogućnost uspostavljanja zaštite nad nematerijalnim kulturnim dobrom. Istim odredbom utvrđuje se način očuvanja takvih dobara obveznom izradom dokumentacije o njima, te poticanjem njihova prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama. Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva i duhovnih narodnih vrednota kao na primjer, jezik, dijalekti, govori i toponimika, usmena književnost svih vrsta, tradicijska umijeća i obrti, folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja kao i brojne druge tradicionalne pučke vrednote.

Zaštita nematerijalnih kulturnih dobara tako je postala moguća već od 1999. godine s čime se Republika Hrvatska svrstala u malobrojne države na svijetu koje su u okviru nacionalnog zakonodavstva prihvatile ovakvu novinu. U cilju poticanja država na uvođenje ove mogućnosti u nacionalna zakonodavstva u okviru UNESCO-a 2004. godine ispregovarana je Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, koju je Sabor Republike Hrvatske ratificirao¹³⁰ već početkom 2005. godine čime je Hrvatska prva u Europi potvrdila pristupanje ovoj Konvenciji.

¹³⁰ Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine («Narodne novine – Međunarodni ugovori», br. 5/05)

Uz već citiranu odredbu članak 1. Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba koja daje definiciju pojma kulturno dobro, ovdje valja skrenuti pozornost na članak 1. UNESCO-ve Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, koja je za potrebe te Konvencije 1972. godine pojmom kulturne baštine definirala na sljedeći način:

„U svrhu ove Konvencije, pod pojmom "kulturna baština" smatraju se:

- *spomenici: arhitektonska djela, monumentalne skulpture i slikarska djela, arheološki elementi ili strukture, natpisi, špiljske nastambe i kombinirana svojstva, koja su izvanredne univerzalne vrijednosti sa stajališta povijesti, umjetnosti ili znanosti;*
- *grupe građevina: pojedinačne ili povezane građevine koje su, zbog svoje arhitekture, jedinstva ili smještaja u krajoliku, izvanredne univerzalne vrijednosti sa stajališta povijesti, umjetnosti ili znanosti;*
- *spomeničke cjeline: koje su djela čovjeka ili kombinirana djela prirode i čovjeka, kao i područja s arheološkim nalazištima od izvanredne univerzalne vrijednosti sa povijesnog, estetskog, etnološkog ili antropološkog stajališta.“*

Razmatrajući definicije kulturnog dobra, a time i vrste kulturnih dobara koje se moraju imati na umu pri izradi Zakona i omogućavanju uspostavljanja zaštite nad takvim dobrima, polazišta moraju biti međunarodni ugovori, a osobito oni koji su zakonima o potvrđivanju prihvaćeni u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske.

Tako se UNESCO-vom Konvencijom o zabrani i sprječavanju nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara pojmom kulturnog dobra definira na sljedeći način:

„U svrhu ove Konvencije, pod pojmom „kulturna dobra“ smatraju se dobra, vjerskog ili svjetovnog karaktera, koje je svaka država prepoznala kao značajna za arheologiju, prapovijest, povijest, književnost, umjetnost ili znanost, te koja pripadaju sljedećim kategorijama:

- a) rijetke zbirke i primjeri faune, flore, minerala i anatomije, i predmeti paleontološkog značaja;
- b) dobra povijesnog značaja, uključujući povijest znanosti i tehnologije i vojne i društvene povijesti, vezana za život nacionalnih čelnika, mislioca, znanstvenika i umjetnika i događaja od nacionalne važnosti;
- c) arheološki nalazi (uključujući zakonite i nezakonite) ili arheološka otkrića;
- d) elementi rastavljenoga umjetničkog ili povijesnog spomenika ili arheološkog nalaza;
- e) stari i vrijedni predmeti, stariji od sto godina, kao što su natpisi, kovani novac i pečati;
- f) etnološki materijal;
- g) dobra od umjetničke vrijednosti, na primjer:
 - (i) slike na platnu, slike i crteži ručno rađeni na svakoj podlozi i u bilo kojem materijalu (isključujući industrijske nacrte i industrijski proizvedene predmete ručno ukrašene);
 - (ii) izvorna kiparska djela u bilo kojem materijalu;
 - (iii) izvorne gravure, grafike i litografije;
 - (iv) izvorni umjetnički asemblaži i montaže u bilo kojem materijalu ;
- h) rijetki rukopisi i inkunabule, stare knjige, dokumenti i publikacije posebnog značaja (povijesnoga, umjetničkog, znanstvenog, književnog, itd.) pojedinačno ili u zbirkama;
- i) poštanske, administrativne i slične marke, pojedinačno ili u zbirkama;
- j) arhivi uključujući i fonografske, fotografске i kinematografske;
- k) predmeti namještaja stariji od sto godina i stara glazbala.“

Istu definiciju „kulturnog dobra“ preuzela je i UNIDROIT-ova Konvencija o ukradenim i nezakonitim izvezenim kulturnim dobrima.

Za potrebe posebnih međunarodnih ugovora utvrđeni su i definicije drugih pojmove koje čine sastavnicu pojma kulturna baština ili pak pojma kulturno dobro, ali isto tako ukazuju na vrste kulturnih dobara koje trebaju uživati zakonom utvrđenu zaštitu. Jedna od takvih definicija je i pojam „podvodne kulturne baštine“ propisan UNESCO-vom Konvencijom o zaštiti podvodne kulturne baštine i to:

„Podvodna kulturna baština« označava svaki trag ljudskog postojanja kulturnoga, povijesnog ili arheološkog karaktera koji su se nalazili, djelomično ili potpuno pod vodom, povremeno ili stalno, barem 100 godina, poput:

- *lokacija, građevina, zgrada, predmeta i ljudskih ostataka zajedno s njihovim arheološkim i prirodnim okruženjem,*
- *plovila, zrakoplova, drugih prijevoznih sredstava ili njihovih dijelova, njihovog tereta ili drugog sadržaja zajedno s njihovim arheološkim i prirodnim okruženjem, i*
- *predmeta pretpovijesnog razdoblja.“*

Pojam nematerijalne kulturne baštine utvrđen je UNESCO-vom Konvencijom o zaštiti nematerijalne kulturne baštine i to na sljedeći način:

„1. Nematerijalna kulturna baština« znači vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvataju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom poviješću koja im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti. U svrhu ove Konvencije u obzir se uzima isključivo ona nematerijalna kulturna baština koja je u skladu s postojećim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, kao i potrebama uzajamnog poštivanja među zajednicama, skupinama i pojedincima i koja je u skladu s održivim razvojem.

2. Nematerijalna kulturna baština«, kako je definirana u stavku 1., manifestira se, među ostalim, u sljedećim područjima:

- (a) usmena predaja i izričaji, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine,
- (b) izvedbene umjetnosti,
- (c) običaji, obredi i svečanosti,
- (d) znanje i vještine vezani uz prirodu i svemir,
- (e) tradicijski obrti.“

I konvencije Vijeća Europe dale su veliki doprinos definiranju pojmove vezanih za kulturnu baštinu ili pak kulturno dobro, kao i druge važne sastavnice ovih pojmove, te je tako i pojam graditeljske baštine propisan Konvencijom o zaštiti graditeljske baštine i to u okviru članka 1. koji glasi:

„U svrhu ove Konvencije, pojam “graditeljska baština” obuhvaća sljedeća trajna dobra:

1. spomenike: sve građevine i strukture od izrazitoga povijesnoga, arheološkog, umjetničkog, znanstvenog, društvenog ili tehničkog značaja, uključujući njihove instalacije i opremu;
2. grupe građevina: homogene grupe urbanih ili ruralnih građevina od izrazitoga povijesnog, arheološkog, umjetničkog, znanstvenog, društvenog ili tehničkog značaja, koja su dovoljno jedinstvena i čine topografski prepoznatljivu cjelinu;
3. lokaliteti: zajednička djela čovjeka i prirode, odnosno područja koja su djelomično izgrađena

te dovoljno osobita i jedinstvena da se mogu topografski označiti i koja su od izrazitoga povijesnog, arheološkog, umjetničkog, znanstvenog, društvenog ili tehničkog značaja.“

Isto tako za potrebe Europske konvencije o zaštiti arheološke baštine (revidirane) pojam arheološke baštine u članku 1. Konvencije definiran je na sljedeći način:

- „1. Cilj ove (revidirane) Konvencije je zaštititi arheološku baštinu kao izvor europske zajedničke memorije i čimbenika za povijesna i znanstvena istraživanja.
2. U tom cilju sastavnica arheološke baštine smatraju se svi ostaci i predmeti, kao i drugi tragovi čovječanstva iz prošlih razdoblja i to oni:
- i. čije očuvanje i proučavanje će pomoći u rekonstrukcijama povijesti čovječanstva i njegov odnos s prirodnim okruženjem;
 - ii. čiji pronalazak ili iskopavanje, kao i druge metode istraživanja povijesti čovječanstva i čovjekova odnosa sa okruženjem, predstavlja glavni izvor informacija; i
 - iii. koji se nalaze na području unutar jurisdikcije države članice Konvencije.
3. Arheološka baština uključuje strukture građevina, konstrukcije, grupe građevina, složene lokalitete, pokretne predmete, spomenike drugih vrsta kao i njihov kontekst, kada se nalaze na i pod zemljom ili pod vodom.“

I drugim međunarodnim ugovorima, odnosno konvencijama, dane su definicije pojmove koji čine važne sastavnice kulturne baštine, tako je Europskom konvencijom za zaštitu audiovizualne baštine propisan sadržaj pojmove: pokretni slikovni materijal ili kinematografsko djelo, kao dvije važne sastavnice pojma audiovizualne baštine. Konvencija o Europskim krajobrazima isto tako daje definicije pojmove krajobraza i zaštite krajobraza, pri čemu upravo iz danih definicija možemo zaključiti da se radi o istom sadržajnom pojmu, kao što je u Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara pojma kulturnog krajolika.

Upravo navedene definicije istih i različitih pojmove iz citiranih međunarodnih ugovora potakla su pisce Zakona da ne teže zatvorenim i krutim definicijama pojmove, kao i zatvorenom nabranjanju vrsta kulturnih dobara. Naime, izabranim nomotehničkim izrazom u vidu nabranja mogućih oblika kulturnih dobara, grupiranjem u tri temeljne skupine: nepokretne, pokretne i nematerijalne, ostaje za buduću primjenu Zakona otvorena mogućnost daljnog proširivanja pojma kulturnog dobra kroz neku od tri temeljne skupine.

Sama podjela na navedene tri skupine kulturnih dobara proizašla je iz podjele stvari koja se koristi u građanskom pravu, gdje se materijalna dobra dijele u dvije osnovne skupine, a to su pokretnine i nekretnine. Koristeći se upravo tom podjelom u dugogodišnjoj konzervatorskoj praksi, koja je vezana i kroz predmete same zaštite, nastali su pojmovi pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara. U početcima se koristio pojma pokretnih i nepokretnih spomenika, što je moralno biti napušteno onoga trenutka kada se suvremena konzervatorska misao odlučila za uvođenje zaštite i za nematerijalna dobra, s obzirom da pojma spomenik može biti vezan samo uz materijalno dobro.

7.2.9 Uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom

Odredbe o uspostavljanju zaštite nad kulturnim dobrom podijeljene su na pet cjelina u kojima se uređuje način:

- uspostave preventivne zaštite nad dobrom za koje se predmijeva da je kulturno dobro,
- utvrđivanja svojstva kulturnog dobra,
- utvrđivanja kulturnog dobra od nacionalnog značenja,

- vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske i
- uspostavljanja zaštite nad dobrima od lokanog značenja.

1. Preventivna zaštita

Rješenje o preventivnoj zaštiti nekoga dobra samo je privremena mjera kojom nadležno tijelo omogućava da neko dobro uživa zaštitu propisanu odredbama Zakona. Razlog zašto se nadležnom tijelu omogućava da samo na temelju predmijene da se radi o kulturnom dobru uspostavi preventivnu zaštitu nad nekim dobrom leži u složenosti i dugotrajnosti postupka u kojem se može utvrditi da neko dobro ima svojstva kulturnog dobra, te bi se moglo dogoditi da u proteku vremena netko iz neznanja ili nemara uništi takvo dobro. Da se radi o privremenoj mjeri svjedoči rok na koji se preventivna zaštita može odrediti, a to je najdulje tri godine, osim arheoloških i podvodnih arheoloških nalazišta kod kojih preventivna zaštita traje najdulje šest godina. Iako Zakon ne sprječava nadležno tijelo da po isteku roka preventivne zaštite doneše ponovno rješenje o preventivnoj zaštiti za očekivati je da će nadležno tijelo pokušati izbjegći ponovno donošenje istoga rješenja jer bi se time moglo izložiti prigovorima zainteresiranih stranaka koje ne bi bile spremne na daljnje produženje pravne neizvjesnosti glede predmetnog dobra.

Upravni postupak za donošenje rješenja o preventivnoj zaštiti nekog dobra pokreće nadležno tijelo po službenoj dužnosti i to kada njegovi službenici dođu do saznanja temeljem kojih postoji predmijeva da neko dobro ima svojstva kulturnog dobra. Ova predmijeva temelji se na stručnoj ocjeni službenika nadležnog tijela, odnosno konzervatora. Iako se u pravilu postupak pokreće po službenoj dužnosti on može biti potaknut prijavom građanina kojom se ukazuje na postojanje takvog dobra, a koju građanin podnosi nadležnom tijelu sukladno članku 4. stavku 3. ovoga Zakona. Prijava građanina ne može se smatrati zahtjevom stranke već samo obaviješću, jer ako nema predmijeva da predmetno dobro ima svojstva kulturnog dobra nadležno tijelo neće niti pokrenuti postupak. Dakle, kada nadležno tijelo smatra da postoji predmijeva da neko dobro ima svojstva kulturnog dobra tada će pokrenuti upravni postupak po službenoj dužnosti radi donošenja rješenja o preventivnoj zaštiti i to stoga jer će donošenjem takva rješenja sukladno članku 124. ZUP-a zaštititi javni interes.

Upravni postupak u pravilu se provodi po skraćenom postupku sukladno članku 141. ZUP-a s obzirom da nadležno tijelo donosi rješenje o preventivnoj zaštiti temeljem činjenica koje su tijelu poznate, odnosno na temelju stručne procjene. Činjenice koje bi nadležno tijelo moglo utvrditi saslušavanjem stranke ne bi mogle imati utjecaj na tijek upravnog postupka. Čak ukoliko bi se stranka, recimo vlasnik dobra protivio provođenju postupka i donošenju rješenja takvo protivljenje ne bi imalo učinka, jer se upravni postupak provodi u cilju zaštite javnog interesa. Stoga je za zakonitost provedenog postupka od izuzetna značaja da se rješenje kojim se okončava postupak dostavi svim strankama kao što su: vlasnik ili imatelj dobra, drugim pravnim i fizičkim osobama koje bi mogle imati pravni interes, jedinici lokalne samouprave na području koje se dobro nalazi kako bi imale mogućnost žalbe. Žalba na rješenje ne odgađa njegovo izvršenje.

Sukladno članku 206. Zakona o općem upravnom postupku rješenje o preventivnoj zaštiti mora sadržavati uvod, izreku (dispozitiv), obrazloženje, uputu o pravnom lijeku, naziv tijela koje ga je donijelo s brojem i nadnevkom donošenja, potpisom službene osobe i pečatom tijela koje ga je donijelo.

U rješenju o preventivnoj zaštiti se, osim elemenata propisanih Zakonom o općem upravnom postupku, obavezno navode:

- osnovni identifikacijski podaci o dobru (lokalitet, naziv, katastarska čestica i općina, vlasništvo, korisnik, odnosno imatelj),

- sažeti opis dobra,
- sažeto obrazloženje pretpostavljenih svojstava kulturnog dobra,
- sustav mjera zaštite preventivno zaštićenog dobra i
- vrijeme važenja rješenja o preventivnoj zaštiti.

Za nematerijalna dobra kada i postoji predmijeva nadležnog tijela da se radi o kulturnom dobru u pravilu se ne donosi rješenje o preventivnoj zaštiti, jer nema opasnosti od ugroze takva dobra od uništenja u vremenu do donošenja rješenja o utvrđivanju svojstava kulturnog dobra. Zakon izrekom ne priječi donošenje rješenja o preventivnoj zaštiti nematerijalnog dobra, međutim, takvo rješenje iako zakonito ne bi imalo smisla, jer bi sukladno Zakonu takva zaštita bila na snazi tri godine od dana donošenja rješenja.

Odredba članka 11. stavak 1. Zakona izjednačava razinu zaštite preventivno zaštićenog dobra s razinom zaštite koje uživa kulturno dobro prema odredbama Zakona. Dakle preventivno zaštićeno dobro, iako još nije dokazano da ima svojstva kulturnog dobra, nije manje vrijedno i stoga uživa punu zaštitu prema Zakonu. Svako drugo rješenje imalo bi za posljedicu obezvređivanje preventivne zaštite.

Iako se radi o preventivno zaštićenom dobru, temeljem rješenja o preventivnoj zaštiti izvršit će se upis dobra u Listu preventivno zaštićenih dobara koja je posebni dio Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Istekom roka na koje je preventivna zaštita uspostavljena ili po prestanku važenja rješenja o preventivnoj zaštiti takva naznaka upisat će se u Listu preventivno zaštićenih dobara uz navođenje nadnevka o prestanku važenja rješenja o preventivnoj zaštiti.

2. Utvrđivanje svojstva kulturnoga dobra

Za razliku od brzog i jednostavnog postupka stavljanja dobra pod preventivnu zaštitu, postupak utvrđivanja svojstva kulturnog dobra u pravilu je složen i dugotrajan. Postupak se provodi u cilju stručnog vrednovanja koje ima za cilj utvrditi: ima li dobro svojstva kulturnog dobra i koja su to svojstva, prostorne međe dobra, sustav mjera zaštite dobra koji će osigurati uvjete za njegovo očuvanje. Da bi se provelo stručno vrednovanje najčešće je potrebno provesti odgovarajuća istraživanja i dokumentiranja temeljem kojih će biti provedeno stručno vrednovanje.

Postupak i u ovom slučaju pokreće nadležno tijelo po službenoj dužnosti tijekom kojega će utvrđivati i dokazivati činjenice uvidom u isprave, vještačenjem, uviđajem, a u pojedinim rijetkim slučajevima saslušat će se stranke. Kako se radi o postupku stručnog vrednovanja najčešće će službenici nadležnog tijela prikupiti potrebne podatke istraživanjem i izradom odgovarajuće dokumentacije kako bi utvrdili ima li dobro svojstva kulturnog dobra i koja su to svojstva, te će za nepokretna dobra izraditi prijedlog prostornih međa u kojima smatra potrebnim uspostaviti zaštitu dobra. Temeljem prikupljenih podataka o dobru koje je predmet istraživanja i dokumentiranja nadležno tijelo će izraditi prijedlog¹³¹.

Prijedlog za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra priprema nadležno tijelo na temelju prijave podnesene u skladu sa člankom 4. stavkom 3. Zakona ili po službenoj dužnosti. Obavezna dokumentacija uz prijedlog za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra sadrži:

za pojedinačna nepokretna kulturna dobra

- osnovne identifikacijske podatke o dobru (lokaciju, naziv, vlasništvo, korisnik, odnosno imatelj),

¹³¹ Obvezni sadržaj prijedloga za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra utvrđen je člankom 6. Pravilnika o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske («Narodne novine», br. 37/01)

- položajni nacrt s prikazom prostornih međa u odgovarajućem mjerilu,
- izvod iz zemljšnjih knjiga,
- sažeti opis dobra uz osnovne povjesne podatke i obrazloženje svojstava kulturnog dobra, te
- prijedlog sustava mjera zaštite dobra.

za povjesne cjeline

- osnovni identifikacijski podaci (lokaciju, naziv),
- opis prostornih međa područja na koje se odnosi zaštita i režimi zaštite,
- kartografski prikaz prostornih međa s režimom zaštite u odgovarajućem mjerilu,
- sažeti opis cjeline i glavne značajke njezinog inventara uz navođenje razloga za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra,
- popis pojedinačno zaštićenih kulturnih dobara na području povjesne cjeline, te
- prijedlog sustava mjera zaštite dobra.

za pojedinačna pokretna kulturna dobra

- osnovni identifikacijski podaci (naziv, dimenzije, materijal, autor),
- podaci o smještaju/mjestu čuvanja,
- sažeti opis predmeta uz navođenje razloga za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra,
- osnovnu fotodokumentaciju, te
- prijedlog sustava mjera zaštite kulturnog dobra.

za zbirke pokretnih kulturnih dobara

- osnovni identifikacijski podaci (naziv zbirke, porijeklo, vrste predmeta, broj predmeta),
- podaci o smještaju/mjestu čuvanja,
- sažeti opis zbirke uz navođenje razloga za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra,
- popis predmeta u zbirci s osnovnim podacima (naziv, dimenzije, materijal, autor, fotodokumentacija), te
- prijedlog sustava mjera zaštite zbirke pokretnih dobara.

za nematerijalna kulturna dobra

- osnovni identifikacijski podaci,
- podaci o nalazu, mjestu čuvanja tradicije, mjestu sačuvanih odgovarajućih oblika nematerijalnog kulturnog dobra,
- sažeti opis nematerijalnog kulturnog dobra uz navođenje razloga za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra, te
- sustav mjera zaštite kulturnog dobra.

Postupak stručnog vrednovanja prijedloga nadležnog tijela provodi Stručno povjerenstvo. Stručno povjerenstvo ima pet članova koje imenuje ministar kulture vodeći računa da u njemu budu zastupljene odgovarajuće struke iz područja djelatnosti koje su od interesa za zaštitu kulturne baštine. Stručno povjerenstvo razmatra prijedloge na sjednicama. O radu stručnog povjerenstva vodi se dokumentacija koja sadrži: akt o imenovanju Stručnog povjerenstva, pozive za sjednice, prijedloge koji su razmatrani na sjednicama, te ovjerene zapisnike sjednica s donesenim zaključcima.

Kriteriji za vrednovanje predloženih dobara za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra utvrđeni su Uputom za vrednovanje kulturnih dobara predloženih za upis u Registr kulturnih dobara Republike Hrvatske, koja je donesena sukladno članku 27. Pravilnika o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Za razliku od kvalitetno razrađenih kriterija u postupku vrednovanja materijalnih kulturnih dobara, kod nematerijalnih kulturnih dobara još uvek nema te razine razrade zbog nedostataka

iskustva u vrednovanju i zaštiti. Kao kriteriji se uglavnom koriste naputci UNESCO-a za provedbu Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.

Na temelju prijedloga Stručnog povjerenstva donosi se rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra. Sukladno članku 206. Zakona o općem upravnom postupku rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra mora sadržavati uvod, izreku (dispozitiv), obrazloženje, uputu o pravnom lijeku, naziv tijela koje ga je donijelo s brojem i nadnevkom donošenja, potpisom službene osobe i pečatom tijela koje ga je donijelo.

Novinu donosi odredba članka 12. Zakona kojom se utvrđuje sadržaj rješenja o utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra. Predmetno rješenje uz ostale obvezne podatke mora sadržavati i sustav mjera zaštite čijom će se provedbom osigurati zaštita i očuvanje toga dobra. Dakle, nije više dovoljno utvrditi da neko dobro ima svojstva kulturnog dobra te stoga uživa zaštitu propisanu Zakonom, već valja istim rješenjem odrediti i mjere čijom će se provedbom osigurati zaštita i očuvanje kulturnoga dobra.

Svojstvo kulturnog dobra za arhivsku građu, sukladno članku 99. Zakona, utvrđuje Hrvatski državni arhiv koji skrbi o zaštiti arhivskog gradiva kao kulturnog dobra. Hrvatski državni arhiv rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra donosi na prijedlog područnog državnog arhiva ili po službenoj dužnosti, a na način propisan Zakonom. Rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra za arhivsku građu dostavlja se na znanje Ministarstvu kulture.

Temeljem rješenja izvršit će se upis kulturnog dobra u Listu zaštićenih kulturnih dobara koja je dio Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske.

3. Kulturna dobra od nacionalnog značenja

Članak 13. Zakona propisuje, također jednu novinu, odnosno mogućnost da posebno stručno povjerenstvo nakon provedenog stručnog vrednovanja predloži ministru kulture da određeno kulturno dobro proglaši kulturnim dobrom od nacionalnog značenja. Posebno stručno povjerenstvo ima pet članova koje imenuje ministar kulture iz reda istaknutih stručnjaka za kulturnu baštinu.

Kriteriji vrednovanja prijedloga za proglašenje kulturnog dobra od nacionalnog značenja utvrđeni su Uputom za vrednovanje kulturnih dobara predloženih za upis u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, koja je donesena sukladno članku 27. Pravilnika o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. Ovom Uputom utvrđeni su sljedeći kriteriji:

Za nepokretno kulturno dobro, ako je u pitanju:

- izuzetno umjetničko, arhitektonsko, graditeljsko ili tehničko dostignuće koje pripada značajnom razdoblju nacionalne ili opće povijesti, ili
- dobro koje je izvršilo odgovarajući utjecaj, tijekom određenog razdoblja na razvoj graditeljstva ili kulturno-povijesnih cjelina, ili
- važno svjedočanstvo određene civilizacije ili kulturne tradicije koja je nestala, ili
- iznimski primjerak tipa gradnje ili graditeljskog sklopa koji pripada značajnim periodima nacionalne ili opće ljudske povijesti, ili
- iznimski primjerak tradicijskog graditeljstva koje reprezentira određenu kulturu, posebno ako je ona u nestajanju zbog utjecaja promjena koje su posljedica suvremenog razvoja, ili
- dobro koje je neposredno ili posredno povezano s događajima ili živućim tradicijama, idejama ili vjerovanjima, umjetničkim ili književnim djelima izrazite umjetničke vrijednosti, ili

- građevina ili mjesto povezano s važnim povijesnim događajima ili osobama koje imaju posebno značenje u povijesnom pogledu, kulturnom ili znanstvenom razvoju.

Za pokretno kulturno dobro, ako je u pitanju:

- izuzetno značajno umjetničko ostvarenje, ili
- dobro koje je izvršilo odgovarajući utjecaj tijekom određenog razdoblja na razvoj likovnih ili primjenjenih umjetnosti, ili
- važno svjedočanstvo određenih vještina primjenjivanih u umjetničkom stvaralaštvu ili proizvodnji upotrebnih predmeta važnih za razvoj civilizacije, umjetničkih ili kulturnih tradicija koje više ne postoje, ili
- iznimski primjerak umjetničkog oblikovanja upotrebnih predmeta, ili
- iznimni primjerak tehnoloških i tehničkih postupaka u stvaralaštvu upotrebnih predmeta, ili
- dobro koje pripada tradicijskom stvaralaštvu koje reprezentira određenu kulturu, posebno ako je ona u nestajanju zbog utjecaja promjena koje su posljedica suvremenog razvoja društva, ili
- predmet povezan s važnim povijesnim osobama koje imaju posebno značenje u povijesnom pogledu, kulturnom ili znanstvenom razvoju.

Nakon provedenog postupka vrednovanja posebno stručno povjerenstvo može ministru kulture predložiti donošenje rješenja kojim će se određeno kulturno dobro proglašiti kulturnim dobrom od nacionalnog značenja. Predmetno rješenje sadržava iste sastavnice kao i rješenje o utvrđivanju svojstava uz dodatno obrazloženje razloga zbog kojih se smatra kulturnim dobrom od nacionalnog značenja.

Tako je nekadašnja kategorizacija spomenika kulture zamijenjena s klasifikacijom na dvije grupe i to na kulturna dobra i na kulturna dobra od nacionalnog značenja. Sukladno tome članak 14. Zakona propisuje da se Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske sastoji od tri liste i to: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara od nacionalnog značenja i Liste preventivno zaštićenih dobara.

Iz prikazanih podataka može se uočiti da je tek 2007. došlo do prvi proglašenja kulturnih dobara od nacionalnog značenja, kada su taj status dobila 42 kulturna dobra. Za očekivati je da će ulazak na ovu Listu biti krajnje restriktivan, ali će također biti neminovna stepenica za kulturna dobra koja zbog svoje vrijednosti pretendiraju biti upisana na Listu svjetske kulturne i prirodne baštine pri UNESCO-u.

4. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

Prema propisima koji su važili do 1999. konzervatorska služba vodila je Inventar spomenika kulture kao javnu evidenciju. Slijedom tradicije Zakon iz 1999. propisao je obvezu vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske¹³² kao javne knjige koja, kao što smo već naveli, ima tri zasebne liste i to:

- Listu preventivno zaštićenih dobara,
- Listu zaštićenih kulturnih dobara i
- Listu kulturnih dobara od nacionalnog značenja.

Uz Registar, za svako upisano dobro, vodi se zbirka isprava, a sastavni dio Registra je imenik dobara.

¹³² Način vođenja Registra propisan je Pravilnikom o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske («Narodne novine», br. 37/01)

Registar se vodi u elektroničkom obliku uz upotrebu računalnog programa sa strukturom baze podataka propisanom Pravilnikom o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. Po završetku kalendarske godine svi upisi u Registrar ispisuju se na papir i to zasebno svaka od tri Liste koje se potom uvezuju u knjige, te prošivaju vrpcom i pečate. Ministar kulture ovjerava ispis Registra na unutarnjoj strani korica svake knjige, uz navođenje ukupnog broja registarskih listova. Podaci u Registraru čuvaju se trajno.

Za svako kulturno dobro upisano u Registrar vodi se zbirka isprava. Zbirka isprava sadrži:

- rješenje na temelju kojega je kulturno dobro upisano u Registrar (rješenje o preventivnoj zaštiti dobra, odnosno rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra, odnosno rješenje o proglašenju nacionalnim kulturnim dobrom, odnosno akt o proglašenju lokalnim dobrom),
- zabilješku o pravomoćnosti rješenja,
- cjelokupnu dokumentaciju podnesenu uz prijedlog za donošenje rješenja,
- osnovnu (karakterističnu) fotodokumentaciju, te
- izvod iz zapisnika sa sjednice stručnoga povjerenstva na kojoj je prihvaćen prijedlog za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra, odnosno kulturnog dobra od nacionalnog značenja.

Pored navedenih dokumenata zbirka isprava sadrži i:

za pojedinačna nepokretna kulturna dobra

- izvod iz katastra s popisom katastarskih čestica i označenim prostornim međama kulturnoga dobra,
- izvod iz zemljишnih knjiga, te
- osnovnu fotodokumentaciju.

za kulturno-povijesne cjeline

- kartografsku podlogu u odgovarajućem mjerilu s označenim prostornim međama i režimima zaštite povijesne cjeline,
- osnovnu fotodokumentaciju, te
- popis pojedinačno zaštićenih kulturnih dobara na području kulturno-povijesne cjeline.

za pojedinačna pokretna kulturna dobra

- potpunu fotodokumentaciju.

za cjeline ili zbirke pokretnih kulturnih dobara

- popis pojedinačnih predmeta u cjelini, odnosno zbirci s fotodokumentacijom.

za nematerijalna kulturna dobra

- osnovnu fotodokumentaciju i/ili odgovarajući tonski odnosno video analogni ili digitalni zapis dotičnog nematerijalnog kulturnog dobra i drugu odgovarajuću dokumentaciju.

U zbirku isprava se, prilikom osnivanja ili naknadno, ulažu i svi dokumenti koji se odnose na vlasništvo, promjene vlasništva, svojstva ili drugih važnih činjenica i podataka o kulturnom dobru.

Imenik Registra izvodi se iz baze podataka Registra sa sljedećim izborom podataka:

- naziv kulturnog dobra,
- oznaka Liste u koju je kulturno dobro upisano,
- oznaka vrste kulturnog dobra (nepokretno, pokretno, odnosno nematerijalno kulturno dobro),

- registarski broj kulturnog dobra,
- smještaj kulturnog dobra (županija, općina/grad, naselje, lokalitet, adresa, ustanova), te
- ime i prezime odnosno naziv vlasnika/korisnika/imatelja kulturnog dobra.

Upisi, upisi promjena i brisanja u Registru obavljaju se na temelju rješenja. Podaci uneseni u Registar ne mogu se brisati niti ispravljati, osim u slučajevima predviđenim Pravilnikom. Ispravci u Registru unose se tako da ostane sačuvan raniji podatak. Upisi, promjene i brisanja u Registru moraju se izvršiti u roku od 30 dana od konačnosti rješenja na osnovi kojega se upis obavlja.

Članak 15. Zakona donosi novinu koja otvara mogućnost u slučaju kada kulturno dobro izgubi svojstva radi kojih je stavljeno pod zaštitu da se donošenjem rješenja o prestanku svojstva kulturnoga dobra isto briše iz Registra. Iako će ovo biti zaista rijedak slučaj primjenom ove odredbe izbjegći će se postojanje tzv. fantomske kulturnih dobara koja su nakon stavljanja pod zaštitu prestala postojati, ali su i dalje upisani u Registar kulturnih dobara.

Međutim, brisanje kulturnog dobra iz Registra moguće je samo temeljem rješenja o prestanku kulturnog dobra kojeg nije moguće donijeti bez prethodnog mišljenja Hrvatskog vijeća za kulturna dobra. Iako Zakon propisuje samo obvezu pribavljanja prethodnog mišljenja prije donošenja rješenja o prestanku svojstava kulturnog dobra za pretpostaviti je da ako bi se mišljenje Hrvatskog vijeća za kulturna dobra protivilo donošenju rješenja o prestanku svojstava kulturnog dobra ono ne bi bilo niti doneseno. Naime, kao i rješenje o utvrđivanju svojstava ono počiva na stručnom vrednovanju, a ne na administrativno-upravnoj ocjeni činjenica.

Odredba članka 16. Zakona predviđa novinu koja se sastoji u obvezi objavljivanja svakog upisa, promjene ili brisanja u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske u "Narodnim novinama". Ova novina je nužnost kako bi se svima osigurala dostupna informacija o zaštićenim kulturnim dobrima na području Republike Hrvatske.

Svaki upis u Registar objavljuje se u »Narodnim novinama« u roku od 30 dana. Pri objavi u »Narodnim novinama« uz naznaku Liste u koju je dobro upisano objavljuje se:

- za nepokretna dobra: naziv nepokretnog dobra, smještaj (županija, općina/grad, naselje, lokalitet, adresa, odnosno topografski podaci za arheološka kulturna dobra), katastarske čestice područja unutar utvrđenih prostornih međa za pojedinačna kulturna dobra, odnosno opis prostornih međa za povjesne cjeline;
- za pokretna dobra: naziv pokretnog dobra odnosno zbirke i njezin smještaj ako je to moguće;
- za nematerijalna dobra: naziv pod kojim je to dobro poznato i područje, odnosno institucija gdje se čuva dokumentacija dotičnog nematerijalnog dobra.

Pri objavi upisa preventivno zaštićenih dobara objavljuje se i datum do kojega vrijedi preventivna zaštita određenog dobra.

5. Zaštita dobara od lokalnog značenja

Zakon također uvodi novinu u odnosu na postojeće propise otvaranjem mogućnosti da predstavničko tijelo županije, Grada Zagreba, grada ili općine može proglašiti zaštićenim neko dobro koje Ministarstvo kulture nije stavilo pod zaštitu kao kulturno dobro. Pri donošenju takve odluke predstavničko tijelo mora osigurati sve uvjete za zaštitu i očuvanje dobra kojeg proglašava zaštićenim. Držimo da je ova novina dobra jer može utjecati na podizanje svijesti u lokalnim sredinama o potrebi zaštite lokalnih vrijednosti. Kako bi se izbjegle eventualne neusklađenosti u

provedbi mjera zaštite takvog dobra predstavničko tijelo dužno je zatražiti prethodnu suglasnost nadležnog Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture o načinu zaštite takvog dobra.

Ministarstvo kulture vodi i evidenciju dobara od lokalnog značenja proglašenih u skladu s člankom 17. Zakona. U evidenciju dobara od lokalnog značenja unose se na osnovi akta koje je donijelo nadležno tijelo lokalne samouprave sljedeći podaci:

- redni broj upisa,
- broj i datum akta na osnovi kojega se dobro upisuje,
- smještaj dobra (naselje, lokalitet, adresa, za arheološko dobro: topografske oznake, za nematerijalno dobro: područje na kojem je poznato),
- naziv dobra,
- identifikacijski podaci koji sadrže sažete povijesne podatke, opis i stanje,
- ime i prezime naziv i adresa vlasnika/imatelja dobra,
- katastarsku česticu i katastarsku općinu (za nepokretna dobra),
- opis područja zaštićenog dobra (za povijesne cjeline),
- karakterističnu fotografiju, te
- službene bilješke (upisi hipoteke i drugih podataka važnih za imovinsko-pravni status dobra).

Ova zakonska odredba relativno je brzo bila prepoznata od strane lokalne zajednica, što pokazuje broj donesenih odluka o proglašenju tijekom 2000. i 2001. godine, kada je zaštićeno 90 dobara od lokalnog značenja. Kasniji znatno manji broj odluka, vrlo je vjerojatno vezan s obvezama koje proizlaze iz takve odluke, jer proglašenje nije samo politički čin, već trajno osiguravanje skrbi o zaštićenom dobru, za što je nužno osigurati svake godine barem minimalni iznos proračunskih sredstava.

7.2.10 Obveze i prava vlasnika kulturnog dobra

Obveze i prava vlasnika kulturnog dobra utvrđene su istovremeno odredbama Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, a potom i Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Kako je za pripremu i provedbu svakog projekta očuvanja kulturnog dobra nužno uključivanje njegova vlasnika dobro je znati koja prava i obveze proizlaze iz samog vlasništva nad kulturnim dobrom.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara u pogledu obveza izjednačava vlasnika i svakog drugog nositelja nekog prava na kulturnom dobru ili bilo kojeg imatelja kulturnog dobra, dok su prava propisana samo u korist vlasnika kulturnog dobra. Slijedom toga ukazat ćemo detaljnije na obveze vlasnika, jer njih prema odredbama navedenog Zakona mora prihvati svaka osoba koja po bilo kojoj osnovi ostvaruje neko pravo ili je imatelj kulturnog dobra. Pri tome nije odlučno je li neko pravo ili posjed stečen zakonitim putem već je sama činjenica posjedovanja ili ostvarivanja sadržaja nekog prava dovoljna za utvrđivanje obveza propisanih Zakonom.

1. Vlasništvo nad kulturnim dobrom

Osnovno načelo Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara je da nepokretno i pokretno kulturno dobro moraju imati utvrđenog vlasnika. Već smo prije naglasili negativne učinke društvenog vlasništva u razdoblju socijalističkog političkog sustava, što je opredijelilo zakonodavca na strogo poštivanje vlasničkih prava, te time stvaranja uvjeta za propisivanje i odgovarajućih obveza kada su u pitanju kulturna dobra.

Članak 30. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima uređuje vlasnikova prava na sljedeći način:

Pravo vlasništva je stvarno pravo na određenoj stvari koje ovlašćuje svoga nositelja da s tom stvari i koristima od nje čini što ga je volja te da svakoga drugoga od toga isključi, ako to nije protivno tuđim pravima ni zakonskim ograničenjima.

U granicama iz stavka 1. ovoga članka vlasnik ima, među ostalim, pravo posjedovanja, uporabe, korištenja i raspolaganja svojom stvari.

Međutim, vlasništvo obvezuje i to je uređeno člankom 31. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, koji glasi:

Vlasništvo obvezuje i vlasnik je dužan pridonositi općem dobru, pa je općenito prilikom izvršavanja svoga prava dužan postupati obzirno prema općim i tuđim interesima koji nisu protivni njegovom pravu, a osobito:

- *vlasnik se, a ni itko drugi, ne smije služiti svojim pravom s jednim ciljem da drugome štetiti ili da ga smeta,*
- *vlasnik nije ovlašten zabraniti tuđi zahvat u svoju stvar kad je nužan radi otklanjanja štete koja nekome neposredno prijeti, a nerazmjerne je veća od one što iz toga zahvata proizlazi za vlasnika, nego je samo ovlašten potraživati naknadu za pretrpljenu štetu,*
- *vlasnik nekretnine nije ovlašten braniti tuđe zahvate poduzete na tolikoj visini ili dubini gdje on nema nikakva opravdanog interesa da ih isključi.*

Ako se radi o suvlasništvu sve propisane obveze za vlasnika jednako vrijede i za svakog suvlasnika, te ukoliko se radi o suvlasništvu nad nekretninom onda se obveze iz ovoga zakona uređuju međuvlasničkim ugovorom sukladno članku 375. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

Vlasništvo obvezuje u svim slučajevima a osobito kada se radi o kulturnim dobrima koja su od interesa za Republiku Hrvatsku, te je stoga potrebno imati u vidu članak 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima koji glasi:

„(1) Stvari za koje je na temelju Ustava Republike Hrvatske posebnim zakonom određeno da su dobra od interesa za nju pa imaju njezinu osobitu zaštitu, a nisu opća dobra, sposobne su biti objektom prava vlasništva i drugih stvarnih prava.

(2) Vlasnici i ovlaštenici drugih prava na stvarima iz stavka 1. ovoga članka smiju se služiti tim svojim pravima u skladu sa zakonom određenim načinom uporabe i iskorištanja tih stvari, a za ograničenja kojima su time podvrgnuti, pripada im pravo na naknadu određenu zakonom.“

Vrlo često u praksi, osobito kada se radi o nekretninama, više osoba ima suvlasnička prava, odnosno vlasnička prava. Kada je u pitanju kulturno dobro, a osobito nepokretno kulturno dobro, takva situacija je također vrlo česta, i znatno otežava provedbu mjera zaštite i očuvanja. Člankom 36. Zakona¹³³ o vlasništvu i drugim stvarnim pravima uređeno je pitanje suvlasničkih dijelova, kao i obaveza uređivanja odnosa između suvlasnika. To pitanje razriješeno je člankom 375. istoga Zakona, koji obvezuje suvlasnike na zaključivanje međuvlasničkog ugovora, a koji glasi:

(1) Uzajamni odnosi suvlasnika u svezi s upravljanjem i korištenjem nekretnine utvrđuju se ugovorom koji mora biti sklopljen u pisanim oblicima (međuvlasnički ugovor).

(2) Međuvlasnički ugovor iz stavka 1. ovoga članka sadrži osobito:

- veličinu suvlasničkih dijelova nekretnine,

¹³³ (1) Ako više osoba ima neku stvar u svome vlasništvu tako da svakoj pripada po dio toga prava vlasništva, računski određen razmjerom prema cijelom pravu vlasništva te stvari, sve su one suvlasnici te stvari, a dijelovi prava vlasništva koji im pripadaju nijihovi su suvlasnički dijelovi.

(2) U sumnji koliki su suvlasnički dijelovi, smatra se da su jednaki.

- uvjete i način upravljanja nekretninom,
- pobliže podatke o osobi koja će upravljati nekretninom,
- opseg poslova koje će obavljati ta osoba, odgovornost za obavljanje poslova i sl.,
- uvjete i način prikupljanja i raspolažanja sredstvima zajedničke pričuve,
- ime suvlasnika ovlaštenoga za predstavljanje i zastupanje suvlasnika prema upravitelju, odnosno trećim osobama i granice njegovih ovlasti,
- uvjete i način korištenja zajedničkih prostorija, uključujući i stan namijenjen za nadstojnika zgrade, te uređaja i zemljišta koje pripada određenoj nekretnini.

(3) Odluke koje proizlaze iz međuvlasničkoga ugovora obvezuju sve suvlasnike ako je ugovor sklopila većina suvlasnika čiji suvlasnički dijelovi čine više od polovice vrijednosti svih posebnih dijelova nekretnine.

(4) Odredbe međuvlasničkoga ugovora imaju učinak i prema suvlasniku koji je to pravo stekao nakon sklapanja međuvlasničkoga ugovora.

U slučaju kada kulturno dobro nema vlasnika, odnosno nije ga moguće utvrditi ili je vlasnik nepoznat ili kulturno dobro ostane bez vlasnika, tada vlasnikom postaje Republika Hrvatska. Temeljni razlog za ovakvo zakonsko uređenje jest utvrđivanje vlasnika kao osobe koja će skrbiti za očuvanje dobra.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara propisuje da dobro za koje se predmijeva da ima svojstva kulturnog dobra, a netko takvo dobro nađe u zemlji, moru ili vodi smatra se da je nađeno dobro u vlasništvu Republike Hrvatske. Ako bi neka osoba držala da je nađeno dobro njezino vlasništvo moralna bi putem suda tužbom na utvrđivanje vlasništva potvrditi to svoje pravo. Što se tiče nalaznika takvoga dobra on bi temeljem odredbi Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima stekao pravo na nalazninu.

Uvažavajući promjenu vlasničko-pravnih odnosa odredbom **članka 18. Zakona**, kao osnovno polazište utvrđeno je da svako kulturno dobro mora imati vlasnika. Naime, posljedice društvenog vlasništva, odnosno bezvlasništva, tako su bile pogubne za kulturna dobra da je prvi postulat zaštite, a time i očuvanja da svako kulturno dobro mora imati vlasnika. Za razliku od dosadašnjeg zakona koji je poznavao samo imatelja kulturnoga dobra Zakon sada vrlo jasno utvrđuje vlasnika kao jednu od najvažnijih i najodlučnijih osoba za provedbu mjera zaštite i očuvanja na određenom kulturnom dobru. Tako kao novinu možemo smatrati gotovo sve odredbe u IV. glavi koja nosi naziv "Obveze i prava vlasnika kulturnoga dobra" (članci 18. do 43. Zakona).

Isto tako nije moguće nalaskom dobra, za kojeg se predmijeva da ima svojstva kulturnog dobra, steći vlasništvo nad takvim dobrom, već se sukladno članku 19. Zakona primjenjuju odredbe Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima. Tako članak 140. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima propisuje postupak i prava za nalaz blaga, te ovaj članak glasi:

(1) *Blagom se u smislu ovoga Zakona smatraju novac, dragocjenosti i druge stvari od vrijednosti koje su bile skrivene tako dugo da se više ne može utvrditi tko im je vlasnik.*

(2) *Nalaznik je dužan uzeti nađeno blago u posjed za Republiku Hrvatsku, čime ono, ako zaista nema vlasnika, postaje vlasništvo Republike Hrvatske.*

(3) *Nalaznik je dužan bez odgode obavijestiti o nađenom blagu najbliži dostupni nalazni ured te po njegovoj naredbi predati posjed toga blaga, a do predaje poduzeti mjere koje su nužne da blago ne bi propalo, bilo oštećeno ili otuđeno.*

(4) *Nalazni ured je dužan o nalazu blaga, odnosno arhivske građe od općega kulturnoga interesa odmah obavijestiti nadležno državno tijelo za zaštitu spomenika kulture, odnosno arhiv, koji su ovlašteni te predmete uzeti u posjed i čuvanje, ako posebnim zakonom nije što drugo određeno.*

(5) *Nalaznik i vlasnik nekretnine u kojoj je nađeno blago imaju pravo na primjerenu nagradu od Republike Hrvatske, koja ne može biti manja od nagrade kakva bi bila za nađenu tuđu stvar ni veća od vrijednosti nađenoga blaga, a imaju pravo i na naknadu nužnih troškova.*

(6) *Jedna polovina nagrade iz stavka 5. ovoga članka pripada nalazniku, a druga vlasniku nekretnine, ali ako je koji pokušao zatajiti nalaz blaga, on nema pravo ni na kakvu nagradu ni naknadu.*

(7) *Republika Hrvatska se može oslobođiti svoje obveze da dade nalazninu i naknadu troškova za blago tako da se odrekne stvari, te da nalazniku i vlasniku nekretnine preda blago u samostalni suposjed, u kojem će se slučaju na odgovarajući način primjenjivati odredbe ovoga Zakona o predaji stvari nalazniku i o stjecanju vlasništva nađene stvari.*

(8) *Odredbe o pravu vlasnika nekretnine na nagradu na odgovarajući se način primjenjuju i na nositelja prava građenja, ako je blago nađeno u zgradi koja je pripadnost zemljišta na kojem on ima pravo građenja.*

Međutim, pravo na nalazninu za kulturno dobro, prema našem mišljenju, pripada nalazniku samo ako se radi o slučajnom nalazu. Razlog za takav stav nalazimo u činjenici kako su arheološka istraživanja moguća samo uz prethodnu dozvolu dobivenu sukladno zakonu, a takva traganja bez odgovarajuće dozvole mogu predstavljati i kazneno djelo. Slijedom toga, nalaznik koji nezakonito traga za kulturnim dobrima, te bez dozvole provodi arheološka iskopavanja, ne bi za tako pribavljenu dobra ili kulturna dobra, mogao steći pravo na nalazninu.

2. Obveze vlasnika kulturnoga dobra

Vlasnik kulturnoga dobra obvezan je:

- postupati s kulturnim dobrom s dužnom pažnjom, a osobito ga čuvati i redovito održavati,
- provoditi mjere zaštite utvrđene Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i drugim propisima,
- svim promjenama na kulturnom dobru, oštećenju ili uništenju, te o nestanku ili krađi kulturnoga dobra, odmah, a najkasnije sljedećeg dana obavijestiti nadležno tijelo,
- dopustiti stručna i znanstvena istraživanja, tehnička i druga snimanja, kao i provedbu mjera tehničke zaštite,
- omogućiti dostupnost kulturnoga dobra javnosti,
- očuvati cijelovitost zaštićene zbirke pokretnih kulturnih dobara,
- izvršavati sve druge obveze propisane zakonom i drugim propisima.

Vlasnik kulturnog dobra obvezan je i provoditi gore naznačene obveze, jer se u protivnom izlaže opasnosti da mu to nadležna konzervatorska služba naloži uz utvrđivanje roka provedbe, odnosno nakon proteka određenog roka može i sama na trošak vlasnika provesti određenu mjeru. Ovu mogućnost daje članak 21. Zakona te tako omogućava prinudnu provedbu mjera zaštite i očuvanja kada se vlasnik ogluši na opomene te pravodobno ne provede određene mjere u cilju očuvanja njegovoga kulturnog dobra. Prinudna provedba mjera zaštite i očuvanja provodi se na trošak vlasnika. Od stupanja na snagu Zakona pa do pisanja ovog komentara doneseno je svega jedno rješenje o obvezi naknade troškova provedbe mjere zaštite i to 2000. godine.

Zakon obvezuje vlasnika kulturnog dobra na osiguranje sredstava za pokriće troškova čuvanja i održavanja kulturnog dobra. Međutim, u članku 22. Zakona uvedena je novina kojom se vlasniku mogu osigurati sredstva iz državnog proračuna za izvanredne troškove održavanja kulturnog dobra, pod utvrđenim uvjetima. Kao izvanredni troškovi održavanja smatraju se oni troškovi koji premašuju troškove redovnog održavanja, a rezultat su provođenja naloženih mjera zaštite. Pokriće dijela izvanrednih troškova vlasnik može ostvariti iz sredstava državnog proračuna samo pod uvjetom da ne ostvaruje prihode ili druge koristi od kulturnog dobra iz kojeg bi takve troškove mogao podmiriti, te

da istovremeno ispunjava uvjet iz članka 25. Zakona, odnosno ako provodi sve mjere zaštite i očuvanja koje mu odredi nadležna konzervatorska služba.

Obvezu vlasnika da osigura održavanje građevine u njegovu vlasništvu propisuje na članak 270. Zakona o prostornom uređenju i gradnji, koji glasi:

(1) *Vlasnik građevine odgovoran je za njezino održavanje.*

(2) *Vlasnik građevine dužan je osigurati održavanje građevine tako da se tijekom njezinog trajanja očuvaju bitni zahtjevi za građevinu, unapređivati ispunjavanje bitnih zahtjeva za građevinu te je održavati tako da se ne naruše svojstva građevine, odnosno kulturnog dobra ako je ta građevina upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.*

(3) *U slučaju oštećenja građevine zbog kojeg postoji opasnost za život i zdravlje ljudi, okoliš, prirodu, druge građevine i stvari ili stabilnost tla na okolnom zemljištu, vlasnik građevine dužan je poduzeti hitne mjere za otklanjanje opasnosti i označiti građevinu opasnom do otklanjanja takvog oštećenja.*

Istu obvezu za vlasnike propisuje vrlo detaljno Uredba o održavanju zgrada (NN 64/97), pa stoga obveza propisana vlasnicima nepokretnih kulturnih dobara ne može se smatrati nikakvom posebnom obvezom niti opterećenjem za vlasnika kulturnog dobra.

3. Prava vlasnika kulturnoga dobra

Prava vlasnika kulturnoga dobra su:

- pravo na naknadu radi ograničenja prava vlasništva nad kulturnim dobrom pod uvjetima propisanim Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,
- pravo na porezne i carinske povlastice prema posebnom zakonu,
- pravo na stručnu pomoć nadležnog tijela radi pravilne zaštite i očuvanja kulturnoga dobra na način propisan Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Pravo na naknadu radi ograničenja vlasništva

Sukladno Ustavu Republike Hrvatske i članku 32. Zakona¹³⁴ o vlasništvu i drugim stvarnim pravima člankom 25. Zakona predviđeno je pravo vlasnika na naknadu zbog ograničenja prava

¹³⁴ Članak 32. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima - Posebna ograničenja

(1) Vlasnik stvari ne smije izvršavati svoje pravo vlasništva preko granica koje su svim vlasnicima takvih stvari postavljene na temelju ovoga ili posebnih zakona radi zaštite interesa i sigurnosti države, prirode, ljudskoga okoliša i zdravlja ljudi.

(2) Vlasnik neke od stvari koje su na temelju Ustava posebnim zakonom proglašene stvarima od interesa za Republiku, i za koje je propisan poseban način njihove uporabe i iskoriščavanja od strane njihovih vlasnika i ovlaštenika drugih prava na njima, dužan je izvršavati svoje pravo vlasništva s time u skladu, ali mu pripada pravo na naknadu za ograničenja kojima je podvrgnut.

(3) Kad je radi zaštite interesa i sigurnosti države, prirode, spomenika kulture, ljudskoga okoliša ili zdravlja ljudi određeno da je vlasnik na temelju zakona dužan nešto poduzeti glede vlastite stvari, a njega se na to ne može prisiliti, poglavarstvo jedinica lokalne samouprave i jedinica lokalne samouprave i uprave je ovlašteno uspostaviti privremeno upravljanje tom stvarju (sekvestraciju) primjenjujući na odgovarajući način pravila o privremenom skrbništvu nad ostavinom za slučaj da su naslijednici nepoznati ili nepoznatoga boravišta, ako posebni zakon ne određuje što drugo.

(4) U izvršavanju privremenoga upravljanja, poglavarstvo može stvari dati u zakup.

(5) Ugovor o zakupu sklapa se na određeno vrijeme.

(6) U slučaju iz stavka 4. ovoga članka zakupnina se može koristiti samo za održavanje stvari ili za ispunjenje druge obveze zbog koje je uspostavljeno privremeno upravljanje stvarju.

(7) Vlasnik ima pravo na vraćanje posjeda stvari i prije proteka roka iz ugovora, ako u cijelosti isplati uložena sredstva ili ispuni drugu obvezu zbog koje je uspostavljeno privremeno upravljanje stvarju.

vlasništva kojima je izložen provedbom zakona, odnosno mjerama zaštite na njegovom kulturnom dobru. Pravo na naknadu, kao i na druge povlastice predviđene zakonom, stiče vlasnik kulturnog dobra koji postupa sukladno Zakonu i provodi sve mjere zaštite koje mu naloži Ministarstvo kulture, a što dokazuje potvrdom koju mu na njegov zahtjev izdaje nadležno tijelo. Ova novina ima za cilj potaknuti vlasnike kulturnih dobara na provođenje mjera zaštite i očuvanja kako bi stekli uvjete za korištenje Zakonom predviđenih povlastica.

Pravo na naknadu vlasnik ne može ostvariti za ona ograničenja koja su uključena u njegove obveze kao vlasnika kulturnog dobra. Tako npr., vlasnik mora omogućiti istraživanje i dokumentiranje kulturnog dobra, bez prava na naknadu za ograničenja koja mu te aktivnosti donose u odnosu na njegova vlasnička prava, jer te aktivnosti doprinose očuvanju kulturnog dobra.

Pravo na naknadu za ograničenja kojima je izložen vlasnik kulturnog dobra može ostvariti samo u slučaju kada može dokazati da je upravo zbog tih ograničenja pretrpio štetu.

Pravo na porezne i carinske olakšice

Vlasnik kulturnoga dobra ima pravo na porezna i carinska oslobođenja i povlastice kada je to propisano posebnim zakonom te ako postupa sukladno odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, odnosno provodi mjere zaštite koje odredi nadležno tijelo. Pravo na porezne i carinske olakšice vlasnik kulturnoga dobra stječe na temelju potvrde o ispunjavanju propisanih uvjeta i provedbe mjera određenih od strane konzervatorske službe.

Nagli porast broja potvrda o uredno provedenim mjerama zaštite i očuvanja nakon 2004. godine nastao je zbog mogućnosti dobivanja povoljnih kredita za ulaganja u očuvanje nepokretnih kulturnih dobara koja su omogućavala njihovo uključivanje u turističku ponudu. Program povoljnih kredita osmišljen je i provodi se u suradnji ministarstava nadležnih za turizam i kulturu, te predstavljaju dobar primjer istovremenog poticanja očuvanja kulturne baštine i ostvarivanja ulaganja u gospodarski razvitak.

Pravo na stručnu pomoć

Nadležni Konzervatorski odjel ili Gradski zavod na području Grada Zagreba dužan je vlasniku, nositelju prava nad kulturnim dobrom i drugom imatelju kulturnoga dobra na njihovo traženje dati besplatni stručni savjet u svezi s provedbom mjera zaštite i očuvanja kulturnoga dobra. Stručni savjet nadležno tijelo osobito je dužno dati u hitnim slučajevima, odnosno kad prijeti izravna opasnost od oštećivanja kulturnoga dobra. U hitnim slučajevima nadležno tijelo dužno je odmah savjetovati tražitelja, a najkasnije 3 dana od dana podnošenja pisanog zahtjeva.

Ovo pravo obuhvaća razinu savjetodavnih aktivnosti i ne daje pravo vlasniku ili drugoj osobi koja koristi kulturno dobro na očekivanja da će službenici nadležnog tijela obavljati poslove na provedbi samih aktivnosti očuvanja kulturnog dobra. Za poslove očuvanja kulturnog dobra vlasnik će u pravilu morati angažirati pravne i fizičke osobe koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara sukladno članku 100. Zakona.

4. Ograničenja prava vlasništva nad kulturnim dobrom

Vlasništvo nad kulturnim dobrom može se ograničiti glede: posjeda, uporabe i prometa kulturnim dobrrom. Na kulturnom dobru može se provesti izvlaštenje i uspostaviti založno pravo.

Ograničenja prava vlasništva, ne odnose se samo na vlasnika kulturnog dobra, već i na odgovarajući način i na sve ostale osobe kao što su nositelj prava na kulturnom dobru ili drugi imatelji kulturnog dobra, bez obzira po kojoj osnovi ima kulturno dobro.

Ograničenja posjeda kulturnoga dobra

Posjed kulturnoga dobra može se ograničiti radi:

- dokumentiranja i istraživanja kulturnoga dobra,
- provedbe mjera zaštite i očuvanja kulturnoga dobra,
- omogućavanja dostupnosti kulturnoga dobra javnosti.

Vlasnik kulturnoga dobra mora omogućiti istraživanje i dokumentiranje kulturnoga dobra, kao i provođenje mjera zaštite i očuvanja kulturnoga dobra osobi koja za to ima odobrenje nadležnog tijela. Za ova ograničenja vlasnik nema pravo na naknadu, osim u slučajevima kad dokaže da je zbog toga pretrpio materijalnu štetu. Tako npr., odredba članka 30. Zakona omogućava provedbu arheoloških istraživanja na privatnom zemljištu ili konzervatorskih istraživanja i dokumentiranja kulturnog dobra koje je u privatnom vlasništvu.

Kad nadležno tijelo utvrdi da vlasnik ne postupa sukladno odredbama zakona ili ne postupa s dužnom pažnjom, te prijeti opasnost od oštećivanja ili uništenja kulturnoga dobra, gradonačelnik ili općinski načelnik na čijem se području kulturno dobro nalazi na prijedlog nadležnog tijela dužan je imenovati kulturnom dobru privremenog skrbnika, sukladno članku 31. Zakona. Privremeni skrbnik dužan je za račun i na trošak vlasnika poduzimati mjere zaštite i očuvanja kulturnoga dobra koje mu odredi nadležno tijelo. U razdoblju od stupanja na snagu Zakona do 31. prosinca 2007. nadležno tijelo je podnijelo 26 prijedloga za imenovanje skrbnika kulturnom dobru. Iako Zakon obvezuje gradonačelnika, odnosno načelnika općine na imenovanje skrbnika na prijedlog nadležnog tijela u praksi to ne predstavlja automatizam iz više razloga. Prvi i najvažniji razlog zbog kojeg su gradovi i općine izbjegavali ovaj način osiguravanja provedbe mjera zaštite i očuvanja kulturnog dobra je nedostatak proračunskog novca planiranog za ovu namjenu. Naime, jasno je da u takvim slučajevima vlasnik izbjegava izvršenje mjera zaštite i očuvanja, pa tako i osiguravanja sredstava da to učini treća osoba u njegovo ime i za njegov račun. Istovremeno ovu mjeru nadležno tijelo nerado predlaže i prethodno pokušava na sve druge načine primorati vlasnika na poštivanje Zakona. Tako najčešće, protiče vrijeme u kojem se stanje kulturnog dobra pogoršava, te u pravilu, prijedlog za imenovanje skrbnika povlači za sobom i hitno poduzimanje osnovnih mjera zaštite i očuvanja, kako bi se izbjeglo ono najgore, gubitak spomeničkih svojstava kulturnog dobra.

U pojedinim slučajevima postavljalo se pitanje može li se za privremenog skrbnika imenovati nadležno tijelo, odnosno nadležni konzervatorski odjel Ministarstva kulture, a za područje Grada Zagreba Gradski zavod. Na ovo pitanje nije lako odgovoriti. Naime, kada je u pitanju gradonačelnik Grada Zagreba jasno je da on može svojom odlukom imenovati Gradski zavod za privremenog skrbnika, jer je ovaj Zavod u sastavu gradske administracije. Međutim, kada su u pitanju gradonačelnici i načelnici općina upitno je mogu li oni donositi odluke u kojima imenuju ustrojstvenu jedinicu, odnosno nadležni konzervatorski odjel Ministarstva privremenim skrbnikom. Imenovanje pravne ili fizičke osobe za privremenog skrbnika kulturnom dobru u pravilu bi se moglo provesti ukoliko postoji suglasnost osobe koja će biti imenovana, jer u protivnom nije moguće očekivati učinkovitost takve mjere. Slijedom toga teško je očekivati da će Ministarstvo kulture prihvati imenovanje nadležnog konzervatorskog odjela za privremenog skrbnika. Ako bi i prihvatile takvo imenovanje, prema našem mišljenju došlo bi do sukoba interesa, u kojem nadležno tijelo vodi isključivo interes o zaštiti i očuvanju kulturnog dobra, dok interesi vlasnika ostaju nezastupljeni, čime se na izvestan način dovodi u pitanje položaj i obveze privremenog skrbnika. Imajući upravo taj problem u vidu smatramo da niti u jednom slučaju nadležno tijelo ne bi trebalo dovoditi u položaj

privremenog skrbnika, jer bi se time u jednoj osobi našle sve ovlasti i odgovornosti, od propisivanja mjera koje privremeni skrnik treba poduzimati, preko provedbe tih mera i raspolaganja novčanim sredstvima za provedbu naloženih mera.

Isto tako kad vlasnik privremeno napusti kulturno dobro tako da postoji neposredna opasnost od njegova oštećenja ili uništenja, gradonačelnik ili načelnik općine na čijem se području nalazi kulturno dobro dužno je bez odgađanja imenovati privremenog skrbnika, sukladno članku 32. Zakona. Smatrat će se da je vlasnik privremeno napustio kulturno dobro ako je njegovo boravište nepoznato, a nema ovlaštenog zastupnika, te nadležna konzervatorska služba nije u mogućnosti obavijestiti ga o njegovim obvezama u roku od šest mjeseci od dana pokušaja prve dostave pismena. Kad vlasnik trajno napusti kulturno dobro ono postaje vlasništvo Republike Hrvatske. Smatrat će se da je vlasnik trajno napustio kulturno dobro ako je njegovo boravište nepoznato, a nema ovlaštenog zastupnika, te svoje obveze ne izvršava deset godina od dana donošenja rješenja o skrbništvu. Ova odredba ima uzor u odredbama Pomorskog zakonika, te rješenjima članka 131., 132. i 133. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, koji glase:

„Članak 131.- Prisvojenje

(1) Na pokretnoj stvari koju nitko nema u svom vlasništvu, steći će vlasništvo osoba koja uzme tu stvar u samostalni posjed s namjerom da je prisvoji, ako zakonom nije drukčije određeno.

(2) Na pokretnim stvarima koje nitko nema u vlasništvu, a koje se mogu nabavljati ili rabiti samo uz posebnu dozvolu koju daje nadležno tijelo, vlasništvo može steći prisvojenjem samo osoba koja ima takvu dozvolu.

(3) Ne može se steći prisvojenjem vlasništvo na stvarima koje po posebnom zakonu mogu biti samo u vlasništvu Republike Hrvatske ili jedinice lokalne uprave i samouprave; ali kad se radi o stvarima čija je namjena prisvajati ih (kao što su to rude, ribe, voda iz vodotoka i sl.), tada svaka osoba koja je na prisvajanje ovlaštena zakonom ili dopuštenjem izdanim na temelju zakona, stječe vlasništvo onoga što prisvoji na temelju i u granicama te ovlasti, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno.

(4) Na nekretnini koju nitko nema u vlasništvu, ne može se prisvojenjem steći pravo vlasništva.

Članak 132. - Napuštene stvari

(1) Osim izvorno ničijih stvari, ničije su i one koje je vlasnik napustio ako se time odrekao svoga prava vlasništva.

(2) Pokretna stvar je ničija od trenutka kad njezin vlasnik, u namjeri da se odrekne vlasništva, napusti posjed te stvari.

(3) Prisvojenjem se ne može steći tuđe; u sumnji se smatra da stvar nije ničija; no, uzima se da je pripitomljena životinja ničija ako sama od sebe izostane četrdesetdva dana, a i da je ničiji roj pčela koji vlasnik nije vijao dva dana.

(4) Napušteni suvlasnički dio pokretnine prirasta dijelovima ostalih suvlasnika razmjerno njihovim suvlasničkim dijelovima.

Članak 133. - Posebno o napuštenim nekretninama

(1) Nekretnina je ničija tek kad na temelju očitovanja o odreknuću od vlasništva danog u obliku isprave prikladne za zemljišnoknjizi upis bude to pravo izbrisano u zemljišnoj knjizi.

(2) Napuštena nekretnina prelazi na temelju zakona u vlasništvo Republike Hrvatske, ako nije zakonom što drugo određeno.

(3) Kad će se smatrati da su napuštena i uzeti u vlasništvo Republike Hrvatske zemljišta na kojima je obrada sasvim zapuštena ili zgrade ruševne jer nisu popravljene, određuju posebni propisi.“

Prema tome napuštena pokretna kulturna dobra ne mogu se kao ničije stvari steći u vlasništvo prisvojenjem od bilo kojeg pravnog subjekta, budući da je posebnim propisom određeno da one postaju vlasništvo Republike Hrvatske. Kao što je rečeno napuštene nekretnine ex lege prelaze u vlasništvo Republike Hrvatske.

Vlasnik kulturnoga dobra dužan je privremeno dati u posjed pokretno kulturno dobro radi njegova izlaganja, odnosno omogućiti posjećivanje nepokretnog kulturnoga dobra radi razgledavanja. Ovo ograničenje posjeda uređeno je člankom 33. Zakona. Na prijedlog organizatora izlaganja ili posjećivanja nadležno tijelo može rješenjem naložiti vlasniku privremeno davanje u posjed kulturnoga dobra. Vlasnik i organizator izlaganja, odnosno posjećivanja, skloput će ugovor, kojim se pored ostalih ugovornih obveza utvrđuje način postupanja kulturnim dobrom i davanje jamstva za slučaj oštećenja, uništenja, krađe ili nestanka kulturnoga dobra, kao i obveza osiguranja kulturnoga dobra kod osiguravajućeg društva. Vlasnik kulturnoga dobra može tražiti da procjenu vrijednosti obavi nadležno tijelo. Sve troškove u svezi s izlaganjem, odnosno posjećivanjem kulturnoga dobra dužan je podmiriti organizator, ako ugovorom sklopljenim između vlasnika kulturnoga dobra i organizatora nije drukčije utvrđeno. U razdoblju od stupanja na snagu Zakona do 31. prosinca 2007. nadležno tijelo je 26 puta donijelo rješenje kojim je obvezalo vlasnika na ustupanje kulturnog dobra u svrhu izlaganja.

Ograničenja uporabe kulturnoga dobra

Uporaba kulturnoga dobra može se ograničiti radi sprječavanja promjene namjene kojom se kulturno dobro dovodi u izravnu opasnost. Namjenu i način uporabe nepokretnog kulturnoga dobra rješenjem utvrđuje nadležno tijelo, a po prethodno pribavljenom mišljenju gradonačelnika ili načelnika općine, sukladno članku 34. Zakona. Namjenu i način uporabe može nadležno tijelo utvrditi i za pokretno kulturno dobro kad ocijeni da je to potrebno.

Za promjenu namjene kulturnoga dobra vlasnik je dužan prethodno ishoditi odobrenje nadležnog tijela, kako je to propisano člankom 35. Zakona. Ako vlasnik uporabi kulturno dobro protivno namjeni, te zbog toga nastane šteta na kulturnom dobru, nadležno tijelo može obvezati rješenjem vlasnika da štetu otkloni povratom kulturnoga dobra u prijašnje stanje, ako je to moguće.

Podaci o provedbi ovih odredaba Zakona pokazuju kako ova mjera nije čest instrument nadležnih tijela, jer je na temelju članka 34. Zakona u razdoblju primjene Zakona doneseno 6 rješenja, a temeljem članka 35. Zakona 15 rješenja kojima se odlučivalo o odobravanju promjene namjene kulturnog dobra. Ovakvi pokazatelji mogu nas dovesti do dva moguća zaključka. Prvi, da se kulturna dobra u pravilu upotrebljavaju za namjenu koju izvorno imaju, te stoga nije bilo potrebe za postupanjima nadležnog tijela po ovim odredbama Zakona. Drugi, da je nadležno tijelo reagiralo samo na slučajeve kada je smatralo da bi mogle nastupiti štetne posljedice, te je u tim slučajevima odlučivalo o namjeni, odnosno promjeni namjene kulturnog dobra.

Ograničenja u prometu kulturnih dobara

Ograničenja prometa kulturnim dobrima jesu:

- posebne obveze prodavatelja kulturnog dobra, posrednika u kupoprodaji kulturnoga dobra i kupca,
- pravo prvokupa,
- obveza povrata proračunskih sredstava uloženih u zaštitu i očuvanje kulturnoga dobra prije njegove prodaje,
- ograničavanje uvoza i iznošenja kulturnoga dobra.

Obveze prodavatelja ili posrednika u prodaji kulturnog dobra

Prodavatelj kulturnog dobra, kao i posrednik u kupoprodaji kulturnog dobra, sukladno članku 36. Zakona, obvezan je kupcu:

- dati na znanje da je predmet kupoprodaje kulturno dobro zaštićeno prema odredbama Zakona,
- predočiti dokaz o vlasništvu kulturnog dobra,
- predočiti isprave o odricanju od prava prvokupa prema Zakonu.

Odredba članka 36. Zakona donosi novinu koja obvezuje prodavatelja kulturnog dobra, kao i posrednika u kupoprodaji da kupca upozori da je predmet kupoprodaje kulturno dobro te mu predoči dokaz o vlasništvu kulturnog dobra koje prodaje, kao i isprave kojima dokazuje odricanje od prava prvokupa koje prema Zakonu ima Republika Hrvatska, županija, grad, odnosno općina.

Ova odredba proizlazi iz obveza koje je Republika Hrvatska preuzela pristupanjem UNESCO-voj Konvenciji o mjerama za zabranu i sprječavanje nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva na kulturnim dobrima i UNIDROIT-ova Konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima. Pri tome treba posebno naglasiti obvezu uspostavljanja odgovarajuće konzervatorske službe, kao i obveze uređivanja prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima nacionalnim zakonodavstvom, te poduzimanja svih raspoloživih mjera u sprječavanju nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima.

Uz obveze koje Zakon propisuje za prodavatelja i posrednika u prodaji kulturnog dobra i kupac kulturnog dobra dužan je obavijestiti nadležno tijelo na području gdje će se kupljeno kulturno dobro nalaziti. Ova obveza omogućava novom vlasniku kulturnog dobra suradnju sa nadležnim tijelom i otklanjanje mogućnosti da bude prekršajno kažnen zbog onemogućavanja provedbe Zakona nadležnom tijelu.

Pravo prvokupa

Vlasnik koji namjerava prodati kulturno dobro dužan je, sukladno članku 37. Zakona, najprije istodobno ponuditi ga Republici Hrvatskoj, županiji, gradu ili općini na čijem se području to kulturno dobro nalazi navodeći cijenu i druge uvjete prodaje. Prvenstvo u ostvarenju prava prvokupa ima grad ili općina u odnosu na županiju i Grad Zagreb, pa Republika Hrvatska. Republika Hrvatska, županija, Grad Zagreb, grad ili općina mora se očitovati o ponudi za prodaju kulturnog dobra u roku od 60 dana od dana primitka pisane ponude. Nakon isteka roka od 60 dana vlasnik može kulturno dobro prodati drugoj osobi uz cijenu koja ne može biti niža od cijene navedene u ponudi i pod uvjetima koji za kupca nisu povoljniji od uvjeta sadržanih u ponudi koju je podnio gradu ili općini, odnosno županiji i Republici Hrvatskoj.

U slučaju kada se kulturno dobro prodaje na aukciji organizator aukcije dužan je obavijestiti ovlaštenike prava prvokupa 30 dana prije održavanja aukcije o svim početnim uvjetima prodaje kulturnoga dobra putem aukcije, te o mjestu i vremenu održavanja aukcijske prodaje. Predstavnik ovlaštenika prava prvokupa može iskoristiti pravo prvokupa sukladno zakonu nakon utvrđivanja prodajne cijene kulturnog dobra na aukciji, a najkasnije do okončanja aukcijske prodaje. Obveze organizatora aukcije u pogledu omogućavanja ostvarivanja prava prvokupa uređene su člankom 37a. Zakona.

Ovlaštenici prava prvokupa imaju pravo prvokupa i u slučaju ovršne prodaje kulturnoga dobra, sukladno članku 38. Zakona, i to prema uvjetima ponude u postupku ovrhe koja je najpovoljnija za vlasnika kulturnoga dobra. Osoba koja provodi postupak ovršne prodaje kulturnoga dobra dužna je

obavijestiti ovlaštenike prava prvokupa da je određena prisilna prodaja, te dostaviti pisane uvjete ponude utvrđene za prodaju kulturnoga dobra.

Ako pak vlasnik proda kulturno dobro protivno odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, temeljem članka 39. Zakona svaki ovlaštenik prava prvokupa može podnijeti tužbu sudu za poništenje ugovora o kupoprodaji. Tužba se može podnijeti i kad ugovor nije sklopljen u pisanom obliku. Tužba se može podnijeti u roku od 90 dana od dana saznanja da je sklopljen ugovor o kupoprodaji, ali najkasnije u roku od 5 godina od dana sklapanja ugovora. Ovlaštenik prava prvokupa ima pravo na poništenje ugovora samo ako njezin zastupnik pred sudom izjavi da kupuje kulturno dobro po cijeni i uvjetima pod kojima je prodano.

Obveza povrata proračunskih sredstava

U slučaju opisanom u članku 40. Zakona, kada vlasnik proda kulturno dobro u čiju su zaštitu, očuvanje i obnovu uložena sredstva iz državnog proračuna, vlasnik je dužan prije prodaje vratiti iznos uloženih sredstava uplatom u korist državnog proračuna.

Izvlaštenje kulturnoga dobra

Izvlaštenje kulturnog dobra moguće je kada za to postoji interes Republike Hrvatske, a to je prema članku 41. Zakona u sljedećim slučajevima:

- ako prijeti opasnost od oštećenja ili uništenja kulturnog dobra, a vlasnik kulturnoga dobra nema mogućnosti ili interesa osigurati provedbu svih određenih mjera zaštite i očuvanja,
- ako se na drugi način ne može osigurati obavljanje arheoloških istraživanja i iskopavanja ili provedba mjera tehničke zaštite na kulturnom dobru,
- ako na drugi način nije moguće osigurati dostupnost kulturnog dobra za javnost.

Vlada Republike Hrvatske može iznimno donijeti odluku o utvrđivanju interesa Republike Hrvatske za izvlaštenje kulturnog dobra i u drugom slučaju kada to smatra opravdanim. Izvlaštenje može biti potpuno ili nepotpuno (služnost ili zakup). Radi izvlaštenja kulturnoga dobra mogu se provesti pripremne radnje i privremeno uzimanje u posjed sukladno propisima o izvlaštenju. Postupak za izvlaštenje pokreće se na prijedlog nadležne konzervatorske službe. Izvlaštenje kulturnog dobra provodi se na način propisan Zakonom o izvlaštenju. Kao najvažnije odredbe Zakona o izvlaštenju citiramo članke 9., 22., 32., 37. i 38., koje glase:

„Članak 9.

Odluku da je izgradnja objekta ili izvođenje radova u interesu Republike Hrvatske donosi Vlada Republike Hrvatske na prijedlog korisnika izvlaštenja, po prethodno pribavljenom mišljenju skupštine županije odnosno Skupštine Grada Zagreba na čijem se području namjerava graditi ili izvoditi radove, u skladu s prostornim planom.

Skupština županije odnosno Skupština Grada Zagreba, je mišljenje iz stavka 1. ovoga članka dužna dati u roku od 60 dana od dana postavljenog zahtjeva.

Smatra se da je interes Republike Hrvatske utvrđen ukoliko je posebnim zakonom propisano da je izgradnja određenih objekata ili izvođenje radova u interesu Republike Hrvatske.

Odluku o utvrđivanju interesa Republike Hrvatske izvan slučajeva predviđenih člankom 1. stavkom 2. ovoga Zakona donosi Vlada Republike Hrvatske uz prethodno mišljenje Odbora za prostorno uređenje i zaštitu okoliša i Odbora za gospodarstvo, razvoj i obnovu Sabora Republike Hrvatske.

Odluka o utvrđivanju interesa Republike Hrvatske objavljuje se u "Narodnim novinama".

Članak 22.

Rješenje o prijedlogu za izvlaštenje donosi nadležno tijelo na čijem se području nalazi nekretnina za koju se predlaže izvlaštenje.

Prije donošenja rješenja o izvlaštenju, nadležno tijelo saslušat će vlasnika nekretnine.

Nadležno tijelo dužno je poučiti vlasnika nekretnine da može podnijeti zahtjev za izvlaštenje preostalog dijela nekretnine u smislu članka 7. ovoga Zakona i ovu pouku obvezno unosi u zapisnik.

Ako je u postupku vlasništvo utvrđeno kao neprijeporno i ako se vlasnik nekretnine ne protivi izvlaštenju, nadležno tijelo mora istovremeno održati i raspravu za sporazumno određivanje naknade za nekretninu koja je predmetom izvlaštenja.

Članak 32.

Naknada za izvlaštenu nekretninu određuje se, u pravilu, davanjem na ime naknade druge odgovarajuće nekretnine koja odgovara visini tržišne vrijednosti nekretnine koja se izvlašćuje, u istoj općini ili gradu kojom se vlasniku nekretnine koja se izvlašćuje omogućavaju isti uvjeti korištenja kakve je imao koristeći tu nekretninu.

Članak 37.

U slučaju ustanovljenja služnosti naknada se određuje u iznosu za koji je uslijed ustanovljene služnosti umanjena tržišna vrijednost nekretnine.

Članak 38.

U slučaju ustanovljenja zakupa, naknada se određuje u visini zakupnine koja se postiže na tržištu.

Naknada se može odrediti u obliku jednokratnog iznosa za cijelo vrijeme trajanja zakupa ili u povremenim davanjima koja se plaćaju u jednakim vremenskim razmacima.

Naknada se računa od dana kada je korisnik izvlaštenja stupio u posjed zemljišta.

Za eventualnu štetu nastalu ustanovljenjem zakupa, zakupoprimec odgovara vlasniku zemljišta po općim propisima o odgovornosti za štetu.“

Založno pravo na kulturnom dobru

U cilju osiguranja naplate sredstava koja su iz državnog, županijskog, gradskog odnosno općinskog proračuna uložena u zaštitu i očuvanje nepokretnog kulturnog dobra, temeljem članka 42. Zakona osniva se zakonsko založno pravo u korist ulagatelja. Kada se sredstava iz državnog, županijskog, gradskog, odnosno općinskog proračuna ulažu u zaštitu i očuvanje pokretnog kulturnog dobra, ono se predaje javnoj ustanovi restauratorske djelatnosti ili drugoj ovlaštenoj osobi koja će provesti mјere zaštite i očuvanja, a na istom dobru osniva se zakonsko založno pravo u korist ulagatelja sredstava.

5. Pokriće troškova za otklanjanje štete na kulturnom dobru

Zakon posebno naglašava obvezu vlasnika, nositelja prava ili drugog imatelja kulturnog dobra na pokriće troškova za otklanjanje štete na kulturnom dobru, sukladno članku 43. Zakona, i to kada je šteta nastala kao posljedica nezakonitih aktivnosti. Pri tome, se prioritetno očekuje da će šteta biti sanirana povratom kulturnog dobra u prijašnje stanje, dakako, ako je to moguće. Nadležno tijelo odlučit će o načinu saniranja nastale štete, te će u tom slučaju obvezati vlasnika na pokriće troškova. U dosadašnjoj primjeni Zakona doneseno je 20 rješenja po ovoj pravnoj osnovi.

7.2.11 Koncesije i koncesijska odobrenja na kulturnim dobrima

Odredbe o koncesijama i koncesijskim odobrenjima unesene su u Zakon prigodom njegovih izmjena i dopuna 2003. godine. Međutim, kao što smo već naglasili u izmjenama i dopunama Zakona 2009. ove odredbe su gotovo u cijelosti promijenjene i usklađene sa važećim Zakonom o koncesijama. Uvođenje ovih odredbi, još 2003., potaknuto je brojnim nepokretnim kulturnim dobrima, osobito dvorcima, ljetnikovcima, utvrdama i drugim građevinama, koji su u vlasništvu Republike Hrvatske, županija, gradova ili općina. Većina tih nepokretnih kulturnih dobara zahtjeva znatna ulaganja u njihovo očuvanje, kao i prilagodbu za odgovarajuću namjenu. Naime, praksa zaštite i očuvanja kulturnih dobara pokazala je kako odlučujuću ulogu u očuvanju kulturnog dobra, uz vlasnika kulturnog dobra, ima namjena kulturnog dobra, te uključenost kulturnog dobra u gospodarski i kulturni sustav. Tako svako korištenje kulturnog dobra primorava korisnika na barem minimalno održavanje kako bi dobro zadржалo funkcionalnost koju korisnik uživa. Upravo ta okolnost, uz uvažavanje činjenice da kulturna baština postaje sve veća atraktivnost turističke ponude, bilo je opravdano unijeti u Zakon odredbe koje će omogućiti davanje kulturnih dobara u koncesiju.

Iako su ove odredbe unesene u Zakon 2003. do pisanja ovog teksta broj provedenih postupaka je zanemarujući. U nekoliko navratainicirani su postupci od zainteresiranih strana za dodjelu koncesije, međutim, nadležna tijela se teško odlučuju za pokretanje takova postupka i donošenje odluke o davanju koncesije. Slijedom toga nije moguće govoriti o dobroj praksi ili o potvrđenosti dodatno unesenih odredbi u Zakon. Uz odredbe Zakona na dodjeljivanje koncesija primjenjuju se i drugi posebni propisi, a osobito Zakon o koncesijama.

Koncesijom na kulturnom dobru koncesionar stječe pravo na gospodarsko korištenje nepokretnog kulturnog dobra, odnosno pravo obavljanja određene gospodarske djelatnosti u vezi s kulturnim dobrom koje je u vlasništvu Republike Hrvatske, županije, Grada Zagreba, grada ili općine.

7.2.12 Mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara

Po prvi put u zakonskoj regulativi o zaštiti kulturne baštine na jednom mjestu sistematizirane su sve mjere koje se mogu poduzimati u zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Ovakav nomotehnički pristup potaknut je potrebom da svim subjektima u zaštiti kulturnih dobara budu transparentna prava, obveze, kao i ovlasti tijela u provedbi mjera zaštite i očuvanja.

Mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, propisane Zakonom, su:

- istraživanje kulturnih dobara,
- dokumentiranje i praćenje stanja kulturnih dobara,
- označavanje nepokretnih kulturnih dobara,
- utvrđivanje sustava mjera zaštite,
- utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite nepokretnoga kulturnog dobra u postupku izdavanja lokacijske dozvole,
- prethodno odobrenje za radove na kulturnom dobru,
- prethodno odobrenje za obavljanje djelatnosti u nepokretnom kulturnom dobru,
- odobrenje za izradu replike kulturnog dobra,
- iznošenje kulturnih dobara u inozemstvo,
- uvoz i unošenje kulturnih dobara,
- povrat kulturnih predmeta nezakonito donešenih iz drugih država,
- zaštita ugroženoga kulturnog dobra,
- hitne mjere zaštite,
- zaštita kulturnih dobara u izvanrednim okolnostima.

1. Istraživanje kulturnih dobara

Istraživanje kulturnih dobara, temeljna je mjera kojom se stvaraju uvjeti za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara. Stoga je od izuzetne važnosti osigurati mogućnost istraživanja i to ne samo kao privilegiju trenutnih baštinika, već kao mogućnost koju mogu koristiti i buduće generacije. Nasuprot tome istraživanja koja se poduzimaju trebaju biti provedena stručno, od kvalificiranih stručnjaka i uz nadzor nadležnog tijela.

Članci 44. do 50. Zakona uređuju sva osnovna pitanja u vezi s istraživanjima kulturnih dobara, a osobito u pogledu:

- omogućavanja istraživanja kulturnih dobara i neposrednog njihova okruženja,
- nailaska na arheološko nalazište ili nalaz,
- postupka odobravanja arheoloških istraživanja i iskopavanja (kopnenih i podvodnih),
- obustavljanja nezakonitih arheoloških istraživanja i iskopavanja,
- davanja mišljenja nadležnog tijela o vađenju potonulih kulturnih dobara ili stvari za koje se predmijeva da su kulturna dobra.

Pogledamo li brojke o odobrenim istraživanjima kulturnih dobara u dosadašnjoj primjeni Zakona uočit ćemo prisutnost znatno većeg broja arheoloških istraživanja (1306 arheoloških istraživanja) u odnosu na sva druga istraživanja kulturnih dobara (45 istraživanja kulturnih dobara). Poseban porast broja arheoloških istraživanja bilježi se tijekom zadnje tri godine u kojima dolazi do intenzivne izgradnje autocesta, kao i drugih intenzivnih radova na izgradnji infrastrukture. Tako je od 2004. do konca 2007. u arheološka istraživanja uloženo više od 172 milijuna kuna. To je istovremeno i razdoblje u kojem su angažirani svi raspoloživi stručni kadrovi, a kao posljedica brojnih arheoloških nalaza dolazi do osnivanja novih arheoloških muzeja. Otvoren je Arheološki muzej u Osijeku, s kojim arheološki bogato područje Slavonije i Branje po prvi puta dobiva stručnu instituciju za obradu i prezentaciju arheološke baštine toga područja. Na istom području planira se otvaranje Muzeja vučedolske kulture, na svjetski poznatom lokalitetu pored Dunava. U Zadru uz osnivanje Muzeja antičkog stakla osnovan je i uspostavljen Centar za podvodnu arheologiju koji je dobio pokroviteljstvo UNESCO-a kao edukacijski centar za područje Mediterana. U Vidu pored Metkovića, na lokalitetu antičke Narone otvoren je Muzej koji od samog otvorenja bilježi desetke tisuća posjetitelja.

U istom razdoblju, Ministarstvo kulture potaknuto brojem i značajem arheoloških istraživanja, započinje publiciranje Hrvatskog arheološkog godišnjaka u kojem se nalaze sva skraćena izvješća o provedenim arheološkim istraživanja u jednoj godini. Visoka profesionalna razina ostvarena tijekom najvećeg broja istraživanja prepoznata je i od svjetske arheološke javnosti i to kroz nagrade i priznanja, kao i kroz brojne nalaze koji su neposredno pridonijeli napretku arheološke struke i otkriću novih spoznaja o ljudskoj povijesti. Među brojnim nalazima ovdje je nemoguće ne spomenuti pronalazak Apoksiomena u podmorju kod Malog Lošinja, za čiju restauraciju i prezentaciju je Hrvatski restauratorski zavod dobio Nagradu Europske unije i Europe Nostre. Uspješnost hrvatske arheološke struke potvrđuje i činjenica da će Republika Hrvatska 2010. biti domaćinom Svjetskom arheološkom kongresu.

Iako ovih nekoliko napomena nema izravnu vezu sa zakonskim i drugim propisima o arheološkim istraživanjima bilo je nužno navesti ih kako bi mogli konstatirati da su se ne samo odredbe Zakona, već i podzakonskih akata potvrdile u praksi. Pri tome osobito mislimo na Pravilnik o arheološkim istraživanjima, Pravilnik o postupku i načinu izdavanja dopuštenja za obavljanje podvodnih aktivnosti u unutarnjim morskim vodama i teritorijalnom moru Republike Hrvatske koji su zaštićeni kao

kultурно добро и Pravilnik o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Tako se člankom 45. Zakona obvezuje izvođača radova, građevinskih ili bilo kojih drugih poslova, ukoliko naiđe na arheološko nalazište ili nalaze da prekine radove i o nalazu obavijesti nadležno tijelo. Nadležno tijelo dužno je u tom slučaju po potrebi odrediti privremenu obustavu radova i mjeru osiguranja i zaštite nalazišta i nalaza. Investitor ili izvođač radova može zatražiti odobrenje za nastavak radova, a nadležno tijelo na osnovi toga zahtjeva može:

- odbiti zahtjev i trajno obustaviti radove na tom nalazištu,
- dopustiti nastavak radova uz određivanje mjera zaštite arheološkog nalazišta,
- dopustiti nastavak radova određivanjem konzervatorskih uvjeta, odnosno izmijeniti rješenje o prethodnom odobrenju za radove.

Članak 47. Zakona propisuje obvezu pribavljanja odobrenja od nadležnog tijela za obavljanje arheoloških iskapanja i istraživanja. Nadležno tijelo može odobrenje dati samo pravnim i fizičkim osobama koje su stručno sposobljene za obavljanje arheoloških iskapanja i istraživanja, te ako su osigurana potrebna materijalna i tehnička sredstva za obavljanje radova, konzerviranje nalaza, uređenje i predstavljanje nalazišta i nalaza.

Odobrenjem, koje nadležno tijelo donosi u formi upravnog rješenja, utvrđuje se:

- područje na kojem se mogu izvoditi radovi iskapanja, odnosno istraživanje,
- opseg i vrsta istraživačkih radova,
- uvjeti pod kojima se mogu izvoditi radovi,
- rok za izvođenje radova,
- mjesto pohrane pokretnog arheološkog materijala uz napomenu da o mjestu stalne pohrane arheoloških nalaza odlučuje Ministarstvo kulture na prijedlog Hrvatskog vijeća za kulturna dobra i Hrvatskog muzejskog vijeća
- rok u kojem se nadležnom tijelu treba obvezno podnijeti izvještaj o izvršenim radovima.

Ako se izvode arheološka iskapanja i istraživanja bez odobrenja ili protivno uvjetima utvrđenim u odobrenju, nadležno će tijelo, sukladno članku 48. Zakona, donijeti rješenje o privremenoj obustavi radova na nalazištu sve dok se ne otklone uočeni nedostaci, a protiv izvođača radova nadležno će tijelo podnijeti kaznenu prijavu.

Odredbe o arheološkim istraživanjima jednako se odnose na kopnena kao i podvodna istraživanja uz napomenu da uvjete i način obavljanja arheoloških istraživanja, postupak i način izdavanja dopuštenja za obavljanje podvodnih aktivnosti u unutarnjim morskim vodama i teritorijalnom moru Republike Hrvatske utvrđuje ministar kulture posebnim pravilnikom.

Članak 50. Zakona na izvjestan način predstavlja dopunu odredaba Pomorskog zakonika, te u slučaju kada se netko obrati nadležnoj Lučkoj kapetaniji sa zahtjevom za izdavanje dozvole za vađenje potonule stvari za koju se predmijeva da ima svojstvo kulturnog dobra, kapetanija je dužna pribaviti mišljenje nadležnog tijela. Ako bi mišljenje nadležnog tijela bilo pozitivno, tada ono preuzima rješavanje predmeta, sukladno odredbama Pomorskog zakonika.

2. Dokumentiranje i praćenje stanja kulturnih dobara

U članku 51. Zakona predviđeno je da ministar kulture propisuje podzakonskim aktom razinu dokumentiranosti i dokumentacijske standarde za pojedine vrste kulturnih dobara. Ovom novinom težila se ujednačiti postojeća razina dokumentiranosti zaštićenih kulturnih dobara prema njihovim vrstama, te utvrditi standarde za sve vrste dokumentacije o kulturnim dobrima. Ovo je ujedno pretpostavka buduće informatičke uporabe takve dokumentacije. Nažalost, do pisanja ovoga komentara, nije donesen predmetni podzakonski akt kojim bi bila uvedena standardizacija u dokumentiranju kulturne baštine. Ovo je teško razumljivo, jer je u međuvremenu pokrenut znatno složeniji projekt digitalizacije podataka i dokumenata u knjižničnoj, muzejskoj, arhivskoj i konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti. Stoga je za očekivati da će upravo u tom projektu, ako i za potrebe daljnje informatizacije u navedenim djelatnostima, biti utvrđeni predmetni standardi.

Dokumentacija o kulturnim dobrima preduvjet je za učinkovitu zaštitu i očuvanje kulturnog dobra, te postupanje sa dokumentacijom mora biti uredno i usklađeno s propisima, osobito sa propisima o arhivskom gradivu, kao i s odredbama Zakona. Tako je za svako korištenje dokumentacije o kulturnim dobrima potrebno odobrenje nadležnog tijela, sukladno članku 52. Zakona. Iznimno, kada je to potrebno za znanstvene ili druge potrebe moguće je dopustiti korištenje izvorne dokumentacije, ali o tom dopuštenju, kada se odlučuje o posudbi izvorne dokumentacije, odlučuje ministar kulture.

Obveza stalnog praćenja stanja kulturnih dobara, utvrđena je člankom 53. Zakona, te je utvrđen rok od pet godina unutar kojeg nadležno tijelo barem jednom mora utvrditi stanje kulturnog dobra. O utvrđenom stanju sastavlja se pismeno izvješće. Obrazac ovakvog izvješća utvrđuje ministar kulture. Provedba zaštite i očuvanja kulturnih dobara nije moguća, barem ne na učinkovit način, ako nadležno tijelo kontinuirano ne prati stanje kulturnih dobara iz svoje nadležnosti. Od uspostavljanja konzervatorske službe na području Hrvatske, praćenje stanja kulturnih dobara osnovni je zadatak bez kojeg nije moguće stvarati i odlučivati o prioritetima zaštite i očuvanja, kao i o ulaganjima uvijek ograničenih finansijskih sredstava. Zadaća praćenja stanja u području djelokruga temeljna je zadaća svakog tijela uprave, a to je propisano Zakonom o sustavu državne uprave.

Članak 33. Zakona o sustavu državne uprave (NN 75/93) - Drugi upravni i stručni poslovi, praćenje stanja:

Tijela državne uprave prate stanje u okviru svog djelokruga prikupljanjem potrebnih podataka i obavijesti, izradom odgovarajućih stručnih podloga te na druge prikladne načine.

Na temelju izrađenih stručnih podloga (izvješća, elaborata, analiza itd) te na drugi način prikupljenih saznanja o stanju u svom djelokrugu, tijela državne uprave poduzimaju mјere i radnje za koje su zakonom i drugim propisima ovlašteni te predlažu nadležnim državnim tijelima donošenje propisa i drugih akata iz njihove nadležnosti.

3. Označavanje kulturnoga dobra

Sukladno međunarodnim konvencijama o zaštiti kulturnih dobara člankom 54. Zakona predviđeno je označavanje pojedinačnih nepokretnih kulturnih dobara, kulturno-povijesnih cjelina i objekata u kojima su smještene zbirke kulturnih dobara. Izgled oznake propisao je ministar kulture.

Ova novina značajna je za predstavljanje kulturnih dobara javnosti, a osobito značajna za kvalitetu turističke ponude. Uz označavanje nepokretnih kulturnih dobara posebnom oznakom od izuzetnog značaja je i druga signalizacija koja pomaže u usmjeravanju građana pri posjećivanju kulturnih dobara.

Posebno je važna signalizacija uz važne cestovne pravce kroz Hrvatsku, kako bi se domaći i strani turisti pravovremeno informirali o sadržajima koji se nalaze u prostoru kroz koji prolaze. Upravo zbog toga i odredbe Zakona o cestama uređuju pitanje postavljanja znakova s informacijama koje upućuju na kulturna dobra.

Članak 34. Zakona o cestama (NN 56/91)

Osim propisanih prometnih znakova na cesti je dozvoljeno postavljanje znakova informacija kojima se upućuje na spomenike kulture, povijesne i prirodne znamenitosti, te na prostore i objekte koji su u neposrednoj vezi s prometom i turizmom.

Znakovi informacija iz stavka 1. ovoga članka postavljaju se na osnovi odobrenja poduzeća "Hrvatske ceste".

Radove na postavljanju znakova iz stavka 1. ovoga članka obavlja poduzeće "Hrvatske ceste", a troškove postavljanja i održavanja tih znakova snosi naručilac radova.

Potanje propise o znakovima iz stavka 1. ovoga članka donosi ministar za promet i veze.

4. Utvrđivanje sustava mjera zaštite za kulturno dobro

Člancima 55. do 59. Zakona propisan je način utvrđivanja sustava mjera zaštite za nepokretno i pokretno kulturno dobro. S obzirom da je Zakon prepoznao tri grupe kulturnih dobara, nameće se pitanje utvrđivanja sustava mjera zaštite za nematerijalno kulturno dobro, te stoga držimo potrebnim objasniti razloge zbog kojih u ovom dijelu Zakona nema dodatne odredbe o načinu utvrđivanja sustava mjera zaštite za nematerijalna kulturna dobra.

U objašnjenju razloga, moramo se vratiti na članak 12. stavak 3. Zakona kojim se obvezuje donositelja rješenja o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra na utvrđivanje sustava mjera zaštite. Ova odredba odnosi se na sve tri vrste kulturnih dobara. Međutim, kod nematerijalnog dobra nema mogućnosti fizičkog ugrožavanja dobra, već se radi o mjerama očuvanja koje se poglavito odnose na dokumentiranje i njegovanje zaštićene tradicije, za što su u pravilu dostatni navodi koji se o tome ugrađuju u rješenje o uspostavljanju zaštite, odnosno utvrđivanju spomeničkih svojstava kulturnog dobra. Za razliku od toga, kada su u pitanju materijalizirani oblici čovjekova stvaralaštva, koje prepoznajemo kao pokretna i nepokretna kulturna dobra, vrlo često je gotovo nemoguće i nedovoljno sustav mjera zaštite propisivati samo rješenjem o zaštiti. Naime, sustav mjera zaštite koji se propisuje rješenjem o uspostavljanju zaštite, tek su temeljne odrednice tog sustava koje skreću pozornost vlasniku na postojanje ograničenja i ukazuju da je potrebno konzultirati odgovarajuće dokumente i službe prije negoli se poduzimaju bilo kakve aktivnosti na zaštićenom dobru. Jasno je da u slučaju zaštite kulturno-povijesne cjeline nije moguće rješenjem o zaštiti propisivati mjere koje će se odnositi na ulice, trgove ili pak konkretne građevine unutar cjeline. Upravo stoga, članci od 55. do 59. Zakona omogućavaju utvrđivanje sustava mjera zaštite, za nepokretno kulturno dobro konzervatorskom podlogom, a za pokretno kulturno dobro utvrđivanje općih i posebnih uvjeta za očuvanje, održavanje i namjenu.

Utvrđivanje sustava mjera zaštite za nepokretno kulturno dobro

Sustav mjera zaštite za nepokretno kulturno dobro utvrđuje se u konzervatorskim podlogama koje su od osobita značenja pri donošenju dokumenata prostornog uređenja. Za zaštićene kulturno-povijesne cjeline članak 57. Zakona, sve do izmjena i dopuna 2009., omogućavao je donošenje urbanističkog plana uređenja, sukladno propisima o prostornom uređenju. Ovdje valja napomenuti da je Zakon o prostornom uređenju i građenju, donesen 2007., dakle, osam godina poslije Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, na izvjestan način izmijenio razine, a time i sadržaje prostornih

planova, te bi stoga urbanistički plan uređenja, koji se navodi u članku 57. Zakona trebalo zamijeniti sa prostornim planom područja posebnih obilježja. Ova odredba ima za cilj podići razinu zaštite u zaštićenim kulturno-povijesnim cjelinama izradom odgovarajućeg detaljnog plana uređenja, te tako rasteretiti nadležno tijelo brojnih zahtjeva za utvrđivanjem posebnih uvjeta koji se sukladno članku 61. Zakona mogu očitati iz utvrđenog plana. Do donošenja planova za kulturno-povijesnu cjelinu primjenjivala bi se odredba članka 60. Zakona što znači da bi se u svakom pojedinačnom slučaju utvrđivali posebni uvjeti zaštite nepokretnoga kulturnog dobra.

Izmjenama i dopunama Zakona člankom 57. propisana je obvezna izrada konzervatorske podloge za područja kulturno-povijesnih cjelina. Ovom izmjenom konzervatorska podloga postala je zaseban instrument u rukama konzervatorske službe, te se nastanak konzervatorske podloge odvojio od procesa prostornog uređenja. Naime, dokumenti prostornog uređenja, kako je to utvrđeno člankom 56. Zakona, ovisno o vrsti i području obuhvata, sadrže podatke iz konzervatorske podloge. To prepostavlja, uvažavajući novu formulaciju članka 57. Zakona, da će svaka kulturno-povijesna cjelina imati konzervatorsku podlogu koja će ažurno uređivati stanje i biti po potrebi na raspolaganju prostornim planerima. Ukoliko konzervatorska podloga nije donesena bit će to propust konzervatorske službe, a prostorni planeri dobit će sukladno članku 56. Zakona od nadležne konzervatorske službe sustav mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara koji se nalaze na području obuhvata plana. Način utvrđivanja sustava mjera zaštite propisan je posebnom uputom koja je donesena sukladno odredbama Pravilnika o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Najveći broj konzervatorskih podloga izrađen je za potrebe donošenja dokumenta prostornog uređenja, te ćemo stoga pojasniti ulogu izrade konzervatorske podloge u izradi i donošenju toga dokumenta.

Zakoni o prostornom uređenju u zadnjih petnaest godina mnogo puta su mijenjani i dopunjavani i pokušavali su na različite načine propisivati postupak izrade i donošenja u kojem je trebalo ostvariti usuglašavanje brojnih područja s prostornim planiranjem, pa je tako i zaštita kulturnih dobara, prije spomenika kulture, prolazila kroz razne faze od potpunog neuvažavanja do kvalitetnih odredbi koje nameće obostranu suradnju nadležnih tijela sa izrađivačima i donositeljima dokumenata prostornog uređenja.

Zakonom o prostornom uređenju i gradnji („Narodne novine“, br. 76/07) vrlo detaljno se uređuje suradnja koja se ostvaruje između nadležnog tijela i izrađivača, odnosno donositelja dokumenta prostornog uređenja, počevši od jasno propisanih ciljeva prostornog uređenja i gradnje (članak 7.) među kojima je i zaštita kulturnih dobara i vrijednosti pa do načela horizontalne integracije u zaštiti prostora (članak 10.) koji u 3. stavku propisuje:

(3) U izradi i donošenju dokumenata prostornog uređenja mora se posebno uzimati u obzir osjetljivost prostora, odnos prema skladu i krajobraznim vrijednostima, neobnovljivim i obnovljivim prirodnim dobrima i kulturnoj baštini, te ukupnost njihovih međusobnih utjecaja kao i međusobnih utjecaja postojećih i planiranih zahvata u prostoru.

Posebno je važna odredba članka 58. Zakona o prostornom uređenju i gradnji koja uređuje pitanje sadržaja dokumenta prostornog uređenja i gdje među obveznim prilozima prostornog plana izrijekom navodi „stručne podloge, na kojima se temelje prostorno-planska rješenja“, čime se konzervatorska podloga praktički neizravno povezuje i osnažuje kroz dokument prostornog uređenja. Ovom odredbom ujedno je zagaranuirana zaštita kulturnih dobara na prostoru za koji se donosi dokument prostornog uređenja, bez obzira na razinu prostornog plana. Uz to posebnom odredbom članka 68. i 69. Zakona o prostornom uređenju i gradnji razrađuje se isto pitanje kod izrade i donošenja prostornog plana područja s posebnim obilježjima. Prostorni plan područja posebnih

obilježja posebno uvažava krajobrazne i kulturno-povijesne vrijednosti prostora, što je naglašeno i kod svih drugih razina prostornog planiranja.

Unatoč tako jasnim i kvalitetnim odredbama Zakona o prostornom uređenju i gradnji, što u prijašnjim zakonima iz tog područja nikako nije bio slučaj, članak 56. stavak 3. Zakona uvjetuje donošenje dokumenta prostornog uređenja prethodnom suglasnosti koju daje nadležno tijelo u odnosu na sukladnost izrađenoga prostornog plana s konzervatorskom podlogom, odnosno sustavom mjera zaštite.

Utvrđivanje sustava mjera zaštite za pokretno kulturno dobro

Sustav mjera zaštite pokretnoga kulturnog dobra, sukladno članku 59. Zakona, utvrđuje se kao skup općih i posebnih uvjeta za očuvanje, održavanje i namjenu pokretnoga kulturnog dobra. Potreba za utvrđivanjem sustava mjera zaštite za pokretno kulturno dobro uz sustav utvrđen rješenjem o utvrđivanju svojstava kulturnog dobra, sukladno članku 12. Zakona, nije u praksi tako česta, ali kada su u pitanju vrlo vrijedna kulturna dobra ili kada se radi o posebnim aktivnostima koje će biti poduzete u cilju očuvanja pristupa se dopunskom utvrđivanju sustava mjera zaštite na osnovi članka 59. Zakona.

5. Utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite kulturnoga dobra u postupku izdavanja lokacijske dozvole

Člancima 60. i 61. Zakona, do izmjene Zakona 2009., propisivao se način utvrđivanja posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra u postupku izdavanja lokacijske dozvole. Člankom 106. Zakona o prostornom uređenju i gradnji utvrđen je sadržaj lokacijske dozvole, te je između ostalih sadržaja utvrđeno da se lokacijskom dozvolom navode i „posebni uvjeti tijela i osoba određenih prema posebnim propisima“. Kako je Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, posebni propis, te propisuje utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra, tada je za svako područje ili dobro koje uživa zaštitu sukladno ovom Zakonu nadležno tijelo dužno utvrditi posebne uvjete.

Veliki broj zahtjeva za utvrđivanjem posebnih uvjeta na godišnjoj razini znatno je opterećivao rad konzervatora u svakom nadležnom tijelu, te je stoga u Zakon unesena odredba članka 57. kojom se omogućuje utvrđivanje svih posebnih uvjeta u okviru dokumenta prostornog uređenja (prema Zakonu o prostornom uređenju i gradnji to bi trebao biti prostorni plan područja posebnih obilježja), te se člankom 61. Zakona omogućavalo tijelu uprave nadležnom za izdavanje lokacijske dozvole unošenje u lokacijsku dozvolu posebnih uvjeta utvrđenih prostornim planom.

Ova mogućnost u praksi se gotovo i ne koristi, iako bi ne samo rasteretila nadležno tijelo rješavanja velikog broja predmeta i time oslobođila i tako nedovoljan broj konzervatora za obavljanje drugih poslova na zaštiti kulturnih dobara, već bi osigurala brže izdavanje lokacijskih dozvola, te smanjila proizvoljnosti u postupanju po zahtjevima stranaka. Stranka bi i sama mogla unaprijed izvršiti uvid u prostorni plan i suočiti se sa uvjetima u pogledu zaštite kulturnog dobra koji će joj lokacijskom dozvolom biti postavljeni. Dakako time bi se postigla i dodatna transparentnost u zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, te izbjeglo prilagođavanje posebnih uvjeta pojedinim investitorima.

Međutim, izmjenama Zakona, članci 60. i 61. Zakona usuglašeni su sa važećim propisima o građenju, te se istima propisuje kako u slučaju kada se poduzimaju radnje na nepokretnom kulturnom dobru ili kulturno-povijesnoj cjelini, a po posebnom propisu je obvezna lokacijska dozvola, tijelo nadležno za njezino izdavanje dužno je prije njezinog izdavanja pribaviti posebne uvjete zaštite kulturnog dobra. Kada se pak radi o poduzimanju radnji za koje je potrebno ishoditi rješenje o uvjetima građenja, tada je investitor takovih radova u obvezi, prije podnošenja zahtjeva, pribaviti

posebne uvjete zaštite kulturnog dobra. Članak 61. Zakona zadržava stajalište po kojem posebni uvjeti zaštite kulturnog dobra nisu upravni akt, stoga na njih nezadovoljna stranka ne može uložiti žalbu nadležnom tijelu, već tijelu koje je izdalo lokacijsku dozvolu ili rješenje o uvjetima građenja.

6. Prethodno odobrenje za radove na kulturnom dobru

Uz starenje materijala i klimatske promjene, ljudska aktivnost najveća je opasnost za očuvanje kulturnih dobara. Stoga nas ne treba iznenaditi kako je jedna od najvažnijih mjera zaštite i očuvanja kulturnih dobara osiguravanje nadzora nad ljudskim aktivnostima koje su vezane uz kulturno dobro. Nadzor nad ljudskim aktivnostima prvotno je bio usmjeren na graditeljsku baštinu, zatim na pokretna kulturna dobra koja su se nalazila unutar zaštićenih građevina, a tek potom kroz nadzor nad zbirkama pokretnih kulturnih dobara. Sukladno ovoj tradiciji članci 62. do 64. Zakona uređuju obvezu pribavljanja prethodnog odobrenja od nadležnog tijela za radove, odnosno radnje koje bi mogле prouzročiti promjene na kulturnom dobru, odnosno koje bi mogле narušiti cjelovitost kulturnog dobra.

Kao radnje, odnosno aktivnosti za koje je potrebno ishoditi prethodno odobrenje smatraju se osobito: konzerviranje, restauriranje, premještanje kulturnoga dobra i drugi slični radovi, rad industrijskih i drugih postrojenja i radilišta, kao i rekonstrukcija, sanacija i adaptacija kulturnoga dobra kao i građenje na području na kojem se nalazi kulturno dobro, odnosno na području kulturnopovijesne cjeline.

Prikazana brojnost zahtjeva, odnosno rješenja o prethodnim odobrenjima radova na kulturnim dobrima ukazuju na važnost ovog instrumenta zaštite. Prikazani pokazatelji najvećim dijelom, odnosno s više od 95% odnose se na radove u ili na nepokretnim kulturnim dobrima.

U provedbi ovih odredaba Zakona postavljaju se dva pitanja. Prvo, mora li se za sve radove na kulturnom dobru ishoditi prethodno odobrenje, a ako odgovor nije potvrđan nameće se drugo pitanje gdje je granica po kojoj možemo znati za koje radove je odobrenje potrebno, a za koje nije. Prema odredbi Zakona, prethodno odobrenje nužno je ishoditi za radove koji mogu prouzročiti promjene na kulturnom dobru ili narušiti njegovu cjelovitost, stoga možemo zaključiti da se svi drugi radovi mogu izvoditi bez prethodnog odobrenja nadležnog tijela. Kao radovi, kod kojih u pravilu ne dolazi do promjena na kulturnom dobru i ne narušavaju cjelovitost dobra smatraju se radovi redovnog održavanja. Tako npr. za radove čišćenja nepokretnoga kulturnog dobra ili drugih aktivnosti na redovnom održavanju nije potrebno ishoditi prethodno odobrenje. Međutim, ukoliko bi takvi radovi mogli prouzročiti promjene, jer se koriste tehnike ili sredstva koja otvaraju takve opasnosti bilo bi nužno prethodno ishoditi odobrenje nadležnog tijela. Kako bi se izbjegle moguće opasnosti preporučljivo je zatražiti suglasnost nadležnog tijela za godišnji plan održavanja kulturnog dobra. Time se isključuje potreba traženja prethodnog odobrenja za svaku aktivnost koju poduzimamo, odnosno odgovornost u slučaju nastanka neočekivanih promjena na kulturnom dobru.

Sukladno članku 62. stavku 4. Zakona ministar kulture propisuje koju dokumentaciju mora priložiti podnositelj zahtjeva za prethodno odobrenje za radove na kulturnom dobru.

Kada se radi o prethodnom odobrenju za radove na nepokretnom kulturnom dobru, dakle graditeljskoj baštini, tada se radi o postupku provjere provedivosti posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra izdanih u okviru lokacijske dozvole. U tom slučaju nadležnom tijelu podnositelj zahtjeva podnosi dokumentaciju kojom dokazuje da je proveo usklađivanje idejnog ili glavnog projekta s utvrđenim uvjetima, sukladno članku 208. Zakona o prostornom uređenju i gradnji. Pri tome na to

nema utjecaja treba li za iste radove građevna dozvola ili ne kada se radi o nepokretnom kulturnom dobru.

Pad učešća prethodnih odobrenja u ukupnom broju upravnih akata nadležnog tijela od stupanja na snagu Zakona do danas ukazuje na kvalitetniju provedbu drugih odredaba Zakona sukladno kojima se donose odgovarajući upravni akti, jer pokazatelji potvrđuju gotovo kontinuirani porast broja rješenja o prethodnim odobrenjima za radove na kulturnim dobrima. Dok je u prvim godinama provedbe Zakona učešće prethodnog odobrenja za radove na kulturnom dobru bilo oko 80% ukupno donesenih upravnih akata, ova mjera zaštite, unatoč impozantnom broju od preko 3.000 rješenja o prethodnim odobrenjima što je svega 49% upravnih akata 2007. godine potvrđuje kako se radi o važnoj mjeri ali ne jedinoj s kojom se provodi zaštita i očuvanje kulturnih dobara.

Pogledamo li odnos između izdanih posebnih uvjeta zaštite nepokretnih kulturnih dobara dnesenih u postupku izdavanja lokacijskih dozvola prema broju rješenja o prethodnim odobrenjima za radove na kulturnom dobru, te to usporedimo s brojem rješenja o obustavama radova, možemo uočiti neke zakonitosti kroz ostvarene pokazatelje. Prvo, broj izdanih posebnih uvjeta svake godine je znatno veći od broja rješenja o prethodnom odobrenju za radove. Dosta je teško argumentirano objasniti razloge ove pojave s obzirom da ne postoji evidencija kojom bi se pratili izdani posebni uvjeti, te nije moguće slijedom toga tvrditi o kakvoj se pojavi radi. Međutim, jasno je da se posebni uvjeti odnose isključivo na nepokretna kulturna dobra, dok to nije slučaj sa rješenjima o prethodnom odobrenju, gdje se izvjestan, istina ne velik broj odnosi na pokretna kulturna dobra.

Broj obustava radova na kulturnim dobrima, gotovo je u kontinuiranom porastu, no ako pogledamo odnos broja rješenja o prethodnim odobrenjima za radove na kulturnom dobru i broj obustava tada možemo biti zadovoljni njihovim odnosom.

Članak 64. Zakona propisuje još jednu novinu, odnosno njime se po prvi puta otvara mogućnost dobivanja suglasnosti za uklanjanje nepokretnoga kulturnog dobra kada je zbog dotrajalosti ili većih oštećenja izravno ugrožena stabilnost građevine ili njezina dijela te zbog toga postoji opasnost za živote ljudi, a tu opasnost nije moguće na drugi način otkloniti. Za davanje ove suglasnosti nužno je prethodno mišljenje Hrvatskog vijeća za kulturna dobra.

Praksa je pokazala kako pojedina kulturna dobra, osobito građevine, mogu zbog neodržavanja ili čak zapuštanja doći u stanje u kojem je došlo do gubitaka spomeničkih svojstava, te daljnja zaštita takvog dobra postaje besmislena. U takvim slučajevima nadležno tijelo, najčešće na zahtjev stranke, traži mišljenje Hrvatskog vijeća za kulturna dobra. Radi se o prethodnom mišljenju bez kojeg nije moguće nadležnom tijelu izdati suglasnost za uklanjanje kulturnog dobra. Takva suglasnost može biti izdana uz uvjet da se po uklanjanju izvede rekonstrukcija uklonjenog nepokretnoga kulturnog dobra ili se na njegovom mjestu dozvoli potpuno nova izgradnja.

7. Prethodno odobrenje za obavljanje djelatnosti u nepokretnom kulturnom dobru

Još jedna novina sadržana je u članku 65. Zakona, koji propisuje obvezu pravne i fizičke osobe da prije započinjanja obavljanja gospodarske djelatnosti u prostoru koji se nalazi unutar nepokretnoga kulturnog dobra ili zaštićene kulturno-povijesne cjeline zatraži prethodno odobrenje nadležnog konzervatorskog odjela. Ova novina uvedena je zbog sve učestalijih slučajeva u kojima se bez znanja nadležnog tijela dozvoljava obavljanje djelatnosti kojom se nanosi šteta kulturnom dobru u kojem se ta djelatnost obavlja.

Prikazani pokazatelji ukazuju na nagli porast ovih odobrenja tijekom protekli dvije godine što traži dodatno obrazloženje. Naime, tijekom 2006. godine Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i

prirode Grada Zagreba započeo je dosljednu primjenu ove zakonske odredbe i to je rezultiralo prikazanim pokazateljima. Ukoliko znamo da je kulturno-povijesna cjelina Grada Zagreba najveće urbano zaštićeno područje, jer obuhvaća više od 60% površine Grada, tada je jasno zašto imamo toliki skok u broju izdanih odobrenja za obavljanje gospodarske djelatnosti u nepokretnom kulturnom dobru.

8. Odobrenje za izradu replike kulturnoga dobra

Člankom 66. Zakona uvedena je još jedna novina koja obvezuje sve izrađivače replika kulturnih dobara na prethodno ishodenje odobrenja od nadležnog tijela za izradu replike kulturnog dobra. Poučeni iskustvima drugih zemalja, ali isto tako i potaknuti odredbama Konvencije o mjerama zabrane i sprječavanju nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara bilo je nužno uspostaviti nadzor nad izradom replika zaštićenih kulturnih dobara. Temeljni razlozi za uvođenje ove odredbe u Zakon su:

- sprječavanje nekontrolirane izrade replika kulturnih dobara, a osobito u mjerilu originalnog kulturnog dobra i u istom materijalu, kako bi se spriječile eventualne zloupotrebe,
- uspostavljanje nadzora nad izradom replika kulturnih dobara u cilju nadzora nad kvalitetom replika i njihovom namjenom,
- poticanje upotrebe replika u izradi autentičnih hrvatskih suvenira i promicanju zaštite i očuvanja kulturnih dobara.

Istom odredbom Zakona obvezuje se osoba koja takve replike stavlja u promet da dio prihoda ostvarenog od prometa replikama usmjeri na zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, sukladno članku 112. Zakona. Temeljem ovakvog pravnog rješenja u Sjedinjenim Američkim Državama prikupljaju se značajna sredstva, a osobito od izrade replika zaštićenog stilskog namještaja. Proizvođači replika stilskog namještaja, u pravilu 7% od svog prihoda stečenog prodajom takova namještaja, obvezni su uplatiti organizacijama koje skrbe o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Prihod ostvaren po ovoj osnovi, odnosno temeljem članka 66. i 112. Zakona, je spomenička renta od neizravne upotrebe kulturnih dobara u gospodarskoj djelatnosti.

9. Iznošenje kulturnih dobara

Sukladno člancima 67. do 69a. Zakona, te posebnim Pravilnikom o uvjetima za davanje odobrenja radi izvoza i iznošenja kulturnih dobara iz Republike Hrvatske („Narodne novine“, br. 141/06.) uređeno je pitanje izvoza, odnosno iznošenja kulturnih dobara s područja Republike Hrvatske. Kako je navedeni Pravilnik usklađen s propisima i pravnim standardima Europske unije, valja uočiti da se neke njegove odredbe trenutno ne primjenjuju, odnosno njihova primjena započet će s 1. 07. 2013., danom punopravnog članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji.

Člankom 67. Zakona propisana je opća zabrana za iznošenje kulturnih dobara, kao i dobara pod preventivnom zaštitom, iz Republike Hrvatske. Ova zabrana popraćena je člankom 68. Zakona koji utvrđuje izuzetke kada se može odobriti iznošenje kulturnih dobara u inozemstvo. Među taksativno nabrojanim razlozima zbog kojih je moguće odobriti iznošenje Zakon navodi: izlaganje, ekspertizu, obavljanje radova na zaštiti i očuvanju kulturnog dobra ili drugi opravdani razlog koji prihvati nadležno tijelo. Narednim člankom Zakona nadležno tijelo obvezano je da vodi evidenciju zahtjeva i danih odobrenja za iznošenje, te da provjeri povratak kulturnog dobra u Republiku Hrvatsku po isteku odobrenja za iznošenje.

Pristupanje Republike Hrvatske u Europsku uniju otvorilo je potrebu usuglašavanja primjene ovih odredaba, te je stoga izmijenjen Pravilnik kojim se uređuje provedba ovih odredbi u praksi. Pravilnikom se propisuju uvjeti za davanje odobrenja za izvoz kulturnih dobara u treće zemlje i davanje odobrenja radi iznošenja kulturnih dobara u države članice Europske unije kao i uvjeti za davanje potvrde za izvoz/iznošenje predmeta koji nemaju svojstvo kulturnoga dobra, te za vođenje evidencije o izdanim odobrenjima i potvrdama.

Pravilnik predviđa više vrsta odobrenja za izvoz, odnosno iznošenje kulturnih dobara i to:

- odobrenje za izvoz kulturnih dobara izvan carinskog područja Republike Hrvatske u treće zemlje, koje može biti:
 - standardno odobrenje,
 - posebno otvoreno odobrenje i
 - opće otvoreno odobrenje;
- odobrenje za iznošenje kulturnih dobara u države članice Europske unije, koje može biti i:
 - standardno odobrenje,
 - posebno otvoreno odobrenje i
 - opće otvoreno odobrenje;
 - potvrdu da se ne radi o kulturnom dobru, te je moguć izvoz ili iznošenje bez ograničenja.

Odredbe o odobrenju za izvoz, odnosno iznošenje kulturnih dobara jednako će se tako primjenjivati od dana punopravnog članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji na predmete navedene u Dodatku I. Uredbi Vijeća (EZ) br. 116/2009 od 18. prosinca 2008. o izvozu kulturnih dobara (Kodificirana verzija) (SL L 39, 10. 2. 2009.) kao i na kulturna dobra utvrđena prema Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Odobrenja za izvoz kulturnih dobara

Standardno odobrenje za izvoz kulturnog dobra iz Republike Hrvatske najčešće se koristi za svaki izvoz kulturnog dobra, na što upućuje i sam naziv odobrenja. Za podnošenje zahtjeva za standardno odobrenje, kao i za samo odobrenje, koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku II. Pravilnika. Ukoliko se zahtjev, odnosno odobrenje odnosi na veći broj predmeta nadležno tijelo će odlučiti o broju potrebnih zahtjeva koje mora podnijeti tražitelj, a time i odobrenja. Rok važenja standardnog odobrenja za izvoz kulturnog dobra je 12 mjeseci od dana izdavanja odobrenja.

Uz navedenu tiskanicu zahtjeva za standardno odobrenje tražitelj podnosi:

- dokumente iz kojih su vidljivi svi relevantni podaci o kulturnom dobru i njihovom pravnom položaju (vlasništvo i drugo) u vrijeme podnošenja zahtjeva zajedno sa svim drugim pripadajućim dokumentima (računi, stručne procjene i drugo), ako je to potrebno;
- jasno i vidljivo ovjerenu fotografiju kulturnoga dobra od nadležnoga tijela ili, kada je to potrebno, a prema slobodnoj ocjeni nadležnoga tijela, više fotografija u crno-bijeloj tehnici ili u boji veličine najmanje 8x12 cm. Fotografije moraju prikazivati kulturno dobro u cijelosti na prepoznatljiv način;
- dokumente kojima se dokazuje imovinsko jamstvo za slučaj oštećenja, uništenja ili protupravnog otuđenja kulturnoga dobra, sukladno Zakonu.

Prilozi uz zahtjev mogu se na temelju odluke nadležnog tijela zamijeniti detaljnim popisom kulturnih dobara. Nadležno tijelo može, za izdavanje odobrenja za izvoz i ako ocijeni da je to potrebno, zahtjevati fizički pregled kulturnoga dobra za koje se traži odobrenje za izvoz.

Posebno otvoreno odobrenje koristi se u slučaju ponovljenoga privremenog izvoza kulturnog dobra od određene osobe ili organizacije sukladno članku 23. Pravilnika koji glasi:

„Posebno otvoreno odobrenje može se izdati za određeno kulturno dobro koje se privremeno, učestalo odnosno uobičajeno izvozi iz Republike Hrvatske u svrhu korištenja i/ili izlaganja u trećim zemljama. Kulturno dobro mora biti u vlasništvu ili zakonitom posjedu fizičke ili pravne osobe odnosno organizacije koja koristi i/ili izlaže to kulturno dobro.“

Odobrenje za izvoz može biti isključivo izdano pod uvjetom da je nadležno tijelo utvrdilo da podnositelj zahtjeva iz stavka 1. ovoga članka ima sva potrebna jamstva za povrat kulturnog dobra u Republiku Hrvatsku u dobrom stanju, te da je dobro opisano ili označeno tako da ne postoji sumnja u trenutku privremenog izvoza da je dobro koje se izvozi doista kulturno dobro opisano u posebnom otvorenom odobrenju.

Rok važenja posebnog otvorenog odobrenja ne može biti dulji od 5 godina.“

Za podnošenje zahtjeva za posebno otvoreno odobrenje, kao i za samo odobrenje, koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku III. Pravilnika.

Opće otvoreno odobrenje koristi se za privremeni izvoz bilo kojega kulturnog dobra koji je dio stalne zbirke muzeja ili druge ustanove, sukladno članku 26. Pravilnika, koji glasi:

„Opće otvoreno odobrenje za izvoz kulturnih dobara može se izdati muzejima i drugim institucijama u svrhu privremenog izvoza iz Republike Hrvatske predmeta koji su sastavni dio njihove trajne zbirke, a radi učestalog odnosno uobičajenog izlaganja u trećim zemljama.“

Odobrenje može biti isključivo izdano pod uvjetom da je nadležno tijelo utvrdilo da podnositelj zahtjeva iz stavka 1. ovoga članka ima sva potrebna jamstva u svrhu povrata kulturnog dobra u Republiku Hrvatsku u dobrom stanju. Odobrenje može biti izdano za izvoz različitih vrsta predmeta iz trajne zbirke u svakom slučaju privremenog izvoza. Odobrenje se može koristiti za izvoz grupe različitih vrsta predmeta istovremeno ili u slijedu.

Rok važenja općeg otvorenog odobrenja ne može biti dulji od 5 godina.“

Za podnošenje zahtjeva za opće otvoreno odobrenje, kao i za samo odobrenje, koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku IV. Pravilnika.

Odobrenje za iznošenje kulturnih dobara

Kao što smo već napomenuli ova vrsta odobrenja izdavat će se tek kada Republika Hrvatska postane punopravna članica Europske unije i to u slučajevima kada se kulturno dobro iznosi u neku od država članica Europske unije. I odobrenje za iznošenje, kao i odobrenje za izvoz ima tri vrste i to: standardno odobrenje, posebno otvoreno odobrenje i opće otvoreno odobrenje.

Rok važenja standardnog odobrenja za iznošenje kulturnoga dobra ne može biti dulji od 12 mjeseci. U slučaju iznošenja nadležno tijelo može odrediti rok u kojem kulturno dobro mora biti vraćeno u Republiku Hrvatsku. Ako odobrenje nije upotrijebljeno do datuma navedenoga od nadležnoga tijela, ono više nije važeće te ga je imatelj odobrenja dužan odmah vratiti nadležnom tijelu.

Za podnošenje zahtjeva za standardno odobrenje, kao i za samo odobrenje, koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku V. Pravilnika.

Posebna otvorena odobrenja daju se u slučajevima kada se određena kulturna dobra koriste ili izlažu u državama članicama Europske unije, dok se opća otvorena odobrenja daju muzejima i drugim

ustanovama u svrhu privremenog i uobičajenog iznošenja iz Republike Hrvatske kulturnih dobara koji su sastavni dio njihovih trajnih zbirk. Rok važenja posebnog otvorenog odobrenja i općeg otvorenog odobrenja za iznošenje kulturnog dobra ne može biti dulji od 5 godina.

Za podnošenje zahtjeva za posebno otvoreno odobrenje koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku VI. Pravilnika, a za podnošenje zahtjeva za opće otvoreno odobrenje koristi se tiskanica koja se nalazi u Dodatku VII. Pravilnika.

Odobrenje se podnosi kao prilog izvoznoj carinskoj deklaraciji. Carinska ispostava ovlaštena za prihvaćanje izvozne deklaracije osigurat će da se odobrenje podnosi zajedno s popisom kulturnih dobara koja se izvoze i koja su opisana u izvoznoj deklaraciji. Popis se podnosi na memorandumu institucije i svaka njegova stranica mora biti potpisana od osobe iz institucije koja je navedena na odobrenju. Svaka stranica će također biti ovjerena pečatom institucije koji odgovara pečatu na odobrenju. Podaci o odobrenju moraju biti uneseni u polje 44. izvozne deklaracije. Odobrenje se prilaže trećem primjerku jedinstvene carinske deklaracije i mora pratiti pošiljku do granične carinske ispostave na kojoj roba napušta carinsko područje Republike Hrvatske. U slučajevima u kojima se treći primjerak jedinstvene carinske deklaracije daje izvozniku ili njegovom zastupniku, odobrenje za izvoz će mu se također dati za korištenje u idućim slučajevima.

Potvrda da predmet izvoza ili iznošenja nije kulturno dobro

Za izvoz ili iznošenje predmeta kojem nije utvrđeno svojstvo kulturnog dobra, odnosno nije stavljen pod zaštitu temeljem odredbi Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara potrebno je pribaviti potvrdu nadležnog tijela da se ne radi o kulturnom dobru. Potvrdom se dokazuje da ne postoje zapreke za izvoz ili iznošenje predmeta iz Republike Hrvatske. Za potvrdu nije propisan posebni obrazac, te nju izdaje nadležno tijelo na svom memorandumu. Potvrda obavezno sadrži: naziv, opis i fotografiju dobra koje se izvozi, odnosno iznosi, te navod da predmetno dobro nema svojstva kulturnog dobra, te ne podliježe zabrani izvoza, odnosno iznošenja. Potvrda mora sadržavati potpis ovlaštena osobe i pečat nadležnog tijela.

10. Uvoz i unošenje kulturnih dobara

Sukladno međunarodnim konvencijama, a osobito Konvenciji o mjerama zabrane i sprječavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara, **člankom 70. Zakona** propisuje se obveza svakom tko unosi ili uvozi kulturno dobro u Republiku Hrvatsku da bez odlaganja o tome obavijesti nadležno tijelo, te da posjeduje odobrenje države iz koje predmetno kulturno dobro iznosi ili izvozi.

Povrat kulturnih predmeta nezakonito odnesenih iz drugih zemalja

U okviru usuglašavanja s pravnom stečevinom Europske unije u Zakon su unesene odredbe o obvezi Republike Hrvatske na povrat kulturni predmeta koji su nezakonito odneseni iz drugih zemalja, odnosno iz država članice Europske unije.

Članak 70a. Zakona utvrđuje da se radi o predmetima:

„koji su prije ili nakon nezakonitog odnošenja s teritorija države članice Europske unije zaštićeni kao nacionalno blago koje ima umjetničku, povijesnu ili arheološku vrijednost prema njihovom nacionalnom zakonodavstvu ili su takvima utvrđeni u njihovom administrativnom postupku, sukladno članku 36. Ugovora o osnivanju Europske zajednice,

koji pripadaju u jednu od grupa predmeta navedenih u Pravilniku iz stavka 2. ovoga članka, ili čine sastavni dio javnih zbirki navedenih u inventaru zbirki muzeja, arhiva i/ili knjižnica. Pod javnom zbirkom u smislu ove odredbe smatraju se sakralne zbirke i zbirke koje su imovina države članice Europske unije, odnosno lokalne ili područne jedinice vlasti države članice Europske unije, ili javne institucije sa sjedištem u državi članici Europske unije, te predstavljaju njezinu imovinu, ili je ta institucija značajno financirana od strane države članice Europske unije odnosno lokalne ili područne jedinice vlasti.“

Postupak povrata kulturnih predmeta koji su nezakonito odneseni s teritorija države članice Europske unije može pokrenuti ta država članica pred nadležnim sudom u Republici Hrvatskoj protiv posjednika odnosno drugog imatelja kulturnog predmeta. Zahtjevu za pokretanje postupka mora biti priložena isprava s opisom predmeta na koji se zahtjev odnosi i izjava da je taj kulturni predmet zaštićen prema nacionalnom zakonodavstvu, te izjava nadležnih vlasti države članice Europske unije da je kulturni predmet nezakonito odnesen sa njezinog teritorija na dan 1. siječnja 1993. godine ili nakon toga. Postupak se može pokrenuti u roku od godine dana od kada je država članica Europske unije saznala za mjesto na kojem se kulturni predmet nalazi i identitet njegova posjednika odnosno drugog imatelja, a najdulje u roku od 30 godina od kada je kulturni predmet nezakonito odnesen iz države članice. U slučaju kada je kulturni predmet dio javne zbirke iz članka 70a. stavak 1. Zakona, ili se radi o sakralnom predmetu pod posebnom zaštitom nacionalnoga zakonodavstva, za pokretanje postupka rok je 75 godina, osim za one države članice u kojima je propisan drugi rok za pokretanje takvih postupaka ili je rok utvrđen dvostranim ugovorima.

Odredbama članaka 70b. do 70e. propisje se postupanje nadležnih i pravosudnih tijela u Republici Hrvatskoj u slučaju podnošenja zahtjeva za povrat kulturnog predmeta nezakonito odnesenim iz neke od članica Europske unije.

11. Zaštita ugroženog kulturnoga dobra

Odredbama članka 71. i 72. Zakona otvara se mogućnost utvrđivanja statusa ugroženoga kulturnog dobra, kako bi se kulturno dobro stavilo pod posebnu skrb u cilju njegova očuvanja. Status ugroženoga kulturnog dobra, dakle sustav povećane skrbi imala bi po Zakonu sva kulturna dobra upisana u Listu svjetske kulturne i prirodne baštine i Listu ugrožene svjetske baštine koje se vode pri UNESCO-u, kao i ona kojima taj status na prijedlog Hrvatskog vijeća za kulturna dobra utvrdi ministar kulture.

Ove odredbe unesene su u Zakon po uzoru na članak 11. Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine koji u stavku 4. glasi:

„4. Odbor će uspostaviti, kada god okolnosti to budu zahtijevale, pod nazivom "Lista svjetske baštine u opasnosti", popis dobara s Liste svjetske baštine za čiju zaštitu su nužni veliki konzervatorski radovi i za koje je tražena pomoć sukladno ovoj Konvenciji. Lista svjetske baštine u opasnosti sadržavat će procjenu troškova takvih operacija. U tu Listu mogu biti upisana samo dobra kulturne i prirodne baštine kojima prijeti ozbiljna i određena opasnost, kao što su: prijetnja uništenjem uzrokovanu ubrzanim propadanjem, provedba javnog ili privatnog projekta velikog opsega ili brz urbani ili turistički razvoj; rušenje uzrokovoano promjenama u korištenju ili vlasništvu zemlje; velike promjene nepoznatog uzroka; napuštanje dobra iz bilo kojeg razloga; izbijanje ili prijetnja oružanog sukoba; nesreće i kataklizme; požari, zemljotresi, odroni zemlje; vulkanske erupcije; promjene u razini vode, poplave i plimni valovi. Odbor može bilo kada, u slučaju hitne potrebe, upisati u Listu svjetske baštine u opasnosti i o svakom upisu objaviti priopćenje.“

Od stupanja na snagu Zakona temeljem ovih odredbi nije došlo ni do jednog prijedloga od Hrvatskog vijeća za kulturna dobra, kao niti proglašenja određenog kulturnog dobra ugroženim.

Slijedom toga nije korištena niti mogućnost da se za takvo kulturno dobro imenuje poseban odbor, sukladno članku 72. Zakona.

Teško je reći da nije bilo situacija za primjenu ovih odredaba Zakona, jer se već i slabiji poznavatelj zaštite i očuvanja kulturne baštine, sjeća rasprava vezanih uz rušenje skladišnih objekata u riječkoj luci pod krikom projekta razvoja kontejnerskog terminala luke ili projekta za izgradnju aerodroma usred Starigradskog polja, koji je srećom spriječen, a Starigradsko polje 2008. upisano na Listu svjetske kulturne i prirodne baštine. Dalo bi se spomenuti još neke od primjera u kojima bi možda proglašenje kulturnog dobra ugroženim skrenulo pažnju javnosti pa i politike na potrebu očuvanja kulturne baštine za naredne generacije.

Iako ove odredbe nisu do sada korištene u hrvatskoj praksi zaštite kulturnih dobara valja se založiti za njihovo predstavljanje javnosti, a osobito udrugama civilnog društva koje se bave očuvanjem kulturnih dobara, kako bi u kritičnim situacijama mogle zahtijevati ovo proglašenje i time ojačati svoju borbu protiv pokušaja neuvažavanja pravila i propisa o zaštiti kulturnih dobara.

12. Hitne mjere zaštite i očuvanja kulturnoga dobra

Pri izradi Zakona, kao i u njegovojo provedbi, ne treba gajiti iluzije da će sve biti idealno provedivo i da će izostati potreba žurnog djelovanja u cilju spašavanja pojedinih kulturnih dobara. Razlozi ugroze kulturnih dobara koji otvore potrebu žurnog djelovanja mogu biti vrlo različiti. Najčešće su posljedica čovjekovih aktivnosti, a znatno rjeđe prirodnih ugroza. Upravo stoga člancima 73. i 74. Zakona uređene su ovlasti nadležnog tijela u sljedećim situacijama:

- ako izvođač radova na kulturnom dobru izvodi radove bez prethodnog odobrenja ili ih poduzima protivno prethodnom odobrenju;
- ako izvođač radova ni nakon naloga nadležnog tijela da obustavi radove ne postupi po dobivenom nalogu;
- ako vlasnik kulturnog dobra ili bilo koja druga osoba, postupajući protivno Zakonu, nanosi štetu kulturnom dobru ili ga dovodi u izravnu opasnost.

Zakon obvezuje nadležno tijelo da u navedenim slučajevima privremeno obustavi radove, odnosno upozori vlasnika, izvođača radova ili drugu osobu čije postupanje je protuzakonito da bez odlaganja obustave sporne aktivnosti. Ako takav nalog o obustavi pozvane osobe ne provedu nadležno tijelo dužno je sukladno članku 73. stavku 4. Zakona obavijestiti nadležnu policijsku upravu i zatražiti intervenciju kako bi se spriječilo daljnje protuzakonito postupanje i nastanak veće štete na kulturnom dobru. Naime, člankom 325. Kaznenog zakona Republike Hrvatske propisano je kazneno djelo oštećenja, uništenja i nedozvoljenog izvoza kulturnog ili prirodnog dobra koji glasi:

(1) Tko oštetи ili unišти kulturnо ili prirodno dobro zaštićено prema odredbama posebnog zakona, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko bez dozvole nadležnog tijela izveze ili iznese u stranu državu kulturnо ili prirodno dobro, ili iste poslije iznošenja ne vrati u zemlju u roku koji je određen u dozvoli.

(3) Ako je zbog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka nastupila znatna šteta ili se radi o kulturnom dobru od nacionalnog značenja, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(4) Za pokušaj kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka počinitelj će se kazniti.

Ako se protuzakonite aktivnosti provode na nepokretnim kulturnim dobrima, nadležno tijelo dužno je o tim aktivnostima, kao i poduzetim mjerama obavijestiti nadležnu građevinsku inspekciju u cilju poduzimanja nadzora nad provedbom drugih propisa. Učinkovitost inspekcije, kako zaštite

kulturnih dobara tako i građevinske, kao i drugih inspekcija, vrlo često ovise o međusobnoj suradnji i razmjeni informacija, te brzini djelovanja.

Uz nadležno tijelo, obustavu radova može naložiti i inspektor zaštite kulturnih dobara, kada smatra da su ispunjeni Zakonom propisani razlozi za takvu mjeru koju će izreći temeljem članka 86. Zakona.

13. Zaštita kulturnih dobara u izvanrednim okolnostima

Poučeni iskustvima iz Domovinskog rata, kao i nažalost brojnim ugrožavanjem kulturnih dobara potresima, poplavama, požarima i dugim katastrofama i prirodnim nepogodama odredbama članka 75. i 76. Zakona propisuje se sustav zaštite kulturnih dobara u takvim izvanrednim okolnostima.

Iskustvo stečeno u sanaciji šteta od potresa na dubrovačkom području, kao i na drugim područjima, te iskustvo u provođenju zaštite za vrijeme i nakon Domovinskog rata podučilo nas je kako je izrazito važno imati pripremljene i sposobljene stručnjake koji će moći na vrijeme i učinkovito savladati poslove na zaštiti i spašavanju kulturnih dobara u izvanrednim okolnostima. Stoga Zakon obvezuje sve subjekte koji sudjeluju u mirnodopskom sustavu zaštite i očuvanja kulturnih dobara, a osobito ustanove iz tog područja i vlasnike kulturnih dobara da u suradnji s nadležnim tijelom osiguraju:

- uvjete radi zaštite i čuvanja kulturnih dobara za slučaj izvanrednih okolnosti (oružanog sukoba, potresa, poplave, požara, ekoloških incidenata i katastrofa ili drugih izvanrednih okolnosti),
- mjere za sprječavanje krađe, pljačke, protupravnog prisvajanja kulturnih dobara na bilo koji način, kao i svih radnji čiji je cilj uništenje i oštećenje kulturnoga dobra.

Posebnu važnost, poučeni navedenim iskustvima, treba pridati izradi planova za izvanredne okolnosti, te osiguranju odgovarajućih preduvjeta za njihovo provođenje. Ne bi se smjela ponoviti iskustva iz Domovinskog rata kada je prvotno trebalo osigurati odgovarajuću ambalažu kako bi se mogla izvršiti evakuacija arhivske građe ili pokretnih kulturnih dobara iz ratom ugrozenog područja, čime se gubilo vrijeme i bitno otežalo njihovo spašavanje. Iako je tijekom Domovinskog rata uspješno izvršeno više stotina evakuacija kulturnih dobara, kao i velik broj poduzetih tehničkih mjera u spašavanju nepokretnih kulturnih dobara za što treba u osnovi priznati temeljne zasluge hrvatskoj konzervatorskoj službi predvođenoj nadležnim ministarstvom, upravo iz loših iskustava treba povlačiti pouke i unaprjeđivati sustav zaštite kulturnih dobara u izvanrednim okolnostima. Jedan od značajnih čimbenika koji omogućava da se upravo u takvim izvanrednim okolnostima učini i ono što bi u mirnodopskim vremenima bilo smatrano za nemoguće je jedinstvo djelovanja svih subjekata u okviru jednog sustava na čelu kojeg je ministar kulture.

Ministar kulture, osoba je koja u izvanrednim okolnostima preuzima odgovornost i nalaže poduzimanje posebnih mjera zaštite, sukladno članku 76. Zakona. Ovu svoju ovlast ministar kulture koordinira sa svim drugim relevantnim tijelima, u ratnim okolnostima surađuje i koordinira sve aktivnosti sa hrvatskim oružanim snagama i nadležnim tijelima. U provedbi posebnih mjera zaštite kulturnih dobara posebnu zadaću imaju županije, Grad Zagreb, općine, odnosno gradovi za kulturna dobra na svom području, jer su dužna osigurati sredstva potrebna za provedbu naloženih mjera.

7.3 Obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Odredbama Zakona uvedene su mnoge promjene glede obavljanja poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Za razliku od prošlih zakona kojima se propisivala nadležnost tijela za zaštitu

spomenika kulture, Zakon vrlo jasno propisuje tko i pod kojim uvjetima može obavljati određene vrste poslova na zaštiti i očuvanju hrvatske kulturne baštine.

Zakonom je uvedena sljedeća podjela poslova prema kojoj:

- Ministarstvo kulture obavlja upravne i stručne poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, kao i inspekcijske poslove.
- Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba obavlja prvostupanske upravne poslove, kao i stručne poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara na području Grada Zagreba.
- Muzeji i galerije, restauratorske ustanove, arhivi i knjižnice obavljaju poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara u okviru svoje djelatnosti, a na način propisan zakonom.
- Specijalizirane pravne i fizičke osobe koje imaju dopuštenje Ministarstva kulture mogu obavljati poslove istraživanja, proučavanja, čuvanja, restauriranja, konzerviranja, održavanja, obnove, korištenja i prometa kulturnim dobrima.

U nastavku ćemo dati pregled poslova koje obavljaju ili mogu obavljati Ministarstvo kulture, Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba, ustanove u kulturi i specijalizirane pravne i fizičke osobe.

7.3.1 Ministarstvo kulture

Ministarstvo kulture u svom djelokrugu koji je propisan Zakonom o djelokrugu ministarstava i državnih upravnih organizacija, kao i posebnim zakonima u području zaštite i očuvanja kulturnih dobara zaduženo je za obavljanje tri grupe poslova, a to su: upravni, stručni i inspekcijski poslovi.

Poslovi na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara unutar Ministarstva kulture obavljaju se na nekoliko razina, i to na razini:

- ministra kulture,
- čelnika Uprave za zaštitu kulturne baštine,
- inspekcije zaštite kulturnih dobara,
- nadležnih tijela, odnosno konzervatorskog odjela na čijem području se kulturno dobro nalazi, s izuzetkom područja Grada Zagreba koje je u nadležnosti Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode,
- Hrvatskog vijeća za kulturna dobra, kao i povjerenstava imenovanih temeljem Zakona.

U pregledu poslova koji slijedi uvažene su razine na kojima se obavljaju.

Upravni i stručni poslovi

Upravne i stručne poslove na zaštiti i očuvanju možemo uvjetno podijeliti u tri grupe i to na poslove:

- uspostavljanja zaštite nad kulturnim dobrima,
- utvrđivanja i provedbe mjera zaštite i očuvanja kulturnih dobara, te
- nadzora nad provedbom mjera zaštite i očuvanja.

Većinu upravnih i stručnih poslova obavljaju konzervatorski odjeli Ministarstva kulture, odnosno specijalizirani državni službenici, koje nazivamo konzervatorima. Konzervatorski odjeli ustrojeni su u mrežu, tako da se omogući obavljanje ovih poslova na svekolikom području Republike Hrvatske, a da svaki od odjela obavlja poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara za područje određene županije ili više županija. Prema Uredbi¹³⁵ o unutarnjem ustroju Ministarstva kulture ustrojeno je 19 konzervatorskih odjela, što je 9 više u odnosu na broj konzervatorskih odjela 1999. godine kada je donesen Zakon. Pogledamo li samo podatke o broju službenika Ministarstva kulture, tada ćemo uočiti povećanje od 78 službenika, što je važna činjenica kada govorimo o učinkovitosti zaštite i očuvanja kulturnih dobara, a time i provedbe Zakona i pratećih podzakonskih akata.

Konzervatorski odjeli Ministarstva kulture 1999. i 2007.

1999.	2007.
1. Zagreb	1. Zagreb
2. Varaždin	2. Varaždin
3. Osijek	3. Osijek
4. Karlovac	4. Karlovac
5. Rijeka	5. Rijeka
6. Pula	6. Pula
7. Zadar	7. Zadar
8. Šibenik	8. Šibenik
9. Split	9. Split
10. Dubrovnik	10. Dubrovnik
	11. Požega
	12. Krapina
	13. Sisak
	14. Bjelovar
	15. Gospić
	16. Trogir
	17. Imotski
	18. Slavonski Brod
	19. Vukovar

Za obavljanje upravnih i stručnih poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara izuzetno je važna kvalifikacijska struktura službenika, kako po stupnju tako i po vrsti stručne spreme. Stručni, kao i upravni poslovi zahtijevaju visoku kvalificiranost službenika, što znači da uz svoja profesionalna zvanja moraju ovladati specifičnim znanjima konzervatorske profesije za što u Hrvatskoj nema stalnih obrazovnih programa na visokim učilištima i sveučilištima.

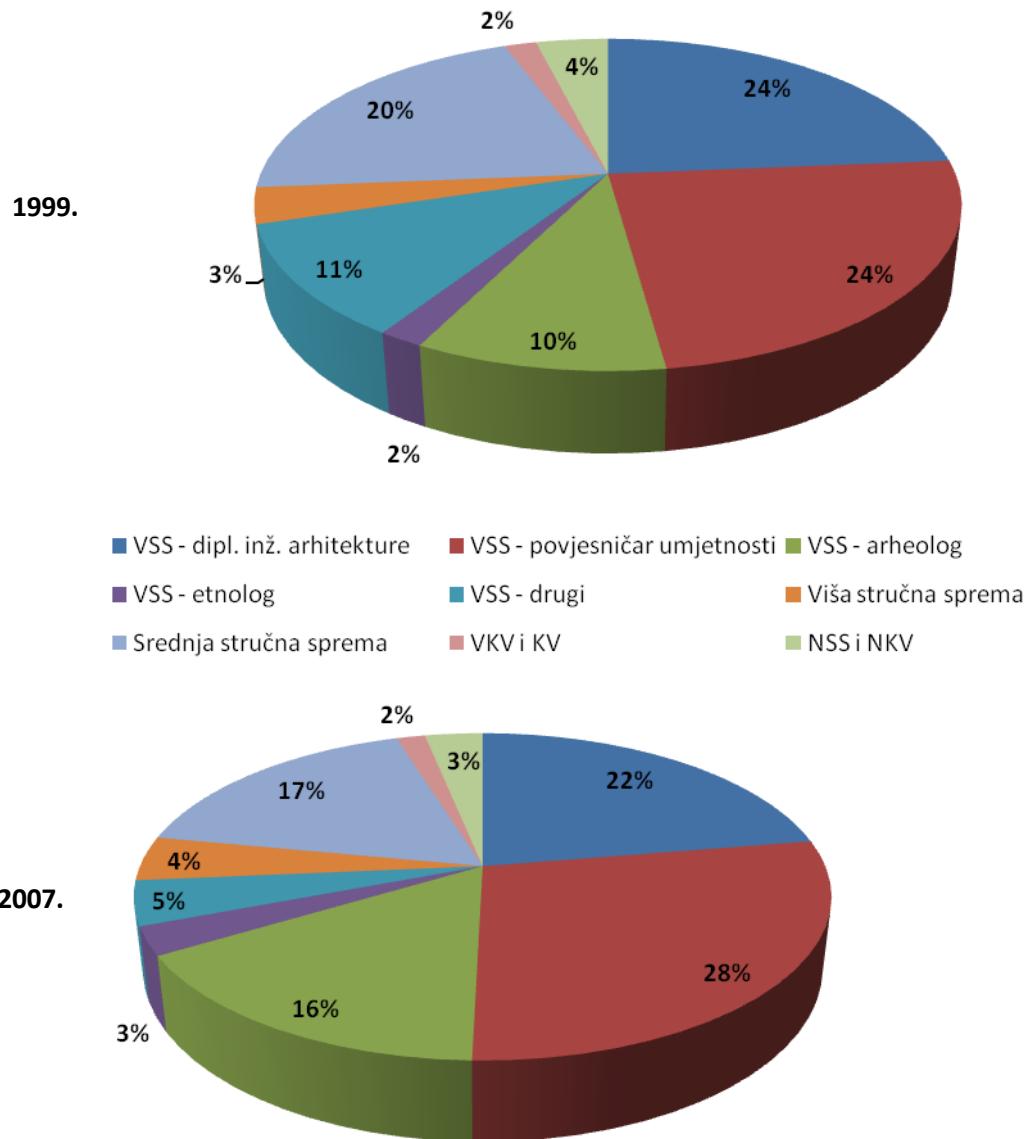
Kao posljedica obavljanja upravnih i stručnih poslova bilo po službenoj dužnosti ili potaknutih zahtjevom stranaka donose se odgovarajući akti.

Uz navedene poslove Ministarstvo kulture, sukladno članku 79. Zakona, obavlja nadzor nad zakonitošću rada i nadzor nad stručnim radom muzeja, galerija, restauratorskih i drugih ustanova koja u obavljanju svoje djelatnosti provode zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

U obavljanju upravnih i stručnih poslova službenici Ministarstva kulture, kao i službenici Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba imaju službene iskaznice kojom po potrebi dokazuju svojstvo službene osobe, identitet i ovlasti koje proizlaze iz Zakona.

¹³⁵ Uredba o unutarnjem ustroju Ministarstva kulture od 5. svibnja 2006.

Prikaz strukture službenika i namještenika Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture po stručnoj spremi 1999. i 2007. godine

Inspeksijski poslovi

Zakonom se po prvi puta daje ovlaštenje Ministarstvu kulture za obavljanje inspekcije u području zaštite i očuvanja kulturnih dobara. Tako Zakon propisuje da ove poslove obavljaju državni službenici Ministarstva koji imaju zvanje inspektora ili višeg inspektora zaštite kulturnih dobara ili drugi službenici Ministarstva koji imaju za to posebno ovlaštenje ministra kulture.

Način provedbe inspekcije, odnosno obavljanja ovih poslova propisan je člancima 80. do 93. Zakona, kao i drugim propisima što ovom prigodom nećemo detaljnije razmatrati.

U obavljanju inspekcije zaštite kulturnih dobara inspektor je Zakonom ovlašten donositi odgovarajuće akte i to:

- rješenje o mjerama radi otklanjanja nedostataka i nepravilnosti utvrđenih nadzorom (članak 86.)
- rješenje o zabrani određenih aktivnosti (članak 86.)
- rješenje o privremenom oduzimanju kulturnog dobra (članak 87.)
- potvrdu o naplaćenoj kazni za utvrđeni prekršaj (članak 88.)

U izvršavanju inspekcije inspektor nadzire stanje kulturnih dobara i provođenje mjera njihove zaštite i očuvanja, uporabu i promet kulturnih dobara, izvršavanje i provedbu odredbi Zakona, a osobito:

- izvođenje konzervatorskih, restauratorskih i drugih sličnih radova na kulturnom dobru i u njegovoj neposrednoj blizini, te pridržavanje izdanih uvjeta i odobrenja,
- arheološka iskopavanja i istraživanja, uključujući podvodna, kao i podvodne aktivnosti i vađenje potonulih kulturnih dobara uz pridržavanje propisanih uvjeta i odobrenja,
- promet kulturnim dobrima, primjenu prava prvokupa, te iznošenje, uvoz i unošenje kulturnih dobara,
- primjenu drugih propisa i mjera utvrđenih Zakonom.

Sukladno članku 83. Zakona inspektor ima pravo i dužnost u obavljanju nadzora pregledati kulturno dobro, prostor u koje je kulturno dobro smješteno, dokumentaciju i opremu, te po potrebi saslušati pojedine osobe u upravnom postupku. Nadzirana osoba dužna je inspektoru osigurati uvjete za provedbu nadzora, omogućiti mu pregled kulturnoga dobra, uvid u dokumentaciju koju zatraži i dati mu potrebne podatke i obavijesti.

Kada inspektor utvrdi da je povrijeden Zakon ili propis donesen na osnovi njega, pisano će utvrditi nedostatke i nepravilnosti i rješenjem odrediti mjere i rok za njihovo otklanjanje. U obavljanju poslova inspektor ima, sukladno članku 86. Zakona pravo i obvezu:

naređiti:

- otklanjanje utvrđenih nedostataka ili nepravilnosti,
- otklanjanje posljedica koje su nastale protuzakonitom radnjom, odnosno propuštanjem,
- obustavu obavljanja neodobrenih radova, radnji ili djelatnosti na kulturnom dobru,
- otklanjanje štete,
- privremeno oduzimanje pokretnoga kulturnog dobra radi njegove zaštite,
- poduzimanje drugih mjera zaštite i očuvanja kulturnih dobara sukladno zakonu i drugim propisima;

zabraniti:

- provedbu protuzakonite radnje,
- izvođenje radova, radnji ili djelatnosti na kulturnom dobru bez izdanih posebnih uvjeta zaštite ili bez odobrenja, odnosno u nesuglasju s njima,
- arheološka iskopavanja i istraživanja koja provodi neovlaštena ili nestručna pravna ili fizička osoba,
- neodobrene podvodne aktivnosti i istraživanja,
- neodobreni promet kulturnim dobrima i promet bez primjene prava prvokupa,
- iznošenje, te uvoz i unošenje kulturnih dobara suprotno odredbama zakona,
- neovlašteno obavljanje restauratorskih ili konzervatorskih poslova,
- izvođenje restauratorskih ili konzervatorskih radova na kulturnim dobrima suprotno zakonu i propisima donesenim na temelju zakona,

- i druge protuzakonite radnje prema odredbama Zakona i propisa donesenih na temelju Zakona.

Ako u pregledu inspektor utvrđu povredu odredaba drugih zakona ili propisa nad primjenom kojih nadzor obavlja druga inspekcija, ili drugo tijelo uprave, izvjestit će bez odgađanja nadležnu inspekciju, odnosno nadležno upravno tijelo. Ova obveza osobito je važna u slučajevima kada se provodi inspekcija nad nepokretnim kulturnim dobrima u odnosu na suradnju s građevinskom inspekcijom. Dopunom članka 86. Zakona, inspektorima Ministarstva kulture je omogućeno podnošenje optužnog prijedloga i izdavanje prekršajnog naloga temeljem Prekršajnog zakona. Iznimno od odredbe članka 86. ovoga Zakona, a sukladno **članku 92. Zakona**, kada je potrebno poduzimanje hitnih mjeru radi sprječavanja nastanka neotklonjive štete na kulturnom dobru, rješenje u tijeku nadzora inspektor može donijeti i usmeno. Usmeno rješenje inspektor mora unijeti u zapisnik, a u roku od 3 dana od dana njegova donošenja inspektor mora izvršiti otpravak istog rješenja u pisanim obliku.

7.3.2 Ustanove za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara

Kao ustanove u kojima se provodi zaštita i očuvanje kulturnih dobara Zakon utvrđuje:

- restauratorske ustanove,
- muzeje i galerije,
- arhive,
- knjižnice i
- druge javne ustanove koje obavljaju poslove u svezi sa čuvanjem, obnovom i zaštitom kulturnih dobara.

Restauratorske ustanove

Restauratorska ustanova prema Zakonu jest specijalizirana ustanova za obavljanje poslova restauriranja, konzerviranja i obnove kulturnih dobara. Kada su osnivači ovakve ustanove Republika Hrvatska, županija, općina ili grad tada se ona može osnovati kao javna ustanova, dok drugi osnivači mogu za obavljanje ovih poslova osnivati restauratorske ustanove.

Javna ustanova u vlasništvu Republike Hrvatske za obavljanje ovih poslova je Hrvatski restauratorski zavod koji ima svoje sjedište u Zagrebu. Hrvatski restauratorski zavod jedina je ustanova koja može obavljati poslove restauriranja, konzerviranja i obnove kulturnih dobara, bez prethodno dobivenog dopuštenja za obavljanje tih poslova od Ministarstva kulture. Za razliku od toga sve ostale restauratorske ustanove dužne su već u postupku osnivanja pribaviti dopuštenje Ministarstva kulture za obavljanje restauratorskih poslova.

Muzeji i galerije

Muzeji i galerije koji u okviru svoje djelatnosti obavljaju poslove čuvanja, proučavanja i stručnog održavanja kulturnih dobara dužne su nadležnom konzervatorskom odjelu, a ako djeluju na području Grada Zagreba Gradskom zavodu za zaštitu spomenika i prirode Grada Zagreba, dostavljati izvješće o stanju kulturnih dobara, te godišnje izvješće o restauriranju i konzerviranju kulturnih dobara koji se nalaze u njihovim zbirkama ili su im povjerena na čuvanje i upravljanje. Ujedno su muzeji i galerije u obvezi pisano prijavljivati Ministarstvu kulture svaku promjenu u zbirci i inventarskoj knjizi, kao i

predlagati upis u Registar kulturnih dobara za svaki predmet ili zbirku koju unesu u svoju inventarsku knjigu.

Arhivi

Za razliku od muzeja i galerija, arhivi uz sve njihove obveze imaju Zakonom propisanu obvezu i ovlaštenje da obavljaju poslove na zaštiti arhivskog gradiva. Dakle, iznimno od odredbe članka 12. Zakona, postupak utvrđivanja svojstva kulturnog dobra za arhivsko gradivo provodi i rješenje o utvrđivanju svojstva donosi Hrvatski državni arhiv. Postupak utvrđivanja svojstva kulturnog dobra Hrvatski državni arhiv pokreće na prijedlog područnog državnog arhiva i provodi ga na način propisan Zakonom. Arhivi su dužni u roku od 7 dana od svake promjene na zaštićenom gradivu pisano o tome izvijestiti Hrvatski državni arhiv i Ministarstvo kulture.

Knjižnice

Knjižnice koje u svom knjižnom fondu imaju knjige koje uživaju zaštitu kao kulturno dobro utvrđeno temeljem Zakona dužne su nadležnom konzervatorskom odjelu, a ako djeluju na području Grada Zagreba Gradskom zavodu za zaštitu spomenika i prirode Grada Zagreba, dostavljati izvješća o stanju tog dijela knjižnog fonda, te godišnje izvješće o restauriranju i konzerviranju knjiga koje imaju status kulturnih dobara.

Druge ustanove u kulturi

Druge ustanove koje mogu obavljati poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara nije moguće jasno prepoznati iz Zakona, ali je jednoznačno propisano da niti jedna ustanova ne može obavljati ove poslove ako za to nema prethodno dopuštenje Ministarstva kulture.

Specijalizirane ustanove su npr.:

- Zavod za obnovu Dubrovnika, osnovan odredbama Zakona o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika 1986. godine, te
- Agencija za obnovu osječke Tvrđe, osnovana Uredbom Vlade Republike Hrvatske 1999. godine.

Za očekivati je da će županije, gradovi i općine ubuduće osnivati takve ustanove i povjeravati im poslove upravljanja kulturnim dobrima koja su u njihovu vlasništvu, te ih istovremeno obvezivati da provode mjere zaštite i očuvanja za ta kulturna dobra.

7.3.3 Specijalizirane pravne i fizičke osobe

Poslove istraživanja, proučavanja, čuvanja, restauriranja, konzerviranja, održavanja, obnove, korištenja i prometa kulturnim dobrima, kao i poslove arheoloških istraživanja mogu obavljati specijalizirane pravne i fizičke osobe koje za obavljanje tih poslova imaju dopuštenje Ministarstva kulture, sukladno članku 100. Zakona.

Pravilnikom o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara kojeg je ministar kulture donio uz prethodnu suglasnost ministra gospodarstva, kao grupe poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara za koje se može tražiti dopuštenje utvrđene su:

- 1) istraživanje i proučavanje kulturnog dobra,
- 2) dokumentiranje kulturnog dobra,
- 3) restauriranje i konzerviranje kulturnog dobra,
- 4) izrada idejnog rješenja, te idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nepokretnom kulturnom dobru,
- 5) izrada prijedloga idejnog i izvedbenog rješenja za pokretno kulturno dobro,
- 6) konzervatorski nadzor nad izvođenjem zaštitnih i drugih radova na kulturnom dobru,
- 7) održavanje pokretnoga kulturnog dobra,
- 8) održavanje nepokretnoga kulturnog dobra,
- 9) čuvanje kulturnog dobra,
- 10) organizirano korištenje kulturnog dobra,
- 11) trgovina kulturnim dobrima,
- 12) prijevoz kulturnog dobra,
- 13) drugi poslovi u svezi sa zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara.

Uvođenje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara kao uvjeta za zakonito obavljanje ovih poslova ima za cilj podići stručnu razinu zaštite i očuvanja kulturnih dobara. Uvažavajući dobra iskustva iz zapadnoeuropskih zemalja u kojima ovakvi sustavi imaju višegodišnju praksu unesene su i u hrvatski Zakon odredbe temeljem kojih je već do sada specijaliziran odgovarajući broj gospodarskih subjekata za obavljanje najsloženijih poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Kako su ove odredbe Zakona i Pravilnika potpuna novina u našem pravnom sustavu dat ćemo u nastavku kratki prikaz postupka i uvjeta pod kojima se može dobiti dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Postupak i uvjeti za dobivanje dopuštenja

Zahtjev za izdavanje dopuštenja podnosi se Ministarstvu kulture. Podnositelj je dužan naznačiti u zahtjevu za koju vrstu poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara traži dopuštenje.

Fizička osoba uz zahtjev prilaže:

- dokaze o stečenoj stručnoj spremi i dosadašnjem iskustvu u obavljanju poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,
- popis kulturnih dobara na kojima je izvodio poslove, sa specifikacijom i dokumentacijom o izvršenju,
- popis strojeva, alata i opreme za obavljanje poslova,
- izjavu da će poslove obavljati uz primjenu mjera potrebnih za sigurnost kulturnog dobra na kojem se radovi izvode, te poduzeti sve odgovarajuće mjere za sprječavanje oštećivanja ili drugih oblika devastacije, krađe ili drugog protupravnog postupanja, kao i da će u slučaju izvanrednih događaja u kojima se dovode u opasnost kulturna dobra staviti se na raspolaganje Ministarstvu kulture u cilju otklanjanja opasnosti, sukladno članku 7. Pravilnika, te
- dokaz o upisu u odgovarajući registar, odnosno upisnik ili imenik (obrtnika, samostalnih umjetnika, ovlaštenih inženjera i dr.) ako je podnositelj zahtjeva upisan.

Pravna osoba uz zahtjev prilaže:

izvadak iz registra u koji je pravna osoba upisana,

- ime i prezime zaposlenika koji imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara s preslikom dopuštenja,

- popis kulturnih dobara na kojima su izvođeni poslovi, sa specifikacijom i dokumentacijom o njihovu izvršenju,
- ime i prezime zaposlenika koji će organizirati i obavljati poslove s naznakom stručne spreme i godina radnog iskustva,
- popis strojeva, alata i opreme za obavljanje poslova,
- izjavu da će poslove obavljati uz primjenu mjera potrebnih za sigurnost kulturnog dobra na kojem se radovi izvode, te poduzeti sve odgovarajuće mjere za sprječavanje oštećivanja ili drugih oblika devastacije, krađe ili drugog protupravnog postupanja, kao i da će u slučaju izvanrednih događaja u kojima se dovode u opasnost kulturna dobra staviti se na raspolaganje Ministarstvu kulture u cilju otklanjanja opasnosti, sukladno članku 7. Pravilnika.

Postupak pokrenut podnošenjem zahtjeva provodi Stručno povjerenstvo Ministarstva kulture koje ima zadaću utvrditi ispunjava li podnositelj zahtjeva propisane uvjete i to glede:

- stručne osposobljenosti i
- tehničke opremljenosti.

O stručnoj osposobljenosti i tehničkoj opremljenosti podnositelja zahtjeva stručno mišljenje u postupku daju konzervatorski odjel na čijem području je do sada podnositelj zahtjeva obavljao poslove za koje traži dopuštenje, kao i jedan potpuno nezavisni vještak kojeg imenuje Stručno povjerenstvo. Nalaz i mišljenje vještaka mora sadržavati ocjenu do sada izvedenih radova, ocjenu stručne osposobljenosti i ocjenu tehničke opremljenosti podnositelja zahtjeva. Nakon pribavljenih mišljenja vještaka i konzervatorskog odjela Stručno povjerenstvo utvrđuje ispunjenost uvjeta za izdavanje dopuštenja, te sukladno tome predlaže ministru kulture donošenje odgovarajućeg rješenja.

Dopuštenje za obavljanje određenih poslova daje se na vrijeme od pet godina i može se prodluživati njegova važnost na način i po postupku propisanom predmetnim Pravilnikom.

Izdano dopuštenje može biti preispitano tijekom njegova važenja na prijedlog inspektora ili bilo kojeg stručnjaka iz područja zaštite i očuvanja kulturnih dobara, te ako se u postupku preispitivanja, kojeg također provodi Stručno povjerenstvo Ministarstva kulture, utvrdi da više nisu ispunjeni uvjeti propisani Pravilnikom ili da osoba postupa protivno Zakonu ili pravilima struke. Tada će povjerenstvo predložiti Ministarstvu kulture donošenje rješenja kojim će se izdano dopuštenje staviti izvan snage.

Restauratorsko-konzervatorske poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara mogu obavljati osobe koje imaju odgovarajuća stručna zvanja sukladno članku 101. Zakona. Uvjete i način stjecanja stručnih zvanja propisao je ministar kulture Pravilnikom o stručnim zvanjima u konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti te uvjetima i načinu njihova stjecanja. Tim Pravilnikom stručna zvanja grupirana su u dvije skupine: temeljna i viša stručna zvanja. Temeljna stručna zvanja su:

- restaurator tehničar i konzervator tehničar;
- viši restaurator tehničar i viši konzervator tehničar;
- konzervator i konzervator-restaurator.

Viša stručna zvanja su:

- viši konzervator i viši konzervator-restaurator;
- restaurator majstor i viši konzervator tehničar II. stupnja;
- konzervator savjetnik i konzervator-restaurator savjetnik.

Temeljna stručna zvanja stječu se na osnovi odgovarajuće stručne spreme, stečenog iskustva i položenog stručnog ispita. Viša stručna zvanja postižu se kroz ostvareno stručno iskustvo, te rezultate postignute u tom vremenu koji se boduju na Pravilnikom propisani način. Tako stručno napredovanje ovisi neposredno od ostvarenih rezultata i kontinuiranog stručnog usavršavanja.

7.3.4 Hrvatsko vijeće za kulturna dobra

Odredbama članka 102. do 107. Zakona uspostavlja se kao najviše stručno i savjetodavno tijelo za skrb o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara Hrvatsko vijeće za kulturna dobra.

Vijeće čine predsjednik i osam članova, od kojih predsjednika i tri člana imenuje ministar kulture iz redova istaknutih stručnjaka za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, dok su po položaju članovi: ravnatelj Hrvatskog restauratorskog zavoda, ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva, glavni ravnatelj Nacionalne i sveučilišne knjižnice, te po jedan predstavnik Hrvatskog muzejskog vijeća i tijela državne uprave nadležnog za zaštitu prirode i okoliša. Ovakav sastav Vijeća potaknut je iskustvom iz Domovinskog rata kada je za provedbu izvanrednih mjera zaštite bilo nužno uspostaviti koordinaciju svih ključnih subjekata koji skrbe o očuvanju kulturnih dobara. Tako su svoje mjesto u Vijeću po zakonskoj normi dobili ravnatelji državnih ustanova, te predstavnik muzejske struke i predstavnik tijela državne uprave nadležnog za zaštitu prirode i okoliša. Kako je od donošenja Zakona došlo do promjena u strukturi i nadležnosti ministarstava, te je zaštita prirode postala sastavnica Ministarstva kulture, a predstavnik u Vijeću ostala je osoba koja u osnovi predstavlja područje zaštite okoliša.

Sukladno članku 103. Zakona, Hrvatsko vijeće za kulturna dobra:

- raspravlja o općim pitanjima iz područja zaštite i očuvanja kulturnih dobara i daje preporuke za unaprjeđivanje djelatnosti zaštite i očuvanja kulturnih dobara;
- upoznaje se s programima zaštite kulturnih dobara i njihovom provedbom;
- predlaže ministru kulture donošenje odluke o proglašenju ugroženoga kulturnog dobra;
- daje mišljenje o uklanjanju nepokretnog kulturnoga dobra;
- daje mišljenje u postupku donošenja rješenja iz članka 15. ovoga Zakona;
- raspravlja o prijepornim pitanjima u području zaštite i očuvanja kulturnih dobara i predlaže rješenja.

Nadležnost Vijeća propisana Zakonom ostvaruje se kroz sjednice Vijeća koje se održavaju prema potrebi. Vijeće nema program svog djelovanja, te stoga rijetko raspravlja opća pitanja iz područja zaštite i očuvanja kulturnih dobara što je trebao biti jedan od važnijih zadataka utvrđenih Zakonom. Analizirajući sastav Vijeća jasno je da je zakonodavac upravo očekivao od Vijeća raspravu koja će pridonijeti unaprjeđivanju djelatnosti zaštite i očuvanja kulturnih dobara što nije karakteristika dosadašnjeg rada Vijeća.

Vijeće je najčešće raspravljalo o raspodjeli proračunskih sredstava za pojedine projekte i programe zaštitnih radova na kulturnim dobrima, te rješavalo pojedinačne predmete i davalo mišljenja u spornim situacijama. Održavajući svoje sjednice ne samo u prostorima Ministarstva, već i na terenu, kao bi imalo što bolji uvid u konkretnu spornu situaciju, može se reći da je Vijeće ostvarilo status arbitra, što nije bila osnovna intencija Zakona.

Vijeće je u nekoliko navrata održalo zajedničko zasjedanje sa Hrvatskim muzejskim vijećem, kako bi se o pojedinim pitanjima uskladila stajališta, kao što je to bilo prigodom donošenja odluke o trajnom smještaju Hrvatskog Apoksiomena.

7.4 Muzejska i galerijska djelatnost

Muzejska djelatnost uređena je Zakonom o muzejima¹³⁶ koji uređuje uvjete i način obavljanja muzejske djelatnosti, ustrojstvo i način rada muzeja, muzejsku građu, muzejska zvanja, te druga pitanja od značenja za muzejsku djelatnost.

Muzejska djelatnost obuhvaća skupljanje, čuvanje i istraživanje civilizacijskih, kulturnih i prirodnih dobara te njihovu stručnu i znanstvenu obradu i sistematizaciju u zbirke, trajno zaštićivanje muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejskih lokaliteta i nalazišta, njihovo neposredno i posredno predstavljanje javnosti putem stalnih i povremenih izložaba, te objavljivanje podataka i spoznaja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, znanstvenih i drugih obavijesnih sredstava. Muzejska je djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku i obavlja se kao javna služba.

Muzejsku djelatnost obavljaju muzeji kao ustanove te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba. Iznimno, muzejsku djelatnost obavljaju i galerije kao ustanove ukoliko imaju muzejsku građu.

7.4.1 Muzejska građa

Muzejsku građu čine civilizacijska, kulturna te prirodna dobra, kao dio nacionalne i općeljudske baštine. Muzeji, te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba, vode dokumentaciju o muzejskoj građi. Muzejska građa i muzejska dokumentacija štite se kao kulturno dobro i na njih se primjenjuju propisi o zaštiti kulturnih dobara.

Muzeji, te ustanove i druge pravne osobe unutar kojih su muzeji, galerije i zbirke, mogu muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju pribavljati kupnjom, darovanjem, nasljeđivanjem i zamjenom.

Prodaja ili zamjena muzejske građe i dokumentacije može se obaviti samo uz prethodno odobrenje Ministarstva kulture po pribavljenom mišljenju Hrvatskoga muzejskog vijeća koje ga je dužno dati u roku od dva mjeseca, a sredstva dobivena prodajom mogu se upotrijebiti isključivo za nabavu muzejske građe i muzejske dokumentacije.

Muzeji, te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba, mogu skupljati muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju i terenskim istraživanjem. Terensko istraživanje obavlja se u skladu sa zakonom i drugim propisima o zaštiti kulturnih dobara. Ako terensko istraživanje provode druge pravne i fizičke osobe, dužne su materijalne nalaze i dokumentaciju o istraživanju dostaviti muzeju, te muzeju, galeriji i zbirki unutar ustanove i druge pravne osobe koje djeluju na području na kojem je obavljeno terensko istraživanje ukoliko ispunjavaju uvjete za njihov smještaj i izlaganje. Ako na području na kojem je obavljeno terensko istraživanje ne postoji muzej, odnosno muzej, galerija i zbirka unutar ustanove i druge pravne osobe ili one ne ispunjavaju uvjete o smještaju materijalnih nalaza i dokumentacije o istraživanju odlučuje tijelo nadležno za zaštitu kulturnih dobara, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture ili Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba.

¹³⁶ „Narodne novine“ br. 142/98, 65/2009

Muzeji, te ustanove i druge pravne osobe unutar kojih su muzeji, galerije i zbirke, mogu, a na temelju pisanog ugovora, povjeriti muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju na čuvanje i radi izlaganja drugom muzeju, drugoj pravnoj osobi ili državnom tijelu samo pod uvjetom da im oni zajamče sigurnost i primjereno čuvanje povjerene im građe i dokumentacije.

U prijeporima o smještaju muzejske građe i muzejske dokumentacije odluku donosi Ministarstvo kulture uz prethodno mišljenje Hrvatskoga muzejskog vijeća.

Muzeji, te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba dužni su svakih pet godina izvršiti popis muzejske građe.

Muzejska građa i muzejska dokumentacija muzeja, te muzeja, galerija i zbirkâ unutar ustanova i drugih pravnih osoba, kojima su osnivači Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, gradovi i općine, kao i prostori u kojima je ona smještena, obvezno se osiguravaju kod osiguravajućeg društva za one rizike i u opsegu s kojim su suglasni osnivači.

Sredstva za osiguranje muzejske građe i muzejske dokumentacije, kao i prostora u kojima je ona smještena, osiguravaju osnivači muzeja, te osnivači ustanova i drugih pravnih osoba unutar kojih su muzeji, galerije i zbirke.

7.4.2 Muzejska dokumentacija

Muzejska dokumentacija sadrži podatke o muzejskim predmetima koji su potrebni za njihovu stručnu obradu, identifikaciju, određivanje podrijetla i stanja u kojem su pribavljeni, te za uvid u stanje muzejske građe.

Muzeji su dužni redovito voditi primarnu (temeljnu), sekundarnu i tercijarnu muzejsku dokumentaciju, sukladno pravilniku koji donosi ministar kulture¹³⁷. Primarnu dokumentaciju čine inventarna knjiga muzejskih predmeta, katalog muzejskih predmeta, knjiga ulaska muzejskih predmeta, knjiga izlaska muzejskih predmeta, knjiga pohrane muzejskih predmeta i zapisnici o reviziji muzejske građe.

Sekundarnu muzejsku dokumentaciju čine inventarne knjige audio-vizualnih fondova, inventarna knjiga hemeroteke, knjiga evidencije o izložbama, evidencija o konzervatorsko-restauratorskim postupcima, evidencija o pedagoškoj djelatnosti, evidencija o stručnom i znanstvenom radu, evidencija o izdavačkoj djelatnosti, dokumentacija o marketingu i odnosima s javnošću te dokumentacija o osnivanju i povijesti muzeja.

Tercijarnu dokumentaciju čine pomagala u obliku raznovrsnih kataloga i indeksa, predmetnih, autorskih, kronoloških, topografskih i drugih, primjerenih djelatnosti muzeja.

Muzeji, te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba, dužni su omogućiti uvid u muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju radi njene znanstvene i stručne obrade, sukladno pravilniku koji donosi ministar kulture¹³⁸.

¹³⁷ Vidi Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi. NN, 108/02

¹³⁸ Vidi Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja uvida u muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju NN br. 115/01.

7.4.3 Unutarnje ustrojstvo i upravljanje muzejom i galerijom

Ustrojstvo i upravljanje muzejima, te muzejima, galerijama i zbirkama unutar ustanova i drugih pravnih osoba, uređuje se statutima i drugim općim aktima muzeja, odnosno općim aktima pravnih osoba u čijem su sustavu, a u skladu sa zakonom i aktom o osnivanju. Muzeji, te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba, mogu imati posebne radionice i laboratorije za svoj rad, kao svoje ustrojbenе jedinice, odnosno odjele.

Upравно вijeће

Muzejom upravlja upravno vijeće. Upravno vijeće ima 3 ili 5 članova, od kojih većinu imenuje osnivač iz redova istaknutih kulturnih i znanstvenih djelatnika, dok ostale bira muzejsko stručno vijeće, a ako ono nije osnovano, stručno muzejsko osoblje iz svojih redova. Broj članova upravnog vijeća, način njihova izbora, mandat, donošenje odluka i druga pitanja u svezi s radom upravnog vijeća, uređuju se aktom o osnivanju i statutom muzeja.

Muzejom koji ima do 5 zaposlenih upravlja ravnatelj, te takav muzej nema upravno vijeće s obzirom da ravnatelj ima sve ovlasti upravnog vijeća.

Upravno vijeće na prijedlog ravnatelja donosi programe rada i razvoja muzeja, nadzire njihovo izvršavanje, odlučuje o finansijskom planu i godišnjem obračunu, donosi statut uz prethodnu suglasnost osnivača, predlaže promjene u organiziranju rada muzeja, te obavlja druge poslove određene zakonom, aktom o osnivanju i statutom.

Ravnatelj

Ravnatelj muzeja organizira i vodi rad i poslovanje muzeja, predlaže program rada i razvoja, donosi opće akte muzeja sukladno statutu, vodi i odgovara za stručni rad muzeja, predstavlja i zastupa muzej u pravnom prometu i pred tijelima državne vlasti, te obavlja druge poslove predviđene zakonom, aktom o osnivanju i statutom.

Ravnatelje muzeja kojima je osnivač Republika Hrvatska imenuje i razrješuje ministar kulture. Ravnatelje muzeja kojima su osnivači županije, Grad Zagreb, gradovi i općine, imenuje i razrješuje osnivač na prijedlog upravnih vijeća koja su obvezna pribaviti mišljenja stručnih vijeća, a ako ona nisu osnovana, uposlenoga muzejskog stručnog osoblja. Javni natječaj za imenovanje ravnatelja raspisuje i provodi muzej.

Ako je u muzeju zaposleno do pet zaposlenika, ravnatelja imenuje i razrješuje osnivač. Javni natječaj za imenovanje ravnatelja raspisuje i provodi osnivač. Ne raspiše li muzej javni natječaj za imenovanje ravnatelja u propisanom roku, natječaj će raspisati osnivač. Ravnatelj muzeja imenuje se na četiri godine i može biti ponovno imenovan.

Ravnateljem muzeja može biti imenovana osoba koja ima završen preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili specijalistički diplomski stručni studij i najmanje pet godina rada u muzejskoj struci, kao i osoba koja je stekla visoku stručnu spremu sukladno propisima koji su bili na snazi prije stupanja na snagu Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju te je istaknuti i priznati stručnjak na području kulture s najmanje deset godina rada u kulturi.

Stručno vijeće

Muzej ima stručno vijeće od najmanje tri člana koje, sukladno statutu muzeja, čini stručno muzejsko osoblje iz članka 37. stavaka 1. i 2. Zakona o muzejima i ravnatelj muzeja. Stručno vijeće razmatra i daje mišljenja o stručnim i drugim pitanjima rada i razvitka muzeja, sukladno statutu i drugim općim aktima, odlučuje o stručnim pitanjima, predlaže način organiziranja i vođenja stručnog rada, plana i programa rada muzeja, te obavlja i druge poslove određene aktom o osnivanju i statutom muzeja.

Voditelj i muzejski odbor

Muzej, galerija i zbirka unutar ustanove i druge pravne osobe ima voditelja i muzejski odbor. Muzejski odbor sastavljen je od zaposlenika muzeja, galerije i zbirke, te pravne osobe u čijem je sastavu muzej, galerija i zbirka, a način njegova osnivanja utvrđuje se općim aktom pravne osobe u čijem je sastavu.

Voditelj muzeja, galerije i zbirke unutar ustanove ili druge pravne osobe član je muzejskog odbora i tijela upravljanja pravne osobe u čijem je sastavu. Sastav, zadaće i način rada muzejskog odbora pobliže se uređuju pravilnikom o radu muzeja, galerije i zbirke unutar ustanove i druge pravne osobe, a donosi ga voditelj muzeja, galerije ili zbirke.

Voditelj muzeja, galerije i zbirke unutar ustanove i druge pravne osobe mora ispunjavati iste uvjete kao i ravnatelj muzeja, a imenuje ga i razrješuje tijelo upravljanja pravne osobe u sastavu koje je muzej, galerija i zbirka.

7.4.4 Sredstva za rad muzeja

Sredstva za rad muzeja, te muzeja, galerija i zbirkâ unutar ustanova i drugih pravnih osoba, osigurava osnivač. Sredstva za posebne programe osiguravaju osnivači, a zavisno od svog interesa i tijela državne uprave u čijem je djelokrugu program koji se ostvaruje, kao i županije, Grad Zagreb, gradovi i općine na području kojih se program ostvaruje, te druge pravne i fizičke osobe. Sredstva za rad muzeji osiguravaju i iz vlastitih prihoda, sponzorstvima, darovanjima i na drugi način u skladu sa zakonom.

7.4.5 Stručno muzejsko osoblje

Stručno muzejsko osoblje čine zaposlenici u muzejima, te muzejima, galerijama i zbirkama unutar ustanova i drugih pravnih osoba, koji, prema odredbama ovoga Zakona, ispunjavaju uvjete za postavljenje u odgovarajuća muzejska zvanja, odnosno za obavljanje stručnih poslova u muzeju, kao i pomoćnih stručnih poslova. Muzejsko stručno osoblje dužno je u svome radu pridržavati se načela muzejske struke, zakona i drugih propisa kojima se uređuje obavljanje muzejske djelatnosti.

Muzejska zvanja jesu kustos, viši kustos i muzejski savjetnik, muzejski pedagog, viši muzejski pedagog i muzejski pedagog savjetnik. Stručne poslove u muzeju obavljaju i dokumentaristi, informatičari, restauratori, diplomirani knjižničari, arhivisti, kao i drugi stručnjaci zavisno od potreba muzeja.

Pomoćne stručne poslove u muzeju obavljaju: preparatori i viši preparatori, muzejski tehničari i viši muzejski tehničari, pomoći knjižničari i knjižničari, arhivski tehničari i viši arhivski tehničari, fotografi i viši fotografi.

Uvjete i način stjecanja stručnih zvanja propisuje pravilnikom ministar kulture na prijedlog Hrvatskoga mujejskog vijeća

7.4.6 Sustav muzeja Republike Hrvatske i matična djelatnost

Muzeji, te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba, obvezno se povezuju u sustav muzeja Republike Hrvatske radi primjene jedinstvenog stručnog pristupa obavljanju mujejske djelatnosti. Način i mjerila za povezivanje u sustav muzeja Republike Hrvatske propisuje ministar kulture na prijedlog Hrvatskoga mujejskog vijeća¹³⁹.

Matična djelatnost je organizirani oblik stručnog djelovanja unutar sustava muzeja Republike Hrvatske, a provode je matični muzeji. Matična djelatnost obuhvaća osobito poslove stručnog nadzora nad radom muzeja i stručne pomoći, unaprjeđenja stručnog rada u muzejima, usklađivanje rada unutar sustava muzeja.

Određivanje statusa matičnog muzeja unutar sustava muzeja posebno ovisi o vrsti i važnosti mujejske građe i mujejske dokumentacije kojima muzej raspolaže, stručnoj sposobljenosti, te opremi muzeja. Sredstva za obavljanje matične djelatnosti osiguravaju se u državnom proračunu.

Matična djelatnost unutar Sustava muzeja Republike Hrvatske obavljaju matični muzeji, koji se s obzirom na teritorijalno područje djelovanja dijele na matični muzeji prve razine, nadležne za područje cijele Republike Hrvatske, te matične muzeje druge razine, koji su nadležni za regionalno područje djelovanja.

Ministar kulture određuje pravilnikom¹⁴⁰ matične muzeje, njihove zadaće i način njihova obavljanja. Ministarstvo kulture dužno je redovito provjeravati rad matičnih muzeja i postojanje uvjeta za obavljanje matične djelatnosti.

7.4.7 Hrvatsko mujejsko vijeće

Kao savjetodavno tijelo za obavljanje stručnih i drugih poslova mujejske djelatnosti određenih ovim Zakonom, pri Ministarstvu kulture osniva se Hrvatsko mujejsko vijeće. Hrvatsko mujejsko vijeće ima predsjednika i 6 članova. Predsjednika i članove Hrvatskoga mujejskog vijeća imenuje ministar kulture iz redova istaknutih mujejskih stručnjaka, od kojih tri člana predlaže Hrvatsko mujejsko društvo. Mandat članova Hrvatskoga mujejskog vijeća traje 4 godine.

Hrvatsko mujejsko vijeće razmatra stanje u mujejskoj djelatnosti u Republici Hrvatskoj, predlaže mjere za poticanje njezinog razvijanja i unaprjeđivanja, obavlja poslove predviđene ovim Zakonom i drugim propisima, kao i druge poslove koje mu povjeri ministar kulture. Sredstva za rad Hrvatskoga mujejskog vijeća osiguravaju se u Ministarstvu kulture.

¹³⁹ Vidi Pravilnik o načinu i mjerilima za povezivanje u sustav muzeja Republike Hrvatske NN, 120/02.

¹⁴⁰ Vidi Pravilnik o načinu i mjerilima za povezivanje u sustav muzeja Republike Hrvatske NN, 120/02.

7.4.8 Galerijska djelatnost

Zakon o muzejima ne primjenjuje se na galerijsku djelatnost koja obuhvaća neposredno i posredno predočavanje civilizacijskih kulturnih i prirodnih dobara javnosti putem izložbi. Temeljna je karakteristika ove djelatnosti da galerije kao ustanove (izložbene galerije) koje obavljaju ovu djelatnost nemaju muzejsku građu, već se bave isključivo organiziranjem izložbi muzejske građe koja nije njezina.

Izložbene i prodajne galerije ne osnivaju se i ne obavljaju muzejsku djelatnost prema Zakonu o muzejima.

Izložbene galerije osnivaju se, u pravilu, na temelju Zakona o ustanovama kao ustanove sa svrhom obavljanja djelatnosti izlaganja umjetničkih djela. One nemaju vlastitu muzejsku građu, te ne obavljaju muzejsku djelatnost u smislu Zakona o muzejima. Međutim, i na njih se može odgovarajuće primjenjivati ovaj Zakon, napose kad se radi o zapošljavanju stručnog osoblja. Napominjemo da izložbenu galeriju kao javnu ustanovu, mogu osnovati javno-pravni subjekti (Republika Hrvatska, županije, gradovi i općine) na temelju Zakona o ustanovama i Zakona o upravljanju javnim ustanovama u kulturi.

Izložbena galerija, također, može biti u sastavu različitih vrsta pravnih osoba (npr. udruge) kao ustrojbena jedinica.

Prodajne galerije, pak, osnivaju se kao trgovačka društva ili obrti prvenstveno radi prodaje umjetničkih djela.

7.4.9 Nadzor nad radom

Stručni nadzor nad radom muzeja, te muzeja, galerija i zbirka unutar ustanova i drugih pravnih osoba, kao i nad zaštitom muzejske građe i muzejske dokumentacije, obavljaju matični muzeji, a stručni nadzor nad radom matičnih muzeja i zaštitom njihove muzejske građe i muzejske dokumentacije, Ministarstvo kulture.

Muzeji, te muzeji, galerije i zbirke dužni su matičnom muzeju, odnosno Ministarstvu kulture, na njihov zahtjev, omogućiti uvid u podatke potrebne za obavljanje stručnog nadzora.

Nadzor nad zakonitošću rada muzeja, te muzeja galerija i zbirka unutar ustanova i drugih pravnih osoba kojima je osnivač Republika Hrvatska, obavlja Ministarstvo kulture.

Nadzor nad zakonitošću rada muzeja, te muzeja, galerija i zbirka unutar ustanova i drugih pravnih osoba kojima su osnivači županije, Grad Zagreb, gradovi i općine, obavljaju županijski uredi nadležni za kulturu i županija na području kojih je njihovo sjedište, odnosno Gradski ured za kulturu Grada Zagreba. Ako Ministarstvo kulture u obavljanju nadzora nad zakonitošću rada utvrdi da je statut muzeja ili pravilnik o radu muzeja, galerija i zbirka unutar ustanova i drugih pravnih osoba u suprotnosti s Ustavom, zakonom ili drugim propisom, zatražit će od muzeja, odnosno ustanova i drugih pravnih osoba unutar kojih su muzeji, galerije i zbirke, da ga promijene. Ako se u roku od mjesec dana ne izvrše zatražene promjene, Ministarstvo kulture obustaviti će takav akt od izvršenja i u roku od mjesec dana predložiti Vladi Republike Hrvatske da ga poništi ili ukine.

Ako tijelo državne uprave utvrdi da je statut ili pravilnik o radu muzeja, galerija i zbirka unutar ustanova i drugih pravnih osoba, u suprotnosti s Ustavom, zakonom ili drugim propisom, zatražit će od muzeja, odnosno ustanova i drugih pravnih osoba unutar kojih su muzeji, galerije i zbirke, da ga promijene. Ako se u roku od mjesec dana od dostavljenoga traženja ne izvrše zatražene promjene, upravno tijelo obustaviti će od izvršenja prijeporni akt i u roku od osam dana od dana obustave predložiti Ministarstvu kulture da takav akt poništi ili ukine.

Rješenje o prijedlogu za poništenje ili ukidanje prijepornog akta Ministarstvo kulture dužno je donijeti u roku od 60 dana. Protiv takvog rješenja nije dopuštena žalba, već se može pokrenuti upravni spor.

Ako tijelo državne uprave u obavljanju nadzora nad zakonitošću rada utvrdi da muzej, odnosno muzej, galerija i zbirka unutar ustanove i druge pravne osobe, ne ispunjava koji od uvjeta iz članka 15. i 17. stavka 1. Zakona o muzejima, odredit će osnivaču rok u kojem je dužan otkloniti uočene nedostatke. Ne otkloni li osnivač uočene nedostatke u ostavljenom roku, upravno tijelo donijet će rješenje o zabrani rada muzeja, odnosno muzeja, galerije i zbirke unutar ustanove i druge pravne osobe.

7.4.10 Inspeksijski nadzor

Inspeksijski nadzor nad muzejskom građom i muzejskom dokumentacijom koja se štiti kao kulturno dobro, prema članku 7. stavku 3. Zakona o muzejima, obavljaju inspektori zaštite kulturnih dobara sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i na temelju njega donesenih propisa.

Muzeji, te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba, dužni su inspektoru osigurati uvjete za provedbu nadzora, omogućiti mu pregled kulturnoga dobra, uvid u dokumentaciju koju zatraži i dati mu potrebne podatke i obavijesti.

8 FINANCIRANJE KULTURNOG RAZVOJA

U duhu težnje za ostvarenjem nacionalnog duhovnog preporoda, doneseni su u Republici Hrvatskoj brojni zakonski propisi i podzakonski akti, koji trebaju olakšati i pospješiti razvoj kulturnih djelatnosti. Jedan od najvažnijih instrumenata kulturne politike, osim zakonodavstva koje predstavlja pravni okvir za razvoj kulturnih djelatnosti, finansijsko je poticanje pojedinih kulturnih djelatnosti. U Republici Hrvatskoj razvijeni su raznovrsni oblici poticanja razvijanja kulturnih djelatnosti, iz proračunskih i izvanproračunskih sredstava, uključujući međunarodne fondove i sredstva iz programa EU.

8.1 Financijsko poticanje kulturnog razvoja

8.1.1 Ustavno određenje

Financiranje kulturnih djelatnosti definirano je Ustavom Republike Hrvatske na način da je propisano da država potiče i pomaže razvitak kulture i znanosti. Država štiti kulturna i umjetnička dobra kao duhovne vrednote, te se jamči zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječe iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva.¹⁴¹ Odredbu kojom se predviđa doprinos procvatu kulture država članica predviđa i članak 167. Ugovora o funkciranju Europske unije.¹⁴²

8.1.2 Financiranje javnih potreba u kulturi

Financiranje javnih potreba u kulturi može biti proračunsko, iz proračuna Republike Hrvatske i jedinica područne (regionalne) i lokalne samouprave, te izvanproračunsko, iz vlastitih sredstava kulturnih institucija i umjetnika, doniranih sredstava gospodarskih i drugih subjekata, međunarodnih i prepristupnih fondova, zaklada, fundacija i sl. Dakako, vrlo je često mješovito financiranje projekata, tako da nije posve moguće podijeliti načine financiranja prema navedenim izvorima sredstava.

8.1.3 Programi javnih potreba u kulturi

¹⁴¹ Članak 68. Ustava Republike Hrvatske , NN, 41/2001- pročišćeni tekst i 55/01-ispravak

¹⁴² Članak 167. stavak 1. i 2. Ugovora propisuju: „Unija doprinosi procvatu kultura država članica, poštujući pritom njihovu nacionalnu i regionalnu raznolikost i stavljujući istodobno u prvi plan njihovo zajedničko kulturno nasljeđe. Djelovanje Unije usmjereno je prema poticanju suradnje između država članica te prema potrebi, podupiranju i dopunjavanju njihovog djelovanja u sljedećim područjima:

- poboljšanju poznavanja i popularizaciji kulture i povijesti europskih naroda,
- očuvanju i zaštiti kulturne baštine od europske važnosti,
- nekomercijalnoj kulturnoj razmjeni,
- umjetničkom i kulturnom stvaralaštvu, uključujući i stvaralaštvo u audiovizualnom sektoru.“

Kulturne djelatnosti financiraju se temeljem Zakona o financiranju javnih potreba u kulturi¹⁴³, prema kojem Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, općine i gradovi donose programe javnih potreba u kulturi¹⁴⁴, te za njihovo provođenje osiguravaju sredstva iz svojih proračuna, u skladu sa zakonom. Programima javnih potreba u kulturi obuhvaćaju se svi oblici poticanja i promicanja kulture i kulturnih djelatnosti, što pridonose razvitu i unaprjeđivanju svekolikog kulturnog života u Republici Hrvatskoj. Pri utvrđivanju programa javnih potreba u kulturi polazi se od potreba i postignutog stupnja razvjeta kulture i kulturnih djelatnosti.

Bitno je istaknuti da javne potrebe u kulturi jesu kulturne djelatnosti i poslovi, akcije i manifestacije u kulturi od interesa za Republiku Hrvatsku i jedinice područne i lokalne samouprave.¹⁴⁵ Prema tome, radi se o kulturnim programima od značenja za razvoj kulture Republike Hrvatske.

8.1.4 Potpore umjetnicima i drugim kulturnim stvarateljima

U Republici Hrvatskoj status samostalnog umjetnika uređen je Zakonom o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva¹⁴⁶, te poreznim i carinskim propisima. Samostalni umjetnici u smislu ovoga Zakona su umjetnici izvan radnog odnosa kojima je umjetničko stvaralaštvo i djelovanje jedino i glavno zanimanje.

8.1.5 Uplata doprinosa za obvezna osiguranja

Specifična vrsta potpore samostalnim umjetnicima je uplaćivanje doprinosa za mirovinsko i invalidsko te zdravstveno osiguranje iz sredstava proračuna Republike Hrvatske¹⁴⁷, sukladno Zakonu o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.¹⁴⁸

¹⁴³ Članak 1. Zakona o financiranju javnih potreba u kulturi, NN, 47/90 i 27/93

¹⁴⁴ Programe javnih potreba u kulturi donosi predstavničko tijelo županije, Grada Zagreba, općine i grada na prijedlog poglavarstva zajedno s godišnjim proračunom županije, Grada Zagreba, općine i grada. Programe od interesa za Republiku Hrvatsku utvrđuje Ministarstvo kulture.

¹⁴⁵ Vidi članak 9. i 9.a Zakona o financiranju javnih potreba u kulturi i Pravilnik o izboru i utvrđivanju programa javnih potreba u kulturi, NN, br. 69/12. Primjerice javne potrebe od interesa za Republiku Hrvatsku su: redovna djelatnost ustanova kulture kojima je osnivač Republika Hrvatska; redovna djelatnost udruga i drugih organizacija u kulturi; programi zaštite, očuvanja i obnove kulturnih dobara; programi poticanja kulturnih djelatnosti u područjima i sredinama razorenim u Domovinskom ratu, izdavanje časopisa i drugih tiskovina u kulturi; organiziranje akcija i manifestacija u književno-nakladničkoj i knjižničarskoj djelatnosti; programi filmske djelatnosti, zaštita filmske baštine i promicanje hrvatskog filma u zemlji i inozemstvu; programi vizualne i audiovizualne umjetnosti (održavanje izložbi, izdavanje likovnih monografija, akcije i manifestacije u likovnoj djelatnosti); programi muzejsko-galerijske djelatnosti i programi restauriranja muzejske građe i sustavne zaštite fundusa muzeja i galerija te pripremni radovi za stalne postave; akcije i manifestacije u području kazališne, glazbeno-scenske, glazbene i plesne djelatnosti te kulturno-umjetničkog amaterizma od nacionalnog interesa; programi međunarodne kulturne suradnje; istraživanja u kulturi, interdisciplinarni projekti s pretežno kulturološkom komponentom; multimedijski projekti koji promiču i prezentiraju hrvatsku kulturu u zemlji i inozemstvu; programi koji promiču kulturu mladih i alternativnu kulturu; razvojni programi u kulturi (radionice i seminari); programi informatizacije ustanova u kulturi; programi unaprjeđivanja arhivske djelatnosti; programi rekonstrukcije, sanacije, adaptacije, investicijskog održavanja i opremanja objekata kulture; potpora i otkup vrijednih knjiga; glazbeno stvaralaštvo; dramsko stvaralaštvo.

¹⁴⁶ NN, 43/96, 44/96, 127/00.

¹⁴⁷ Člankom 76. stavkom 1. i 2. Zakona o doprinosima (NN, 84/08, 152/08, 94/09, 18/11, 22/12 i 144/12) propisano je da „za osiguranika po osnovi samostalne djelatnosti slobodnog zanimanja (članak 9. stavak 1. točka 10.) – samostalnog umjetnika kojemu se, prema posebnom propisu, doprinosi plaćaju iz državnog proračuna, obveznik doprinosa i obveznik plaćanja doprinosa je Republika Hrvatska, odnosno ministarstvo mjerodavno za kulturu. Obveznik obračunavanja jest ministarstvo nadležno za kulturu ili drugo tijelo ovlašteno od toga ministarstva.“ To je u ovom slučaju Hrvatska zajednica samostalnih umjetnika u Zagrebu.

Samostalni umjetnici imaju pravo podnijeti zahtjev Stručnom povjerenstvu za priznanje prava samostalnih umjetnika pri Hrvatskoj zajednici samostalnih umjetnika u Zagrebu za priznanje prava na uplatu doprinosu za obvezna osiguranja iz sredstava državnog proračuna, sukladno postupku i uvjetima propisanim Pravilnikom o postupku i uvjetima za priznanje prava samostalnih umjetnika na uplatu doprinosu za mirovinsko i invalidsko te zdravstveno osiguranje iz sredstava proračuna Republike Hrvatske.¹⁴⁹ Umjetnici imaju pravo i sami uplaćivati doprinos za mirovinsko, invalidsko i zdravstveno osiguranje tj. obvezna osiguranja.

8.1.6 Financiranje umjetničkih projekata

Umjetnici mogu za ostvarivanje njihove djelatnosti i projekata koristiti finansijska sredstva koja se na temelju godišnjih javnih poziva dodjeljuju sukladno programima javnih potreba koje usvaja Ministarstvo kulture, te jedinice područne i lokalne samouprave. Sredstva mogu koristiti kao pojedinci ili kao osnivači ili članovi kulturnih institucija i drugih pravnih osoba.

U okviru dodjele potpora za poticanje književnog stvaralaštva, Ministarstvo kulture dodjeljuje potpore autorima za književno-umjetnički, prevoditeljski i istraživački književnoteoretski rad. Potpore se dodjeljuju za iznimno vrijedne projekte, djela suvremene domaće književnosti i publicistike, prijevode na hrvatski jezik djela koja predstavljaju opća kulturna dostignuća, pripremu sabranih, odabranih i kritičkih izdanja djela hrvatskih autora. Potpore su godišnje, polugodišnje i tromjesečne, a isplaćuju se autorima u mjesecnim obrocima.

8.1.7 Dodjela nagrada

Poseban oblik poticanja kulturnog stvaralaštva je dodjela nagrada od strane Republike Hrvatske za najbolja umjetnička ostvarenja na području književnosti, glazbe, filma, likovnih i primjenjenih umjetnosti, kazališne umjetnosti, arhitekture i urbanizma u Republici Hrvatskoj, te napose za ostvarenja u području prevodilaštva i zaštite kulturne baštine. Državne su nagrade, Nagrada Vladimir Nazor¹⁵⁰, Nagrada Vicko Andrić i Nagrada Iso Velikanović, koje se financiraju iz državnog proračuna.

Za zaslужne osobe u kulturi Zakonom o dodjeljivanju stalnih novčanih nadoknada zaslужnim osobama predviđena je mogućnost dodjeljivanja stalne novčane nadoknade prema kriterijima koje utvrđuje Vlada Republike Hrvatske¹⁵¹.

8.1.8 Financiranje kulturnih manifestacija

Financiranje kulturnih manifestacija od nacionalnog značenja uređeno je posebnim pravilnicima koje je donijelo Ministarstvo kulture¹⁵², kako bi se osigurao kontinuitet njihova održavanja. U ove

¹⁴⁸ Potpore predviđene ovim Zakonom sukladne su UNESCO-voj Preporuci o statusu umjetnika iz 1980. godine.

¹⁴⁹ NN, 119/04

¹⁵⁰ Zakon o Nagradi Vladimir Nazor NN, 27/91, Odluka o Nagradi Iso Velikanović, NN, 82/05, Odluka o Nagradi Vicko Andrić, NN, 82/05

¹⁵¹ NN, 96/93. Rješenje o dodjeli stalne novčane nadoknade osobama zaslужnim zbog njihove znanstvene, kulturne ili druge društvene djelatnosti donosi Administrativna komisija Vlade Republike Hrvatske (mjesečno od 200-700 kuna).

manifestacije spadaju Dubrovačke ljetne igre, Varaždinske barokne večeri, Osorske glazbene večeri, Splitsko ljetno, Međunarodni dječji festival Šibenik - Hrvatska i Festival igranog filma u Puli. Ove manifestacije se uglavnom financiraju iz proračuna Republike Hrvatske, te jedinica lokalne i područne samouprave. Sredstva za ove manifestacije osiguravaju se i iz prihoda ostvarenih djelatnošću manifestacija, sponzorstva, zaklada, fundacija, darova i drugih izvora u skladu sa zakonom.

8.1.9 Financiranje audiovizualne djelatnosti

Financiranje audiovizualne djelatnosti obavlja se na temelju novoga Zakona o audiovizualnoj djelatnosti¹⁵³ koji uvodi novi model financiranja audiovizualne djelatnosti, prema kojem su, pored državnog proračuna Republike Hrvatske, svi gospodarski subjekti koji ostvaruju prihod od ove djelatnosti dužni izdvajati sredstva za audiovizualnu produkciju (televizije i dr.). Promicanje audiovizualne djelatnosti, dakle i njezino financiranje, provodi se na temelju Nacionalnog programa promicanja audiovizualnih djelatnosti i posebnih programa lokalne i područne (regionalne) samouprave. Zakonom je osnovana Javna ustanova Hrvatski audiovizualni centar, koji ima, između ostalog, temeljnu zadaću provoditi navedeni Nacionalni program, te poticati obavljanje, organiziranje i financiranje pripreme, razvoja, proizvodnje, distribucije i prikazivanja hrvatskih, europskih i svjetskih audiovizualnih djela.¹⁵⁴ Sredstva za financiranje audiovizualnih djelatnosti Centar raspodjeljuje na temelju javnog poziva, sukladno Zakonu o audiovizualnoj djelatnosti.

Filmske koprodukcije financiraju se sukladno Zakonu o potvrđivanju Europske konvencije o filmskoj koprodukciji¹⁵⁵, a od sredstva iz međunarodnih fondova do sada su korištena sredstva EURIMAGES-a i sredstva iz programa MEDIA.

8.1.10 Financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara

Gotovo nema aktivnosti koja bi se sustavno mogla provoditi bez jasno utvrđenog sustava osiguravanja potrebnih sredstava za takvu aktivnost. Zaštita i očuvanje kulturnih dobara nije stoga nikakav izuzetak, a što potvrđuju izjave pojedinih stručnjaka iz toga područja da se razina zaštite može ocijeniti prema kvaliteti sustava financiranja zaštite i očuvanja kulturnih dobara.

Stupanjem na snagu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara bitno je izmijenjen sustav financiranja zaštite i očuvanja kulturnih dobara. Da bismo predstavili novi sustav financiranja potrebno se podsjetiti na osnovne pojmove zaštite i očuvanja kulturnih dobara. Pod pojmom zaštite kulturnog dobra podrazumijeva se provedba mjera zaštite pravne i stručne naravi propisanih na osnovi odredaba Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, koje su sukladne pravilima konzervatorske struke. Za razliku od toga pod pojmom očuvanja kulturnog dobra podrazumijeva se provedba mjera zaštite i očuvanja u cilju produženja trajanja spomeničkih svojstava kulturnog dobra.

¹⁵² Pravilnik o organiziranju, financiranju i donošenju programa festivala Splitsko ljetno (NN 22/11), Pravilnik o organiziranju, financiranju i donošenju programa festivala Varaždinske barokne večeri (NN 76/11), Pravilnik o organiziranju, financiranju i donošenju programa festivala Osorske glazbene večeri (NN 55/11), Pravilnik o organiziranju, financiranju i donošenju programa festivala Splitsko ljetno (NN 22/11), Pravilnik o statusu, financiranju i donošenju programa Međunarodnog dječjeg festivala Šibenik - Hrvatska (NN 14/13), Pravilnik o statusu i financiranju Festivala igranog filma u Puli, NN, 129/10.

¹⁵³ NN, 76/07

¹⁵⁴ Hrvatski audiovizualni centar je od 1. siječnja 2008. godine preuzeo poslove i zadatke koje je u području audiovizualnih djelatnosti obavljalo Ministarstvo kulture.

¹⁵⁵ NN, MU, 4/04

Zašto je razlikovanje ovih pojmoveva važno za objašnjenje sustava financiranja kulturnih dobara?

Odgovor na ovo pitanje je jednostavan, a glasi: za provedbu zaštite kulturnih dobara potrebna sredstva osiguravaju se u državnom proračunu, dok za provedbu mjera očuvanja, sredstva osigurava prvenstveno vlasnik kulturnoga dobra, a koji pod određenim uvjetima može ostvariti potporu iz proračunskih sredstva, donacija ili drugih izvora.

Financiranje zaštite kulturnih dobara

Odredba članka 52. Ustava Republike Hrvatske kojom se utvrđuje da su stvari i nekretnine od osobitog kulturnog i povijesnog značenja od interesa za Republiku Hrvatsku i stoga uživaju njezinu osobitu zaštitu, obvezuje državni proračun da pokrije troškove zaštite kulturnih dobara koji su kao takvi utvrđeni temeljem posebnog zakona.

Da bi postojao sustav zaštite kulturnih dobara propisima se mora utvrditi kako se zaštita provodi i ovlastiti upravno tijelo koje je dužno osigurati provedbu propisanog sustava zaštite kulturnih dobara. Prema važećim propisima Ministarstvo kulture Republike Hrvatske tijelo je državne uprave u čijem djelokrugu su poslovi na zaštiti kulturnih dobara uz iznimku područja Grada Zagreba gdje te poslove u prvom stupnju obavlja Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu. Sredstva potrebna za rad Ministarstva kulture osiguravaju se u državnom proračunu, a za navedeni Gradski zavod sredstva se osiguravaju u proračunu Grada Zagreba. Upravo na taj način osiguravaju se i sredstva za obavljanje stručnih i upravnih poslova na zaštiti kulturnih dobara te se osiguravaju i sredstva za plaće službenika i namještenika koji obavljaju te poslove.

Financiranje očuvanja kulturnih dobara

U osiguravanju sredstava za očuvanje kulturnih dobara sudjeluju:

- vlasnik ili imatelj kulturnog dobra koji ga koristi kada dobro ne koristi sam vlasnik,
- pravna ili fizička osoba koja upotrebljava kulturno dobro za obavljanje gospodarske djelatnosti.

U osiguravanju sredstava za očuvanje mogu sudjelovati sredstva iz:

- državnog proračuna,
- proračuna županija, odnosno Grada Zagreba,
- proračuna gradova ili općina,
- donacija, zapisa, naknada za koncesije i zaklada,
- te drugih izvora utvrđenih u propisima.

Financiranje očuvanja kulturnih dobara – obveza vlasnika

Svrha zaštite kulturnih dobara je njihovo očuvanje u neokrnjenom i izvornom stanju te prenošenje budućim naraštajima. Stoga bi sustav zaštite trebao osigurati stvaranje što je moguće povoljnijih uvjeta za opstanak kulturnih dobara, a njihovi vlasnici moraju poduzimati mjere redovitog održavanja, te sprječavati svaku radnju kojom bi izravno ili neizravno moglo doći do ugrožavanja spomeničkih svojstava kulturnog dobra i uopće njegova integriteta.

Za očuvanje kulturnih dobara sredstva prvo moraju osigurati njihovi vlasnici što je jasno utvrđeno odredbom članka 108. Zakona. Umjesto vlasnika ovu obvezu isto tako ima i drugi imatelj koji koristi kulturno dobro u slučajevima kada dobro ne koristi sam vlasnik. Ovakva odredba oslanja se na članak 31. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima kojom se propisuje da "vlasništvo

obvezuje i vlasnik je dužan pridonositi općem dobru, pa je općenito prilikom izvršavanja svoga prava dužan postupati obzirno prema općim i tuđim interesima koji nisu protivni njegovu pravu". Promatraljući navedenu odredbu i odredbu članka 32. stavka 2. istoga Zakona koja kaže da "vlasnik neke od stvari koje su na temelju Ustava posebnim zakonom proglašene stvarima od interesa za Republiku, i za koje je propisan poseban način njihove uporabe i iskorištavanja od strane njihovih vlasnika i ovlaštenika drugih prava na njima, dužan je izvršavati svoje pravo vlasništva s time u skladu, ..." razvidno je da je nedvojbeno vlasnik taj koji podnosi najveći teret u osiguravanju očuvanja kulturnoga dobra koje je u njegovu vlasništvu.

Obveze vlasnika kulturnoga dobra propisane kako odredbama Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima tako i odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara potvrđuju njegovu dužnost da za potrebe redovitog održavanja i očuvanja kulturnog dobra osigura potrebna sredstva. Ova obveza nije mala za vlasnika i od njega traži da preispita svoje ekonomske mogućnosti kada stječe pravo vlasništva nad kulturnim dobrom, s obzirom da time preuzima dobar dio odgovornosti za njegovo očuvanje. Vlasnik koji nije u mogućnosti osigurati potrebito održavanje kulturnog dobra, a koje je njegovo vlasništvo, bit će prisiljen pronaći način da osigura potrebna sredstva ili da proda ili ustupi to dobro nekom drugom.

U slučajevima kada se propisanim mjerama zaštite nad nekim kulturnim dobrom ograničavaju prava vlasnika i zbog toga je on izložen izvanrednim troškovima koji premašuju redovite troškove održavanja i prihode ili druge koristi koje ima od kulturnoga dobra, tada vlasnik može, pod uvjetima propisanim Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, steći pravo na pokriće razlike između izvanrednih troškova i redovitih troškova održavanja kulturnog dobra. Valja napomenuti da će ovo pravo steći samo onaj vlasnik koji u potpunosti provodi mjere zaštite nad svojim kulturnim dobrom, a koje mu propisuje nadležni konzervatorski odjel Ministarstva kulture ili Zavod Grada Zagreba za kulturna dobra na području Grada Zagreba. Pod istim uvjetom vlasnik može ostvariti oslobođenje od carine pri uvozu potrebnih materijala za popravak, restauraciju ili održavanje svoga kulturnoga dobra. Ovakva oslobođenja i povlastice koje vlasnik ostvari temeljem posebnih zakona smatraju se udjelom Republike Hrvatske u troškovima očuvanja kulturnog dobra.

Financiranje očuvanja kulturnih dobara iz sredstva spomeničke rente

Pri razmatranju ubiranja spomeničke rente držimo važnim uočiti tko u praksi i na koji način ubire spomeničku rentu. Ova dva temeljna pitanja od izrazitog su značenja i kada želimo utjecati na promjene u ubiranju spomeničke rente, kako u ekonomskom procesu, jednako tako i kada uvodimo sustav za ubiranje spomeničke rente.

Naime, ubiranje spomeničke rente može biti:

- neregulirano – što znači da se proces ubiranja odvija isključivo po ekonomskim kretanjima na tržištu, te osobe koje su u položaju određivati visinu rente i način njezina ubiranja gotovo imaju potpunu slobodu odlučivanja;
- djelomično regulirano – što znači da se proces ubiranja odvija unutar dijelom zadanih okvira, a dijelom je prepušten utjecajima tržišnih čimbenika;
- regulirano – što znači da je u cijelosti uređeno pitanje ubiranja spomeničke rente i to glede njezine visine, kao i načina njezina ubiranja.

I u slučaju ubiranja spomeničke rente valja razlikovati je li ona posljedica izravne potrošnje ili pak neizravne potrošnje kulturnog dobra, te će se stoga u nastavku razmotriti način njezina ubiranja u obadva vida potrošnje.

Ubiranje rente od izravne potrošnje kulturnog dobra

Ubiranje spomeničke rente od izravne potrošnje pojavljuje se u dva temeljna oblika a to su:

- naplatom izravne potrošnje i
- naplatom preko cijene usluge ili proizvoda.

U oba slučaja ubiranje rente je u pravilu u rukama vlasnika, odnosno korisnika kulturnog dobra.

Napla izravne potrošnje kulturnog dobra

Napla izravne potrošnje pojavljuje se samo u slučaju kada se "potrošač" nađe u izravnom kontaktu sa kulturnim dobrom ili kulturno-povijesnom cjelinom, te osobno ima mogućnost sudjelovanja u potrošnji toga kulturnog dobra. Dva su karakteristična oblika izravne potrošnje kulturnog dobra, a to su njegovo posjećivanje i njegovo izravno korištenje za stanovanje ili obavljanje neke djelatnosti.

Napla posjećivanja nepokretnog kulturnog dobra

Najčešći vid izravne potrošnje je posjet nepokretnom kulturnom dobru, koji može obuhvatiti raznolike sadržaje, a najčešće se radi o:

- razgledavanju vanjskog izgleda;
- razgledavanju unutrašnjosti (kada je to moguće);
- upoznavanju s poviješću, vrijednostima, umjetničko-estetskim vrijednostima i drugim spoznajama vezanim za kulturno dobro;
- snimanju (foto, video i dr.) kulturnog dobra pri posjetu;
- kupnji karakterističnih suvenira;
- potrošnji drugih usluga koje su organizirane u kulturnom dobru ili neposredno uz njega.

Razmatranje mogućih sadržaja posjeta omogućit će utvrđivanje naplačuje li se ili ne sam posjet ili neki od njegovih sadržaja. Naime, u praksi nailazimo na vrlo različite slučajeve u kojima se, u pravilu, javljaju sljedeće mogućnosti:

- napla samog posjeta (razgledavanja),
- napla razgledavanja uz dodatnu naplatu drugih sadržaja (vodiča, snimanja i dr.),
- besplatno razgledavanje uz naplatu drugih sadržaja,
- besplatno razgledavanje i besplatni drugi sadržaji (vrlo rijedak slučaj).
- napla samog posjeta, odnosno razgledavanja, najčešći je oblik ubiranja spomeničke rente.

Ovaj oblik ubiranja rente jednako je karakterističan način naplate potrošnje bilo da se radi o pokretnim ili nepokretnim kulturnim dobrima. U prvom slučaju, pokretna kulturna dobra prezentiraju se u muzejskim i galerijskim zbirkama, te se kupnjom ulaznice za muzej ubire spomenička renta.

Ulaznica za posjet nepokretnom kulturnom dobru vrlo često omogućava njegovo razgledavanje. Pri tome je najčešće moguće razgledati kulturno dobro izvana, bez plaćanja ulaznice, dok je za unutrašnje razgledavanje kupnja ulaznice uobičajena. Naime, većina nepokretnih kulturnih dobara dostupna je pogledu svakom građaninu, osobito onih koji su inkorporirani unutar naselja, te su svojim vanjskim izgledom sastavni dio naselja. Kod takvih kulturnih dobara napla njihovog razgledavanja izvana nije tehnički moguća, osobito ne prodajom ulaznica. Takav primjer je pulski Amfiteatar koji smještajem u središtu grada omogućava svakom prolazniku razgledavanje njegove vanjštine, pa čak i djelomično razgledavanje unutrašnjosti.

Kao što je već konstatirano uz naplatu samog razgledavanja pri posjetu nepokretnom kulturnom dobru moguće je ubirati rentu i za potrošnju nekih drugih sadržaja. Takvi sadržaji su vodiči (na jeziku koji razumije posjetitelj, pisani i govorni), dozvole za foto i video snimanja, razgledavanje posebnih sadržaja itd.

Naplata posjeta, odnosno razgledavanja nekada nije moguća zbog javne funkcije nepokretnog kulturnog dobra, takav slučaj su sakralne građevine (crkve, katedrale i sl.). Naime, u takvim slučajevima nije moguće odvojiti posjetitelje koji razgledavaju crkvu od vjernika. Upravo je stoga u crkvama i katedralama najčešće ulaz slobodan, ali se naplaćuje ulaznica za penjanje na zvonik i/ili ulaznica za razgledavanje riznice (osobito čest slučaj u katedralama).

Besplatno razgledavanje nepokretnoga kulturnog dobra uz besplatne druge sadržaje sve se rjeđe može susresti. U mnogim crkvama i katedralama sve su prisutnije blagajne na kojima posjetitelji kupuju "pravo razgledavanja" ili neku drugu prateću uslugu. Kao primjer može se navesti Westminsterska katedrala koju je, dok je posjet bio besplatan, razgledavalo preko 3 milijuna posjetitelja godišnje, dok ju je tijekom 2006. uz naplatu ulaza posjetilo oko 1,2 milijuna posjetitelja.

Naplata izravnog korištenja nepokretnoga kulturnog dobra

Izravno korištenje prostora u nepokretnom kulturnom dobru ili unutar kulturno-povijesne cjeline valja razlikovati po vrsti korištenja među kojima možemo sva korištenja grupirati u dvije osnovne skupine, a to su korištenje za osobne potrebe i korištenje pri obavljanju neke djelatnosti.

Najčešći vid korištenja nepokretnog kulturnog dobra za osobne potrebe je stanovanje. Naplata ovog oblika korištenja obavlja se plaćanjem stana u vlasniku građevine ili neposrednim podmirenjem troškova očuvanja građevine ako ju za stanovanje koristi sam vlasnik.

Naplata korištenja prostora nepokretnog kulturnog dobra za obavljanje neke djelatnosti znatno je složenije pitanje i stoga ga treba u nastavku razmotriti. Sam smještaj određene djelatnosti u poslovne prostore koji se nalaze u nepokretnom kulturnom dobru može biti učinjen u pravilu iz dva razloga. Prvi, da je osoba koja obavlja određenu djelatnost istovremeno i vlasnik poslovnog prostora, dok je u drugom slučaju takav izbor poslovnog prostora značajan za obavljanje same djelatnosti. U prvom slučaju vlasnik sam od sebe neće potraživati plaćanje spomeničke rente za korištenje nepokretnoga kulturnog dobra, jer ga je on sam u obvezi održavati i očuvati. U drugom slučaju vlasnik će kroz najamninu za poslovni prostor naplaćivati i korištenje spomenika. Pri tome će i lokalna samouprava, pa i država, kroz razne vidove naknada dijelom naplaćivati korištenje nepokretnog kulturnog dobra za obavljanje djelatnosti ili će propisima urediti način ubiranja spomeničke rente za osobe koje koriste prostore za obavljanje djelatnosti. Karakteristični primjer je utvrđivanje naknade za korištenje prostora trgova ili uličnih prostora unutar kulturno-povijesne cjeline za obavljanje npr. ugostiteljske ili neke druge gospodarske djelatnosti.

Primjer ovakvog načina ubiranja spomeničke rente nalazimo u odredbi članka 114. Zakona. Iz navedenog članka Zakona vidljivo je da su obveznici plaćanja spomeničke rente osobe koje obavljaju gospodarsku djelatnost u nepokretnom kulturnom dobru, a da visinu spomeničke rente propisuje grad ili općina na čijem se području dobro nalazi.

Ubiranje rente preko cijene usluge i proizvoda

Uz kulturno dobro i njegovu prezentaciju pojavljuju se mnoge usluge i proizvodi čijom potrošnjom se ubire i spomenička renta. Primjer koji pokazuje način ubiranja spomeničke rente

pružanjem usluge u kojoj potrošač sudjeluje u izravnoj potrošnji kulturnog dobra je svakako usluga organiziranog razgledavanja.

Organizirano razgledavanje nepokretnog kulturnog dobra je usluga koja uz mogućnost optičkog doživljaja sadrži i prikaz osnovnih informacija o kulturnom dobru koje se prezentiraju posjetitelju. Praksa pokazuje da posjetitelji rado koriste organizirano razgledavanje nepokretnih kulturnih dobara, jer na taj način svoj posjet pretvaraju u kulturno-edukacijski čin. Posjetitelji ujedno dobivaju potvrdu autentičnosti nepokretnog kulturnog dobra, dakle potvrdu da su posjetili jedno posebno mjesto i stekli poseban doživljaj, koji i njihovo putovanje čini posebnim iskustvom. Gradovi koji su česta turistička odredišta razvijaju raznolike programe razgledavanja, a najčešća mjesta koja se u takvim programima nude su upravo kulturna dobra.

Uz usluge koje su vezane na izravnu potrošnju kulturnog dobra javljaju se i proizvodi. Ova vrsta proizvoda ima najčešće ulogu suvenira koji se ne može nabaviti nigdje drugdje već samo prigodom posjeta kulturnom dobru. Tako mnogi muzeji proizvode replike predmeta iz svoga fundusa koje posjetitelji mogu kupiti u trgovini muzeja prigodom posjeta. Uz replike autentičnih kulturnih dobara povremeno se u praksi pojavljuju i autentični dijelovi kulturnih dobara koji se prodaju kao suvenir. Tako je nakon rušenja Berlinskog zida turistima u Berlinu nuđen proizvod koji je sadržavao autentične djeliće žbuke i cigle berlinskog zida, kao suvenir. Posebnost ovog suvenira ne može se osporiti, te stoga ne čudi da je našao svoje kupce. Ovakvi proizvodi pojavljuju se i prigodom obnavljanja kulturnih dobara kada se zamijenjeni segmenti prodaju kao suveniri, te se često na taj način i prikupljaju sredstva za daljnju obnovu kulturnog dobra.

Ubiranje rente od neizravne potrošnje kulturnih dobara

Do sada izneseni primjeri ukazali su na samo neke oblike neizravne potrošnje kulturnih dobara iako su neki vidovi i mnogi slučajevi takve potrošnje izmakli našoj pozornosti.

Međutim, nedvojbeno je da se ovaj oblik potrošnje kulturnih dobara javlja kao rezultat osmišljene aktivnosti koja ima svoje ekonomski razloge i učinke. Gledajući tržišno, neizravna potrošnja, kao i ona izravna, polučuju spomeničku rentu, kao cijenu te potrošnje. Pri tome, rentu najčešće ubire poduzetnik ili osoba koja nije niti vlasnik kulturnog dobra, niti sa samim dobrom ima ikakve veze. Tako će npr. profesionalni fotograf prodati snimak kulturnog dobra kako bi se od njega izrađivale razglednice, po većoj cijeni nego snimak neke druge prosječne građevine, a da su troškovi za oba snimka jednaki, kao i vrijeme, odnosno rad uložen u njihovo nastajanje. Dakle, fotograf će ubrati spomeničku rentu, a da sam nije ni u kakvoj obvezi prema kulturnom dobru ili njegovu vlasniku.

Sličan primjer je kada proizvođači vina koriste na etiketi obrise i crteže katedrala, dvoraca, te kulturno-povijesnih cjelina. Pritom plaćaju cijenu dizajnerskog rada osobi koja je kreirala etiketu u kojoj plaćaju i dio na ime spomeničke rente za neizravnu potrošnju kulturnog dobra. Kada bi taj isti dizajner upotrijebio nečije autorsko djelo (fotografiju, znak i sl.) u izradi iste etikete, umjesto crteža kulturnog dobra, propisima bi bio prisiljen ne samo platiti naknadu autoru, već bi u pravilu morao imati i njegovu suglasnost.

Hrvatski propisi o zaštiti kulturnih dobara već dulje vrijeme imaju odredbe kojima se ovaj oblik spomeničke rente ubire u korist kulturnih dobara, odnosno kulturne baštine. Tako je još 1986. godine člankom 51. Zakona o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika propisano:

“Svatko tko na fotografiji, naljepnici, znački, suveniru i drugim sličnim predmetima te na odjevnim predmetima upotrijebi grb ili znak Dubrovnika ili prepoznatljiv dio spomeničke cjeline odnosno

pojedinih objekata spomeničke cjeline, dužan je od prodajne cijene proizvoda uplatiti 10 posto u korist sredstava za obnovu spomeničke cjeline.

Iznos prodajne cijene u stavku 1. ovoga članka dužan je obveznik obračunati i uplatiti na račun sredstava za obnovu spomeničke cjeline u roku sedam dana od dana stavljanja proizvoda u promet.”

Provedbom članka 51. Zakona samo je 1988. godine na području tadašnje općine Dubrovnik prikupljeno za potrebe obnove i zaštite iznos u protuvrijednosti od 121.668 USD, što bi prema tečaju¹⁵⁶ na dan 31.prosinca 2003. godine iznosilo oko 744.364,82 kune.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara uvažio je do 1. listopada 2010. godine dobra iskustva u primjeni citirane odredbe iz “dubrovačkog Zakona”, te je u posebnom dijelu Zakona propisivao način ubiranja proračunskih prihoda na osnovi upotrebe kulturnih dobara u odredbama članka 112. i 113. Zakona¹⁵⁷. Navedenim odredbama bio je propisan način ubiranja spomeničke rente od neizravne potrošnje kulturnih dobara i to u dva slučaja: kada se kulturno dobro ili neki njegov prepoznatljivi dio upotrijebi u komercijalne svrhe na fotografiji, znački, naljepnici, suveniru, kao i u drugim propisanim slučajevima, te kada se kulturno dobro ili njegov dio koriste u promidžbenim aktivnostima.

Koncem 2003. godine donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (“Narodne novine”, br. 103/03) kojim je uveden još jedan oblik ubiranja spomeničke rente za neizravnu potrošnju kulturnih dobara i to odredbom članka 114a. Zakona. Odredbom članka 114a. obvezani su svi gospodarski subjekti koji obavljaju jednu od navedenih djelatnosti iz odredbe da od ostvarenog godišnjeg prihoda iz prošle poslovne godine uplate u državni proračun iznos od 0,05 posto na ime spomeničke rente. Najveći broj djelatnosti koje su obvezane na plaćanje ovog oblika spomeničke rente vezan je uz turizam, bankarstvo, telekomunikacije i prijevoz putnika.

Veze turizma i baštine dovoljno su transparentne i same ukazuju na razloge zbog kojih postoji obveza plaćanja spomeničke rente za neizravnu potrošnju kulturnih dobara. Međutim, potrebno je obrazložiti razloge zbog kojih je ova obveza propisana za djelatnost bankarstva, telekomunikacija i prijevoza putnika. Sve tri djelatnosti imaju svoju posebnu ulogu u turizmu, što je dakako samo jedan od razloga. Djelatnost telekomunikacija prisutna je sa svojom infrastrukturom u gotovo svim nepokretnim kulturnim dobrima. Prijevoz putnika, bio on gradski ili međugradski, također ima neizravnu korist od kulturnih dobara. Putnici koristeći javni prijevoz između ostalog posjećuju i kulturna dobra.

Namjena spomeničke rente

U razmatranju namjene ubrane rente držimo da treba zanemarit je li ona rezultat izravne ili neizravne potrošnje kulturnih dobara. Radi razmatranja namjene ubrane spomeničke rente nužno je utvrditi tko ju je ubirao. Naime, kao ubirač rente mogu se pojavitи:

- vlasnik spomenika,
- korisnik spomenika,
- država,
- lokalna vlast na čijem području je spomenik,
- poduzetnik koji obavlja neku djelatnost u svezi sa spomenikom, te
- u nekim slučajevima i građanin.

¹⁵⁶ Na dan 31. prosinac 2003. godine srednji tečaj Narodne banke za US dolar iznosio je 6,118 kuna.

¹⁵⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN, 88/10) koji je stupio na snagu 1. listopada 2010. godine brisao je članak 112. i 113. Zakona.

Važnost ubiratelja rente u odnosu na njezinu namjenu očituje se kroz odnos ubiratelja rente i samog kulturnog dobra. Stoga valja ukazati na različitost u odnosu prema kulturnom dobru od pojedinih ubiratelja rente. Pođemo li od vlasnika koji prirodno želi očuvati svoju imovinu i zbog toga u nju u pravilu ulaze, te kada vlasnik ubere rentu ona najčešće postaje potpora njegovim sredstvima koje ulaze u održavanje i očuvanje kulturnog dobra kao svoje imovine. Drugi mogući ubiratelj rente je korisnik kulturnog dobra, koji sam nije vlasnik, te je upravo stoga najčešće zainteresiran samo za eventualnu korist od kulturnog dobra, a ulaganje u očuvanje smatra obvezom vlasnika. Korisnik je spremjan ulagati u kulturno dobro samo kada time može izgledno povećati svoju korist, te stoga ako dođe u položaj ubiratelja rente malo je vjerojatno da će ubranu rentu pretvoriti u ulaganje u kulturno dobro.

Mogući ubiratelj rente je i država koja temeljem propisa može propisati da je ubrana renta ili jedan njezin dio prihod državnog proračuna. Pri tome država zbog općeg interesa ima dužnost ulagati u zaštitu i očuvanje kulturne baštine, ali ta obveza je opće naravi i u pravilu postoji bez obzira na iznos ubrane rente. Držimo stoga da ako država i dođe u položaj ubiratelja rente onda bi takva sredstva morala u cijelosti usmjeriti kao dodatna sredstva za zaštitu i očuvanje kulturne baštine.

Lokalna vlast, također je mogući ubiratelj rente, koji to često čini ubiranjem lokalnih poreza i komunalnih naknada. U tom svojstvu lokalna vlast postupa slično državi prihodujući rentu u proračun, ali pri tome ima znatno manji osjećaj obveznosti ulaganja u zaštitu i očuvanje kulturnih dobara negoli je to slučaj s državnom razinom. Lokalna vlast ulaganje u kulturna dobra najčešće smatra vlasničkom obvezom i obvezom šire društvene zajednice, odnosno države.

Mogući ubiratelj rente je i poduzetnik koji u kulturnom dobru ili u vezi s njim organizira neku djelatnost, te time stječe dio svoje dobiti i upotrebom, odnosno potrošnjom kulturnog dobra. Poduzetnik je osoba usmjerena na stjecanje dobiti, te kao i korisnik nije spremjan na ulaganja ako mu ona neće vratiti dobit ili neku drugu korist. Stoga ni poduzetnik ubranu rentu nije spremjan ulagati na dobrobit kulturnog dobra, već će ju prioritetno koristiti za razvitak svoga poslovanja.

I na kraju, kao mogući ubiratelj rente pojavljuje se i građanin koji ako dođe u taj položaj nema zanimanja za ulaganja u očuvanje kulturnog dobra, jer on i nije njegov vlasnik. Naime, građanin u pravilu drži da svoju obvezu prema kulturnim dobrima ispunjava plaćanjem poreza državi i lokalnoj vlasti, te ubranu rentu prvotno drži rezultatom svoje vještine i vlastitim prihodom.

Razmatrajući odnos prema kulturnom dobru od mogućih ubirača rente može se konstatirati kako ubrana renta može imati svega nekoliko načelnih namjena, a to su za:

- ulaganje u očuvanje spomenika koji je polučio rentu,
- ulaganje u očuvanje graditeljske baštine,
- ulaganje u očuvanje kulturne baštine,
- za pokriće drugih vidova potrošnje ubirača rente.

Namjena ubrane rente vrlo često razotkriva razinu ekonomskog razumjevanja kulturnog dobra, pa time i baštine, kao ekonomskog čimbenika.

Značenje sustavnog ubiranja spomeničke rente

Uspostava sustava za ubiranje spomeničke rente, osobito kada se ubrana renta vraća za podmirenje troškova očuvanja kulturnih dobara omogućava vlasniku kulturnog dobra, kao i društvu u cjelini spoznati ekonomsku vrijednost kulturnih dobara, te time osigurati njihovo očuvanje za buduće

naraštaje. Pri tome se neće očuvati samo spomenička supstanca već će kulturna baština biti stavljeni u funkciju gospodarskog razvijanja na kojem se nalazi.

Hrvatsko iskustvo utemeljeno je na zakonskoj obvezi utroška ubrane spomeničke rente za očuvanje kulturne baštine čime su se bitno uvećala sredstva za ovu namjenu. Uz sredstva koja u očuvanje zaštićene kulturne baštine ulazu vlasnici svakog pojedinačnog kulturnog dobra u sljedećem grafičkom prikazu ukazujemo na ulaganja iz državnog proračuna (razdjel Ministarstva kulture) i ubrane spomeničke rente u razdoblju od 2004. do 2007.

Spomenička renta, dakle predstavlja nezamjenjivi ekonomski instrument uz pomoć kojeg se na tržištu potvrđuje ekomska vrijednost kulturnog dobra. Renta preko svojih funkcija omogućava gospodarenje kulturnom baštini i ostvarenje najznačajnijeg cilja zaštite, a to je ne samo očuvanje spomeničke vrijednosti kulturne baštine već i "mudru upotrebu" kulturnih dobara u gospodarskom razvitu.

Financiranje očuvanja kulturnih dobara iz sredstva državnog proračuna

Sredstva iz državnog proračuna namijenjena zaštiti i očuvanju kulturnih dobara u pravilu se pozicioniraju u razdjelu proračuna namijenjenog Ministarstvu kulture s obzirom da su poslovi na zaštiti i očuvanju u djelokrugu toga Ministarstva. Ta sredstva na temelju Nacionalnog programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara, kao dijela Programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske raspoređuju se sukladno članku 110. Zakona za financiranje:

- zaštite i očuvanja kulturnih dobara u vlasništvu Republike Hrvatske, izuzev sredstava za njihovo tekuće održavanje jer ta sredstva osigurava nadležno tijelo Vlade Republike Hrvatske,
- provedbe Nacionalnog programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara,
- naknada vlasnicima razlike između izvanrednih i redovitih troškova održavanja kulturnoga dobra, kada se steknu Zakonom propisani uvjeti,
- hitnih mjeru zaštite i očuvanja kulturnih dobara sukladno člancima 73. i 74. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,
- naknada vlasnicima zbog ograničenja prava vlasništva, kada se steknu Zakonom propisani uvjeti.

Namirenje izvanrednih troškova i naknada vlasnicima kulturnih dobara

Vlasnik kulturnog dobra ima pravo zahtijevati od nadležnog tijela namirenje izvanrednih troškova ako održavanje kulturnoga dobra ili radovi na njegovu popravku, konzerviranju ili provedbi mjera tehničke zaštite zahtijevaju takve troškove.¹⁵⁸ Izvanredne troškove utvrđuje rješenjem Ministarstvo kulture, a sredstva se osiguravaju u državnom proračunu.

Člancima 24., 25. i 26. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara propisana su i druga prava vlasnika kulturnoga dobra, i to pravo na naknadu radi ograničenja prava vlasništva na kulturnom dobru pod uvjetima propisanim ovim Zakonom, pravo na porezne i carinske povlastice prema posebnom zakonu, pravo na stručnu pomoć nadležnog tijela radi pravilne zaštite i očuvanja kulturnoga dobra. Financiranje ovih troškova i naknada ostvaruje se iz proračunskih sredstava.

Financiranje očuvanja kulturnih dobara iz sredstva proračuna županija, gradova i općina

Sukladno članku 111. Zakona u proračunima županija, odnosno Grada Zagreba, gradova ili općina osiguravaju se sredstva za financiranje:

¹⁵⁸ Članak 22. stavak 1. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

- zaštite i očuvanja kulturnih dobara koja su u njihovu vlasništvu,
- zaštite kulturnih dobara u izvanrednim uvjetima,
- sudjelovanja u financiranju Nacionalnog programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara koja se nalaze na njihovu području.

Dio sredstava potreban za financiranje očuvanja kulturnih dobara sliti će se u proračune gradova i općina po osnovi ubrane spomeničke rente (60% rente) na njihovu području, te uz dodatna izdvajanja proračunskih sredstava za ovu namjenu valja očekivati da će se na ovoj razini osiguravati znatno veća sredstva nego što je to prije bio slučaj.

Financiranje očuvanja kulturnih dobara iz donacija, zaklada i drugih izvora

Odredbom članka 109. Zakona otvorena je mogućnost da se sredstva potrebna za provedbu mjera zaštite i očuvanja prikupljaju iz donacija, naknada od koncesija, zaklada, zapisa i drugih izvora koji su utvrđeni propisima.

Ovi izvori financiranja uobičajeni su i čest slučaj u zapadnim zemljama gdje se kroz djelovanje udruga, zaklada, fundacija ili pak od gospodarskih subjekata osiguravaju znatna sredstva koja se usmjeravaju za očuvanje kulturnih dobara. I u Hrvatskoj se pojavljuju ovakvi oblici financiranja očuvanja kulturnih dobara, te je opravdano očekivati da će razvitkom gospodarstva i u nas to postati praksa.

Program poticanja, zaštite, obnove i uključivanja u turizam baštine u turistički nerazvijenim područjima

Programom poticanja turizma u nerazvijenim područjima uređena je dodjela državnih potpora za rekonstrukciju postojećih smještajnih kapaciteta pri čemu posebnu pozornost treba dati očuvanju izvorne arhitekture. Sredstva se dodjeljuju na temelju javnog poziva Ministarstva turizma.¹⁵⁹

Namjensko financiranje obnove i zaštite određenih kulturnih dobara i projekata

U svrhu osiguranja obnove i održavanja nekih posebno značajnih kulturnih dobara doneseni su posebni propisi, kojima se napose uređuju izvori sredstava, tijela koja su nositelji mjera obnove, zaštite i očuvanja, te druge mjere.

Zakon o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika¹⁶⁰ predviđa mјere koje Zavod za obnovu Dubrovnika može poduzimati radi obnove, zaštite i očuvanja ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika.

Predviđeno je da Zavod, prema godišnjem programu obnove iz sredstava za obnovu financira seizmičko ojačavanje građevina i druge nužne troškove, a vlasnici snose troškove obnove kada se radi o obnovi građevina bez njihovog seizmičkog ojačavanja. U ovom drugom slučaju, Zavod je dužan iz sredstava obnove vlasnicima građevina na njihov zahtjev odobriti kredit, u visini, na način i pod uvjetima propisanim općim aktom Zavoda.¹⁶¹

¹⁵⁹ Ministarstvo turizma provodi Program poticanja turizma turistički nerazvijenim područjima.

¹⁶⁰ NN, 21/86, 33/89, 26/93 i 128/99

¹⁶¹ Članak 18. i 19. Zakona o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika

Program obnove, zaštite i revitalizacije osječke Tvrđe obavlja Agencija za obnovu osječke Tvrđe, sukladno Uredbi o osnivanju Agencije za obnovu osječke Tvrđe¹⁶². Financiranje se obavlja iz proračuna Republike Hrvatske, lokalne i područne samouprave.

Zakonom o potvrđivanju Okvirnog ugovora o zajmu Razvojne banke Vijeća Europe i Republike Hrvatske F/P 1511(2005) za projekt „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine „Ilok-Vukovar- Vučedol“¹⁶³ uređeno je financiranje koje se odnosi na radove obnove graditeljske baštine Vukovara i Iloka, te arheološke radove na području Vučedola.

Uredbom Vlade Republike Hrvatske o osnivanju Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju u Zadru¹⁶⁴ uređene su aktivnosti i mјere koje pridonose zaštiti i očuvanju podvodne arheološke baštine.¹⁶⁵

Sporazumom između Starog Grada i Općine Jelsa o osnivanju javne ustanove Agencije za upravljanje Starogradskim poljem¹⁶⁶ određene su aktivnosti i mјere koje poduzima Agencija za upravljanje Starogradskim poljem u pogledu zaštite i održavanja Starogradskog polja, koje je uvršteno na Listu svjetske baštine UNESCO-a.¹⁶⁷

8.1.11 Poticanje poduzetništva u kulturi

U okviru Programa poticanja poduzetništva u kulturi provodi se davanjem putem bespovratne potpore za ulaganje u razvoj i primjenu novih tehnologija u kulturi, za poticanje konkurentnosti industrija u kulturi, marketinške aktivnosti poduzetnika u kulturi i poticanje inovacija u kulturi.¹⁶⁸ Program od 2013. godine provodi Ministarstvo kulture. U okviru Programa za poticanje poduzetništva i obrta Poduzetnički impuls 2013. potiče se poduzetništvo kreativnih industrija¹⁶⁹.

¹⁶² NN, 28/99

¹⁶³ NN, MU, 8/05

¹⁶⁴ NN 33/08

¹⁶⁵ Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru ima sljedeće zadaće:

-stručno osposobljava podvodne arheolege i konzervatorske stručnjake na nacionalnoj i međunarodnoj razini u praktičnom i teorijskom dijelu (ovo uključuje profesionalnu ronilačku obuku za arheolege, povjesničare, geologe, fotografije i druge konzervatorske stručnjake, stručnu poduku i usavršavanje za istraživanje podvodnih arheoloških nalazišta, te stručno usavršavanje na području konzervacije i restauracije),

- razvija međunarodnu suradnju vezanu uz znanstvena istraživanja podvodnih arheoloških nalazišta s državama članicama i pridruženim članicama UNESCO-a,

-razmjenjuje znanja iz područja podvodne arheologije,

-organizira međunarodne konferencije i radionice,

- obavještava javnost o svojoj djelatnosti s ciljem podizanja svijesti o vrijednosti podvodne kulturne baštine.

¹⁶⁶ Službeni glasnik Općine Jelsa od 19. siječnja 2009. godine, br. 1 Godina XVI

¹⁶⁷ Sjedište je Agencije u Starom Gradu. Prema članku 3. Sporazuma, djelatnost Agencije je upravljanje Starogradskim poljem, njegova zaštita, održavanje i promicanje njegovih kulturnih i prirodnih vrijednosti, te održive poljoprivredne proizvodnje.

¹⁶⁸ Sporazum o suradnji u provedbi pilot-projekta „Poduzetništvo u kulturi“, potpisali su tadašnje Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva i Ministarstvo kulture dana 20. listopada 2008. godine.

¹⁶⁹ Vlada Republike Hrvatske usvojila je 24. siječnja 2013. godine Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva i obrta pod nazivom „Poduzetnički impuls 2013“. Ministarstvo poduzetništva i obrta i Hrvatska agencija za malo gospodarstvo i investicije financiraju poticaje za AKTIVNOST A2 – Poduzetništvo kreativnih industrija, Subjekti malog gospodarstva u djelatnostima informacijsko komunikacijskih tehnologija - IKT (proizvodnja softvera, NKD2007, Područje J, Odjeljak 62, razred 62.01 – Računalno programiranje) u poslovnim djelatnostima multimedijalnih računalnih igara, DVD i video produkciji, novim medijima i medijskim komunikacijama, glazbi i glazbeno-scenskoj umjetnosti, arhitekturi, dizajnu, grafici, modnom dizajnu, novoj medijskoj kulturi, modernim načinima oglašavanja.

8.1.12 Vlastiti prihodi institucija u kulturi

Ustanove i druge organizacije u kulturi mogu stjecati i vlastite prihode obavljanjem svoje djelatnosti, naknadama za obavljanje usluga, prodajom usluga i proizvoda tržištu, donacijama, sponzorstvima, poklonima i na druge načine u skladu sa zakonom.¹⁷⁰

8.1.13 Financijska potpora iz drugih sredstava, sredstva zaklada i fondova

Sredstva za financiranje javnih potreba u kulturi mogu se namicati i osnivanjem zaklada, fondova, te na drugi način u skladu sa zakonom.¹⁷¹ Pojedini zakoni izričito navode ove mogućnosti, primjerice Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara¹⁷², međutim ovaj način financiranja u našoj zemlji nije značajan po obujmu ulaganja.

Osnivanje fonda za poticanje odgovarajućeg umjetničkog i kulturnog stvaralaštva pretežito nekomercijalne naravi i kulturne raznolikosti predviđa članak 17. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima.¹⁷³ Sredstva u taj fond dužne su izdvajati udruge za kolektivno ostvarivanje autorskih i srodnih prava, a o raspodjeli sredstava odlučuje kolektivno tijelo udruge određeno statutom udruge.

Poticanje kulturnog stvaralaštva jedna je od obveza Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti medija koji je osnovan temeljem članka 63. Zakona o elektroničkim medijima¹⁷⁴, kao fonda Agencije za elektroničke medije. Sredstvima Fonda potiče se proizvodnja i objavljivanje programske sadržaje od javnog interesa, nakladnika na lokalnoj i regionalnoj razini, neprofitnih nakladnika i neprofitnih pružatelja elektroničkih publikacija.

Promicanje i razvoj civilnog društva u Republici Hrvatskoj na području suvremene kulture i umjetnosti svrha je Zaklade „Kultura nova“¹⁷⁵ koja pruža stručnu i financijsku potporu programima organizacija civilnog društva u kulturi koji potiču razvoj produksijskih i organizacijskih kapaciteta nositelja programa, podižu razinu profesionalnog djelovanja putem neformalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja, potiču uspostavljanje međusektorske suradnje, pospješuju programsko umrežavanje i suradnju na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, potiču umjetničko stvaralaštvo i kulturno djelovanje mladih, potiču i druge programe usmjereni ostvarivanju svrhe Zaklade.

8.2 Međunarodni fondovi

¹⁷⁰ Članak 2. Zakona o financiranju javnih potreba u kulturi

¹⁷¹ Vidi članak 9.a Zakona o financiranju javnih potreba u kulturi

¹⁷² Članak 96. stavak 2. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara propisuje da se za očuvanje kulturnih dobara mogu osnivati zaklade i fundacije.

¹⁷³ NN, 79/07 „Poticanje stvaralaštva i kulturne raznolikosti“. Članak 167.a stavak 1. glasi: (1) Udruga za kolektivno ostvarivanje prava dužna je u punomoćima o zastupanju sa svojim članovima te u međunarodnim ugovorima o uzajamnom zastupanju predvidjeti izdvajanje u fond za poticanje odgovarajućeg umjetničkog i kulturnog stvaralaštva pretežno nekomercijalne naravi i kulturne raznolikosti u odgovarajućem umjetničkom i kulturnom području, kojeg je dužna predvidjeti u pravilima iz članka 167. stavka 1. i 2. ovoga Zakona.

¹⁷⁴ NN, 153/09 , 84/11

¹⁷⁵ Zakon o Zakladi „Kultura nova“, NN 90/11

Republika Hrvatska je stranka brojnih međunarodnih ugovora u području kulture i zaštite kulturne baštine, od kojih neki ustanovljuju međunarodne fondove iz kojih se mogu koristiti sredstva. Također postoje fondovi za promicanje kinematografije i drugih kulturnih projekata.

8.2.1 Fond za svjetsku baštinu

Fond za svjetsku baštinu (World Heritage Fund) osnovan je UNESCO-ovom Konvencijom o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine.¹⁷⁶ Svaka država članica ove Konvencije može zatražiti međunarodnu pomoć u korist kulturne i prirodne baštine od izuzetne svjetske vrijednosti koja se nalazi na njezinom području, te je unesena u Listu svjetske baštine ili Listu svjetske baštine u opasnosti od strane Odbora za svjetsku baštinu pri UNESCO-u. Pomoć može obuhvaćati financiranje studija o zaštiti i očuvanju kulturne i prirodne baštine, osposobljavanje stručnjaka, nabavu opreme, te zajmove i potpore.

8.2.2 Fond za promicanje povrata kulturne baštine

Generalna konferencija UNESCO-a osnovala je 1999. godine Fond Međuvladinog odbora za promicanje povrata kulturne baštine zemljama podrijetla ili povrata u slučaju nezakonitog odnošenja. Svrha je ovog Fonda pružanje pomoći za provedbu projekta povrata i restitucije kulturnih dobara.

8.2.3 Fond za zaštitu nematerijalne kulturne baštine

Fond za zaštitu nematerijalne kulturne baštine osnovan je UNESCO-vom Konvencijom o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.¹⁷⁷ Svrha je ovoga Fonda pružanje pomoći radi zaštite i očuvanja nematerijalne kulturne baštine, napose one unesene u Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva i Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita.

8.2.4 Fond za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba

Drugim Protokolom uz Konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba¹⁷⁸ osnovan je Fond za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, koji može dodijeliti finansijsku ili drugu pomoć strankama ovog Protokola za potporu pripremnim ili drugim mjerama u vrijeme mira i trajanja oružanog sukoba, a u cilju zaštite i očuvanja kulturnih dobara.

8.2.5 Međunarodni fond za kulturnu raznolikost

¹⁷⁶ Članak 15. Konvencije, NN MU, 12/93

¹⁷⁷ NN MU 5/05

¹⁷⁸ NN MU 11/05

Međunarodni fond za kulturnu raznolikost¹⁷⁹ osnovan je Konvencijom o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja. Svrha je ovoga Fonda poticanje mjera za promicanje i zaštitu kulturnih izričaja i ostvarivanja drugih ciljeva u provedbi ove Konvencije.

8.2.6 EURIMAGES

Eurimages je Fond Vijeća Europe za koprodukciju, distribuciju i prikazivanje europskih kinematografskih djela, koji je osnovan 1989. godine kao parcijalni sporazum. Cilj mu je promicati europsku audiovizualnu industriju, produkciju i distribuciju filmova te profesionalnu suradnju putem dodjele finansijske pomoći. Republika Hrvatska je članica fonda, te je uspjela ostvariti financiranje svojih projekata iz sredstava ovoga Fonda.

8.2.7 Programi Europske unije (zajednice)

Programi Zajednice predstavljaju integralni niz aktivnosti koje usvaja Europska zajednica u svrhu promicanja suradnje između država članica u različitim područjima povezanim sa zajedničkim politikama Europske zajednice. Programi Zajednice su u pravilu namijenjeni državama članicama EU, ali neki od njih otvoreni su i državama koje se nalaze u procesu približavanja EU. Ovi programi smatraju se jednim od važnijih instrumenata prepristupne strategije, odnosno upoznavanja država kandidatkinja za članstvo u EU s metodama rada EU, te njihovu integraciju u sektorske politike Unije u očekivanju pristupanja.

Pravni temelj za sudjelovanje Republike Hrvatske u programima Zajednice je Zakon o potvrđivanju Okvirnog sporazuma između Republike Hrvatske i Europske zajednice o općim načelima sudjelovanja Republike Hrvatske u programima Zajednice¹⁸⁰ i Zakon o sustavu provedbe programa Europske unije i sustavu provedbe projekata financiranih iz sredstava zajmova i darovnica iz ostalih inozemnih izvora¹⁸¹.

Program Kultura

Program Kultura je okvirni program¹⁸² Europske zajednice za razdoblje 2007- 2013, koji se temelji na tri cilja: potpori mobilnosti kulturnih radnika, potpori mobilnosti kulturnih djela i poticanju međunarodnog dijaloga. U pojedinim zemljama članicama i zemljama pristupnicama Europskoj uniji za provedbu ovoga programa nadležne su tzv. Kulturne kontaktne točke. Republika Hrvatska također ima svoju Kulturnu kontaktну točku koja djeluje pri Ministarstvu kulture.¹⁸³

Ministarstvo kulture također temeljem Pravilnika¹⁸⁴ o kriterijima za sufinanciranje projekata odobrenih u okviru programa za kulturu Europske unije Kultura 2007-2013 sufinancira projekte već

¹⁷⁹ NN MU 5/06

¹⁸⁰ NN, MU 6/05

¹⁸¹ NN, 58/06

¹⁸² Decision No 1855/2006/EC of the European Parliament and of the Council of the 12 December 2006 establishing the Culture Programme (2007 to 2013), OJ L 372/1, 27.12.2006

¹⁸³ U Hrvatskom saboru je 15. lipnja 2007. godine potvrđen Memorandum o razumijevanju između Europske zajednice i Republike Hrvatske o sudjelovanju Republike Hrvatske u programu Kultura 2007-2013), te objavljen u NN, MU 7/07.

¹⁸⁴ NN, 120/2007. Sredstvima Ministarstva kulture sufinanciraju se projekti kojih su nositelji pravne osobe registrirane u Republici Hrvatskoj u statusu vodećeg partnera, suorganizatora ili pridruženog partnera i koji su na temelju godišnjeg natječaja odobreni od strane Europske komisije i Izvršne agencije za obrazovanje, audiovizualnu politiku i kulturu u sklopu

odobrene od strane Europske komisije i Izvršne agencije za obrazovanje, audiovizualnu politiku i kulturu u okviru programa Kultura 2007.-2013.¹⁸⁵

Program MEDIA

Program MEDIA 2007 je program¹⁸⁶ Europske zajednice kojem je cilj jačanje tržišne utakmice na području europske audiovizualne industrije, putem sufinanciranja profesionalnog usavršavanja djelatnika u području audiovizualne industrije, razvoja proizvodnih projekata (dugometražni filmovi, televizijske drame, dokumentarni filmovi, animirani filmovi i novi mediji), distribucije i promocije europskih audiovizualnih djela, uključujući i potporu filmskim festivalima.

Republika Hrvatska sudjeluje u ovom programu temeljem Zakona o potvrđivanju Memoranduma o razumijevanju između Europske zajednice i Republike Hrvatske o sudjelovanju Republike Hrvatske u programu zajednice MEDIA 2007 (2007-2013)¹⁸⁷. Pri Hrvatskom audiovizualnom centru u Zagrebu osnovan je MEDIA Desk Hrvatske koji radi na promociji i širenju informacija o programu MEDIA 2007 te pruža savjetodavnu pomoć svima onima koji žele sudjelovati u ovom Programu.¹⁸⁸

Program Kreativna Europa

Kreativna Europa je novi EU program posvećen kulturi i kreativnom sektoru za razdoblje od 2014. do 2020. koji je predložila Europska komisija. Predviđeno je da ovaj program obuhvati programe Kultura i Media 2007. Kroz ovaj program će se investirati u kulturu i kreativne sektore s obzirom da oni značajno doprinose ekonomskom razvoju, zapošljavanju, inovacijama i socijalnoj koheziji. Programom će se očuvati i promicati kulturna i jezična raznolikost te jačati kompetitivnost kulture i kreativnog sektora¹⁸⁹.

8.3 Porezne, carinske i druge olakšice

Porezne i carinske olakšice za područje kulture i zaštite kulturnih dobara uređene su poreznim i carinskim propisima.

programa Kultura 2007–2013, prema sljedećim kategorijama:

1. Potpora kulturnim aktivnostima:

- Višegodišnji projekti suradnje
- Kratkoročni projekti (do 2 godine)
- Posebne aktivnosti

2. Potpora europskim kulturnim tijelima i mrežama

3. Potpora aktivnostima koje povećavaju utjecaj projekata, prikupljanje statističkih podataka kao i izrada studija o razvoju kulturne suradnje i kulturne politike.

Sudjelovanje Ministarstva kulture u sufinanciranju projekata gore navedenih pravnih osoba ne može biti veće od 60% ukupne vrijednosti hrvatskog dijela projekta, a broj projekata koji će se sufinancirati utvrđuje se svake godine nakon što Ministarstvo kulture dobije obavijest o rezultatima natječaja Europske komisije i utvrdi program međunarodne kulturne suradnje, kao i raspoloživa sredstva iz državnog proračuna za njegovo ostvarivanje.

¹⁸⁵ Vidi knjižicu Program Kultura 2007-2013, Ministarstvo kulture, 2008.

¹⁸⁶ Decision No 1718/2006EC of the European Parliament and of the Council of the 15 November 2006 concerning the implementation of a programme of support for the European audiovisual sector (MEDIA 2007), OJ 327/12, 24. 11. 2006

¹⁸⁷ NN, MU 3/08. Temeljem Zakona o potvrđivanju Memoranduma o razumijevanju između Europske zajednice i Republike Hrvatske o sudjelovanju Republike Hrvatske u programu Zajednice MEDIA 2007 (2007. – 2013.) , potpisano u ožujku 2008. godine, Republika Hrvatska punopravno sudjeluje u programu MEDIA 2007 od 26. svibnja 2008. godine. U tu je svrhu uspostavljen MEDIA Desk Hrvatske pri Hrvatskom audiovizualnom centru.

¹⁸⁸ Vidi Vodič kroz program MEDIA, Hrvatski audiovizualni centar, Zagreb, 2008

¹⁸⁹ Program Kreativna Europa je predložen od strane Europske komisije 23. studenoga 2011. godine, te je za sada na razmatranju od strane Vijeća EU ministara i Europskog parlamenta.

Porez na dodanu vrijednost

Porez na dodanu vrijednost prema Zakonu o porezu na dodanu vrijednost¹⁹⁰ se obračunava i plaća po sniženoj stopi od 5% na isporuke dobara i usluga, i to: knjige stručnog, znanstvenog, umjetničkog, kulturnog i obrazovnog sadržaja, udžbenike za pedagoški odgoj i obrazovanje, za osnovnoškolsko, srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje, u svim fizičkim oblicima; kino ulaznice; novine novinskog nakladnika koji ima statut medija, otisnute na papiru koje izlaze dnevno i kao opće-informativni tisk objavljaju novinarske autorske tekstove u opsegu od najmanje 25.000 riječi u primjerku dnevnog izdanja, osim onih koje u cijelosti ili većim dijelom sadrže oglase ili služe oglašavanju; te znanstvene časopise.

Porez na dodanu vrijednost se obračunava i plaća po sniženoj stopi od 10% na isporuke dobara i usluga, i to: novine i časopise novinskog nakladnika koji ima statut medija, osim onih na koje se primjenjuje snižena stopa od 5%, otisnute na papiru te osim onih koji u cijelosti ili u većem dijelu sadrže oglase ili služe oglašavanju; ulaznice za koncerte; te časopise za kulturu i umjetnost.

Poreza na dodanu vrijednost su oslobođene¹⁹¹: usluge u kulturi i s njima usko povezane isporuke dobara, koje obavljaju ustanove u kulturi, tijela s javnim ovlastima ili druge pravne osobe u kulturi; usluge i isporuke dobara koje obavljaju prethodno navedene pravne osobe u vezi s događanjima organiziranim za prikupljanje sredstava isključivo u njihovu korist, pod uvjetom da oslobođenje neće narušiti načela tržišnog natjecanja; djelatnosti javnog radija i televizije, osim komercijalnih. Plaćanja poreza na dodanu vrijednost oslobođene su isporuke dobara ili usluga u kulturi ako ih obavljaju ostale osobe na koje nisu prenijete javne ovlasti, pod uvjetom da ne teže ostvarivanju dobiti te ako se dobit ipak ostvari da se ne raspodjeljuje, nego se koristi za nastavak ili poboljšanje obavljanja usluga.

Što se tiče samostalnih umjetnika, na njih se primjenjuju odredbe Zakona o porezu na dodanu vrijednost¹⁹² koje uređuju status malog poreznog obveznika koji je pravna osoba sa sjedištem, stalnom poslovnom jedinicom, odnosno fizička osoba s prebivalištem ili uobičajenim boravištem u tuzemstvu, čija vrijednost isporuka dobara ili obavljenih usluga u prethodnoj kalendarskoj godini nije bila veća od 230.000,00 kuna. Mali porezni obveznik je oslobođen plaćanja poreza na dodanu vrijednost na isporuke dobara ili usluga, te nema pravo iskazivati porez na dodanu vrijednost na izdanim računima i nema pravo na odbitak pretporeza¹⁹³.

Porez na dobit

Zakon o porezu na dobit¹⁹⁴ propisuje da se porezna osnovica povećava za darovanja u naravi ili novcu, učinjena u tuzemstvu za kulturne, znanstvene, odgojno-obrazovne, zdravstvene, humanitarne, sportske, vjerske, ekološke i druge općekorisne svrhe udrugama i drugim osobama koje navedene djelatnosti obavljaju u skladu s posebnim propisima, ako su ta darovanja veća od 2% prihoda ostvarenog u prethodnoj godini. Iznimno, iznos može biti i veći od 2% prihoda prethodne godine ako je dan prema odlukama nadležnih ministarstava o provedbi financiranja posebnih programa i akcija.

¹⁹⁰ Vidi članak 38. Zakona o porezu na dodanu vrijednost („Narodne novine“ br. 73/13).

¹⁹¹ Vidi članak 39. stavak 1. točke n), o), p) i r), te stavak 2. i 3. Zakona o porezu na dodanu vrijednost.

¹⁹² Vidi članak 90. Zakona o porezu na dodanu vrijednost

¹⁹³ Mali porezni obveznik može od Porezne uprave zatražiti da se na njega ne primjenjuje odredba o oslobođenu od plaćanja poreza na dodanu vrijednost. Porezna uprava to utvrđuje rješenjem koje ga obvezuje sljedećih pet kalendarskih godina na redovni postupak oporezivanja prema Zakonu o porezu na dodanu vrijednost.

¹⁹⁴ Članak 7. stavak 1. točka 11. i stavak 7. Zakona o porezu na dobit, NN, 177/04, 90/05 , 57/06 i 146/08.

Porez na dohodak

Zakon o porezu na dohodak¹⁹⁵ propisuje da porezni obveznici mogu uvećati osobni odbitak za darovanja dana u tuzemstvu u naravi i u novcu doznačenim na žiroračun, a u kulturne, odgojno-obrazovne, znanstvene, zdravstvene, humanitarne, sportske i vjerske svrhe, udrugama i drugim pravnim osobama koje te djelatnosti obavljaju u skladu s posebnim propisima, do visine 2% primitka za koje je u prethodnoj godini podnesena godišnja porezna prijava i utvrđen godišnji porez na dohodak. Iznimno, osobni odbitak se uvećava za darovanja dana iznad propisane visine, pod uvjetom da su dana prema odlukama nadležnih ministarstava o provedbi i financiranju posebnih programa i akcija, ali ne i za redovnu djelatnost primatelja darovanja.

Dakle, sva darovanja, bilo u novcu ili u naravi, koja ne premašuju 2% ostvarenih ukupnih prihoda darovatelja u prethodnoj godini, priznaju se kao izdaci samim slovom Zakona. Izdaci iznad tog iznosa također se smatraju izdacima ali pod uvjetom da su dani prema programima i rješenju Ministarstva kulture.¹⁹⁶

Na temelju odredbi Zakon o porezu na dohodak obračun poreza od autorskih honorara umjetnika uređen je na povoljniji način u odnosu na autorske honorare ostalih struka, budući da je osnovica za obračun poreza znatno snižena.¹⁹⁷

Carinske olakšice

Carinski zakon predviđa niz poreznih oslobođenja od plaćanja carine za dobra koja se uvozi za potrebe obavljanja kulturnih djelatnosti.

Prema Carinskому zakonu¹⁹⁸ od plaćanja carine pri uvozu oslobođena je:

- roba koja se koristi za obnovu, održavanje i restauriranje zaštićenih spomenika kulture, a na temelju mišljenja Ministarstva kulture,
- predmeti koji izravno služe za obavljanje kulturne djelatnosti, te za potrebe znanstvenih istraživanja, a koji se ne proizvode u Republici Hrvatskoj,
- predmeti koje u obliku donacije iz trećih zemalja prime za obavljanje svojih neprofitnih djelatnosti tijela državne uprave i lokalne samouprave, kulturne ustanove i organizacije, a čije je obavljanje uređeno posebnim propisima,
- predmeti koji kao vlastita djela iz inozemstva unesu znanstvenici, književnici i umjetnici.

¹⁹⁵ Članak 36. stavak 27. Zakona o porezu na dohodak, NN, 177/04 i 73/08.

¹⁹⁶ O svakom darovanju, bilo u naravi ili u novcu, darovatelj i daroprimatelj moraju imati zaključen ugovor ili drugu valjanu ispravu. Za darovanja veća od 2% ukupnih prihoda ostvarenih prethodne godine, koja su dana u kulturne svrhe, Ministarstvo kulture na zahtjev darovatelja izdaje rješenje. U svrhu priznanja poreznih olakšica za darovanja dana u kulturne svrhe darovatelj je dužan pri godišnjem obračunu poreza na dobit i poreza na dohodak, Poreznoj upravi predočiti ugovor o darovanju, nalog za prijenos, potvrdu o primitku stvari, prava i usluga, te navedeno rješenje Ministarstva kulture ako su darovanja veća od 2% ostvarenih prihoda darovatelja u prethodnoj godini.

¹⁹⁷ Prilikom obračuna poreza od autorskih honorara, iznos priznatih materijalnih troškova je 30% (članak 32. stavak 5. podstavci 1. i 2. Zakona o porezu na dohodak) kada umjetnici ne vode poslovne knjige, a kada vode poslovne knjige tada im se prema godišnjoj poreznoj prijavi priznaju stvarni troškovi u obavljanju samostalne umjetničke djelatnosti. Pravo na povrat poreza na dohodak imaju umjetnici koji vode poslovne knjige i tada im porezne uprave utvrđuju koliko iznosi 25% neoporezivog iznosa za autorsko odnosno umjetničko djelo koje su ostvarili, sukladno članku 22. stavku 1. Zakona o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

¹⁹⁸ Članak 187. stavak 1. točk 14., 15., 16. i 17. Carinskog zakona , NN, 78/99, 117/99, 73/00, 92/01, 47/03, 140/05 , 138/06 i 60/08.

Uredbom o uvjetima i postupcima za ostvarivanje oslobođenja od plaćanja carine propisano je također da je oslobođena od plaćanja carine roba koja se uvozi radi njezine uporabe za obnovu, održavanje i restauriranje kulturnih dobara.¹⁹⁹

Druge olakšice

Umjetnici koji ostvaruju primitke (honorare) po osnovi autorskih umjetničkih djela izuzeti su za takve primitke od obveze plaćanja doprinosa određenih Zakonom o doprinosima²⁰⁰, koji u članku 209. stavku 1. točke 1. i 2. propisuje da iznimno od odredaba članka 111. do 117. toga Zakona, ne postoji obveza doprinosa prema primicima od kojih se utvrđuje drugi dohodak ili dohodak od nesamostalnog rada, i to prema primitku, naknadi za isporučeno autorsko pravo i/ili srodnna prava i naknadi za isporučeno umjetničko djelo.²⁰¹

¹⁹⁹ Članak 23. stavci 1. i 2. Uredbe o uvjetima i postupcima za ostvarivanje oslobođenja od plaćanja carine, (NN, 5/07).

Prema članku 23. stavku 2. Uredbe, kulturnim dobrima smatraju se nepokretni i pokretni predmeti ili grupe predmeta, koji zbog svoje arheološke, povjesne, sociološke, etnografske, umjetničke, arhitektonske, urbanističke, tehničke ili druge znanstvene ili kulturne vrijednosti predstavljaju vrijednosti od nacionalnog značaja, kao i drugi predmeti koji se prema posebnim propisima smatraju kulturnim dobrom.

²⁰⁰ NN 84/08 Ovaj Zakon stupio je na snagu 1. siječnja 2009. godine.

²⁰¹ Članak 209. stavak 4. Zakona o doprinosima glasi: Iznimno, odredbe stavka 1. točaka 1. i 2. ovoga članka ne primjenjuju se kad primatelj, prema propisima o porezu na dohodak, promijeni način oporezivanja, pa umjesto utvrđivanja i plaćanja poreza po odbitku, dohodak od tih primitaka utvrđuje na način propisan za utvrđivanje dohotka od samostalne djelatnosti ili od tih primitaka utvrđuje dobit.

Korištene kratice:

AEERPA	Europsko udruženje tvrtki za restauriranje graditeljske baštine
E.C.C.O	Europska konfederacija konzervatorsko-restauratorskih organizacija
EHLF	Europski zakonodavni forum za baštinu
ENCoRE	Europska mreža za obrazovanje konzervatora i restauratora
EU	Europska unija
ICCROM	Međunarodni centar za studij zaštite i restauriranja kulturne baštine
ICOM	Međunarodno vijeće za muzeje
ICOMOS	Međunarodno vijeće za spomenike i spomeničke cjeline
UN	Ujedinjeni narodi
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu
UNIDROIT	Međunarodni institut za unifikaciju privatnog prava

9 Literatura

- Anđelić, N. (2008) Kratka povijest ljudskih prava, Asocijacija Alumni centra za interdisciplinarnе postdiplomske studije, Sarajevo.
- Antolović, J. (1998) Ekonomsko vrednovanje graditeljske baštine, Mikrorad Zagreb.
- Antolović, J. (1998) Primjena Konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba u Domovinskom ratu - završni pisani rad na Diplomatskoj akademiji Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske, Zagreb.
- Antolović, J. (1998) Zakonska regulativa i proces revitalizacije kulturno-povijesnog nasljeđa - prilog raspravi na temu "Kulturno-povijesno nasljeđe kao gospodarski potencijal", Rijeka.
- Antolović, J. (1999) Financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara – članak u Informatoru br. 4756 od 6. listopada 1999. godine, str. 6, Zagreb.
- Antolović, J. (1999) Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara – članak u Informatoru br. 4750 od 15. rujna 1999. godine, str. 1-4, Zagreb.
- Antolović, J. (2001) Prilagodba propisa Republike Hrvatske o sprječavanju nezakonitog prometa umjetninama kao priprema za europske integracije, pisani rad na III. Konferenciji INTERPOL-a o nezakonitom prometu kulturnim dobrima ukradenim u srednjoj i istočnoj Europi održanoj na Brijunima, 29-31. svibnja 2001.
- Antolović, J. (2002) Cultural Heritage Listing in Croatia, pisani rad i izlaganje na V. znanstvenom sastanku Međunarodnog komiteta ICOMOS-a za pravna, administrativna i ekomska pitanja održanog u Georgii, SAD, travanj, 2002.
- Antolović, J. (2002) The Hague Convention – Croatian Experience, pisani rad i izlaganje na Međunarodnoj konferenciji o zaštiti kulturnih dobara održane u Bernu, rujan, 2002.
- Antolović, J. (2003) Medijsko zakonodavstvo Republike Hrvatske, Ministarstvo kulture, Zagreb.
- Antolović, J. (2003) Zaštita i očuvanje graditeljske baštine – pravni i ekonomski aspekt, Zbornik radova savjetovanja na temu "Održavanje, obnova i namjena građevina u zaštićenim povijesnim cjelinama", Opatija.
- Antolović, J. (2003) Značaj spomeničke rente za očuvanje kulturne baštine, Zbornik radova seminara na temu "Spomenička renta i očuvanje kulturne baštine", Stubičke Toplice.
- Antolović, J. (2005) Spomenička renta u funkciji očuvanja graditeljske baštine, disertacija, Sveučilište u Rijeci Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković Pula.
- Antolović, J. (2005) Uspostava sustavnog ubiranja spomeničke rente – dosadašnje iskustvo, Zbornik radova seminara na temu "Upravljanje i održavanje zgrada", Tuheljske Toplice.
- Antolović, J. (2006) Arheološki lokaliteti i turizam – planiranje istraživanja i prezentacije, Acta Turistica 18/2006 broj 1, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb.
- Antolović, J. (2006) Kultura i umjetnost – zbirka propisa Republike Hrvatske 2006, Ministarstvo kulture i Grafika Osijek.
- Antolović, J. (2006) Spomenička renta – od teorije do hrvatske prakse / Monument annuity – from theory to croatian practice, Ministarstvo kulture.
- Antolović, J. (2007) Monument Annuity as an Economic Tool, and Its Application to Croatia, Cultural Trends vol. 16 br. 4, Routledge, Taylor & Francis Group, str. 301-323., London.
- Antolović, J. (2009) Menadžment u kulturi, Hadrian d.o.o. Zagreb.
- Antolović, J. (2009) Upravljanje spomeničkom cjelinom Grada Dubrovnika, Obnova Dubrovnika, katalog radova u spomeničkoj cjelini Dubrovnika od 1979. do 2009., Zavod za obnovu Dubrovnika.
- Antolović, J. (2009) Zaštita i očuvanje kulturnih dobara – međunarodni ugovori, zakoni, podzakoski akti i komentari, Hadrian d.o.o. Zagreb.
- Antolović, J. (2010) Organizacija i kultura, Hadrian d.o.o. Zagreb.
- Antolović, J. (2012) Nova paradigma upravljanja ustanovama kulture – o menadžmentu u arhivima, rad i izlaganje na Međunarodnoj konferenciji arhiva održanoj 10.-11.05.2012., Bihać, BiH.

- Antolović, J., Antolović, S. (2011) Uloga kulturne i prirodne baštine u razvojnim projektima, Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa s međunarodnim sudjelovanjem Projekti i projektni menadžment, 25.-26. 02. 2011., str. 91-101; Zagreb.
- Antolović, J., Gregurić, N. (2013) Odgovornost za poslovanje javnih ustanova, III. Međunarodna konferencija „Razvoj javne uprave“, 19.-20.04.2013., Vukovar, Zbornik sažetaka str. 101-103, Veleučilište Lavoslav Ružička u Vukovaru.
- Antolović, J., Jelić, T. (2007) Prikaz Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektroničkim medijima, članak u Informatoru br. 5572-5573 od 1. i 4. kolovoza 2007. godine, str. 1-2, Zagreb.
- Antolović, J., Kanazir, M. (2009) Uloga plana upravljanja u očuvanju nepokretnog kulturnog dobra, Zbornik radova Visoke škole za poslovanje i upravljanje Baltazar Adam Krčelić Zaprešić, str. 93-123.
- Antolović, J., Turkalj M. (2010) Načela i smjernice za organizacije u kulturi, Ekonomski vjesnik Ekonomskog fakulteta u Osijeku, god. XXIII, br. 1/2010., str 152-170, Osijek, 2010.
- Bodiroga-Vukobrat, N., Barić, S. (2002) Povelja temeljnih ljudskih prava Europske unije s komentatorom, Organizator, Zagreb.
- Crnić, I. (2008) Zaštita žrtava medijskog nasilja, Hrvatska pravna revija, Zagreb.
- European Audiovisual Observatory (2008) IRIS plus Collection: Generating and Safeguarding Value in the Audiovisual Sector, Strasbourg.
- European Audiovisual Observatory (2008) IRIS plus Special, Editorial Responsibility, Strasbourg.
- European Audiovisual Observatory (2008) IRIS plus Special, Searching for Audiovisual Content, Strasbourg.
- European Audiovisual Observatory (2008) Video on Demand in Europe, Second survey of VOD services as of January 2008, Strasbourg.
- European Audiovisual Observatory (2008) Video on Demand in Europe, Second survey of VOD services as of January 2008, Strasbourg.
- European Audiovisual Observatory (2008) The Circulation of European co-productions and entirely national films in Europe, 2001 to 2007, Strasbourg.
- European Audiovisual Observatory (2009) IRIS Special, Ready, Set ... Go? The Audiovisual Media Services Directive, Strasbourg.
- Institut otvoreno društvo (2005) Televizija u Europi, zakonodavstvo, javne politike i neovisnost, Zagreb.
- Jelić, T. (2000) Ugovor o posudbi, Informator, broj 4874 od 22.11.2000., str. 5-7., Informator Zagreb.
- Jelić, T. (2001) Pravni promet kulturnih dobara, Informator, broj 4978 od 21.11.2001., str. 8-10., Informator Zagreb.
- Jelić, T. (2002) Osnivanje, rad i prestanak institucija u kulturi, Informator, broj 5018 od 10.4.2002., str. 7-10., Informator Zagreb.
- Jelić, T. (2002) Pravo prvakupu i slična prava, Informator, broj 4992 od 9.1.2002., str. 8-10., Informator Zagreb.
- Jelić, T. (2003) Harmonizacija hrvatskog medijskog zakonodavstva s europskim, Medijsko zakonodavstvo Republike Hrvatske, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- Jelić, T. (2007) Usklađenost financiranja u području kulture i medija s pravnom stečevinom EU, str. 103-129, Zbornik radova Visoke škole za poslovanje i upravljanje, s pravnom javnosti Baltazar Adam Krčelić.
- Jelić, T. (2007) Zaštita djece u području audiovizualnih usluga, Informator, br., broj 5557-5558, Zagreb.
- Jelić, T. (2009) Financiranje kulturnih djelatnosti, str. 52-69, Kultura u pokretu, Ministarstvo kulture, Zagreb.
- Jelić, T. (2009) Novo uređenje audiovizualnih medijskih usluga, str. 123.-152., Zbornik radova Visoke škole za poslovanje i upravljanje, s pravnom javnosti Baltazar Adam Krčelić.
- Jelić, T. (2010) Prikaz novog Zakona o elektroničkim medijima, Informator, br. 5382, Zagreb.
- Jelić, T. (2012) Vlasničopravni odnosi u području kulture, Informator br. 6075, Zagreb.
- Jelić, T. (2012) Uređenje elektroničkih publikacija kao novog medija, Informator br. 6061-6062, Zagreb.

- Jelić, T. (2002) Osnivanje, rad i prestanak institucija u kulturi, Informator br. 5018, Zagreb.
- Jelušić, D. (2008) Naknada štete zbog objave spornih informacija publiciranih u medijima, Hrvatska pravna revija, Zagreb.
- Rodin, S (1997) Europska integracija i ustavno pravo, Institut za međunarodne odnose, Zagreb.

10 O autorima

JADRAN ANTOLOVIĆ, rođen 3. travnja 1956. godine u Zagrebu. Osnovno i srednje obrazovanje stječe u Osijeku. Na Pravnom fakultetu u Osijeku diplomira 1978. godine i stječe stručno zvanje diplomiranog pravnika. Na Ekonomskom fakultetu u Osijeku magistrirao na temi "Ekomska valorizacija nepokretnih spomenika kulture" 1997. godine. U lipnju 2005. godine doktorirao na temi „Spomenička renta u funkciji gospodarenja zaštićenom graditeljskom baštinom“ na Fakultetu ekonomije i turizma Dr Mijo Mirković u Puli. Tijekom 1997/98. s naročitim uspjehom završio je jednogodišnji diplomatski studij na Diplomatskoj akademiji Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske. Odlukom Predsjednika Republike Hrvatske 1999. godine odlikovan Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića. Od 2001. godine ekspert UNESCO-a za pravna i ekomska pitanja zaštite i očuvanja kulturne baštine. Od 5. rujna 2012. godine izabran u nastavno zvanje profesora visoke škole u trajnom zvanju u području društvenih znanosti, polje ekonomija, grana organizacija i menadžment, na Visokoj školi za poslovanje i upravljanje „Baltazar Adam Krčelić“ u Zaprešiću gdje predaje na stručnom studiju kolegije: Menadžment u kulturi, Menadžment u kulturi – praktikum i Organizacija kulturnih djelatnosti, te na specijalističkom diplomskom studiju Projektnog menadžmenta kolegije: Hrvatska javna uprava i Europska unija, Menadžment javnog sektora i Projekti i Europska unija.

TOMISLAV JELIĆ je magistar pravnih znanosti. Na Pravnom fakultetu u Zagrebu je stekao zvanje diplomiranog pravnika i magistra pravnih znanosti, te potom položio pravosudni ispit. Stručno i radno iskustvo je stjecao radeći na sudu, u gospodarstvu i državnoj upravi, te kao predavač na Visokoj školi „Baltazar Adam Krčelić“ u Zaprešiću. Sudjelovao je u izradi medijskog zakonodavstva i zakona iz područja kulture, te je objavio niz stručnih članaka iz toga područja. Predstavnik je Republike Hrvatske u radnim tijelima Europske komisije i Vijeća Europe.